

Univerza v Ljubljani
Biotehniška fakulteta
Oddelek za zootehniko
Groblje 3, 1230 Domžale

Andrej Šalehar

Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750 - 1820

Dogodki, knjige, objave, rokopisi in listine

Ljubljana, maj 2020

Univerza v Ljubljani
Biotehniška fakulteta
Oddelek za zootehniko
Groblje 3, 1230 Domžale

Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750 - 1820

Dogodki, knjige, objave, rokopisi in listine

Zasl. prof. dr. Andrej Šalehar

Ljubljana, maj 2020

Prva zlata doba kranjskega čebelarstva – 1750 - 1820

Dogodki, knjige, objave, rokopisi in listine

Avtor in urednik: Andrej Šalehar

Strokovni pregled: Tone Tomec, Peter Dovč, Peter Kozmus, Verena Štekar-Vidic, Konrad Ozebek

Jezikovni pregled: programski paket: Amebis Besana Windows, Andrej Šalehar

Prevoda izvlečka: Peter Dovč

Ostali prevodi: Andrej Šalehar, France Baraga

Rokopisi: Arhiv Republike Slovenije, Arhiv Glavarjevega beneficija

Fotografije: Andrej Šalehar

Financiranje raziskav: Oddelek za zootehniko, Biotehniška fakulteta, Andrej Šalehar

Založnik: Samozaložba, Ljubljana

Leto izdelave: 2020

Vrsta: elektronska publikacija

Spletni naslov:

<http://www.genska-banka.si/wp-content/uploads/2020/05/PRVA-ZLATA-DOBA-KRANJSKEGA-CEBELARSTVA.pdf>

Vse pravice so pridržane. Vsebine monografije se lahko uporabljajo izključno za svojo osebno, to je nekomercialno rabo. Vsaka druga oblika uporabe vsebin monografije (kot je npr. prepisovanje, kopiranje, reproduciranje, distribuiranje v fizični ali elektronski obliki) v komercialne namene je brez soglasja avtorja prepovedana.

Sliki na naslovnici:

Sprednja: Poslikana panjska končnica sv. Ambrož, Janšev čebelnjak na Breznici – foto Andrej Šalehar

Zadnja: Listina čebelarske družbe v Zgornji Lužici za Petra Pavla Glavarja v letu 1772 – foto Andrej Šalehar

CIP

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

[COBISS.SI-ID=16382979](https://nuk.ub.uni-lj.si/COBISS.SI-ID=16382979)

ISBN 978-961-290-926-0 (pdf)

Napisano v čast stoletnice Univerze v Ljubljani

KAZALO

Uvodna beseda	9
Spremnne besede	10
Strokovno mnenje o knjigi »Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750-1820« - prof. dr. Peter Dovč	10
Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750-1820; Dogodki, knjige, objave, rokopisi in listine. Mnenje o knjigi pred natisom - Anton Tomec	12
Mnenje pred natisom o knjigi Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750-1820 - Verena Štekar-Vidic	14
Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750-1820; mnenje o knjigi pred natisom - dr. Peter Kozmus	16
Komentar knjige Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750-1820 - Konrad Ozebek	18
Izvilleček	20
Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750-1820	20
Erste goldene Zeitalter der krainischen Bienenzucht - 1750-1820	21
First Golden age of Carniolan beekeeping - 1750-1820	22
1. Uvod	23
2. Izbrani zapisi o Kranjskem čebelarstvu do leta 1750	25
3. Prva zlata doba kranjskega čebelarstva – 1750-1820	29
3.1. Scopoli: prvi o prahi matice s troti v zraku – 1763	29
3.1.1. Praha matice s troti v zraku - 1763	30
3.1.2. Imenovanje Scopolija za častnega člana čebelarstva v Zgornji Lužici (1767)	32
3.2. Člani Kranjske kmetijske družbe na področju čebelarstva - 1767-1787	34
3.3. Janša: Od Breznice do imenovanja za prvega učitelja čebelarstva na Dunaju – 1734 -1770	35
3.3.1. Anton Janša od rojstva (1734) do odhoda na Dunaj (1766)	36
3.3.2. Ali je bil Janša pred odhodom na Dunaj na Koroškem?	38
3.3.3. Od slikarja (1766-1769) do učitelja čebelarstva (1770)	38
3.4. Glavar: Prvi strokovni opis slovenskega čebelarstva – »Odgovor« - 1768	41
3.4.1. Predlogi Dunaja za izboljšanje čebelarstva v k. k. dednih deželah - 1768	42
3.4.2. Glavarjev »Odgovor« - prvi strokovni opis slovenskega čebelarstva - 1768	43
3.4.3. Zanimivejši poudarki Glavarjevega Odgovora - 1768	45
3.5. Humel: Praha matice s troti v zraku - 1769, 1771, 1773.	50
3.5.1. Humel: Zapis opazovanj prahe matice s troti v zraku – 1769, 1771, 1773	50
3.5.2. Glavar: Ocena Humlovega zapisa za Kranjsko kmetijsko družbo – 1771	52
3.5.3. Objave Humlovega opazovanja prahe matice v letu 1769	53
3.5.4. Glavar: Imenovanje Glavarja za častnega člana čebelarstva v Zgornji Lužici – 1772	58
3.6. Čebelarstva šola na Dunaju – 1770-1781	61
3.6.1. Ustanovitev prve čebelarstva šole na Dunaju - Augarten (1769)	61

3.6.2.	Šolski čebeljak v Augartnu	62
3.6.3.	Število panjev in čebele na čebelarški šoli v Augartnu	63
3.6.4.	Pouk čebelarstva	64
3.6.5.	Učenci in poslušalci	66
3.6.6.	O čebelarstvu na Kranjskem, čebelarški šoli v Augartnu in Janši – Realzeitung, 4. marec 1771	67
3.6.7.	Janša poučuje čebelarstvo v Augartnu	70
3.7.	Janša: Čebelarški nauk – 1770-1773	71
3.7.1.	Splošno o Janševem čebelarstvu	71
3.7.2.	Predstavitve	72
3.7.2.1.	Praha matice s troti v zraku	72
3.7.2.2.	Gorenjski panj	72
3.7.2.3.	Nakladno čebelarjenje	73
3.7.2.4.	Prevažanje in paša čebel	75
3.8.	Janša: Načrt in predlog za čebelarstvo družbo - 1773	80
3.9.	Scopoli: Dissertatio de Apibus (Razprava o čebelah) – 1770	81
3.9.1.	Objava in prevodi Dissertatio de Apibus	81
3.9.2.	Vsebina Dissertatio de Apibus (po prevodu: Wester - 1935)	83
3.9.3.	Kaj poroča Petkovšek - 1972, 1977?	84
3.9.4.	Poimenovanje kranjske čebele?	86
3.10.	Janša: Abhandlung von Schwärmen der Bienen (Razprava o rojenju čebel) – 1771	87
3.10.1.	Janša piše o namenu pisanja knjige	87
3.10.2.	Abhandlung von Schwärmen der Bienen (Razprava o rojenju čebel) – prva knjiga Antona Janše (1771) – izdaja, ponatisi, prevodi in dostopi	88
3.10.3.	Poročila o vsebini prve Janševe knjige	92
3.10.4.	Weipplova ocena Antona Janše kot čebelarkega pisatelja	95
3.10.5.	Zaključek	95
3.11.	Furlan: Practische Bienen Oeconomie... (Praktično čebelarstvo....) – 1768/1771(?)	97
3.11.1.	Matej Furlan iz Vrhpolja – duhovnik in čebelar	97
3.11.2.	Rokopis in objava knjige Praktično čebelarstvo	98
3.11.3.	Vsebina knjige Praktično čebelarstvo	99
3.12.	Janša, Münzberg: Vollständige Lehre von der Bienenzucht (Popolni nauk o čebelarstvu) – 1775	100
3.12.1.	Objavi Janševega čebelarkega nauka – 1773, 1774	100
3.12.1.1.	Knjiga izdana leta 1773	100
3.12.1.2.	Knjiga izdana leta 1774	101
3.12.2.	Rokopis	102
3.12.3.	Knjiga Popolni nauk o čebelarstvu - 1775	103
3.12.3.1.	Izdaje v nemškem jeziku in prevoda v češčino	104
3.12.3.3.	Drugi spletni dostopi	110
3.12.4.	Oglas o prodaji Janševe druge knjige	111
3.12.5.	Vsebina (povzeto iz prevoda Rojina (1906))	111
3.12.6.	Reaumur in Schirach zapisana v Janševi drugi knjigi	112
3.12.7.	Dva zapisa o Janševi drugi knjigi – 100 in več let po izidu	113
3.12.7.1.	Zapis o drugi Janševi knjigi leta 1879	113
3.12.7.2.	Zapis ob peti izdaji leta 1900	114
3.12.8.	Ocene in mnenja o Janševih knjigah ter o Janši kot čebelarju pisatelju	115
3.12.8.1.	Miheličeva ocena (1955) Janševih čebelarkega nauka	115
3.12.8.2.	Dunajski dvor je razposlal Janševi knjigi po c. kr. deželah	115
3.12.8.3.	Bienencathechismus (Katekizem o čebelah) (1779, 1783) in Janševi čebelarkega nauka	116
3.12.8.4.	Kaj so v knjigi Allgemeine deutsche Bibliothek (1791) napisali ob tretji izdaji Janševe druge knjige?	118
3.12.8.5.	In kaj meni Kuralt (1807)?	118
3.12.8.6.	In kaj piše Pfalz (1889)?	119
3.12.8.7.	Ludwig Armbruster (1936) o Janševih knjigah	119
3.12.8.8.	Še mnenje dr. Fraserja (1951, 2008)	119

3.12.8.9. Janševa druga knjiga v Kranjskem knjižnem katalogu iz leta 1797.....	120
3.12.9. Zaključek.....	121
3.13. Glavar, Janša: Čebelarški patent, Navodilo za čebelarske mojstre in obveza učenja čebelarjenja na Janšev način – Marija Terezija – 1775.....	122
3.13.1. Glavarjeva spodbuda za pravno ureditev čebelarstva (1768)	122
3.13.2. Čebelarški patent Marije Terezije (1775)	122
3.13.3. Navodilo za učitelje čebelarstva (1775).....	123
3.13.4. Dodatka	124
3.13.5. Debevec (1967) o pomenu čebelarskega patenta (1775)	125
3.13.6. Zaključek.....	125
3.14. Glavar: Pogovor o čebelnih rojih – napisana prva slovenska čebelarška knjiga – 1776..	126
3.14.1. O pisanju knjige	127
3.14.2. Oddaja in usoda rokopisa	130
3.14.3. Prvi podatki o rokopisu.....	132
3.14.4. Rokopis so našli	135
3.14.5. Izdaja zbornika Ob 200-letnici pisane besede v čebelarstvu	136
3.14.6. Za koga je Glavar pisal čebelarško knjigo?	137
3.14.7. Pomen prve čebelarske knjige v slovenskem jeziku	137
3.14.8. Objave na spletu.....	141
3.14.9. Izdaja knjige ob 240-letnici.....	141
3. 14. 10. Zaključki in sklepi	142
3.15. Glavar: Predlog za dvig čebelarstva na Kranjskem (drugi Glavarjev Odgovor) – 1781.....	145
3.15.1. Pobuda dunajskega dvora po sprejetju čebelarskega patenta – 1775	145
3.15.2. Predlog za dvig čebelarstva na Kranjskem - 1781	146
3.15.2.1. Primernost dežele za čebelarstvo	147
3.15.2.2. Raziskava o uvedbi ukrepov v deželo	148
Navodilo za učitelje čebelarstva, ki jih nastavi država.	148
Ukrepi za čebelarstvo v mejni grofiji Moravski, izdani na Dunaju 14. aprila 1775.	150
3.15.2.3. Tukajšnje ovire za čebelarstvo	151
Zdravilna sredstva.....	153
3.15.2.4. Povzetek in zaključek	154
3.16. Glavar: Pravila za čebelarško vrtnarsko šolo na Lanšprežu – 1781.....	155
3.16.1. Glavarjevi rokopisi v Arhivu Republike Slovenije.....	156
3.16.2. Splošni zapisi o pravilih.....	156
3.16.3. Predstavitev pravil.....	157
A. Pravilo: Osnutek ureditve državnega učitelja čebelarstva	157
B. Pravilo: Osnutek za vajence.....	159
C. Pravilo: Načrt za splošnokoristno čebelarško vrtnarsko šolo pod gospostvom Lanšprež.....	160
D. Pravilo: Pouk za skrbnika.....	161
3.16.4. Razprava in zaključki.....	162
3.17. Glavar: Čebelarška šola na Lanšprežu - 1781	166
3.18. Čebelna bratovščina - Rodine 1781	168
3.19. Krünitz o kranjskem čebelarju Valentinu Černetu (1789, 1797)	170
3.20. V slovenščini tiskana poročila o čebelarstvu na Kranjskem – 1789, 1795	172
3.20.1. Prvo v slovenščini tiskano poročilo o čebelarstvu na Kranjskem – 1789.....	172
3.20.2. Večna pratika od gospodarstva – čebelarška opravila po mesecih – 1789	174
3.20.3. Vodnikova velika pratika – 1795.....	176
3.21. Goličnik: Popolnoma Podvuzhenje za vse zhebellarje - prevod druge Janševe knjige in ob pomoči Kumerdeja izdana prva čebelarška knjiga v slovenskem jeziku – 1792.....	177
3.21.1. Splošno o Goličnikovem prevodu	177
3.21.2. Knjiga Popolnoma podučenje za vse čebelarje – 1792 - prva izdana slovenska čebelarška knjiga	179

3.22. Kuralt: Čebelarška šola v Lvovu – 1806 in četrta izdaja Janševe druge knjige - 1807.....	181
3.22.1. Čebelarška šola Martina Kuralta v Lvovu (1806)	181
3.22.2. Četrta izdaja druge Janševe knjige (1807)	182
3.22.3. Kuraltova napisa na čebelnjakih in napis za lasten nagrobnik	184
3.22.4. Za konec zapis Remeša (1912).....	185
3.23. Poslikane panjske končnice	186
3.23.1. Splošno o poslikanih panjskih končnicah	186
3.23.2. Primeri ohranjenih poslikanih panjskih končnic iz Prve zlate dobe kranjskega čebelarstva	188
3.23.2.1. Čebelarški muzej Slovenije.....	188
3.23.2.2 Slovenski etnografski muzej.....	188
4. Biografski, bibliografski in drugi mejniki prve zlate dobe kranjskega čebelarstva – 1750-1820 ter zaključki	189
4.1. Kronološki zapisi in kratke predstavitve mejnikov.....	189
* Scopoli: prvi o prahi matice s troti v zraku – 1763.....	189
* Člani Kranjske kmetijske družbe na področju čebelarstva - 1767-1787	189
* Janša: Od Breznice do imenovanja za prvega učitelja čebelarstva na Dunaju – 1734-1770	189
* Glavar: Prvi strokovni opis slovenskega čebelarstva – »Odgovor« - 1768	190
* Humel: Praha matice s troti v zraku - 1769, 1771, 1773.....	190
* Čebelarška šola na Dunaju – 1770-1781.....	191
* Janša: Čebelarški nauk – 1770-1773.....	191
* Scopoli: Dissertatio de Apibus (Razprava o čebelah) – 1770.....	191
* Janša: Abhandlung von Schwärmen der Bienen (Razprava o rojenju čebel) – 1771	192
* Furlan: Practische Bienen Oeconomie ... (Praktično čebelarstvo) – 1768/1771(?).....	192
* Janša: Načrt in predlog za čebelarško družbo – 1773.....	192
* Janša, Münzberg: Vollständige Lehre von der Bienenzucht (Popolni nauk o čebelarstvu) – 1775 ...	193
* Glavar, Janša: Čebelarški patent, Navodilo za čebelarske mojstre in obveza učenja čebelarjenja na Janšev način – Marija Terezija – 1775	193
* Glavar: Pogovor o čebelnih rojih – napisana prva slovenska čebelarška knjiga – 1776	193
* Glavar: Predlog za dvig čebelarstva na Kranjskem – 1781	194
* Glavar: Pravila za čebelarško vrtnarsko šolo na Lanšprežu – 1781	194
* Glavar: Čebelarška šola na Lanšprežu – 1781.....	196
* Čebelna bratovščina - Rodine 1781	196
* Krünitz o kranjskem čebelarju Valentinu Černetu (1789, 1797).....	196
* V slovenščini tiskana poročila o čebelarstvu na Kranjskem – 1789, 1795.....	196
* Goličnik: Popolnoma Podvuzhenje za vsse zhebellarje - prevod Janševe druge knjige in ob pomoči Kumerdeja izdana prva čebelarška knjiga v slovenskem jeziku – 1792.....	197
* Kuralt: Čebelarška šola v Lvovu – 1806 in četrta izdaja Janševe druge knjige – 1807	197
* Poslikane panjske končnice	197
4.2. Zaključki	198
5. Viri (Krepko so označeni viri, ki so digitalizirani)	200
6. Zahvala	209

Uvodna beseda

Za uvodno besedo h knjigi me je zaslužni profesor dr. Andrej Šalehar zaprosil že drugič v zadnjih dveh letih, kar nedvomno priča o njegovi predanosti ustvarjalnemu delu kljub častitljivim osemdesetim letom, ki jih je praznoval lansko leto. Njegovo vnemo, vztrajnost in natančnost sem vedno občudovala in prav na ta način se je po upokojitvi posvetil raziskovanju zgodovinskih virov o slovenski živinoreji. Iz njegovih besedil zlahka razberemo predanost znanju in poučevanju ob spoštovanju slovenskega jezika. Tako je na primer ob izdaji dela »Prispevki k bibliografiji: Slovenske knjige in tiski s področja živinoreje Izdaje do leta 1945« v Kmetovalcu (9/2008) zapisal, citiram »Knjige so bile, so in bodo nezamenljiv vir znanja, usposabljanja in učenja. So naša kulturna dediščina in na področju živinoreje je bera knjig do leta 1945 bogata. Ko listamo po starih knjigah, se lahko piscem priklonimo iz spoštovanja do njihovega strokovnega znanja in splošne razgledanosti. Slovenske knjige in tiski na področju živinoreje so tudi velik doprinos pri ohranjanju slovenskega jezika, ker so jih brali predvsem na kmetih, kjer so se skozi zgodovino najbolj ohranjale naše korenine« konec citata.

Večkrat sem se vprašala, zakaj je prof. Šaleharja tako močno pritegnilo čebelarstvo, saj ni čebelar. Slutim, da je prav v bogatih in neraziskanih zgodovinskih virih o našem čebelarstvu našel delovni izziv. Čebelarstvo je v Sloveniji pomembna kmetijska dejavnost, ki ima dolgo in bogato tradicijo. Lahko rečemo, da je Slovenija dežela čebelnjakov, čebel in čebelarjev, saj so del slovenske kulture in načina življenja. Slovensko čebelarstvo je že dolgo v središču pozornosti ne samo domače, temveč tudi svetovni javnosti, saj so k razvoju področja pomembno prispevali prav slovenski čebelarji. Ni naključje, da praznujemo Svetovni dan čebel (20. maj) na rojstni dan Kranjskega čebelarja Antona Janše (1734 – 1773), prvega učitelja čebelarstva na svetu, v prvi čebelarski šoli na Dunaju. Njegovo pot je prof. Šalehar opisal v knjigi »Anton Janša, prvi učitelj čebelarstva«, ki je izjemen prispevek k poznavanju Janševe vloge v poučevanju in razvoju čebelarstva.

Zgodovinskega gradiva, ki opisuje pomen in prispevek slovenskega čebelarstva očitno, ne zmanjka, saj najde zaslužni prof. dr. Andrej Šalehar vedno nove zapise, nova vprašanja in izzive. Rezultate raziskovanja dogodkov, knjig, objav, rokopisov in listin o kranjskem čebelarstvu v dobi, ki je bila polna uspehov, vključno z izdajo pomembnih del, je zbral v pričujoči knjigi »Prva zlata doba kranjskega čebelarstva – 1750-1820«. Knjiga, ki govori o razcvetu čebelarstva in prepoznavnosti strokovnega in raziskovalnega dela slovenskih čebelarjev v času prebujanja slovenske zavesti, je lepo darilo Univerzi v Ljubljani ob njeni stoletnici.

Prof. dr. Irena Rogelj,
prodekanja za področje zootehnik

Spremne besede

Strokovno mnenje o knjigi »Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750-1820« - prof. dr. Peter Dovč

Monografija z naslovom »Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750 – 1820«, ki podaja podrobno sliko čebelarstva na Kranjskem na prehodu iz osemnajstega v devetnajsto stoletje, ima podnaslov Dogodki, knjige, objave, rokopisi in listine. Tako se osredotoča predvsem na publicistično dejavnost, povezano s čebelarstvom v obravnavanem obdobju, vendar opozori tudi na druge pomembne čebelarske dogodke tega časa. Zavedajoč se pomena strokovnega in znanstvenega slovstva za različna področja naše dejavnosti in hkrati pomena čebelarstva za našo narodno in visokošolsko identiteto, je avtor delo posvetil stoletnici Univerze v Ljubljani.

Delo je formalno razdeljeno na 28 vsebinskih poglavij in podpoglavij, povzema 266 virov in je bogato opremljeno s slikovnim gradivom. Le-to v večji meri predstavlja kopije naslovnih in zanimivih detajlov originalnih del (tako tiskanih kot rokopisnih), delno pa tudi slike objektov in spominskih obeležij. Knjiga ustrezno izkorišča prednosti sodobnega medija in s povezavami na originalno slikovno gradivo pomembno bogati predstavljeni korpus. Ta tehnični detajl me navede na misel, da bi bila knjiga, poleg tiskane verzije, za sodobnega bralca zanimiva tudi kot elektronska knjiga, ki bi omogočala dostop do digitaliziranih javno dostopnih virov.

Vsebinsko se delo osredotoča na obdobje med leti 1750 in 1820, vendar v začetnem poglavju podaja tudi pregled najpomembnejših zapisov do leta 1750. Sledijo tematska poglavja, ki predstavljajo delo najpomembnejših piscev obdobja na prelomu stoletij: Peter Pavel Glavar, Giovanni Antonio Scopoli, Matej Furlan, Anton Janša, Janez Goličnik, Blaž Kumerdej, Martin Kuralc in Anton Humel. Zajeta so tudi dela pomembnih skupin (Čebelna bratovščina) in uradni državni dokumenti, ki so določali način in obseg delovanja čebelarske stroke v tem obdobju (Čebelarski patent, 1775). Zanimivo je poklicno ozadje nekaterih ustvarjalcev, saj so bili nekateri poklicni čebelarji in so postavljali se v formalne položaje učiteljev čebelarstva (A. Janša), drugi pa so svojo ljubezen do čebelarstva izživljali ob opravljanju svojega osnovnega poklica (G. A. Scopoli, P. P. Glavar, A. Humel). Avtor v pričujoči monografiji dobro predstavi najpomembnejše avtorje, njihovo delo in osnovne biografske podatke, kar daje bralcu možnost, da se vživi v razmere in duh časa, ki ju je v veliki meri oblikoval formalni okvir habsburškega cesarstva, ki so mu v tem obdobju pripadale Kranjske dežele. Pomemben vidik predstavitve obdobja je tudi jezikovna plat objavljanja, ki zaradi stalno prisotne želje po pisanju tudi v slovenskem jeziku pomeni pomembno komponento razvoja nacionalne zavesti in postavljanja temeljev slovenskemu strokovnemu slovstvu. Avtor poleg del iz obdobja, ki ga knjiga pokriva, spretno vključuje odzive, povzetke in poglede na obdobje, ki so bili objavljeni kasneje, se pa vsebinsko ukvarjajo z obdobjem »prve zlate dobe« slovenskega čebelarstva.

Pomembna odlika knjige je, da združuje vidik slovstva in šolstva s takratnimi družbenimi razmerami in skozi celoto vleče rdečo nit odkrivanja in razumevanja bioloških osnov življenja čebel in na ta način lepo predstavlja napredek na področju temeljnih znanj in tehnoloških rešitev v čebelarstvu. Zanimivo je, da je bila kljub prevladujoči obliki čebelarstva v manjšem okviru, že tedaj močno poudarjena gospodarska komponenta čebelarstva, ki se je v nekaterih kasnejših obdobjih vsaj za nekaj časa nekoliko izgubila. Zelo pomembna je bila povezava s Kranjsko kmetijsko družbo, ki čebelarstvo na Kranjskem že zelo zgodaj postavi ob bok drugim kmetijskim panogam.

Knjiga se v veliki meri naslanja na originalne vire, ki so bili večinoma napisani v nemškem jeziku, kar zaradi arhaičnosti jezika in s primeri dokumentirane nedosledne rabe nekaterih izrazov tudi v nemščini postavlja pred avtorja zahtevno nalogo.

Če povzamem, lahko knjigo »**Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750 – 1820**« avtorja **zasl. Prof. dr. Andreja Šaleharja** ocenim kot pomemben prispevek k boljšemu poznavanju zgodovine in razvoja slovenskega čebelarstva s poudarkom na pisnih dokumentih iz obdobja 1750 – 1820. V branje jo priporočam vsem, ki jih zanima razvoj čebelarstva, pri čemer so Slovenci igrali pomembno vlogo v evropskem, pa tudi svetovnem merilu. Kot dopolnilno branje bo gotovo zanimiva tudi za študente, ki tovrstne povezave stroke, kulturnega in gospodarskega okolja v različnih obdobjih nujno potrebujejo za oblikovanje svojega strokovnega profila. Knjiga daje vsestranski, tudi laičnemu bralcu razumljiv in informativen vpogled v pomembno obdobje slovenskega čebelarstva, s tem pa tudi narodove zgodovine. Delo je skrbno urejeno in predstavlja bogat nabor gradiva, za katerega se izkaže, da je celo bolje dosegljivo v formatu elektronske knjige v primerjavi s klasičnim tiskom.

Prof. dr. Peter Dovč,
Oddelek za zootehniko,
Biotehniška fakulteta

Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750-1820; Dogodki, knjige, objave, rokopisi in listine. Mnenje o knjigi pred natisom - Anton Tomec

Pred vami je najnovejše delo prof. Andreja Šaleharja, ki zajema zaokroženo raziskavo zgodovine našega čebelarstva v obdobju 1750-1820, imenovanega tudi prva zlata doba kranjskega čebelarstva. Delo je nadaljevanje in sinteza avtorjevih dosedanjih večletnih raziskav in objavljana zgodovinskih dejstev in je do zdaj najpopolnejši prispevek k poznavanju tedanjega obdobja, naših predhodnikov in njihovem prispevku v zakladnico našega in svetovnega čebelarstva. Avtor je tudi tokrat poskrbel, da je verodostojno opisal zgodovinske okoliščine in delo ter vlogo Antona Janše, Petra Pavla Glavarja, Janeza Antona Scopolija, Blaža Kumerdeja, Janeza Goličnika, Mateja Furlana, Martina Kuralta in Anton Humla, njihovo sodelovanje in njihovo delo in pomen povezal v neločljivo logično celoto. Ključno sporočilo knjige pa je, da so domala vsi navedeni čebelarstva znanja in spoznanja črpali iz nenapisanega ljudskega, zlasti vedenja gorenjskih čebelarjev in takega ponesli v svet. Od tod tudi prvi opisi parjenja matic s troti v zraku, prakse nakladnega čebelarjenja in prevažanja čebel na pašo kot pristnega spoznanja in načina čebelarjenja pri nas že v tedanjem času.

Anton Janši je avtor v letu 2019 posvetil samostojno knjigo, katere vsebino delno povzema tudi v tej. Argumentirano ovzrže nekatere dosedanje trditve o njegovi poti do prvega učitelja čebelarstva na čebelarški šoli na Dunaju, poudari njegovo veličino pri uvajanju novega gorenjskega načina čebelarjenja, ki je še danes nedosegljiva. Oblastveni ukaz, da se mora čebelarjenje poučevati po Janševem načinu, je edinstven poklon slovenskemu kmečkemu človeku.

Tudi duhovniku Petru Pavlu Glavarju je avtor v preteklosti posvetil več knjižnih del, vrhunec je nedvomno Čebelarstva pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja iz leta 2017. Glavar je bil izobraženec, svetovljan in gospodarstvenik, član Kranjske kmetijske družbe in častni član čebelarstva v Zgornji Lužici in kot tak je s svojim delom vplival na tedanje zakonodajne odločitve cesarice Marije Terezije glede spodbujanja čebelarstva v habsburški monarhiji, tudi na ustanavljanje prvih čebelarških šol. Njegova dobrota in skrb za boljši materialni položaj preprostega revnega kmečkega človeka se kaže posebej v tem, da ga v domačem slovenskem jeziku poučuje o čebelarjenju. Peter Pavel Glavar je ključna osebnost prve zlate dobe kranjskega čebelarstva.

Janez Anton Scopoli je bil prav tako izobraženec in svetovljan ter član Kranjske kmetijske družbe ter častni član čebelarstva v Zgornji Lužici, v svojem opisu žuželk in členonožcev na Kranjskem je prvič opisal kranjsko čebelo, prvič pa tudi opiše parjenje matic s troti v zraku, kar je kasneje neupravičeno pripisano tujemu avtorju.

Blaž Kumerdej je bil član Kranjske kmetijske družbe in je spodbudil duhovnika Janeza Goličnika, da je leta 1792 izdal prevod Janševega Popolnega nauka za vse čebelarje.

Duhovnik Janez Goličnik je leta 1792 izdal prevod Janševega Popolnega nauka za vse čebelarje. Slovenci smo tako dobili prvo tiskano strokovno čebelarstvo v domačem jeziku.

Delo duhovnika Mateja Furlana, ki je bil član Kranjske kmetijske družbe, je manj poznano, je pa verjetno avtor rokopisa Praktično čebelarjenje (1770).

Duhovnik Martin Kuralt je bil Janšev učenec ter učitelj na čebelarški šoli v Lvovu (1806). Tamkaj je poskrbel za četrto izdajo Janševega Popolnega nauka (1807).

Mestni kirurg Anton Humel je pisal o parjenju matic s troti v zraku, pristnem slovenskem prispevku k poznavanju biologije čebel.

Knjiga Prva zlata doba kranjskega čebelarstva ima študijski značaj in kar izziva k nadaljnjemu raziskovanju kasnejših obdobij zgodovine slovenskega čebelarstva, ki prav tako še ni raziskana. Prvi zlati dobi najverjetneje sledi druga, težko pa je oceniti, v katero obdobje jo bomo uvrstili. Morda je to obdobje od leta 1970 dalje do današnjih dni, ko je slovensko čebelarstvo napredovalo z velikimi koraki. Čebelarska zveza Slovenije že vrsto let naklonjeno spodbuja raziskovanje naše čebelarske preteklosti, sodelovala je tudi pri izdaji nekaterih dosedanjih avtorjevih del. Avtor je predlagal, da osnutek knjige Prva zlata doba kranjskega čebelarstva pregleda in oceni s strani Čebelarske zveze Slovenije imenovana delovna skupina. Temu predlogu je vodstvo Čebelarske zveze Slovenije prisluhnilo in upravni odbor je 20. 02. 2020 za ta namen v delovno skupino imenoval prof. dr. Petra Dovča (UL BF), dr. Petra Kozmusa (ČZS), Vereno Štekar-Vidic (Čebelarski muzej Radovljica), Konrada Ozebka (ČD Anton Janša Žirovnica) in Antona Tomca. Člani delovne skupine smo svoje delo opravili in se že vnaprej veselimo izida knjige.

Avtorju prof. Andreju Šaleharju gre zahvala in priznanje za neutrudno raziskovanje čebelarske preteklosti in za pripravo vsebine pričujoče knjige.

Anton Tomec,
upokojeni tajnik
Čebelarske zveze Slovenije

Mnenje pred natisom o knjigi Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750-1820 - Verena Štekar-Vidic

Dr. Andrej Šalehar že več časa poglobljeno proučuje zgodovino slovenskega čebelarstva. Knjiga *Prva zlata doba kranjskega čebelarstva – 1750–1820* se zdi nekakšno logično nadaljevanje vsebin, ki jih je v knjigah ali na spletu doslej že predstavil: *Slovenske knjige in tiski s področja čebelarstva do leta 1945*; *Anton Janša – biografski in bibliografski mejniki*; *Praha matice s troti v zraku kot izvirno slovensko odkritje*; *Anton Janša, prvi učitelj čebelarstva*; *Prva slovenska čebelarstva knjiga*; *Pravila Petra Pavla Glavarja za čebelarstvo vrtnarsko šolo na Lanšprežu*; *Poučevanje čebelarstva na Kranjskem od Petra Pavla Glavarja in Antona Janše do Emila Rotschütza*; *Čebelarstva pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja*; *Spominska plošča v avstrijski prestolnici*; *Tri pomembne čebelarstva knjige v Glavarjevi knjižnici v Komendi*; *Kranjske čebele z Gorenjske na prvi čebelarški šoli na Dunaju*; *240 let prve čebelarstva knjige v slovenskem jeziku*; *O odkritju spominske plošče Petru Pavlu Glavarju na Lanšprežu*; *Peter Pavel Glavar, kranjski čebelar*; *Prvo v slovenščini tiskano poročilo o čebelarstvu*; *O spodbujanju čebelarstva v 18. st.*; *Objave pred izidom prve Janševe knjige Razprava o rojenju čebel v letu 1771*; *Janševi čebelarški pripomočki na naslovnici knjige iz leta 1774*; *Knjige o čebelarstvu na Kranjskem v knjižnem katalogu iz leta 1797*; *V plug vpreženi čebeli*; *Listina čebelarstva družbe v Zgornji Lužici za Petra Pavla Glavarja v letu 1772*; *Ali je bil Anton Janša pred odhodom na Dunaj na Koroškem*; ...

Novo knjigo avtor podnaslavlja z **Dogodki, knjige, objave, rokopisi in listine**. Tudi tokrat zato v izčrpen kompendij natančno in vestno kronološko v besedi in sliki niza obsežno zgodovinsko literaturo in vire, ki pripovedujejo o čebelarstvu in praksah na Kranjskem v času, ko se je le-to iz anonimnosti lahko obelodanilo z zapisano besedo in v praksi razširilo tudi v druge dežele. Tu se mi v uvodu vsiljuje razmišljanje, da se je ta bum mogel pojaviti, ko so bile za to dane objektivne okoliščine razvoja družbe 18. stoletja, ki je začel rahljati fevdalni družbeni sistem, ter omogočila razvoj in izobrazbo tudi drugim slojem prebivalstva, plemstvo pa je počasi začelo izgubljati svoje privilegije. Vladarja avstrijske monarhije, Marija Terezija in Jožef II., sta morala v korak s časom s posodabljanjem svoje države tako, da sta jo s pomočjo uradniškega aparata popolnoma centralizirala. S fiziokratsko politiko sta povezala agrarne in neagrarne dejavnosti v celovit gospodarski sistem. Vodilo je bilo, da izvira iz zemlje vse, kar je potrebno za državno blaginjo, v razvoju kmetijstva sta videla priložnost za razvoj ljudstva, ki je bilo pretežno kmečko, čebelarstvo pa je bilo pripoznano kot dejavnost, ki lahko dvigne kmetov standard, da je tako koristnejši za državo. Na Kranjskem je v 18. st. bivalo kar nekaj izobražencev različnih strok. Čeprav se je v duhu centralizma (nikakor pa še ne v duhu nacionalizma) uveljavljala kot uradni jezik monarhije nemščina, pa je velika večina prebivalstva na Kranjskem govorila ali vsaj razumela slovensko, plemiči in duhovščina tudi latinsko, nemško, francosko. Ljudstvo je bilo večinoma nepismeno, prepoznanim inteligentnim dečkom je bilo omogočeno šolanje v jezuitskih šolah, ki so bile latinske. Šele v sedemdesetih letih tega stoletja je Marija Terezija uvedla splošno elementarno šolstvo. V šolah naj bi pouk potekal v nemščini, a je bil zaradi večinskega slovenskega življa vsaj v prvih razredih podeželskih šol slovenski. Tako so tudi intelektualci, ki so bili člani Kranjske c. kr. Družbe za poljedelstvo in koristna znanja (1767-1787) npr. Peter Pavel Glavar, Antonio Scopoli, Baltazar Hacquet, Anton Tomaž Linhart, Blaž Kumerdej, Gabriel Gruber, baron Žiga Zois, grof Jurij Jakob Hohenwart govorili in pisali v različnih jezikih, a, kar se tiče čebelarstva, iz enakih izhodišč in za enak namen – predstaviti čebelarstvo na Kranjskem, prispevati k izboljšanju pogojev za to dejavnost. Zapisi, ki so tako nastali, in dejavnosti za napredek so dediščina zlate dobe čebelarstva na Kranjskem, katere bolj ali manj opazne glavne osebe, ki jih dr. Šalehar v knjigi predstavlja, so bili pater Hipolit Novomeški, Antonio Scopoli, Peter Pavel Glavar, Anton Janša, ljubljanski kirurg Anton Humel, Matej Furlan, Janez Goličnik, Martin Kuralt. Med njimi osrednje mesto zavzema Peter Pavel Glavar, intelektualec, duhovnik, zemljiški posestnik, čebelar in velik pristaš fiziokratizma. Doktrino te politike je jemal dosledno in z veliko

zavzetostjo za izboljšanje položaja kmeta. Vsekakor veliko bolj resno kot zgoraj omenjena kmetijska družba, ki ji je leta 1779 predložil slovenski razširjeni prevod Janševe s strani države zapovedane knjige *Abhandlung vom Schwärmen der Bienen* z naslovom *Pogovor o čebeljih rojih*, da ji omogoči natis. Namenjen je bil prav tistim, ki jih je država želela spodbujati v čebelarjenju, da bi se poučili in napredovali. A rokopis se je izgubil, romal v predal, verjetno ne toliko zato, ker je bila napisana v slovenskem jeziku, kot zaradi osti, ki jo je Glavar usmeril v zemljiško gosposko, ki naj bi več prispevala za blaginjo čebelarstva. Morda bi tu lahko našli vzporednico z Janševim predlogom za čebelarsko družbo, ki tudi ni našla poti uresničitve. Kot rečeno, plemstvo je izgubljalo svoje privilegije nad sodstvom, upravo, prikrajšani so bili za določene kmečke dajatve, podvrženi so bili plačevanju davkov, kmetje so postajali osebno svobodni, zato v resnici ni imelo velikega interesa za kmečki napredek. Glavarjeva knjiga je bila umaknjena, kot bi bila izgubljena, leta 1932 pa se je, kot na podlagi literature opiše dr. Šalehar, našla pri potomcih predsednika kmetijske družbe grofa Jurija Jakoba Hohenwarta. Rokopis je bil prodan Državnemu arhivu (tedaj del Narodnega muzeja, od leta 1953 samostojen zavod, ki ima prostore v Gruberjevi in Virantovi palači v Ljubljani). Zdaj velja za prvo čebelarsko (čeprav rokopisno) knjigo v slovenskem jeziku in je po zaslugi dr. Šaleharja leta 2017 doživela tudi knjižno izdajo.

Panjske končnice so gotovo fenomen slovenske ljudske umetnosti. Tudi sama se večkrat sprašujem, kaj je vodilo tedanjega kmeta-čebelarja, da je želel imeti na svojem vrtu v čebelnjaku tako galerijo nabožnih in posvetnih upodobitev. Že to je fenomen, da je želel imeti umetnost ob sebi, kar kaže na to, da mu ni bilo dovolj biti le sit in na toplem. Želel si je tudi kulturno okolje na vrtu. Seveda je razlog za poslikavanje tudi ta, da je lahko ločil panje med seboj, a lahko bi jih ločil tudi samo s preprostimi oznakami. Bolj verjetno je, da je s podobami svetnikov in scen iz njihovega življenja želel zavarovati sebe in čebele pred nevarnostmi, pa tudi opozarjati mimoidoče na majhnost in minljivost človeškega življenja, spoštovanje svetega, na človeške napake idr. Ne gre pozabiti, da je bilo 18. st. čas baroka in da si je kmet s poslikanimi končnicami del sveta, ki ga je sicer našel v cerkvah na freskah in na slikah na steklo, s panjskimi končnicami prinesel tudi na dom. To je bilo njegovo duhovno obzorje. Danes so poslikane panjske končnice kot vrhunska kulturna dediščina ohranjene v prenekaterih muzejih v Sloveniji in tudi po svetu, a največ v Čebelarskem muzeju v Radovljici in v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani.

Knjiga *Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750-1820* ponuja veliko gradiva za interpretacije dogodkov in stanj v času prebujanja slovenske zavesti v 18. st. Dragocen je niz citiranega gradiva na koncu knjige, ki je dosegljiv v knjižnicah, predvsem pa na spletu, iz katerega tudi avtor veliko črpa. Prav tako ponuja na enem mestu zbrane odlomke zapisov o čebelarstvu in njihove prevode v sodobni slovenščini.

Na koncu vsakega poglavja strne vsebino v povzetke, ki se morda včasih tudi prevečkrat ponovijo, a vse z namenom, da bi bil jasen, sintetičen in prepričljiv. Prepričana sem, da bo prvi zlati dobi Kranjskega čebelarstva izpod peresa dr. Šaleharja prav kmalu sledila še druga zlata doba, o 19. st., ki se jo tudi zaradi pričakovanega podobno skrbno predstavljenega gradiva lahko že veselimo.

Verena Štekar-Vidic,
kustodinja Čebelarskega muzeja v Radovljici

Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750-1820; mnenje o knjigi pred natisom - dr. Peter Kozmus

Knjiga predstavlja za bralce sistematičen in natančen pregled pestrega dogajanja na področju nastajanja čebelarstva literature v obdobju 1750-1820. Avtor z njo zaokrožuje bogat opus knjig s tega področja.

Avtor se je dela lotil s sistematičnim raziskovanjem arhivske čebelarstva literature, ki jo je odkrival predvsem z obiskovanjem različnih knjižnic in pregledom digitaliziranih vsebin (knjig, revij, časopisov ...). V delu opisuje različne okoliščine, ki so pomembne za nastanek bogate čebelarstva literature v obdobju 1750 in 1820. Z izseki iz originalno dosegljivih zapisov (ali kopij) potrjuje zapisano in bralcem z njimi omoči vpogled v izvorna sporočila, ki so večinoma zapisana v staroslovenskem jeziku, v nekaterih primerih pa v nemškem ali latinskem jeziku. Z vključitvijo različnih virov (revij, knjig, časopisnih člankov), ki jih med sabo kritično primerja, bralcem ponuja najverjetnejši potek ključnih dogodkov.

Avtor v delu sistematično opiše zasluge posameznim čebelarstvom poznavalcem (Anton Janša, Peter Pavel Glavar, Janez Anton Scopoli, Blaž Kumerdej, Matej Furlan, Anton Humel) in opiše pomembna dejstva, ki so pripomogla k njihovem odkritju in zapisu.

Delo ni namenjeno zgolj zgodovinarjem, ki jih zanima, kako je nastajalo čebelarstvo znanje, ampak tudi čebelarjem, ki bodo želeli s prebiranjem dela dobiti vpogled v čebelarjenje v tistem obdobju in predvsem v izzive, s katerimi so se srečevali čebelarji tistega obdobja (1750-1820). Mogoče je najti več vzporednic s sedanjim časom, saj določeni izzivi v čebelarstvu ostajajo (prevažanje čebel na pašo, tehnologija čebelarjenja, ki se mora prilagajati razvoju čebeljih družin ...). Zanimivo je tudi spoznanje, da so se že takrat čebelarji zanimali za teme iz različnih področij čebelarstva (tehnologija čebelarjenja, o medu in vosku, o rojenju ...), kar je razvidno iz zapisov (Scopolijeva Razprava o čebelah in Praktično čebelarjenje avtorja Mateja Furlana). Nekateri med njimi so še danes aktualni. Med temi se pojavlja tudi poglavje: *Kako ravnati, da čebele čimbolj zgodaj rojijo*, kar nakazuje, da so čebelarji rojenje v tistem obdobju spodbujali in cenili in da je ta pristop bil zelo razširjen. Zagotovo so tu bile postavljene osnove za nenačrtovano selekcijo na rojivost, ki je pri kranjski čebeli še danes, v primerjavi z drugimi evropskimi podvrstami čebel, zelo izražena lastnost in pogosto označena z negativnim predznakom.

Avtor v knjigi sistematično prikaže, kaj so v čebelarstvo znanja doprinesli različni avtorji (**Scopoli, Peter Pavel Glavar, Anton Janša, Matej Furlan,...**). To je pomembno tudi za jasnejše prepoznavanje vloge Antona Janše, ki je bil izbran za najpomembnejšega čebelarja naše zgodovine. Njegov (domnevno) rojstni dan (20. maj) je bil izbran za slovenski čebelarstveni praznik, kasneje pa še za svetovni dan čebel.

Iz predstavljenih dejstev so mogoča še nadaljnja razmišljanja o dogodkih in njihovih »posledicah« v tistem obdobju. Na primer: kako pomembna je bila pravzaprav odločitev Marije Terezije o imenovanju Antona Janša za dvornega učitelja čebelarstva na Dunaju? Z njo cesarica ni dosegla samo tega, da je Janša učil ostale čebelarje odličnega čebelarstva znanja, ki si ga je pridobil na Kranjskem, ampak tudi, da se je Janša na dvoru naučil pisati in brati, kar mu je omogočilo, da je, z branjem takratne čebelarstva literature spoznaval druge načine čebelarjenja. S pridobljenim vpogledom v takratno čebelarstvo literaturo je lahko spoznal in primerjal svojo (kranjsko) čebelarstvo prakso. S pisanjem obeh knjig (Razprava o rojenju in Popoln nauk o čebelarstvu) je tako nadgradil obstoječo čebelarstvo literaturo in s tem potrdil visoko znanje slovenskih čebelarjev in posredno ustvaril podlago za kasnejši razcvet slovenskega čebelarstva.

Avtor je knjigo dodatno obogatil s številnimi spletnimi povezavami, do izvornih sporočil, na katera se navezuje in s tem bralcem omogočil pregled originalnih zapisov in lažje morebitno nadaljnje raziskovanje.

Dodatno vrednost knjigi dodajajo fotografije obeležij iz različnih krajev in nekaterih naslovnih knjig, originalnih zapisov, ki bralcem omogočajo, da se lažje zavedajo pomembnosti *Prve zlate dobe kranjskega čebelarstva*. Ta nas na mnogih mestih opominja, da novejšo delo na področju čebelarstva, pogosto temelji na spoznanjih, odkritjih, ki so nastala in bila zapisana v prvi zlati dobi kranjskega čebelarstva.

Avtorju se zahvaljujem za vse raziskovalno delo, ki je bilo potrebno za nastanek dela.

Dr. Peter Kozmus,
Čebelarstva zveza Slovenije

Komentar knjige Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750-1820 - Konrad Ozebek

Razsvetljenje 18. stoletja je močno vplivalo na ustroj družbe v vseh monarhijah takratne Evrope. In čeprav je bilo marsikje neprostovoljno popuščanje aristokratskih klešč, ki so stiskale podložnike in meščane, je vendarle razvoj pripeljal do okoliščin, ko so ljudje lažje zadihali in imeli možnost pokazati svoje znanje v različnih oblikah. Ena od zelo pomembnih ustvarjalnih dejavnosti je literatura, katere del se ukvarja tudi s čebelarstvom. Vse to delo se nadaljuje do današnjih dni, ko smo priče velikega razmaha nepregledne množice knjig in revij s čebelarskega področja, še mnogo več čebelarskih vsebin pa je na svetovnem spletu.

Knjiga, ki je pred nami, je kar nekako logično nadaljevanje predhodnega dela profesorja Andreja Šaleharja. V nekaj samostojnih knjigah in drugih člankih in objavah je raziskoval in predstavljal pisna in praktična dela nekaterih naših najvidnejših klasikov čebelarstva, predvsem Janše in Glavarja. V delu Prva zlata doba kranjskega čebelarstva je na enem mestu zbrano in zelo skrbno obdelano praktično vse, kar je bilo na današnjem slovenskem ozemlju zapisano v rokopisni obliki ali tisku in tudi vse, kar je izšlo drugje po Evropi in ima povezavo z našimi kraji in slovenskimi avtorji. Za zlato dobo lahko označimo obdobje konec 18. in začetek 19. stoletja na več področjih, zagotovo pa na področju književnosti. Začetki svobodnejšega razmišljanja se zagotovo kažejo tudi v težnji čim širšega prevajanja in tiskanja različnih knjig v slovenskem jeziku, da bi izobrazili ljudi, ki poleg pridnosti potrebujejo tudi znanje. Na Slovenskem je bil zelo zaslužen za širjenje prosvetljenstva med ljudmi baron Žiga Zois v krogu katerega so delovali tudi Scopolli, Hacquet in naš Blaž Kumerdej, ki so našli svoje mesto v delu A. Šaleharja. Pisana beseda posebno še v nemščini ali latinščini zagotovo ni dosegla širšega (predvsem kmečkega) prebivalstva; tudi slovenska knjiga je imela v tem času še omejen vpliv, saj je bilo veliko ljudi nepismenih pa tudi knjiga ni bila poceni. Seveda pa na vseh delih, ki so bila takrat napisana, sloni ves nadaljnji razvoj znanja in tudi za raven današnjega slovenskega čebelarstva smo lahko hvaležni prav možem, ki so takrat ustvarjali. Glede na ta dejstva, so za takratno izobraževanje naših rojakov zaslužni posamezniki na podeželju, ki so ali s svojim znanjem in posedovanjem knjig (učitelji, duhovniki) ali pa z izrednim osebnim posluhom iz prakse le-to prenašali na druge. Glavarjeva čebelarska šola na Lanšprežu je zajela le manjše in verjetno lokalno omejeno število zainteresiranih slušateljev oz. »tečajnikov«. Med «samorastnike», ki so z naravnim talentom in lastnimi opazovanji prodrli globoko v svet čebel, je bil zagotovo naš Anton Janša z Breznice. Verjetno s prav podobnimi lastnostmi pa najdemo tudi Valentina Černeta iz Zg. Šiške, ki pa je ostal kot nepismen kmet doma in svoje znanje prenašal na druge čebelarje. Njega je opazil B. Hacquet in ga kot odličnega čebelarja in mentorja predstavil Evropi. Tudi Černe je našel mesto v Šaleharjevi knjigi.

Pri pričujočem delu A. Šaleharja ne morem mimo dejstva, da z izredno energijo, svežino in natančnostjo uporablja sodobno digitalno tehnologijo. Za avtorja starejše generacije, ki ni zrasla in se razvijala vzporedno z razvojem računalništva, je njegova spretnost naravnost občudujoča. Raziskovanje in proučevanje digitaliziranih virov iz varnega zavetja domače pisarne ima še posebno v teh virusnih časih neslutene prednosti. Odpadejo težave pri logistični organizaciji študija virov na različnih lokacijah, izognemo se vsem varnostnim ukrepom pa tudi velikim potnim stroškom. Na žalost pa s takim načinom dela izgubimo pristen stik z materialnimi viri in izginjajo občutki raziskovalca, ko v roki drži stoletja stare dokumente.

Zagotovo je pričujoča knjiga napisana po strokovnih pravilih za oblikovanje znanstvenega dela, s predstavitevijo teme, analizo le-te in zaključkom. S tem pa pridemo do položaja, ko se določeni podatki oz. dejstva večkrat ponavljajo, kar je za nestrokovnega bralca lahko nekoliko moteče. Mislim, da se knjiga ne bo dotaknila prav vsakega Slovenskega čebelarja, verjetno pa to tudi ni bil osnovni cilj avtorja. Vsekakor je to delo, ki ni najbolj primerno za branje na plaži, temveč s svojim neverjetnim obsegom navedenih virov spodbuja k nadaljnjemu raziskovanju marsikoga, ki bo knjigo resno preštudiral.

Od vsebinskega zaključka dela nekje v letu 1820 pa do danes je bilo napisano in objavljeno nepregledno število del in člankov, ki čakajo nadaljnje strokovne obdelave. Profesorju A. Šaleharju še ne bo zmanjkalo dela in želim mu predvsem zdravja in energije za prihodnja raziskovanja in se veselim njegovih naslednjih stvaritev.

Konrad Ozebek,
ČD A. Janša Breznica

Izveček

Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750-1820

Kranjsko čebelarstvo je v času prve zlate dobe kranjskega čebelarstva (1750-1820) stopilo z velikimi koraki v svet in se neizbrisno zapisalo v svetovno čebelarstvo. Poleg kranjskih, gorenjskih, čebelarjev so njeni aktivni ustvarjalci: Peter Pavel Glavar (1721-1784), Giovanni Antonio Scopoli (1723-1788), Matej Furlan (1727-1780), Anton Janša (1734-1773), Janez Goličnik (1737-1807), Blaž Kumerdej (1738-1805), Martin Kuralt (1757-1845) in Anton Humel (mestni kirurg). Leta 1763 je Scopoli v *Entomologia Carniolic*a kot prvi na svetu opisal praho matic s troti v zraku. Leta 1769 jo je opazoval in leta 1773 v objavi opisal tudi Anton Humel. Giovanni Antonio Scopoli (1767) in Peter Pavel Glavar (1772) sta bila imenovana za častna člana Čebelarke družbe v Zgornji Lužici. Peter Pavel Glavar, Giovanni Antonio Scopoli, Blaž Kumerdej in Matej Furlan so bili člani Kranjske kmetijske družbe. Prvi strokovni opis kranjskega čebelarstva je napisal leta 1768 Peter Pavel Glavar. S slovenskimi čebelarji so povezane čebelarke šole: na Dunaju (1770-1782), na Lanšprežu (1781) in v Lvovu (1806-1807). Antona Janšo, preprostega kmečkega mladeniča iz Breznice na Gorenjskem, je Marija Terezija 6.4.1770 imenovala za prvega učitelja čebelarstva. Učil je gorenjski način čebelarjenja. S svojimi opazovanji ga je dopolnil in prerastlo je v Janšev čebelarški nauk. V času prve zlate dobe kranjskega čebelarstva so njeni ustvarjalci napisali skupaj šest čebelarških knjig in nekaj razprav o čebelarjenju, ki so ohranjene v rokopisih. Janša je leta 1773 predlagal načrt za čebelarško družbo, kar ni bilo sprejeto. Dva slovenska čebelarja, Glavar in Janša, sta neposredno vplivala na vsebino in izdajo čebelarkega patenta v letu 1775. Poudarjeno je ustanavljanje čebelarških šol, čebelarstvo je prosto davkov, pri prevozi na pašo se ne plača mitnina, vsakdo lahko čebelari in še druge ugodnosti. Dodan je odlok Navodilo za čebelarke mojstre, kjer je v drugem členu na javnih čebelarških šolah predpisan Janšev čebelarški nauk. Glavarjev Pogovor o čebelnih rojih je prva leta 1776 napisana slovenska čebelarška knjiga in Goličnikovo Podvuzhenje za vse zhebelarje je leta 1792 ob pomoči Blaža Kumerdeja prva izdana slovenska čebelarška knjiga. Pravila za čebelarško vrtnarsko šolo na Lanšprežu je Peter Pavel Glavar napisal leta 1781 in so unikaten dokument iz zgodovine svetovnega ter še posebej slovenskega čebelarstva. Čebelna bratovščina na Rodinah je bila ustanovljena leta 1781, a je živela le deset tednov, ker ni izpolnjevala predpisov o bratovščinah iz leta 1771. Poskusi organiziranja čebelarjev so bili leta 1801 v Domžalah. Prva v slovenščini tiskana poročila o čebelarstvu na Kranjskem so izšla leti 1789 in 1795.

Ključne besede: gorenjski čebelarji, Peter Pavel Glavar, Giovanni Antonio Scopoli, Matej Furlan, Anton Janša, Janez Goličnik, Blaž Kumerdej, Martin Kuralt in Anton Humel, praha matic, strokovni opis, čebelarke šole, učitelji čebelarstva, čebelarke knjige, rokopisi, čebelarški patent, navodilo za čebelarke mojstre, pravila za čebelarško šolo, čebelna bratovščina.

Erste goldene Zeitalter der krainischen Bienenzucht - 1750-1820

Auszug

Während des ersten goldenen Zeitalters der krainischen Bienenzucht (1750-1820) trat die krainer Bienenzucht mit großen Schritten in die Welt und schrieb sich unauslöschlich in die Geschichte der Weltbienenzucht ein. Neben den Imkern von Krain, Gorenjska, waren die aktiven Schöpfer der Epoche Peter Pavel Glavar (1721-1784), Giovanni Antonio Scopoli (1723-1788), Matej Furlan (1727-1780), Anton Janša (1734-1773), Janez Goličnik (1737- 1807), Blaž Kumerdej (1738-1805), Martin Kuralt (1757-1845) und Anton Humel (Stadtchirurg). Im Jahr 1763 beschrieb Scopoli in *Enthologia Carniolica* als weltweit der Erste den Begattungsflug der Königin mit Drohnen in der Luft. 1769 beobachtete und 1773 beschrieb es auch Anton Humel in einer Publikation. Giovanni Antonio Scopoli (1767) und Peter Pavel Glavar (1772) wurden zu Ehrenmitgliedern der Imkervereinigung in der Oberlausitz ernannt. Peter Pavel Glavar, Giovanni Antonio Scopoli, Blaž Kumerdej und Matej Furlan waren Mitglieder der Carniolischen landwirtschaftlichen-Gesellschaft. Die erste professionelle Beschreibung der krainischen Imkerei wurde 1768 von Peter Pavel Glavar verfasst. Slowenische Imker sind eng mit einigen Imkerschulen verbunden: Wien (1770-1782), Lanšprež (1781) und Lvov (1806-1807). Anton Janša, ein einfacher bäuerlicher Junge aus Breznica in der Gorenjska Region, wurde am 6. April 1770 von Maria Theresia zum ersten Imkerlehrer ernannt. Er lehrte die Bienenzucht nach der Tradition in Gorenjska. Er ergänzte es mit seinen Beobachtungen und so entwickelte sich die Janša-Imkerei-Lehre. Während des ersten goldenen Zeitalters der krainischen Imkerei schrieben ihre Schöpfer insgesamt sechs Imkereibücher und einige Abhandlungen über die Imkerei, die in Manuskripten aufbewahrt wurden. 1773 schlug Janša einen Plan für Imkerei vor, der aber nicht angenommen wurde. Zwei slowenische Imker, Glavar und Janša, beeinflussten direkt den Inhalt und die Erteilung des Imkereipatents im Jahr 1775. Die betont wird die Bedeutung der Einrichtung von Imkerschulen, die Imkerei wurde steuerfrei, die Maut für den Transport auf die Weide wurde nicht bezahlt, jeder kann Imker werden und noch einige andere Begünstigungen wurden eingeführt. Es wurde ein Dekret über die Anweisungen für Imker hinzugefügt, das im zweiten Artikel Janšas Bienenzuchtunterricht an öffentlichen Bienenzuchtschulen vorschreibt. Glavars Gespräch über Bienenschwärme war das erste slowenische Imkereibuch, das 1776 geschrieben wurde, und Goličniks *Die Lehre für alle Imker* war das erste veröffentlichte slowenische Imkereibuch, das 1792 mit Hilfe von Blaž Kumerdej veröffentlicht wurde. Die Regeln für die Bienenzuchtschule in Lanšprež wurden 1781 von Peter Pavel Glavar verfasst und sind ein einzigartiges Dokument in der Weltgeschichte und insbesondere in der Geschichte der slowenischen Bienenzucht. Die Bienenzucht Bruderschaft in Rodine wurde 1781 gegründet, lebte aber nur zehn Wochen, da sie nicht den Bruderschaftsbestimmungen von 1771 entsprach. 1801 gab es einen Versuch in Domžale, die Imker zu organisieren. Die ersten slowenischsprachigen Berichte über die Bienenzucht in Krain wurden zwischen den Jahren 1789 und 1795 veröffentlicht.

Schlüsselwörter: Imker aus Gorenjska, Peter Pavel Glavar, Giovanni Antonio Scopoli, Matej Furlan, Anton Janša, Janez Goličnik, Blaž Kumerdej, Martin Kuralt und Anton Humel, Begattungsflug, Berufsbeschreibung, Imkerschulen, Imkerlehrer, Imkerbücher, Manuskripte, Imkerei Patent, Unterricht für Imker, Regeln für die Bienenzuchtschule, Bienenbruderschaft.

First Golden age of Carniolan beekeeping - 1750-1820

Excerpt

During the first golden age of Carniolan beekeeping (1750-1820), has Carniolan beekeeping made great strides into the world and entered indelibly into the world beekeeping. In addition to the Carniolan beekeepers from Gorenjska, were its active creators Peter Pavel Glavar (1721-1784), Giovanni Antonio Scopoli (1723-1788), Matej Furlan (1727-1780), Anton Janša (1734-1773), Janez Goličnik (1737- 1807), Blaz Kumerdej (1738-1805), Martin Kuralt (1757-1845) and Anton Humel (city surgeon). In 1763, described Scopoli in *Enthologia Carniolica* as the world's first mating flight of queen with drones in the air. In 1769 made the sema observation and in 1773 described it Anton Humel in his publication. Giovanni Antonio Scopoli (1767) and Peter Pavel Glavar (1772) were appointed honorary members of the Beekeeping Society in Upper Luzits. Peter Pavel Glavar, Giovanni Antonio Scopoli, Blaž Kumerdej and Matej Furlan were members of the Carniolan Agricultural Society. The first professional description of Carniolan beekeeping was written in 1768 by Peter Pavel Glavar. Slovenian beekeepers are associated with many beekeeping schools in Vienna (1770-1782), Lanšprež (1781) and Lvov (1806-1807). Anton Janša, a simple peasant guy from Breznica in the Gorenjska region, was by Maria Teresia on April 6, 1770 named as the first teacher of beekeeping. He taught the Gorenjska method of beekeeping, supplemented it with his observations and it grew into the Janša apiculture teaching method. During the first golden age of Carniolan beekeeping, its creators wrote a total of six beekeeping books and some tractates on beekeeping, which are preserved in manuscripts. In 1773, Janša proposed a Plan for beekeeping, which was, however, not accepted. Two Slovene beekeepers, Glavar and Janša, directly influenced the contents and the issuance of the beekeeping patent in 1775, where the establishment of beekeeping schools is emphasized, beekeeping was tax free, Toll for the Beetransport was not paid, anyone can become beekeeper and some other benefits were included. A decree on the Instructions for Beekeepers has been added, which in the second article prescribes Janša's beekeeping for teaching at public beekeeping schools. Glavar's *Conversation about swarms of bees* was the first Slovene beekeeping book written in 1776 and Goličnik's *Instructions for all Beekeepers* was the first published Slovene beekeeping book in 1792 published with the help of Blaž Kumerdej. The rules for the beekeeping gardening school in Lanšprež were written by Peter Pavel Glavar in 1781 and are a unique document in the world- and especially in Slovenian beekeeping history. The Beekeeping fraternity in Rodine was founded in 1781, but only lived for ten weeks because it did not meet the fraternity regulations of 1771. Attempts to organize beekeepers were made in 1801 in Domžale. The first reports in Slovenian language on beekeeping in Carniola were published between 1789 and 1795.

Keywords: beekeepers From Gorenjska, Peter Pavel Glavar, Giovanni Antonio Scopoli, Matej Furlan, Anton Janša, Janez Goličnik, Blaž Kumerdej, Martin Kuralt, Anton Humel, mating flight, professional description, beekeeping schools, teachers of beekeeping, beekeeping books, manuscripts, beekeeping patent, instruction for beekeepers, rules for beekeeping school, bee fraternity.

1. Uvod

S pojmom »zlata doba« je označen čas - doba, ki je polna uspehov, pomembnih del ... Slovenec (1942) je objavil sestavek Iz »zlate dobe« kranjskega čebelarstva. Napisan je bil ob 150 letnici izdaje Goličnikovega prevoda Janševe knjige Popolni nauk za vse čebelarje. Članek seznanja: »V času, ko je bil Anton Janša učitelj čebelarstva na Dunaju, je čebelarstvo vzcvetelo in zato se imenuje tisti čas »zlata doba« čebelarstva na Kranjskem.« Takrat so pridelali veliko medu in voska. Kocjan (1968) poroča o velikih količinah medu, ki so jih stehali na uradni tehtnici na Bregu v Ljubljani (v letih 1753-1754: 332. 626 kg) in nadaljuje: »... v tej zlati dobi čebelarstva pa se je pojavil sladkor ...«. V obeh objavah pa je omenjen le Anton Janša. Stabej (1953) v razpravi Stari zapisi o čebelah in čebelarstvu o času razsvetljenstva na Slovenskem piše:

Prišli smo do tiste dobe v slovenskem čebelarstvu, ki ji bi lahko rekli zlata doba in ki ji vse do danes ni bilo postavljeno ob stran nekaj večjega. To je čas od pričetka razsvetljenosti okrog l. 1740 — P. P. Glavar je začel čebelariti l. 1744 — pa do začetka 19. stoletja ter še desetletji po tem. V tej dobi so bila napisana bodi v slovenskem, bodi v latinskem ali nemškem jeziku dela, ki so uhodila v svet pot slovenskemu čebelarstvu, njegovim veljavi in samosvojesti ter nam je ostalo od tedaj precej tega, česar nismo izčrpali niti še do zdaj.

Stabej, 1953, str. 324, vir 204

V nadaljevanju je na kratko predstavil delo in prispevke tedanjih najpomembnejših čebelarjev razumnikov in raziskovalcev čebelarstva na Kranjskem. Aktivni ustvarjalci, urejeni po letnici rojstva, prve zlate dobe kranjskega čebelarstva so: Peter Pavel Glavar (1721-1784), Giovanni Antonio Scopoli (1723-1788), Matej Furlan (1727-1780), Anton Janša (1734-1773), Janez Goličnik (1737-1807), Blaž Kumerdej (1738-1805), Martin Kuralt (1757-1845) in Anton Humel (mestni kirurg)¹. O njihovem delu na področju čebelarstva poročata tudi Debevec (1967) in Gregori (2011).

Že bežen pregled čebelarke literature, domače in tuje, odkrije, da je o Antonu Janši veliko napisanega, o vseh drugih pa znatno manj. Pogosto je vzrok tudi v slabi dostopnosti do objav oz. izdaj, da so bila njihova dela objavljena v tujem jeziku, najpogosteje v nemškem in latinskem jeziku. Pri nekaterih, še posebej pri Petru Pavlu Glavarju, pa tudi, da so njihovi čebelarski spisi ohranjeni večinoma kot rokopisi napisani v latinskem ali v nemškem jeziku in pogosto v gotici. V današnjem času, ko je vse več starih čebelarskih knjig in objav digitaliziranih, je večja neposredna dostopnost. Pogosto so tako na voljo tudi čebelarke knjige, ki so prava redkost in zaradi tega praktično fizično težko dostopna, ali sploh nedostopna.

V letu 2017 je izšla knjiga Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja. Razdeljena je v dva dela: prvi del: Pogovor o čebelnih rojih in drugi del: Listina in rokopisi. Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja je shranjena na dveh mestih. Najdemo jo v Arhivu Glavarjevega beneficija v Komendi, ki ga je uredil in predstavil javnosti Baraga (1998) in v Arhivu Republike Slovenije v Osebnem fondu P. P. Glavarja SI AS 869 in v Zbirki rokopisov 1073. V knjigi so poleg Glavarjevega Pogovora o čebelnih rojih, objavljeni prevodi listine in njegovih rokopisov s čebelarsko tematiko. Manjkajo samo prevodi Glavarjevih pisem s čebelarsko vsebino. Delo Petra Pavla Glavarja na področju kranjskega čebelarstva je šele z izdajo te knjige javno dostopno. Knjiga je objavljena tudi na digitalni knjižnici Slovenije.

¹ Glavar v svojem pismu Kranjski kmetijski družbi z dne 25. 11. 1771 piše »Nekega tukajšnjega anonimnega gospoda Humla, mestnega kirurga...« – domneva je, da je Humel psevdonim; biografski podatki niso najdeni.

Dodajmo še podatek, da so digitalizirane vse čebelarske revije (Slovenska čebela, Die Krainer Biene, Slovenski čebelar in sadjerejec, Imkers Rundschau in Slovenski čebelar), ki so izhajale ali pa še izhajajo v Sloveniji. Digitalizirane so tudi nekatere slovenske čebelarske knjige.

Vse povedano zdaj omogoča, da na enem mestu zberemo, popišemo in pojasnimo dogodke, knjige, objave, rokopise ter listine iz časa, ko je bila Prva zlata doba kranjskega čebelarstva - 1750 - 1820. Postavimo urejeno kronološko vse skupaj, eno ob drugem in spoznali jo bomo kot celoto ter kako velika, vsestranska in bogata je bila naša Prva zlata doba kranjskega čebelarstva. Pri tem ni namen, da bi iskali in poudarjali enega ali drugega ustvarjalca, ampak, da bi celokupno predstavili ter opisali kranjsko čebelarstvo, ki je v tem času stopilo z velikimi koraki v svet in se neizbrisno zapisalo v svetovno čebelarstvo. In v tem je naš veliki ponos in hvaležnost.

2. Izbrani zapisi o Kranjskem čebelarstvu do leta 1750

Revija Slovenski čebelar je v svojem več kot stoletnem izhajanju objavila veliko sestavkov, ki opisujejo zgodovino čebelarstva in še posebej slovenskega čebelarstva. V ospredju sta po svoji podrobni vsebini in obširnosti deli: Stari zapisi o čebelah in čebelarstvu – Stabej (1953 – v štirinajstih nadaljevanjih) in S čebelami in čebelarji skozi stoletja – Debevec (1966 – v desetih nadaljevanjih). Debevec za leto 1002 piše, da je cesar Oton III. podelil loško gospostvo škofu Abrahamu in v darilni listini je zapisano čebelarstvo, kar je eden najstarejših do zdaj najdenih pisanih virov, ki izpričuje čebelarstvo pri Slovencih. Volc (1934) sporoča, da je bavarski vojvoda Tasilo III. leta 772 odvedel na Bavarsko najboljše slovenske čebelarje za bavarske cerkve in samostane. Baraga (1995) je avtor monumentalnega dela Kapiteljski arhiv Novo mesto. V prvem delu so objavljeni regesti² listin, skupaj 630 in v njih so tudi zapisi o čebelah in čebelarstvu:

- Regest 5

1357, januar, 21 (stran 51)

Brata Gunter in Ulrik Maliner sta Štefanu, kaplanu na Čretežu, in njegovemu bratu Nikolaju Kaulu ter potomcem zastavila vse vrste desetine, med njimi so omenjeni čebelji panji, in sicer od petih kmetij v Gotni vasi.

- Regest 7

1357 (stran 52)

Gunter Maliner zastavi kaplanu na Čretežu tudi desetino od prirastka lanu, čebel in kokoši od osmih kmetij v Koroški vasi.

- Regest 137

1490, maj, 2 (stran 96)

Jurij iz Mačkovca je prodal Juriju Škrilju, kaplanu novomeškega špitala, med drugim tudi tretjino prirastka čebeljih panjev.

- Regest 188

1504, maj, 20., Ljubljana (stran 189)

Odlok o desetini, ki ga je sprejelo deželno sodišče, določa, da se mora dajati desetina od vsega, kar se seje in žanje kakor tudi od male desetinske pravde, kot so čebelji panji.

- Regest 485

1754, marec, 29, Šentjošt (stran 217)

V oporoki je zapisano, da je Janže Jenič, sinu pokojne hčerke Katarine, že pred smrtjo dal tudi 10 panjev čebel.

- Regest 524

1765, avgust, 28., Stari trg ob Kolpi (stran 235)

Oporoka Mihaela Miheliča, župnika v Poljanah (Stari trg ob Kolpi), v deseti točki določa, da vse čebele zapušča cerkvi, z izjemo tistih, ki jih imata brat in služabnik v Blaževcih, te poklanja njima.

Čebele oz. čebelji panji so zapisani v šestih listinah, najstarejša je iz leta 1357. To so na videz skromni podatki, a so neposredni in neprecenljivi dokazi o takratnem gojenju čebel. Kebe (2018) je v Arhivu Slovenije odkril urbar desetine od prirastka živali in čebel graščine Boštanj od leta 1747 do 1761. Desetino so dajali samo od rojev, ne od starih panjev. Verjetno so dajali med in vosek. Kaj so dajali in koliko, ni zapisano. Kebe piše: »**Od 56 kmetij je imelo čebele kar 44 kmetij, kar je 78,6 %.** Kajže tu niso vštete, ker niso omenjene. Povprečno so imeli na hišo 3,55 roja. S tem podatkom se ujema, kar sem

² Regest – kronološko urejen seznam starih listin z datumom in izvlečkom.

slišal od starih ljudi: da so namreč imeli nekdam čebele skoraj v vsaki hiši.» Mayer (1935) poroča o podatkih v urbarju za cerkev sv. Mohorja in Fortunata v Podlipovici na Kolovratu. Zapisan je dogovor o najemu cerkvenih panjev čebel ter podatki o delitvi pridelka po posameznih letih v času od 1711-1745. V objavi je omenjena tudi desetina v panjih, ki je zapisana v urbarju na Vačah (6. 6. 1648). Pater Avguštin (2016) v objavi Zgodovina čebelarjenja v stiškem samostanu poroča, da so v samostanskem urbarju ali registru zapisane dolžniške obveznosti in v te je vključeno čebelarjenje ter število panjev. Za Matija Lampreta iz Mekinj so za leto 1701 zabeleženi štiri čebelji panji, za leto 1702 pa šest panjev. Po vsej verjetnosti je kot letni prirastek veljalo število čebeljih rojev, torej novih družin.

K izbranim zapisom o slovenskem čebelarstvu dodajamo:

- Valvasor (1689) je v Slavi vojvodine Kranjske čebelam in čebelarjenju na Kranjskem posvetil veliko prostora – (III. knjiga/strani 454 – 457). V uvodu je poudaril pomen medu kot sladila in zdravila ter vsestransko uporabnost voska. *»Na Kranjskem ji pravijo zhebela in jih imajo tu silno veliko, ker obogatijo tudi marsikaterega poštenega hišnega gospodarja.«* Omenja *»posebne hišice za čebele, kamor spomladi okoli cvetne nedelje postavijo panje in jim odprejo luknje.«* Poleti čebele rojijo, pogosto roji panj dvakrat, trikrat ali celo kar štirikrat. Prvi in drugi novi panj dasta nove roje. Tako iz enega panja dobijo šest ali celo sedem panjev. To potrjuje, da Valvasor opisuje kranjsko čebelo, ki se odlikuje v rojivosti. Jeseni po sv. Mihaelu (29. september) odvezemajo med. Iz dve- ali triletnih panjev odvezemajo ven med in čebele ter vse skupaj zmečkajo. Pri novih panjih, če so težki, pa prerežejo pokrov, z dimom iz tleče cunje čebele preženejo v zadnji del panja, dvignejo pokrov in izrežejo del medišča, del pa pustijo, da imajo čebele dovolj hrane za zimo. Potem pokrov zaprejo in panje dajo na prostor, kjer ni preostrega mraza. Spomladi pa jih vrnejo v čebeljak. Podobna ravnanja pri odzemanju medu so opisana tudi v prvih slovenskih čebelarskih knjigah, ki so izšle v 18. in na začetku 19. stoletja. Veliko medu pošiljajo v druge dežele, zlasti v Salzburg. Veliko prodajo tudi voska – v Italijo, še posebej v Benetke. Na Kranjskem je med poceni, veliko pa ga porabijo za kuhanje medice, ki je priljubljena pijača. V nadaljevanju je opisan postopek za pripravo medice. Med uporabljajo tudi za velikonočne potice – (VII/472). Trgovanje z medom je omenjeno tudi v odstavku, kjer je opisano težavno preživljanje kmetov na Kranjskem – (XV/609). V Slovenskem čebelarju je Zupan (1934) objavil članek Kako popisuje Valvasor čebelarstvo v l. 1689, kjer so obširneje predstavljeni Valvasorjevi zapisi o takratnem Kranjskem čebelarstvu.

- Čebela kot pojem delavnosti, pridnosti, redoljubnosti slovenskega naroda – simboli (grbi) kot primer: **Akademija delavnih (1693)** in njeni člani.

Grb: Akademija delavnih (1693), 1988, vir 7
 prevod zapisa: Nam in drugim, delavni
 V grbu Akademije so tudi čebele in panj.

- Prvo samostojno slovensko besedilo o čebelah, ki ga je zapisal pater Hipolit (1711³), je ostalo v rokopisu. O njem poročata tudi Kopitar (1808, str. 92-93) in Stanonikova (1993, 2018). Slovenski čebelar (1928) je v rubriki Drobiž objavil slovenski prevod iz Orbis Pictus (Svet v slikah) »Kunšt med delati«, ki ga je zapisal pater Hipolit (1711). Objava je povzeta iz revije Popotnik – Lah (1916).

47. Kunšt med delati.

Te čibeles royé inu dajó timu royu eno mačico ali kraljiča; taisti roy, kadar on hoče proč zletejti ali pobejgniti, bo nazaj poklican iz žvenkajnom ene medenice ali ponve inu se zapre inu dene v en nov pajn, korbo ali čibelnik; one napravljajo šestovogalaste celice inu napolnio z rožnim žonftam inu delajo medenu satovje, s kateriga ta med ven solzy. Tu suhu satovje na ognju rezcvrenu rata k vusku.

Popotnik (37(1916)6, str. 238, vir 121)

Jezikovna posodobitev:

»Čebele rojijo in vsakemu roju dajo matico (kraljico). Roj, ki je pripravljen, da izleti ali pobegne, se lahko prikliče nazaj z udarjanjem po ponvi ali medenini. Vseli se ga v nov panj (koš, čebelnjak). Čebele delajo šestoglate celice in jih polnijo z medom ter delajo medeno satje iz katerega solzi med. Suho satje stopljeno na ognju daje vosek.«

³ Navajajo tudi druge letnice – na primer 1712

XLVII.

Mellificium.

Der Honig-Bau.

Iz knjige Orbis Pictus za »Kunšt med delati« - vir 35
- (slika XLVII, str. 98, 1658),

3. Prva zlata doba kranjskega čebelarstva – 1750-1820

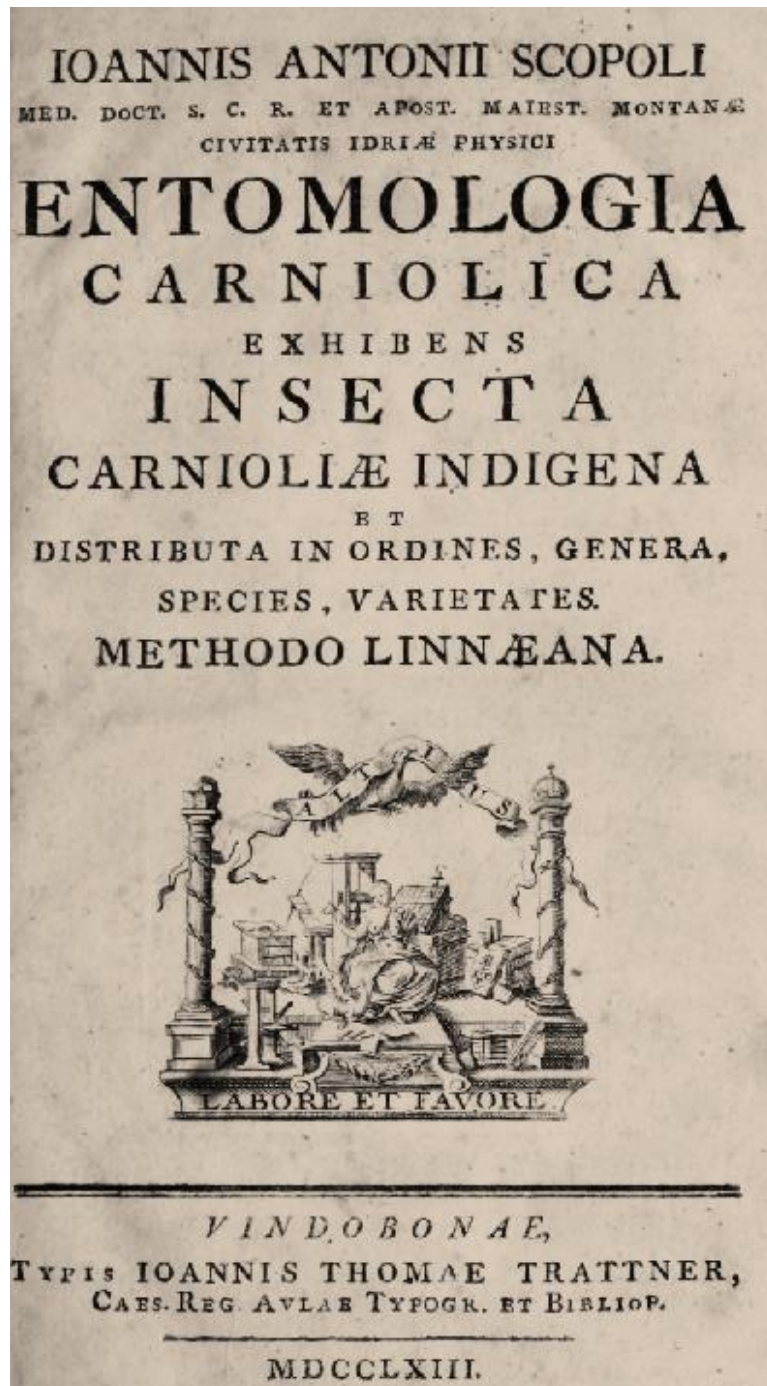
3.1. Scopoli: prvi o prahi matice s troti v zraku – 1763

Portret G. A. Scopoli (1723-1788), vir 195

3.1.1. Praha matice s troti v zraku - 1763.

Scopoli (1763), zdravnik in naravoslovec, je v latinščini objavil knjigo *Entomologia Carniolica exhibens insecta Carnioliae indigena et distributa in ordines, genera, species, varietates. Methodo Linnaeana* (Kranjska entomologija, ki prikazuje avtohtone žuželke Kranjske, razvrščene v redove, rodove, vrste in varietete po Linnejevi metodi), skrajšano *Entomologia Carniolica*.

Naslovnica *Entomologia Carniolica*, 1763, vir 194

Opisal je 1153 vrst žuželk in členonožcev, ki jih je našel na Kranjskem. Med kožekrilci, pod številko 811 na straneh 303-304, je opisana *Apis Mellifica* (medonosna čebela).

§II. APIS *Mellifica*.

— long. lin. 5½.

LINN. Syft. Nat. p. 576.

Faun. Svec. 2. 1697.

SPECTACLE de la NAT. Tom I. Entr. VI.

Apis Mellifica, 1763, šte. 811, str. 303, vir 194

Wester(1935) je v Slovenskem čebelarju objavil prevod in komentar o Scopolijevem zapisu Apis Mellifica, kar je prikazano v nadaljevanju:

II. Scopoli o čebelah.

Scopoli je razpravljal o čebelah najprej v svoji »Entomologiji«, kjer je ugotovil te-le znanstvene izsledke:

Čebela spada v rod želatih kožokrilcev (lat. aculeata); ima štiri krila in želo, ki je z njim opremljen zadek enega spola. Vseh čebel je 30 zvrsti; med njimi je najpomembnejša čebela medarica (lat. apis mellifica = medotvorka), ki jo obilno gojé na Kranjskem, posebno na Gorenjskem.

Čebele po spolni pripadncsti označuje Scopoli takó-le:

Samica, matica (lat. regina = kraljica) ima želo, s katerim le redkokedaj piči; mati je jalovkam ali brezplodnicam (lat. spadones: skopljenci, jalovci); obdaja jo nekoliko čet trotov; ona izleti, v zraku leteča se oplemeni. Na tem poletu je izpostavljena prežečemu sršenu; na povratku pa jo čaka smrt, če zaide v tuj panj. Mladica daje skozi tri dni, vsako četrt ure neki glas (lat. stridor = šum, cvrkét) od sebe, s katerim družino opozarja, da se namerava izseliti. Rodí se, ločena od delavk, v posebnih celicah ob robu sata.

Samci, trotje (lat. fuci) so zajetnejši ko delavke in bolj dlakavi, a brez orožja. Oni so možje in spremljevalci matice; delavke jih vzrejajo v posebnih, obširnejših celicah. Ko trotje posel oplemenitve matice opravijo, jih delavke pomoré in odstranijo.

Čebele, delavke (lat. operariae), hčerké matice, so manjše, medosése (lat. mellisugae); eno edino kraljico volijo, druge pa rabeljski umoré. V zgodnji pomladi očistijo panj nesnage, nabirajo med in vosek ter gradé satje. V gručo združene sedajo na drevje. Preplašene po zvenku kovinske posode ali plošče se strnejo še tesneje in tedaj jih je treba ogreniti v primerno posodo, z medom pomazano.

Čebelam priljubljeno cvetje nudi pri naš ajda (lat. polygonum fagopyrum), radi česar kmetje v mesecu avgustu panje iz gorskih krajev v pašo prevažajo.

Sovražniki čebelam so: sršen, lastovka, vešča, tuje čebele in pajek.

Kmetovalci pospešujejo čebelarstvo s tem:

1. da panje skrbno čistijo več in njih ličink;
2. da nadomesté pešajočo matico z drugo, ki je bila prej skozi osem dni v kletki zaprta;
3. da jim ob slabi letini kladejo med;
4. da stavijo čebele prvo satje blizu žrelca;
5. da izločajo bolne in umorjene čebele in jalovke;
6. da sejejo v bližini čebelnjaka ajdo;
7. da izrezavajo sate, okužene po gnilobi;
8. da slabotne roje krepé z mezgo za želodčno slabost, sestavljeno iz medú, vina malvazijca in praška jelenčje korenine (lat. athamanta);
9. da pravčasno pazijo na izrojitev;
10. da roje oprezno ogrebajo.

Kako globoko je Scopoli premislil čudovite pojave čebelskega življenja, nam kažejo sklepne besede, s katerimi zaključuje poglavje o čebelah. Čujmo ga: »Majhno bitje, a kako koristno! Politikom priporoča prednost enovlade (monarhije) ter urejenost in gojitev družnosti v republiki; etikom (npravoslovcem) beg pred brezdeljem, mržnjo do pohlepa, skrb za podmladek in ljubezen do bližnjega; ekonomom (gospodarjem) trezno marljivost, podjetnost, ne da bi z njo oškodovali druge, in način, kako je treba priliko izkoristiti; zdravnikom nudi med in vosek, navaja jih k uporabi enostavnih sredstev in jim prikazuje zdravilnost zraka.« Te navidezno preproste, a v bistvu globokoumne misli dovolj pričajo, da Scopoli ni bil zgolj suhoparen znanstvenik, temveč razborit vedež, ki se je znal zamisliti v smotrnost čebelskega sožitja ter jo postaviti za prispodobo človeškim prilikam. Kdor je pozorno bral znameniti spis francoskega pesnika Mavricija Maeterlincka »Življenje čebel«, morda v teh Scopolijevih mislih zasluči zasnutek globokoumnih razmotri-vanj francoskega misleca.

Slovenski čebelar, 1935, str. 88-89, vir 252

Scopoli je pri matici zapisal: «... *obdaja jo nekoliko čet trotov; ona izleti, v zraku leteča se oplemeni...*«. To je prvi zapis na svetu, da se matica opráši s troti v zraku. Scopoli ni bil čebelar in je to razbral iz pogovorov s starimi gorenjskimi čebelarji. O tem piše tudi Jurca (2018). Šalehar (2015) je zbral in

kronološko uredil objave o prahi matic ter jih objavil pod naslovom Praha matic s troti v zraku, izvorno slovensko odkritje.

Kiauta, Boštjan (1963) piše o bakroreznih ilustracijah, ki jih je Scopoli pripravil za Entomologia Carniolico, ki pa niso nikoli prišle na knjižni trg. Seznam bakrorezov hranijo tudi v Avstrijski nacionalni knjižnici na Dunaju.

Apis Mellifica, bakrorez na str. 99

http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ184042606

3.1.2. Imenovanje Scopolija za častnega člana čebelarke družbe v Zgornji Lužici (1767)

Scopolijevo delo Entomologia Carniolica (1763) je imelo dober znanstveni odmev in sprejem pri »očetu taksonomije« švedskemu botaniku, zdravniku in zoologu Carlu Linneju ter drugje po Evropi. Linne (Soban, 1995) je Scopoliju v pismu 5. 1. 1765. napisal:

Slavnemu gospodu
DD. Jo. Ant. Scopoli
Profesorju v Schemnitzu*
itd

Z mnogimi pozdravi
Car. von Linné

Po raznih neuspešnih poskusih sem končno le dobil Tvoje delo Entomologia Carniolica <7>, tudi to iz Belgije, in sem moral samo za poštnega sla plačati približno tri zlatnike; a ni mi žal, saj sem iz knjige črpal več veselja kot od sto zlatnikov.

Presunjen sem nad neskončnim trudom, ki si ga vložil v zbiranje, opisovanje in urejanje. To lahko oceni samo tisti, ki je sam uporabljal svojo roko za podobno delo.

Kolikorkrat odprem Tvoje žuželke, tolikokrat se pojavijo med njimi redkejšje, lepe in nove, ki jih še nikoli nisem videl in jih nikoli ne bom videl, da je to dovolj za obžalovanje, ker naju loči takšna velika razdalja, zaradi katere nikakor ne morem priti k Tebi, da bi užival Tvojo navzočnost in se iz nje bogatil. O, dobri Bog, če bi se Ti in Geoffroy <8> in jaz s svojimi zbirkami lahko sestajali enkrat na mesec, kako lahko in v kako kratkem času bi bile poznane v večjem delu Evrope; toda usoda nam ni naklonjena in to najbrž hrani za prihodnje rodove. Največja nesreča je, da Ti in jaz prebivava stran od morja, kar zavira pošiljanje in stike.

O, da bi Ti le v kratkem izdal svoje risbe žuželk, dokler še živim, da bi vsaj izšle v času, preden znova izdam svoj Sistem, da bi mogel povsod navesti Tvoje pisanje; navedel sem Te, kjerkoli sem mogel, kot klasičnega poročevalca.

Soban, 1995, str. 68, vir 201

Čebelarski družbi v Zgornji Lužici je bilo to delo osnova, da je leta 1767 (Abhandlungen ... 1770) imenovala Scopolija za častnega člana⁴.

Imenovanje G.A.Scopoli-ja za častnega člana - Abhandlungen und Erfahrungen 1770, str. XIII, vir 6

⁴ Listine o imenovanju še nismo našli.

3.2. Člani Kranjske kmetijske družbe na področju čebelarstva - 1767-1787

Umekova (2006) poroča, da je bila v Ljubljani 26. oktobra 1767 ustanovljena Družba za kmetijstvo in koristne spretnosti (v nadaljevanju: Kranjska kmetijska družba - KKD), strokovna organizacija za pospeševanje kmetijstva. V programu družbe je bilo tudi pospeševanje čebelarstva. Med člani KKD so tedanji pomembni čebelarji in raziskovalci kranjskega čebelarstva, ustvarjalci prve zlate dobe slovenskega čebelarstva. Umekova (2006) našteva:

- Peter Pavel Glavar – član od leta 1768, najpomembnejši član za področje čebelarstva,
- Janez Anton Scopoli – verjetno član od leta 1769,
- Blaž Kumerdej – član od leta 1781.

V knjigi *Status sämtlicher patriotischer Gesellschaften in den k. k. Erblaendern* (1777) je na 43. strani podatek, da je bil 1. novembra 1776 med člani KKD:

- Matej Furlan – ni znano katerega leta je bil izvoljen za člana.

Naslovnica popisa članstva v družbah – Status, Dunaj 1777, vir 211

3.3. Janša: Od Breznice do imenovanja za prvega učitelja čebelarstva na Dunaju – 1734 -1770

Anton Janša (1734-1773), vir 9

3.3.1. Anton Janša od rojstva (1734) do odhoda na Dunaj (1766)

Janša se je rodil na Breznici leta 1734 kot tretji otrok očetu Matiji Janša (*1683, Hraše, +1752, Breznica) in materi Luciji Debeljak (*1705, Dvorska vas, +1781(?), Kranj (?), pokopana na Rodinah (?)). Točen rojstni dan Antona Janša ni poznan, v krstnih knjigah župnije Radovljica je zapisan dan krsta: 20. 5. 1734 – to je zdaj privzeto kot njegov rojstni dan.

Janševa hiša na Breznici - Ilustrirani Slovenec, 1(20.9.1925)39, str.2, vir 262

Nobenih podatkov ni o šolanju Antona Janše. Linhart (1791) v drugem zvezku knjige *Versuch einer Geschichte von Krain* (Poskus zgodovine Kranjske) pripoveduje, da je *navadni kmet, Anton Janša, iz Gorenjske brez druge izobrazbe kot znanja iz domačega okolja, postal javni učitelj čebelarstva na Dunaju. Bil je brez šol, ob prihodu na Dunaj ni znal nemško, niti brati in niti pisati.*

Za mlada leta Antona Janše (1752-1766) je le nekaj avtentičnih poročil. Ob očetovi smrti (31. maj 1752) je bila ob grobu mati Lucija z osmimi otroki. Prevzeti je morala vodenje domačije in pri tem ji je bil v najboljšo pomoč najstarejši sin Anton. Prevzel je opravljanje tlake kot grajski vrtnar⁵. Župan (1930) in Mihelič (1934) pišeta o slikarskih sposobnostih otrok, da je bil skedenj za Antona Janšo in njegove brate slikarski atelje, kjer so med drugim poslikavali panjske končnice.

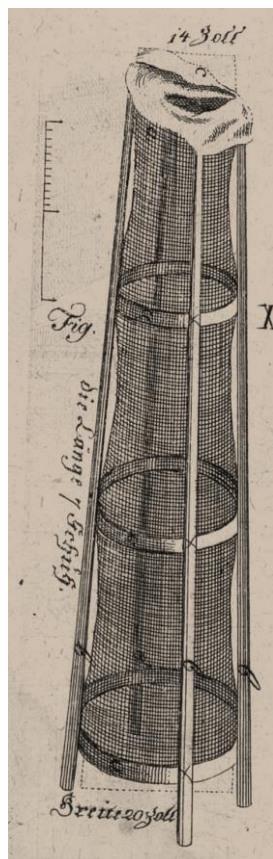
Janša se je čebelarjenja naučil doma na Breznici. Armbruster (1936) piše, da je bil kot potomec nadarjene čebelarske družine doma deležen odličnega čebelarskega šolanja. Njegov oče Matija je bil čebelar in po njegovi smrti je Janša kot 18-letnik prevzel skrb nad čebelami. Čebelaril je na takratni gorenjski način čebelarjenja⁶ v lesenih gorenjskih panjih. Weippl (1925) trdi: *»Janša ni bil samo čebelar, ampak tudi natančen opazovalec. Knjige so mu bile neznanke, ker v mladosti ni znal niti brati in niti*

⁵ Mihelič (1934) sodi, da je imel Janša pri opravljanju tlake na radovljiški graščini stike s služinčadjo, ki je bila predvsem nemškega rodu in se je vsaj nekaj, za silo, naučil nemško. Tako je nekako razumel vprašanja leta 1766 ob vpisu na bakrorezno risarsko šolo na Dunaju.

⁶ V knjigi Armbruster na straneh 83-86 v sestavku 14. Alte und junge Krainer Vermehrungskünste opisuje gorenjski način čebelarjenja.

pisati. Znanje o čebelah je dobil neposredno od očeta in ostalih čebelarjev ... Imel je čebelnjak z več kot 100 družinami.« S svojimi opazovanji pa je znatno prispeval k razvoju gorenjskega načina čebelarjenja.

Kakor piše Janša sam, so ga čebele s svojim redom in pridnostjo pritegnile, da jih je opazoval in proučeval njihove skrivnosti. Na podlagi svojih spoznanj je dopolnjeval postopke gojenja in oskrbovanja čebel po gorenjskem načinu čebelarjenja, ki je tako postopno preraslo v Janšev čebelarski nauk. Prav tako Janša piše, da ni znanstvenik, ampak izkušen praktik, ki je iznašel lastne čebelarske pripomočke, recimo lovilno vrečo za roje (prestrezalo, vrša, lovilnik rojev).

Janšev lovilnik rojev, 1775, str. 233, vir 95

Janša je imel v čebelnjaku okoli 100 panjev - Weippl (1925). V zapisniku Spodnje avstrijske gospodarske družbe z dne 3. 5. 1769 je zapisano, da je Kranjec po imenu Janša v razgovoru pokazal, da je dober čebelar in da je imel doma okoli 100 panjev čebel - Raič (1934). Čebele je vozil tudi na pašo.

Navratil (1883) je pri raziskovanjih dunajskih arhivov našel sprejemni zapisnik na dunajsko bakrorezno risarsko šolo in poročja:

Na drugem listu pod decembrom mesecem l. 1766 napisano je zapored z nemškim pismom:

Lorenz JÄnisch¹ — Näbrisence — zeichner
in Crein,
Antony JÄnisch⁵ — Näbrisence — zeichner;

na tretjem listu pod septembrom mesecem l. 1767 pa:

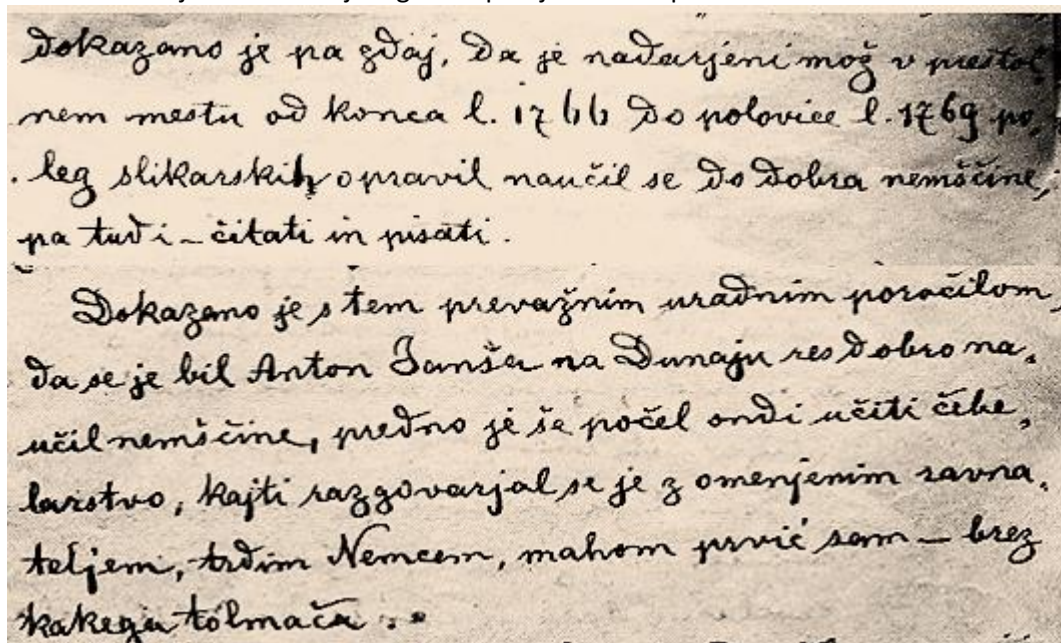
Valentin Janisch¹ — Naciscen (sic!) — Kupferstech(er).

Sprejemni zapisnik na dunajski bakrorezni risarski šoli – Navratil, 1883, str. 142-143, vir 148

Vsi trije so bili uspešni slušatelji, nadarjeni slikarji. Anton je dobival državno podporo v višini 360 goldinarjev letno, brezplačno pa je imel stanovanje, kurjavo in svečavo. Nekaj prihodkov je imel tudi od prodaje slik (pribl. 200 goldinarjev letno) – postal je priznani in poznani slikar. Za leto 1769 mu je bilo obljubljen podpora za študijsko potovanje v Italijo. Ob prihodu na Dunaj ni znal niti brati, niti pisati in niti govoriti nemško, enako oba brata. Vsi pa so se to naučili v naslednjih dveh letih.

Po odredbi Marije Terezije (1769) o ustanovitvi čebelarke šole, je bila Spodnje avstrijska gospodarska družba zadolžena, da poišče primerne čebelarja za učitelja. Povprašala je tudi pastorja Schiracha, generalnega sekretarja čebelarke družbe v Zgornji Lužici in svetovno znanega čebelarja. Do dogovora pa ni prišlo. Ne ve se, kdo je Janšo obvestil, da družba išče čebelarja. Nenapovedano se je Janša nekaj dni pred 3. majem 1769 javil na družbi in se ponudil za čebelarja s pojasnitvijo, da je vrsto let čebelaril doma na Breznici, kjer je imel tudi okoli sto panjev čebel. Ravnatelj, s katerim je tekel pogovor, je spoznal, da se naš Kranjec, ki je bil takrat na Dunaju že poznan slikarski talent, spozna na čebele in čebelarjenje. Ponudil mu je mesto čebelarja. Janša je to sprejel ob pogoju, da dobi na likovni akademiji ustrezno dovoljenje.

Pomembno je, kar piše Navratil (1886), da je Janša na razgovoru nastopil sam brez tolmača, ker je že znal nemško. Na tretji strani ohranjenega rokopisa je o tem zapisano:

Dokazano je na zdaj, da se nadarjeni mož v mestu nem mestu od konca l. 1766 do polovice l. 1769 po leg slikarskih opravil naučil se do dobra nemščine, pa tudi - čitati in pisati.

Dokazano je s tem prevažnim uradnim poročilom, da se je bil Anton Janša na Dunaju res dobro naučil nemščine, predno je se počel ondi učiti čebe, larstvo, kajti razgovarjal se je z omenjenim ravnateljem, brdim Nemcem, mahom prvič sam - brez kakerega tolmača: *

Rokopis Anton Janša – Navratil, 1886, tretja stran, vir 149

Ugotovitev, da je Janša na razgovoru leta 1769 že znal nemško, razveljavlja pogoste zapise, da je Janša kot učitelj čebelarstva potreboval tolmača. Enako tudi deloma odgovarja na vprašanja, ali je sam pisal knjige. Janša je bil na seji odbora dne 3. maja 1769 sprejet za čebelarja pri Spodnji avstrijski gospodarski družbi (dodatni argumenti za tak sklep: poznavanje naprednega kranjskega čebelarstva (Schirachovo mnenje: *Tujci, ki imajo od svojih čebel tako veliko koristi, morajo postati naši učitelji*; »Odgovor« Petra Pavla Glavarja iz leta 1768 - glej Mihelič (1934), Mihelič in Baraga (2017) in Gregori (2010))). Spomenica kneza Starhenberga (pokrovitelj Spodnje avstrijske gospodarske družbe) cesarici s prošnjo, da dodeli čebelarju Janši primerno plačo – Navratil (1883, 1886), Mihelič (1934). Z zapisnikom in sklepom odbora z dne 3. maja 1769 je bila seznanjena tudi cesarica Marija Terezija.

Janša je bil 22. marca 1770 poklican na sejo odbora Spodnje avstrijske gospodarske družbe, kjer naj bi se odločil med slikarstvom in čebelarstvom. Imel je tudi pomisleke glede svojih dohodkov – prej je zaslužil okoli 800 goldinarjev letno in družba je ponovno zaprosila cesarico, da uredi Janši plačo. Cesarica je na pismo odgovorila 6. april 1770. Lastnoročno je podpisala pismo, kjer je določeno, da se izkušenemu kranjskemu čebelarju Janši odobri letna plača 600 goldinarjev, prosto stanovanje in kurjavo pod pogojem, da se omeji samo na širjenje čebelarskega pouka, da bo vse, ki bodo k njemu napoteni, popolnoma in brez pridržka poučil in da bo z istim ciljem (poučevanje) potoval tudi v ostale dedne dežele.

Janša postane 6. aprila 1770 c. kr. učitelj čebelarstva in potovalni učitelj čebelarstva.

Dvorni sklep o imenovanju Antona Janše za c. kr. učitelja čebelarstva je izdan 7. aprila 1770. – dokumenta s tem sklepom še nismo našli in ga povzemamo po Miheliču (1934, str. 76). Janša še ni bil zadovoljen, ker mu ni bila zagotovljena dosmrtna plača. Spodnje avstrijska gospodarska družba ponovno zaprosi cesarico, da mu to dodeli. Cesarica ga je 8. junija 1770 ponovno imenovala za čebelarskega učitelja in odredila, da mu je letna plača 600 goldinarjev odmerjena »na vse žive dni«. Dovoljeno mu je tudi, da se ob prostem času, ukvarja tudi s slikarstvom.

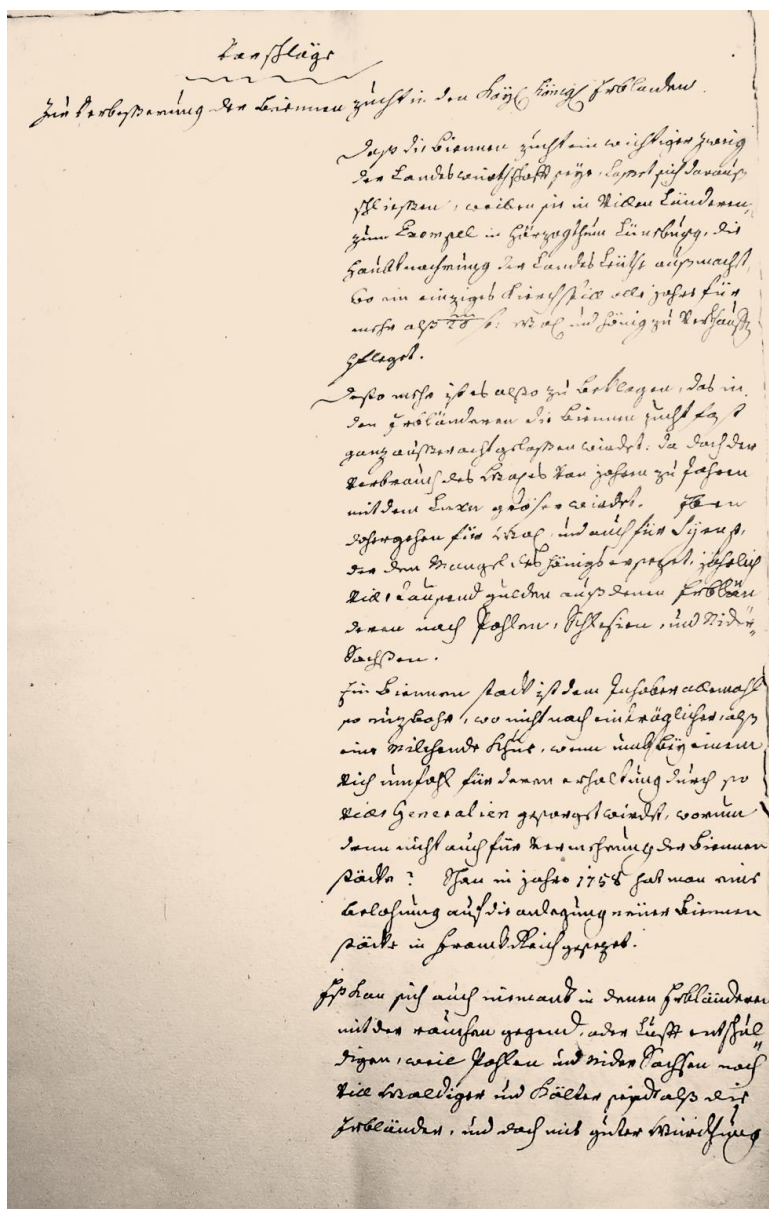
3.4. Glavar: Prvi strokovni opis slovenskega čebelarstva – »Odgovor« - 1768

Peter Pavel Glavar (1721-1784) – slika v kapeli na Lanšprežu
foto Andrej Šalehar

3.4.1. Predlogi Dunaja za izboljšanje čebelarstva v k. k. dednih deželah - 1768

Dunajska dvorna pisarna je 28. januarja 1768 tudi na Kranjsko poslala Vorschläge zur Verbesserung der Bienenzucht in den Kaysl. Königl. Erbländern (Predlogi za izboljšanje čebelarstva v c. kr. dednih deželah), ki naj bi ga proučilo deželno glavarstvo skupaj s kmetijsko družbo in s komerčnim konsensom. Predloge je pripravila Spodnje avstrijska gospodarska družba in ga posredovala cesarici Mariji Tereziji. Rokopis hranijo v Arhivu Republike Slovenije v mapi 1, št. 2 v SI AS 869 (osebni fond) Glavar Peter Pavel.

Naslovna stran rokopisa »Vorschläge zur Verbesserung der Bienenzucht ...« - Dunaj (1768)
(mapa 1, št. 2 v SI AS 869 (osebni fond) Glavar Peter Pavel)

Vsebino dunajskega dokumenta je predstavil Mihelič (1934). Kratek povzetek: Čebelarstvo je pomembna kmetijska panoga in škoda je, da je v dednih deželah popolnoma zanemarjeno. V nadaljevanju je svetovano, da so za čebelarjenje primerni praktično vsi kraji, da panji ne smejo biti

obrnjeni proti poldnevu in da morajo biti izdelani iz smolnatega lesa, da naj se izpodrežejo v mesecu marcu ter da so sovražniki čebel lastovice, zelena žolna in zlasti sršeni in drugo. Na koncu dodaja:

4. Po teh opazkah k načinu čebelarjenja svetuje predlagatelj sledeče: Vse, kar je doslej povedano o izboljšanju čebelarstva, pa bo prineslo uspeh le, če bo deželna gosposka s kaznimi in nagradami zlomila kmetijsko trdovratnost, ki povzroča, da ni mogoče spraviti kmeta na nova pota, četudi bi to v prvi vrsti koristilo njemu samemu.

Mihelič, 1934, str. 10, vir 136

3.4.2. Glavarjev »Odgovor« - prvi strokovni opis slovenskega čebelarstva - 1768

Umekova (2006) piše, da je Kranjska kmetijska družba na svoji seji 28. marca 1768 izvolila iz vsakega okrožja po pet članov, ki naj bi dali svoje mnenje glede predlogov za izboljšanje čebelarstva. Prejela je sedem odgovorov. Zaposila je tudi svojega člana duhovnika in lanšprežkega graščaka Petra Pavla Glavarja, da ga presodi in o tem napiše mnenje. Tako je še isto leto (7. julija 1768) nastal njegov znameniti Vorschlag Beantwortung zur Verbesserung der Bienenzucht in den Kaysl. Köngl. Erbländern (Predlog odgovora za izboljšanje čebelarstva v c. kr. dednih deželah), kratko »Odgovor« (Glavar, 1768)). To je prvi strokovni opis čebelarjenja na Kranjskem.

Celoten Odgovor je prevedel in objavil Mihelič (1934, 1984), priredil in dopolnil pa Baraga (2017). Baraga (2017) navaja, da je na zadnji strani rokopisa zapisana pripomba »poslano 30. julija 1768«, kar omogoča sklepanje, da je Kranjska kmetijska družba Odgovor poslala na Dunaj. V Odgovoru, ki ga je Glavar napisal na osnovi svojih 24-letnih praktičnih čebelarskih izkušnjah ter prebiranju tujih čebelarskih knjig, je podrobno in strokovno popisano čebelarjenje na Kranjskem. Še posebej so pomembni njegovi izvirni predlogi, kako odpraviti ovire, ki zavirajo razvoj čebelarstva. Pri tem je postavil v ospredje: **»... izobraževanje čebelarjev, čebelarsko šolo in zakonodajo ter vprašanje slovenske čebelarske literature.«** - Mihelič (1976). Glavar že v Odgovoru obljublja, da bo kmetom ob nedeljah in praznikih ob prostih urah ustno razlagal čebelarski nauk. **Hkrati se je ponudil, da bi čebelarsko znanje zapisal v domačem jeziku.** Pred predstavitvijo vsebine Glavarjevega Odgovora še podatek, da je v Glavarjevi knjižnici v Komendi knjiga »Vernunft- und erfahrungsmäßiger Entwurff der vollkommensten Bienenpflege für alle Landes-Gegenden (Teoretična in praktična zasnova najpopolnejšega gojenja čebel za vse deželne okoliše), ki jo je leta 1766 izdal Johann Leonhard Eyrich. V prvem poglavju je opisal sedem ovir v čebelarstvu, in sicer: morjenje čebel je prva in glavna ovira za povečevanje čebelarstva, neprimerno vsajanje rojev, premajhni panji, postavitve čebelnjaka, pomanjkanje veččin (usposobljenosti), slabo ogrebanje rojev in zunanji ter notranji sovražniki. Glavar je bil s temi Eyrichovimi zapisi o ovirah v čebelarstvu morda tudi seznanjen, preden je pisal svoj Odgovor (1768).

3.4.3. Zanimivejši poudarki Glavarjevega Odgovora - 1768

Odgovor je napisan v 49. odstavkih in zanimivejši poudarki so (Mihelič 1934, 1984, Baraga 2017):

- *»Zato mi pač ne bo vzeti za zlo, če se pomudim pri v uvodu v predlogu izraženem mnenju, da čebelarstvo zahteva zelo malo truda in ne utruje kmetu časa pri njegovih poslih. Prvega in drugega pa je treba za dobro urejeno čebelarstvo. Glonar (1938) je povzel: »Prav nasprotno je res: zanj sta potrebna čas in trud, zato je sestavil podroben koledar čebelarskih opravil od zime do jeseni.«*
- *Graščaki in posestniki naj v čebelarjenju dajejo podložnikom primeren zgled in naj imajo pri hiši, na vrtu ali v cvetličnjaku po 50 in tudi do 100 panjev, posebno tisti, ki imajo vrtnarje.... Zato je meniti za potrebno, da najvišja oblast določi, da v prihodnje ne bo potrdila niti vzela v službo nobenega vrtnarskega učenca, ki se po prestani skušnji pri Kmetijski družbi ne bo izkazal s potrdilom, da je v čebelarskem znanju zadostno poučen.*
- *... splošna praksa Gorenjcev, ki jim je to znanje menda že od rojstva vcepljeno in ki ga je še pospeševala želja po dobičku, ki vzdržuje pri njih nihalo neutrudne pridnosti v stalnem zagonu. Gorenjci namreč čebele pri tu in tam skopnelem snegu, ko so se otrebile, nalože na vozove in hite z njimi ne le v notranjost dežele, ampak tudi v koroške hribe ob jezeru (to so koroški hribi okoli Jezerskega) in jih puste do sv. Jakoba na paši. Šele potem jih vzamejo domov v cvetočo ajdo ... Jaz sem tako delal in skozi dve leti pošiljal svoje čebele k jezeru, ko pa sem jih hotel odpeljati domov, sem videl, da mi je večina panjev odmrla, oni, ki so ostali, pa so imeli zelo malo živali ...*
- *Kdor hoče uspešno čebelariti, naj kupi in začne vsaj z 12 panji. Določi naj si tudi število, ki ga hoče doseči in stalno obdržati.*
- *Čebelnjake je najbolje namestiti na sredino med vzhodom in poldnevom. Svetuje panje iz mehkega lesa (najbolje lipov ali vrbov). Najbolj ceni svoje ležeče panje, ki so narejeni iz pol cole* debelih smrekovih desk in so 2½ čevlja** dolgi, 12½ cole široki in 7½ cole visoki. Spredaj imajo vdeleno končnico z dvema ¼ cole visoki in 3 cole široki žreli, zadaj pa vratca, da se lahko pogleda v panj. Dno je pritrjeno z železnimi kljukicami.
(*cola = 2,54 cm, ** čevlj = 30,48 cm).*
- *Spodrezavanje ni primerno in Glavar ga ima za skrajno škodljivo. Odvzame gornji nastavek, spodnji panj pa v celoti prepusti čebelam čez zimo. Konec septembra stehta svoje panje in zapiše podatke v čebelarski register. Tehtanje panjev opravi tudi spomladi in iz razlike v masah ugotovi, koliko je panj pozimi porabil in kateremu je treba pomagati s krmo.*
- *Podrobno je opisano rojenje čebel. Loči naravne ali prostovoljne in narejene ali prisiljene roje. Pri opisu vključuje svoje praktične izkušnje. Pri narejenih rojih so opisani trije načini in med njimi enega predstavi kot svojega.*
- *Morjenje čebel naj se kot javni blaginji skrajno škodljivo popolnoma opusti, ko imamo sredstva in pota, da lahko slabše panje združimo in stare s pregonom v nove panje pred ajdovim cvetenjem pomladimo.*
- *Da razširi zelo koristno čebelarstvo, ki se je posebno po Dolenjskem skoraj popolnoma opustilo, kjer le malokateri podložnik čebelari in so prav redki, ki imajo nad dva panja, ne bo oblastveni ukaz deželnega kneza s kaznimi ničesar dosegel.*

- *Tukajšnji kmet je čisto izmozgan in nima sredstev, da bi si preskrbel dovolj kruha, nikar šele, da bi si nabavil čebele, kar bi sicer rad. Deloma pa nima pojma o tem, kako je s temi živalcami ravnati in jih negovati, ampak prepušča vse naravnemu razvoju stvari, radi, česar pa je kmalu obnjo. Temveč bi bilo moje nemerodajno mnenje, da bi bilo treba kmetu omogočiti, da se poprime čebelarstva. Treba bi bilo nagraditi tistega, ki bi imel v tej ali oni fari ali graščini največ rojev, in tistega, ki bi pridelal največ medu. Dalje bi bilo za povzdigo čebelarstva potrebno, da bi kak spreten veččak nevednega kmeta poučil o čebelarstvu.*
- *Da bi se to doseglo, naj bi Najvišji dvor odprl milostne roke in preskrbel – bodisi iz lastne, bodisi komercialne blagajne – vsakemu siromašnemu kmetu vsaj tri panje čebel, in sicer pred ajdovim cvetjem.*
- *Kmetom pa hočem olajšati čebelarjenje s tem, da jim bom ob nedeljah in praznikih v prostih urah ustno tolmačil čebelarski nauk, kateremu si laskam, da sem v deželi najbolj vešč. Pokazal jim bom tudi dejansko pri svojih čebelah vsa letna čebelarska opravila in spretnosti.*
- *Da, če je slavni Kmetijski družbi do tega, se ponujam, da bom vso svojo znanost (ker sem se mogel na tako majhnem prostoru le prav maločesa dotakniti) spravil na papir, da jo potem po obvestilih ali javnem tisku oznanim deželi.«*

Umekova (2006) je tudi povzela vsebino Glavarjevega Odgovora in piše:

Dne 1. julija 1768 je odgovoril P. P. Glavar glede izboljšanja čebelarstva, da čebelarstvo v deželi ni neznano, a potrebno bi bilo, da bi se podložnike podučilo. Zato je pripravljen, da napiše poduk za podložnike.²²³ P. P. Glavar je v svojem predlogu odklanjal vsako silo in svetoval, da bi se revnim podložnikom razdelili panji brezplačno in da se razpišejo nagrade. Predlagal je, da bi zemljiške gosposke uredile čebelnjake in dajale pouk podložnikom o čebelarstvu. Smatral je, da je Dolenjska mnogo bolj primerna za čebelarstvo kot Gorenjska, ker je bolj ravninska. Ker je tu več paše, naj bi se na Dolenjsko pripeljale čebele od drugod na pašo. Panji morajo biti iz lesa, ne pa koši iz slame ali protja, ki jih grizejo miši. Čebelarstvo se ne sme vpeljati pod pritiskom, da mora vsak podložnik vzdrževati določeno število panjev, ker bi to pomenilo uničenje kmeta, ker je ta popolnoma izčrpan in nima sredstev niti za vsakdanji kruh. Kmetu, ki je brez denarja, naj bi se dalo najmanj 3 panje na račun komercialne blagajne in se mu jih prepustilo za 3 leta brez odškodnine, da bodo rojile. S tem bi prišli kmetje do čebel. Če ne bi mogli panjev po 3 letih odkupiti, naj se jih odvzame ali pa proda.²²⁴

Na pobudo P. P. Glavarja je zaprosila Kmetijska družba komercialni konses, da bi se ji dalo v prihodnjih 5 letih iz komercialnega fonda vsako leto 200 goldinarjev, da bi nabavila panje in jih razdelila med revne podložnike.²²⁵ Z dvornim dekretom z dne 30. septembra 1768 se je določilo, da dominiji ne smejo odvzemati podložnikom medu in drugih proizvodov čebelarstva po poljubni ceni in se je določila kazen 50 dukatov za onega, ki bi to kršil.²²⁶

Umek, 2006, str. 20, vir 239

Umekova (2006) v nadaljevanju poroča, da so se na predlog Kmetijske družbe »razdelile nagrade za čebelarstvo, in sicer za Dolenjsko 100 goldinarjev, Notranjsko 60 goldinarjev in Gorenjsko 30 goldinarjev. Gospostva pa so preko okrožnih uradov javljala, koliko panjev jim je potrebno. Leta 1769 pa so se nagrade potrdile še za naslednji dve leti. Dne 28. avgusta 1769 so se objavile nagrade za prihodnje leto. Do zadnjega oktobra so morali gosposke ali župniki javiti tiste podložnike, ki so se izkazali. Panje so razdeljevali tudi v letu 1772 in 1773, ko je za družbo kupoval čebele P. P. Glavar.«

Vrhovec (1885) poroča: »Glede čebelarstva pak je bil Glavar prva avtoriteta na Kranjskem ter sestavil l. 1768. jako obširne predloge, kako naj bi se zboljšalo čebelarstvo v avstrijskih deželah.« Dunaj je bil s pomočjo Odgovora podrobno seznanjen z naprednim čebelarjenjem na Kranjskem. Gregori (2010) je zapisal: »S svojim odličnim poznavanjem čebel in naprednega čebelarjenja je torej Peter Pavel Glavar Antonu Janši tlakoval uspešno strokovno pot na Dunaju. Njegova zasluga je, da so za prvega učitelja na dunajskem dvoru - in pravzaprav na vsem svetu - izbrali neznanega kranjskega mladeniča. In ni jim bilo žal«. S to trditvijo se je mogoče samo strinjati in dodati, da je bil Odgovor vsaj ena od posrednih spodbud za ustanovitev dunajske čebelarske šole in izdajo čebelarskega patenta Marije Terezije (Bienenzuchtverbreitung ..., 1775). Kakor, da bi brali Glavarjev Odgovor pa je neznani avtor med drugim zapisal v članku Bienenzucht (Čebelarstvo) v Anzeigen (1771):

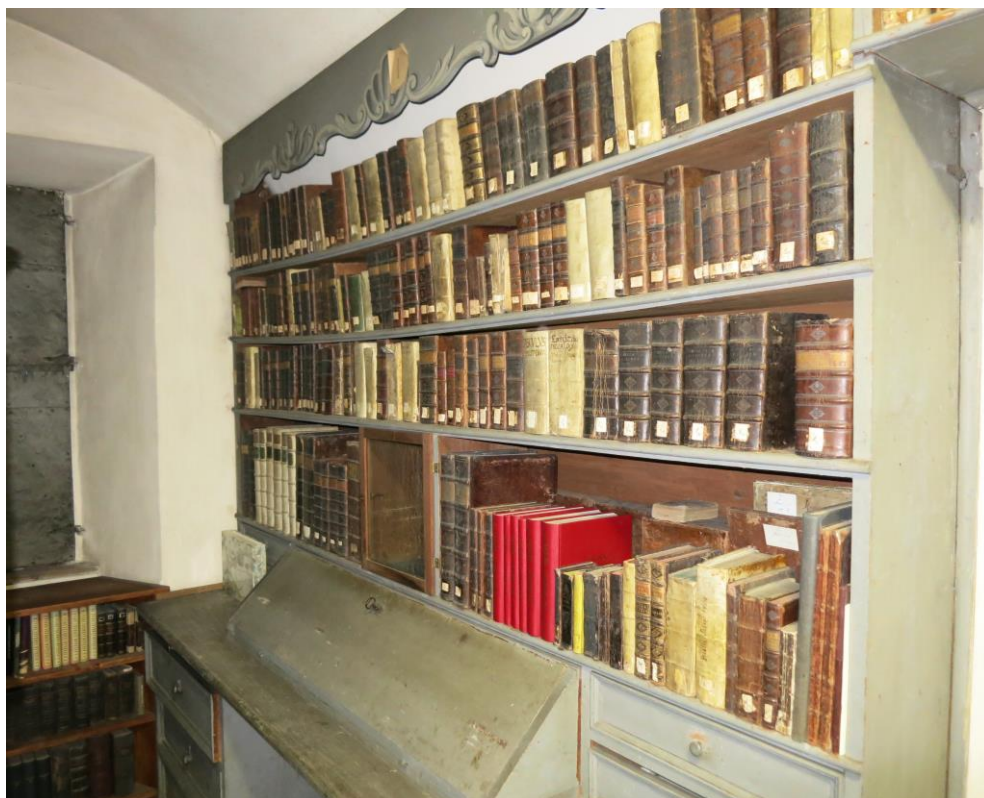
Unsre Biene-
wirthen finden sich größtentheils unter
dem Landvolke: wenige davon können
lesen. Und welche Hinderniß! Die
Schriften und Abhandlungen, welche
von der Bienepflege reden, sind nicht
in ihrer Sprache geschrieben. Wenn
unsre Landleute dadurch unterrichtet
werden sollten; so müßten sie in das
Böhmische, Ungarische, Slawackische,
Kaisische und Wallachische übersetzt,
zum Druck befördert, und unter die
Dorffschaften vertheilet werden.

IV. Von der Landwirtschaft. Bienenzucht
Anzeigen, 1771, str. 55, vir 93

Povzetek:

»Naši čebelarji so večinoma med podeželani: le nekateri med njimi znajo brati. In kakšna je ovira? Spisi in razprave, ki pišejo o gojenju čebel, niso napisani v njihovem jeziku. Če želimo svoje podeželane o tem poučiti, moramo te razprave prevesti v češki, madžarski, slovanski in druge jezike, natisniti in razdeliti med podeželane.«

Omenimo še eno zanimivost, ki jo je v povezavi z Odgovorom zapisal Petkovšek (1977): »... podrobnejša primerjava in analiza Scopolijeve Razprave o čebelah z Glavarjevim Odgovorom nam namreč jasno kaže, da je Scopoli razen prvega in tretjega poglavja (opazovanja) in nekaj v drugem in devetem opazovanju vse drugo bolj ali manj spretno prepisal iz Glavarjevega Odgovora, prevedel v latinščino in deloma drugače razporedil«. Mihelič (1989) piše, da sta se Scopoli in Glavar poznala kot člana ljubljanske kmetijske družbe in da se je Scopoli, ki ni bil čebelar, pri pisanju popolnoma naslonil na P. P. Glavarja. Scopoli (1770) je svoje delo Disertatio de Apibus (Razprava o čebelah), kjer podrobno opisuje čebelarstvo na Kranjskem, izdal v Leipzigu in na Dunaju so bili seznanjeni s kranjsko čebelo in s kranjskim čebelarjenjem tudi preko tega dela. Vir pa je bila tudi že leta 1763 izdana »Etnomologia Carniolică« - Scopoli (1763), kjer je pod številko 811 opisana naša čebela (*apis mellifica*).

Glavarjeva knjižnica v Komendi – prvi posnetek
foto Andrej Šalehar

3.5. Humel: Praha matice s troti v zraku - 1769, 1771, 1773.

3.5.1. Humel: Zapis opazovanj prahe matice s troti v zraku – 1769, 1771, 1773

Humel je o svojih opazovanjih prahe matice (1769) s pismom (1771) seznanil Kranjsko kmetijsko družbo. Ta je zaprosila za oceno in presojo slavnega čebelarja Mateja Furlana in Petra Pavla Glavarja. Kakor piše Schirach (1773) je Kranjska kmetijska družba s Humlovim zapisom seznanila čebelarsko družbo v Zgornji Lužici, priložila oceni Glavarja in Furlanija ter dodala, da so te nove ugotovitve o prahi matice vredne pozornosti.

V Arhivu Republike Slovenije je shranjeno Humlov pismo z dne 25. septembra 1771 (mapa 1, št. 2b-1 v AS SI 869 Peter Pavel Glavar) z naslovom: Praktische Eröffnung dass der Weiser wirklich von den Thränen ausser den Bienenstock befruchtet wird (prevod po Miheliču (1948): Sporočilo iz prakse, da matico res troti zunaj panja obhodijo).

Prevod Humlovega pisma je v Slovenskem čebelarju objavil Mihelič (1948):

Povzetek:

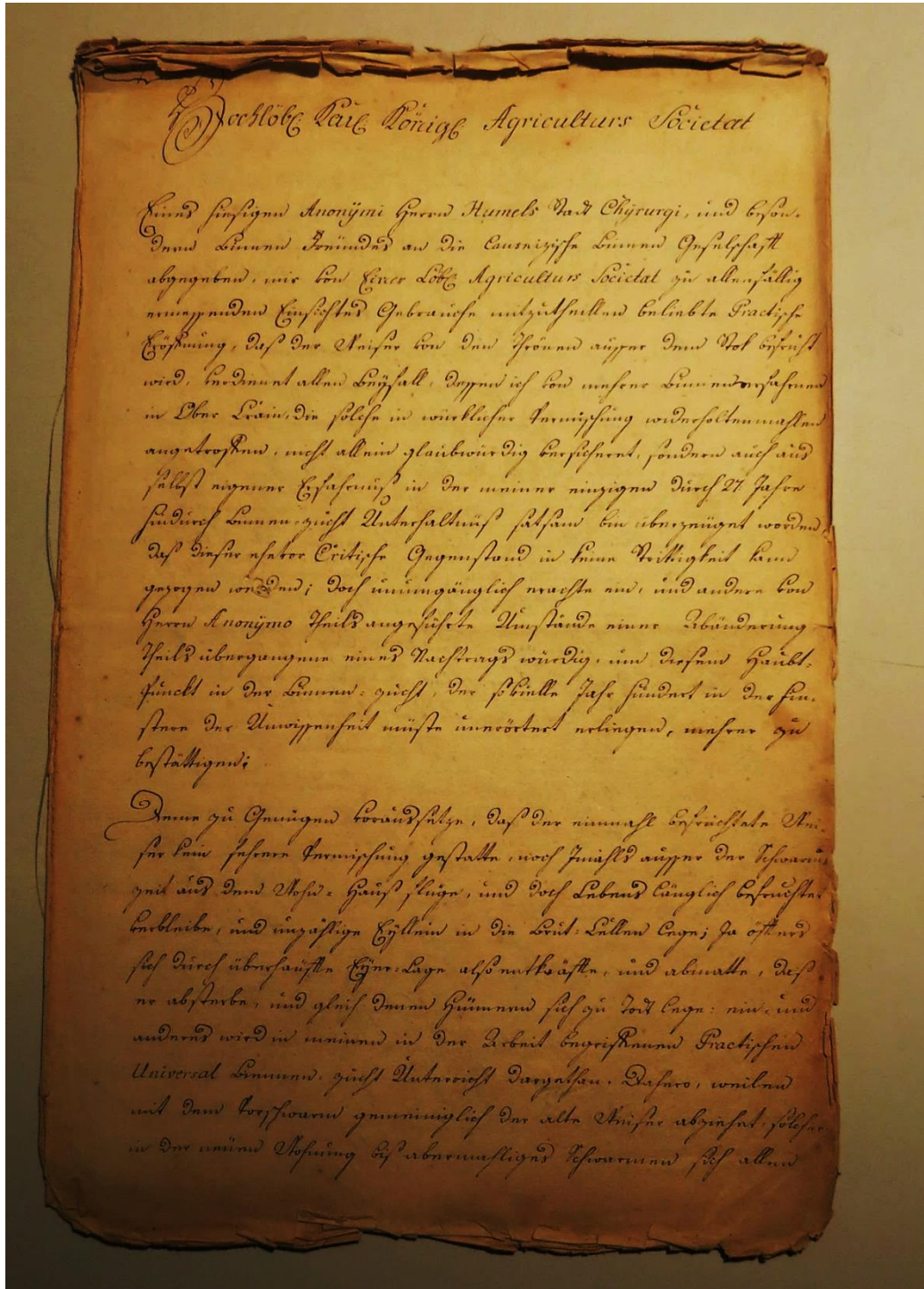
»Humel, mestni kirurg iz Ljubljane, v uvodu pojasni, da je še vedno nerešeno, ali matico troti obhodijo ali ne. Zaradi tega je bil na to pri svojem čebelnjaku še posebej pozoren. Junija 1769 je opazil pri drugem roju že naslednji dan, da so se čebele prašile, da je bila matica na bradi in potem je odletela v zrak. Vrnila se je čez pol ure in takoj je zlezla v panj, kamor ji je sledilo okoli 40 čebel. To je prvič videl po petletnem čebelarjenju in povprašal je o tem izkušene čebelarske očance, katerih je tu v deželi zelo veliko. Povedali so, da jim je to že davno poznano, da so videli v tem vselej dobro znamenje, če je matica tako zgodaj izletela in prišla domov z belim ustjem. Humel je to opazil pri novem drugem roju in še večkrat pri naslednjih rojih in naslednja leta.

Podrobneje mu je to pojasnil duhovnik Matej Furlan, ki je bil izkušen in slaven čebelar. Povedal je, da njegova opazovanja niso nič novega, ker je v času svojega dvaindvajsetletnega čebelarjenja to velikokrat opazil. Pripovedoval je tudi, da je dvakrat videl, kako je kepa trotov padla pred čebelnjakom na tla, in ko jo je pregledal, je vedno našel v sredini matico, ki je bila združena s trotom.

Humel zaključuje, da je zdaj pojasnjeno, da se matica oprši s troti v zraku in spodbuja druge čebelarje, da naj bodo na to pozorni, da se sami o tem prepričajo. Še posebej pa to svetuje tistim, ki o tem dvomijo.«

3.5.2. Glavar: Ocena Humlovega zapisa za Kranjsko kmetijsko družbo – 1771

V Arhivu Republike Slovenije je shranjen Glavarjev odgovor kmetijski družbi z dne 25. novembra 1771, ki je ocena Humlovega zapisa o prahi matice s troti v zraku – dokument je v mapi 1, št. 2 AS SI 869 Glavar Peter Pavel.

Glavarjevo pismo z dne 25. novembra 1771 Kranjski kmetijski družbi o Humlovem zapisu o prahi matice v zraku s troti
(mapa 1, št. 2 v AS SI 869 Glavar Peter Pavel)

Mihelič (1948) je Glavarjevo pismo prevedel in objavil v Slovenskem čebelarju v članku Kako so opazovali praho matice leta 1769 in kratek povzetek je: »Glavar že na samem začetku pove, da g. Humla sicer ne

pozna, a njegovo delo zasluži vse priznanje, ker so tudi njemu izkušeni gorenjski čebelarji pripovedovali o prahi matice s troti v zraku in da je to večkrat videl tudi sam. Tako o tem ne more biti več dvoma. Matica po sprašitvi ne dovoli več združitve in razen z rojem ne zleti več iz panja ter ostane plodna vse življenje. To razlaga tudi v svoji učni knjigi »**O praktičnem splošnem čebelarstvu**«, ki jo pravkar piše. V nadaljevanju podrobno opiše prašenje (glej opis v objavi na 25. strani). Omenja, da sam še ni imel take sreče kot Matej Forlani, da bi našel pred čebelnjakom na tleh kepo trotov, kjer je bila vedno na sredi matica sprejeta z enim trotom.

Na koncu zaključi s priporočilom kmetijski družbi, da naj, če se ji bo zdelo vredno, to njegovo pismo pošlje čebelarški družbi v Zgornji Lužici s priporočilom, da Humlov zapis objavi v svoji čebelarški publikaciji.«

3.5.3. Objave Humlovega opazovanja prahe matice v letu 1769

Čebelarška družba v Zgornji Lužici je o Humlovem opazovanju prahe matice v letu 1769 najprej poročala leta 1772 (Geschichte ... Bienengesellschaft). V sestavku z naslovom Naravoslovni prispevki je v šestem poglavju (str. 5 – 6) je zapisala:

VI. Obwohl die Fruchtbarkeit der jungen Weisel ohne alle Begattung mit Drohnen nicht mehr kann in Zweifel gezogen werden, und schon oft erinnert worden, daß hier eine Analogie mit den Pucerons zu finden sey; gleichwohl aber die Drohnen, nach ihrem innern Bau, ohnstreitig die von der Natur bestimmten Männchen der Bienennutter sind, die sie zu gewissen Zeiten befruchten, so daß ihre Fruchtbarkeit alsdenn ein ganz Jahr, ja wohl gar bis in die dritte Generation fort dauert; Als ist dennoch die eigentliche Weise und Zeit dieser Befruchtung immer etwas Geheimes gewesen. Der unsterbliche Swammerdam und Réaumur sagen nirgends: daß sie ihre Befruchtung im Stocke wahrgenommen; sondern sie muthmaßten es nur aus gewissen darzu schicklichen Bezeigungen der Drohnen mit der Bienennutter. Jezo aber wollen drey geübte Bienenkennner im Oesterreichischen ihre Befruchtung, durch Aufsprenzung des männlichen Saamens auf die Bienennutter, ausser dem Stocke, einige Tage nach Einfassung eines Schwarmes, auf das deutlichste gesehen haben. Herr Anton Sumel, Stadtschirurgus in Lanbach, machte es der Societät, mittelst eines Schreibens, zuerst bekannt. Diesem folgte die Kaiserl. Königl. Gesellschaft zu denen Wissenschaften und Ackerbau in Crayn. Sie übersandte un-

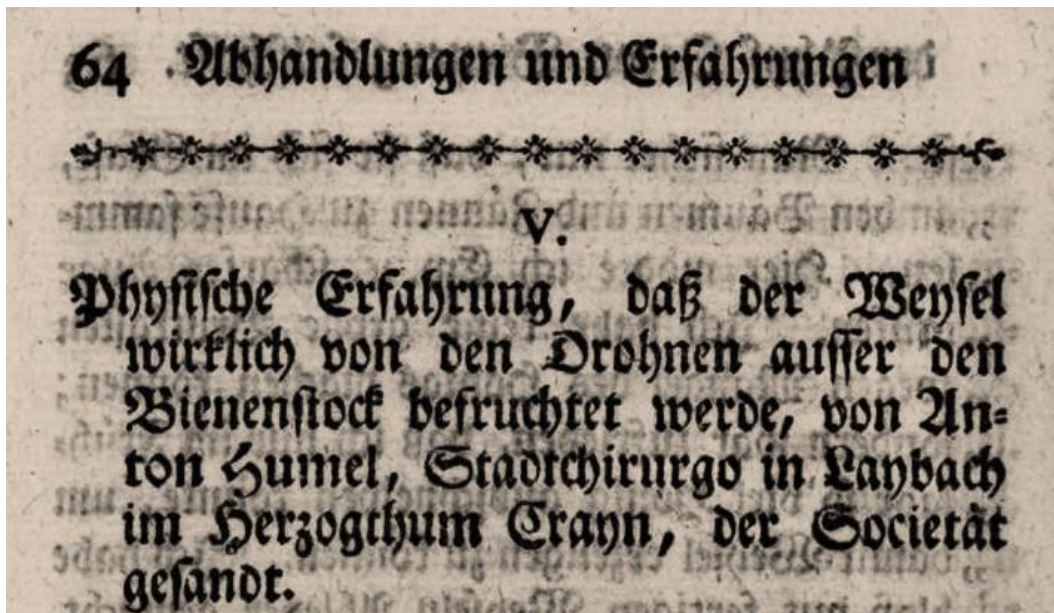
ferer Societät die physischen Wahrnehmungen zweier doreien Herren Geistlichen, nämlich Hrn. Peter Paul Glorars, zu Landpreiß und Hrn. Matthäi Surlant, in dem jungfräulichen Stifte Minkendorf, welche jenes durch lange Erfahrung behaupten. Es soll dieses mehrertheils vom 2. bis den 12. Tag der Einfassung des Schwarmes, in den Spielstunden, geschehen; da denn die Bienennutter zu der Zeit ausgehe, sich im Fluge befruchten lasse, und ganz aufgeschwollen mit weißem Hinterleibe zurückkomme. Wir ersuchen also Bienensfreunde, die Zeit und Geduld haben darauf Achtung zu geben, um ihre Aufmerksamkeit hierinnen.

Geschichte ... Bienengesellschaft Oberlausitz, 1772, šte. 7, str. 5 – 6, vir 162
<http://digitale.bibliothek.uni-halle.de/vd18p/periodical/structure/12822322>

Povzetek:

»Čeprav ni več dvoma, da je plodnost mladih matic povezana s plemenjenjem s troti, se išče analogija z listnimi ušmi. Kljub temu pa so troti po svoji notranji izgradnji nesporno po svoji naravi moški od čebeljih matic, ki jih ob določenem času oplodijo, da so plodne celo leto, celo do tri generacije. Kako in kdaj pa se to dogodi je še vedno skrivnost. Swammerdam in Reamour nista nikoli rekla, da se ta oploditev dogodi v panju, ampak to domnevata na osnovi določenih povezav (dotikanj) trotov s čebeljo matico. Sedaj pa trdijo trije izkušeni avstrijski poznavalci čebel o njeni oploditvi s prašenjem z moškim semenom izven panja, nekaj dni po rojenju, kar je jasno videl gospod Anton Humel, mestni kirurg v Ljubljani, kar je najprej sporočil družbi. Temu je sledila Kranjska kmetijska družba, ki je poslala naši družbi skupaj z mnenji dveh gospodov, namreč gospoda Petra Pavla Glavarja iz Lanšpreža in gospoda Mateja Furlana iz samostana v Mekinjah, ki to potrjujeta na osnovi svojih dolgoletnih izkušenj. To se dogodi večinoma od drugega do dvanajstega dne po nastanku roja v času prahe, ko matica izleti in se pusti oploditi ter se vrne z belim nitjem pokritim zadkom. Prosimo vse ljubitelje čebel, da so na to pozorni in da si vzamejo za to čas in potrpljenje za opazovanje.«

Celoten sestavek Humlovega opazovanja prahe matice s troti v zraku v letu 1769 je čebelarstva družba v Zgornji Lužici objavila leta 1773 v Gemeinnützige Arbeiten der Churfürstl. Sächsis. Bienengesellschaft in Oberlausitz: die Physik und Oeconomie der Bienen betreffend Abhandlungen und Erfahrungen.

Naslov objave Humlovega sestavka o prahi matice s troti v zraku - Gemeinnützige Arbeiten ..., 1773, str. 64, vir 90

<http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10293787.html>

Prevod naslova:

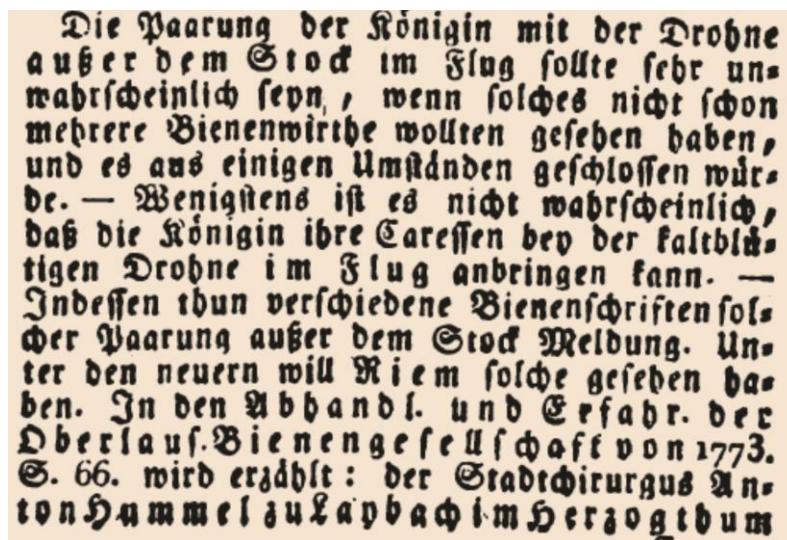
»Fizična izkušnja, da troti resnično oplodijo matico izven panja, od Antona Humla, mestni kirurg v Ljubljani na Kranjskem, ki jo je poslal družbi.«

Mihelič (1948) je objavil v Slovenskem čebelarju prevod tega Humlovega zapisa, ki je bil pozneje objavljen (1773). Pri prevodu pa manjka polemični pripis uredništva, ki je podoben zapisu v Geschichte ... Bienengesellschaft Oberlausitz, 1772, šte. 7, str. 5 – 6 in zaradi pomembnosti ga navajamo ponovno:

»Čeprav ni več dvoma, da je plodnost mladih matic povezana s plemenjenjem s troti, se išče analogija z listnimi ušmi. Kljub temu pa so troti po svoji notranji izgradnji nesporno po svoji naravi moški od čebeljih matic, ki jih ob določenem času oplodijo, da so plodne celo leto, celo do tri generacije. Kako in kdaj pa se to dogodi je še vedno skrivnost. Swammerdam in Reamour nikjer ne pišeta, da se matica oplodi v panju; ampak

to predvidevata iz določenih dotikanj trotov z matico. Fantazija o tej skrivnostni stvari je vredna omembe. Družba je torej sporočila te ponavljajoče izkušnje in opažanja trem izkušenim avstrijskim poznavalcem čebel, ki so soglasno ugotovili, da je matica oplojena z moškim semenom izven panja. O tem je s posebnim pisanjem Humel obvestil Kranjsko kmetijsko družbo. Ta nas je s tem seznanila in dodala dve mnenji, ki sta ju napisala gospod Peter Pavel Glover iz Lanšpreža in gospod Matej Forlani iz samostana v Mekinjah. Mogoče bomo njuni mnenji objavili v izvlečkih v svojih publikacijah. Iščemo torej prijatelje čebel, ki imajo čas in so potrpežljivi, da bi bili na povedano pozorni in to potrdili. Na koncu je zapisan latinski pregovor: *Oculi plus vident, quam oculus (več oči več vidi kot oko).*«

O Humlovi objavi je poročal Christ (1805) v Allgemeines theoretisch-praktisches Wörterbuch über die Bienen und die Bienenzucht:

Die Paarung der Königin mit der Drohne außer dem Stock im Flug sollte sehr unwahrscheinlich seyn, wenn solches nicht schon mehrere Bienenwirthe wollten gesehen haben, und es aus einigen Umständen geschlossen würde. — Wenigstens ist es nicht wahrscheinlich, daß die Königin ihre Caressen bey der kaltblütigen Drohne im Flug anbringen kann. — Indessen thun verschiedene Bienenschriften solcher Paarung außer dem Stock Meldung. Unter den neuern will Niemand solche gesehen haben. In den Abhandl. und Erfahr. der Oberlaus. Bienengesellschaft von 1773. S. 66. wird erzählt: der Stadtkirurgus Anton Hummel zu Lappach im Herzogthum

Christ, 1805, str. 397-398, vir 34

(<http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10228544.html> - 21.12.2019)

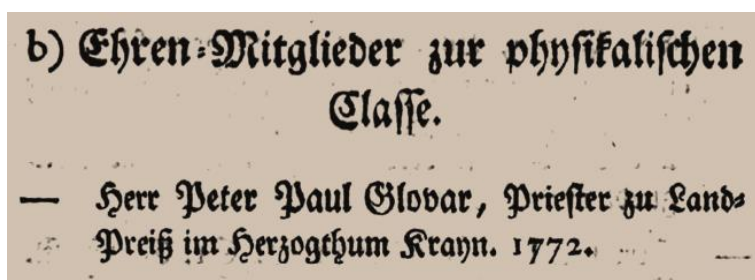
Povzetek:

»Parjenje kraljice (matice) s troti izven panja v letu naj bi bilo videti zelo neverjetno, če ne bi to že videlo več čebelarjev in na osnovi raznih okoliščin sklepalo o tem. Najmanj je verjetno, da matica v letu sprejme seme od trotov. Medtem so o parjenju izven panja objavila poročila različna čebelarska občila. Med novejšimi so tudi opazovanja Riema. V *Arbeiten der Churfürstlichen Bienengesellschaft in Oberlausitz, prvi del, 1773* je na strani 66 pisal mestni kirurg Anton Hummel iz Ljubljane ...«

Objavo skrajšanega članka »Praktische Eröffnung eines Binnen Liebhabers, dass Weiser wirklich von Trohnen ausser den Binnenstock befruchtet werde« - brez navedbe avtorja najdemo v *Wochentliches Kundschaftblatt des Herzogthum Krain (1775)*.

3.5.4. Glavar: Imenovanje Glavarja za častnega člana čebelarske družbe v Zgornji Lužici – 1772

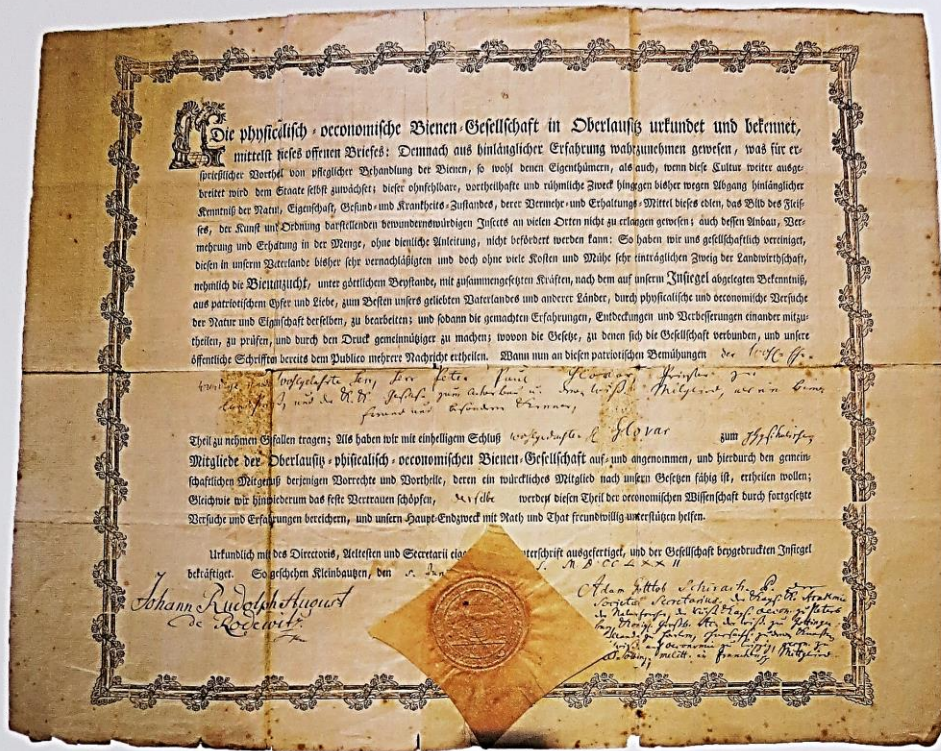
V Glavarjevi knjižnici v Komendi je shranjen obsežen arhiv Glavarjevega beneficija, ki ga je uredil, popisal in objavil seznam Baraga (1998). O čebelarstvu so v arhivu listina, številni dokumenti in 16 Glavarjevih pisem rejencu Jožefu Tomlju. V prvem fasciklu je pod zaporedno številko 26 listina o imenovanju Petra Pavla Glavarja za častnega člana čebelarske družbe v Zgornji Lužici (Oberlausitz), ki je bila izdana in podpisana 5. junija 1772.

Imenovanje P.P.Glavarja za častnega člana
- Gemeinnützige Arbeiten ..., 1773, str. XIV, vir 90

(https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10293787_00020.html - 8. 10. 2018)

**LISTINA ČEBELARSKE DRUŽBE V GORNJIH LUŽICAH
ZA PETRA PAVLA GLAVARJA V LETU 1772**

PREVOD LISTINE:

5 to javno listino Naravoslovno-gospodarska (physicalisch-oeconomische) čebelarstva (physicalisch-oeconomische) čebelarstva v Gornjih Lužicah (Oberlausitz) izpričuje in priznava naslednje: z zadostnimi izkušnjami je bilo moč ugotoviti, kako uspešno korist prinaša skrbno gojenje čebel njihovim lastnikom, in tudi, da bo ta dejavnost, če se bo dalje širila, velike koristi prinašala tudi državi. Tega nedvomno zelo koristnega in častnega namena pa doslej v mnogih krajih ni bilo mogoče doseči, in sicer zaradi pomanjkanja naravoslovnega znanja o naravi čebele, o njenem zdravju oziroma boleznih, o tem, kako se razmnožuje in ohranja ta žuželka, ki je tako čudovita predstavnica delavnosti, umetnosti in reda. Brez primerljivih navodil namreč ni mogoče pospeševati njenega gojenja, razmnoževanja in ohranjanja zaroda. Zato smo se združili v družbo v želji, da se lotimo čebelarstva, te veje kmetijskega gospodarstva, ki je bila doslej v naši domovini zelo zanemarjena, čeprav je lahko brez velikih stroškov in truda zelo donosna. Z Božjo pomočjo, z združenimi močmi v skladu z geslom, ki smo ga dali v naš pečat, iz domovinske gorečnosti in iz ljubezni v korist naše ljubljene domače dežele, kakor tudi drugih dežel, nameravamo z naravoslovnimi in gospodarskimi poizkusi naravo in lastnosti čebele na novo proučiti, pridobljene izkušnje, odkritja in izboljšave pa drug drugemu sporočati, preizkušati in v splošno korist objavljati v tisku ter javnost obseirneje obveščati o pravilih, ki se jih drži družba, kakor tudi o že izdanih publikacijah. Ker je torej prečastiti in nadsveto učeni gospod, gospod Peter Pavel Glavar (Glover), duhovnik v Lansprežu itd. itd. ter član Družbe za poljedelstvo in znanost kot prijatelj in poseben služabnik čebel sklenil sodelovati pri teh domoljubnih prizadevanjih, smo omenjenega gospoda Glavarja s soglasnim sklepom sprejeli za naravoslovnega (physicalischen) člana Gornjelužiške naravoslovno-gospodarske čebelarstva družbe. S tem želimo napraviti, da bi bil deležen tistih pravic in prednosti, ki jih je po naših pravilih lahko deležen pravi član. Obenem trdno upamo, da bo z nadaljnjimi poizkusi in dognanji obogatil ta del gospodarske znanosti ter z nasveti in dejanji z veseljem pomagal podpirati ta naš glavni smoter.

Listinsko potrjeno in podpisano s podpisom direktorja, starešine in njegovega tajnika ter podkrepjeno z vtisnjenim pečatom. Narejeno v Kleinbautzenu 5. junija, v letu odrešenja 1772 (Anno) [recuperatae] S[alutis] MDCCCLXXII.

Johann Rudolph August de Rodewitz

[Mesto pečata]

OPIS PEČATA:

Pečat ima na obodu latinski krožni zapis: * SPLENDENTE NUMINE * SIGILLUM SOCIETATIS MELLITURGORUM LUSITIAE SUPERIORIS / * V Božjem sijaju * Pečat Čebelarstva družbe Gornjih Lužic. V sredini je zgoraj simbol Svete Trojice v trikotju, iz katerega sevajo žarki, odtod izraz V Božjem sijaju, in ga obdajajo oblaki. Iz njih segata dve, med seboj sklenjeni roki, ki ponazarjata pod črto zapisano geslo družbe VIRIBUS UNITIS / Z združenimi močmi. V sredini nad geslom je polje z mizico in čebeljim panjem - košem, ki ga obdajajo rože in obletavajo čebele.

Adam Gottlob Schirach [astor], tajnik družbe, član Cesarske akademije naravoslovcev, ruske Cesarske ekonomske [akademije] v Sankt Peterburgu, Kraljeve velikob[ritanske] akademije znanosti v Göttingenu, Holandske [akademije] v Haarlemu, Saške [akademije] umetnosti, znanosti in ekonomije v Leipzigu, Ekonomske [družbe] v Altöttingu, Čebelarstva (Melittur[orum]) [družbe] Frankonije itd. itd.

Listina je shranjena v Arhivu Glavarjevega beneficija v Komendi (štev. F1/26) - PREVOD: mag. France Baraga - FOTOGRAFIJI: Janez Gregori in prof. dr. Andrej Šalehar
REGIJSKA ČEBELARSKA ZVEZA PETRA PAVLA GLAVARJA, NOVO MESTO, 6. 5. 2017

Listina čebelarstva družbe v Gornjih Lužicah za Petra Pavla Glavarja z dne 5. 6. 1772.
foto Andrej Šalehar

Imenovanje Petra Pavla Glavarja za častnega člana naravoslovnega razreda čebelarstva družbe v Zgornji Lužici je povezano s strokovno utemeljeno oceno, ki jo je na prošnjo Kranjske kmetijske družbe napisal Peter Pavel Glavar o zapisu o opazovanih prah matic s troti v zraku, ki ga je pripravil Anton Humel, mestni kirurg iz Ljubljane. Kranjska kmetijska družba je Humlov zapis skupaj z ocenama Petra Pavla Glavarja in

Mateja Furlana poslala v objavo na čebelarstvo družbo v Zgornji Lužici. Ta je prvo obvestilo o prahi matice s troti v zraku objavila že leta 1772, kjer sta omenjena tudi oba ocenjevalca, naslednje leto pa celoten Humlov opis opazovanj prahe matice s troti v zraku.

Objava je bila v času, ko so še ugibali o načinu oploditve matice, veliko presenečenje za svetovno čebelarstvo strokovno javnost. Ni pa bila presenečenje za gorenjske čebelarje, ker so to spoznali že davno pred tem. Praha matice s troti v zraku je izvorno slovensko odkritje, o katerem je še pred Humlom kot prvi na svetu pisal Scopoli (1763) in kar nekaj desetletij je trajalo, da je bilo v svetu tudi priznано.

Glavarjeva knjižnica v Komendi – drugi posnetek
foto Andrej Šalehar

3.6. Čebelarstva šola na Dunaju – 1770-1781

3.6.1. Ustanovitev prve čebelarstva šole na Dunaju - Augarten (1769)

Cesarica Marija Terezija je bila prepričana, da je čebelarstvo skriti vir za nacionalno blagostanje, ki pa za dober uspeh zahteva dobro usposobitev. Leta 1769 je ustanovila na Dunaju čebelarstvo šolo, ki je bila prva avstrijska kmetijska šola in prva čebelarstva šola na svetu. Pobuda za njeno ustanovitev, neposredna ali vsaj posredna, je bil tudi Glavarjev Odgovor (1768), kjer je poudarjeno izobraževanje čebelarjev, čebelarstva šola in pravna ureditev čebelarjenja. Čebelarstva šola s šolskim čebelnjakom je bila najprej v Augartnu (1770-1775) in nato (1775-1781) na Belvederu.

Maja 1770 so v Augartnu na Dunaju odprli prvo c. kr. čebelarstvo šolo, ki jo je brezplačno lahko obiskoval vsakdo, ki se je zanimal za čebelarstvo. Učitelj je bil Anton Janša. Pouk je bil od maja do sredine meseca septembra, in sicer popoldne od 6 – 7 ure. V poletnih mesecih, konec julija in na začetku avgusta, so čebelarstvo šolo preselili na Moravsko polje (tri ure hoda od Dunaja pri Gerasdorfu), kamor so čebele prepeljali na ajdovo pašo. Zanimanja za Janševе čebelarstva nauke je bilo veliko in vedno tudi številni obiskovalci, poslušalci. Pechhaker (1956) piše, da je bilo za Janševо šolo zanimanje tudi med plemstvom in da se je predavanj pogosto udeležila tudi cesarica.

Janša uči v Augartnu - Razingar, 1967, vir 174

Wytopil (1900) v obširnem zapisu o dunajski čebelarstva šoli v letih 1770 - 1781 piše tudi o njenem vplivu na nastanek novih čebelarstva šol, zakonodajo, izdajo knjig in čebelarjenja. Med drugim omenja:

- Čebelarstva šole: Dunajsko Novo mesto (leta 1775 - vodil jo je učitelj čebelarstva Georg Rohrmoser, ki je bil Janšev učenec), Brno (vodil jo je duhovnik Martin Klimma), Gradec (ustanovila jo je Štajerska kmetijska družba), Lvov (leta 1806, vodil jo je Martin Kuralt, ki je bil Janšev učenec), Innsbruck (ustanovljena je bila stolica za trajno utemeljitev čebelarstva - avtor domneva, da so bile take šole ustanovljene tudi v Salzburgu, Pragi in Bratislavi),
- na Ogrskem je bil eden najboljših Janševih učencev Josheph Tölbi imenovan za »Director des Bienenwesens in Ungarn, Croatien und Siebenbürgen (direktor za čebelarstvo na Ogrskem, Hrvaškem in Transsilvaniji (Romunija)),

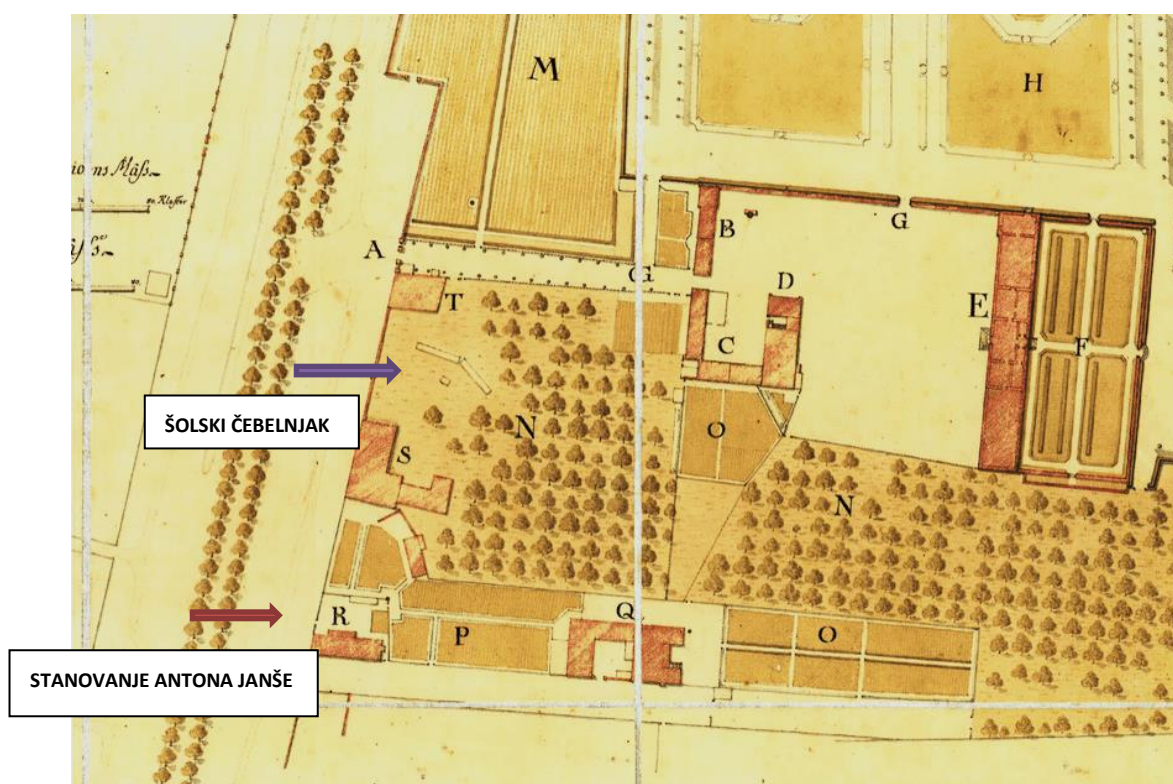
Debevec (1951) poroča, da je bila l. 1776 po dunajskem vzgledu ustanovljena čebelarstva šola v Novem Kninu na Češkem (učitelj je bil Janšev učenec Hollmann). Na Hrvaškem je bil prvi učitelj čebelarstva Anton Gruber.

Poročilo o ustanovitvi čebelarške šole, da bi pospešili čebelarstvo in slavnem učitelju Janši, je tudi v knjigi *Geschichte der Stiftungen, Erziehungs und Unterrichtenanstalten in Wien* (Zgodovina skladov, vzgojnih in poučevalnih ustanov na Dunaju- 1803).

Helfert (1860) v prvem zvezku *Die Gründung der österreichischen Volksschule durch Maria Theresia* (Ustanovitev avstrijske ljudske šole po Mariji Tereziji) knjige *Die österreichische Volksschule* (Avstrijska ljudska šola) poroča o ustanovitvi čebelarške šole v Augartnu in njeni kasnejši preselitvi na Belvedere (1775).

3.6.2. Šolski čebelnjak v Augartnu

V letih 1770 – 1775 je bila čebelarška šola v Augartnu. Aberer (2017) je v *Bienenaktuell* objavil članek *Auf den Spuren von Anton Janscha* (Po sledih Antona Janše). V državnem arhivu je našel dokument iz leta 1775, kjer je v parku Augarten vrisan šolski čebelnjak in označeno tudi stanovanje Antona Janše.

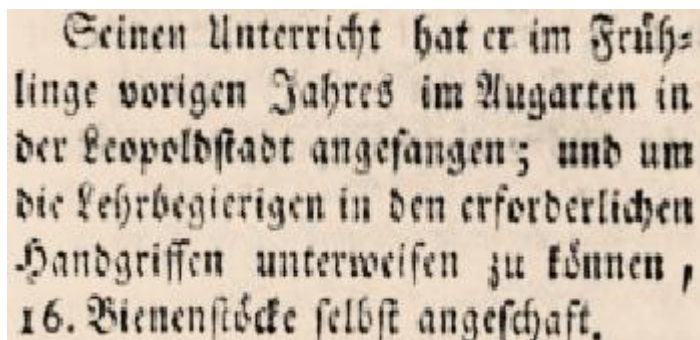
Augarten 1775 - spletna stran Aberer Eugena

<https://augartengold.at/augarten/2018/08/25/platz-im-augarten.html> - 22. 12. 2019

3.6.3. Število panjev in čebele na čebelarški šoli v Augartnu

V številnih slovenskih in tujih objavah je o prvi čebelarški šoli v Augartnu na Dunaju veliko napisanega. Redkokdaj pa najdemo v teh zapisih podatke, koliko čebeljih panjev in katero vrsto čebel so imeli v šolskem čebelnjaku ter od kod so jih dobili. Na ta vprašanja (Šalehar, 2017) bomo iskali odgovor v nadaljevanju⁸.

O čebelnih panjih na prvi čebelarški šoli so objavljeni prvi podatki v reviji Anzeigen (1771).

Seinen Unterricht hat er im Früh-
linge vorigen Jahres im Augarten in
der Leopoldstadt angefangen; und um
die Lehrbegierigen in den erforderlichen
Handgriffen unterweisen zu können,
16. Bienenstöcke selbst angeschafft.

Anzeigen, 1771, str. 55, vir 93

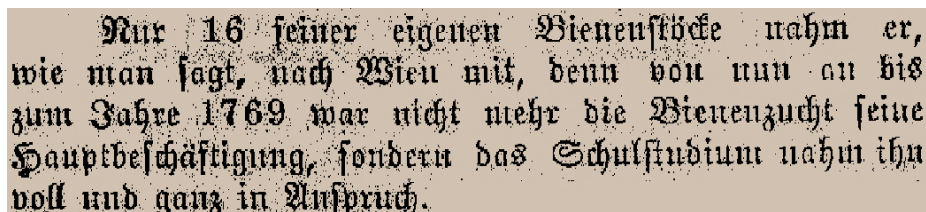
http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ203439703 – 22. 12. 2019

Povzetek:

»Janša je svoj pouk začel spomladi leta 1770 v Augartnu in za učne namene, da bi poslušalcem pokazal praktična rokovanja pri čebelarjenju, je sam nabavil 16 panjev.«

Konec tega leta so imeli že 66 panjev (v povprečju je bilo 3.1 rojev na panj), ki so vsi uspešno prezimili in njihovo število je do 8. julija 1771 naraslo na 180 panjev. Navratil (1883)⁹ navaja, da je imel Janša leta 1770 16 panjev, leta 1771 že 66 in leta 1772 pa celo 300 panjev. Isti avtor tudi sporoča, da v zapuščinskem zapisniku po njegovi smrti leta 1773 piše, da je Janša zapustil 194 panjev.

V poznejših objavah: Rojina (1906), Perc (1925), Weipl (1925), Raič (1934), Rihar (1994) in drugi navajajo enake, morda točneje, podobne podatke za število čebelnih panjev na čebelarški šoli v Augartnu na Dunaju. V vseh primerih pa je začetno število čebelnih panjev vedno enako, to je 16 panjev. Za pojasnitev tega je pomembna objava Perca (1925), ki je zapisal:

Nur 16 feiner eigenen Bienenstöcke nahm er,
wie man sagt, nach Wien mit, denn von nun an bis
zum Jahre 1769 war nicht mehr die Bienenzucht seine
Hauptbeschäftigung, sondern das Schulstudium nahm ihn
voll und ganz in Anspruch.

Perc, 1925, str. 8, vir 157

⁸ V romanu Zlati roj piše Mimi Malenšek, da je Janši pripeljal na Dunaj čebelne panje s sivimi čebelami iz Breznice za mali Šmaren 1769 voznik Gorjan (stran 146). Malenšek Mimi. *Zlati roj*. Ljubljana 1988, 228 strani

⁹ Objavljeno tudi v *Slovenskem čebelarju* v letu 1906 v nadaljevanjih od 6 – 12 številke.

Povzetek:

»Samo 16 svojih čebelnih panjev je vzel, kakor pripovedujejo, s seboj na Dunaj. Vendar vse do leta 1769 mu je bilo v ospredju kot glavno opravilo šolanje.«

Pred razpravo o tem zapisu je treba dodati še mnenje Miheliča (1934), ki v svoji knjigi Anton Janša, Slovenski čebelar piše: *»... Kje je dobil čebele in kdo mu je izdelal panje, ki tedaj na Dunaju še niso bili v navadi, ni znano. Tudi ne vemo, ali jih je moral kupiti sam ali mu jih je kupila družba. Vemo le, da so bile kasneje tako panji kakor čebele njegova last ...«*

Enako, kot Perc je istega leta poročal tudi Weipl (1925), ki piše, da je Janša iz domovine pripeljal 16 panjev, ki jih je oskrboval ob prostem času. Mnenje, da je Janša vzel s seboj na Dunaj 16 čebelnih panjev, so povzeli tudi drugi. O tem podrobneje piše tudi Ruttner (2003): *»Znano je, da je Janša iz svoje domovine Gorenjske s seboj pripeljal 16 čebelnih panjev, ko je leta 1766 prispel na Dunaj na študij na bakrorezno - risarsko šolo. Družine je po za tiste čase jamasti cesti pripeljal z lastnim vzmetenim vozom. Janševa pot od Breznice do Dunaja je bil prvi najdaljši prevoz čebelnih panjev v nemški zgodovini čebelarjenja. Vemo pa tudi, da je že pred dvesto leti Janša redno vozil čebele na pašo, in sicer na ajdovo pašo na Moravskem.«*

Več podatkov, s katerimi bi še dodatno potrdili, da je Janša pripeljal čebelne panje in čebele iz rodne Breznice, nismo odkrili. Dodajmo še sporočilo Navratila (1883), ki je pri pregledu dunajskih arhivov ugotovil, da je bil Janša sprejet za čebelarja pri gospodarski družbi na Dunaju 3. maja 1769 in da je začel čebelariti v Meidlingu v drugi polovici leta 1769 potem, ko mu je cesarica Marija Terezija dovolila, da lahko poleg študija na risarski šoli opravlja tudi delo čebelarja. Janša je jeseni odpeljal čebele na ajdovo pašo na Moravsko polje. Tako poroča tudi Okorn (1940). Nikjer žal ne piše, kje je dobil čebele, lahko pa iz tega sklepamo, da je Janša tudi na Dunaju ohranjal povezavo s čebelami in čebelarstvom. Posredno to potrjuje zapis v Anzeigen (1771), ko je zapisano, da je za poučevanje čebelarjenja na čebelarški šoli v Augartnu na Dunaju Janša že v prvem letu (1770) sam nabavil čebelne panje s čebelami. Janša naj bi po predstavljenih zapisih pripeljal iz rodne Breznice s seboj na Dunaj v gorenjskih panjih kranjske čebele, ki so s svojo znano rojivostjo omogočale hitro povečevanje števila čebelnih panjev v šolskem čebelnjaku, kakor poročajo številni avtorji. Čebelni panji in čebele so bile Janševa last.

Po do zdaj znanih podatkih lahko z zelo veliko verjetnostjo zaključujemo, da so imeli v čebelnjaku na prvi čebelarški šoli v Augartnu na Dunaju v gorenjskih panjih sive kranjske čebele¹⁰. Tu so jih spoznavali številni Janševi učenci in od tu so se kranjske čebele lahko tudi širile po drugih avstro-ogrskih deželah.

3.6.4. Pouk čebelarstva

Janšev čebelarški pouk je temeljil na znanju gorenjskih čebelarjev, na dobrem poznavanju čebel in na kranjskem čebelarjenju v gorenjskih panjih. Janša je učil, da se čebele ne sme moriti, učil je voziti čebele na pašo, ovrigel je nauk, da so troti vodonosci in učil, da se matica oprashi s troti v zraku, kar so poznali kot prvi na svetu že stari gorenjski čebelarji. Učil je čebelarjenje na način, ki se ga je v osnovi naučil doma na Breznici od svojega očeta in drugih tamkajšnjih čebelarjev – učil je gorenjsko čebelarjenje.

Huber ¹¹ in Riem (1793) o pomenu Janševega pouka pišeta:

¹⁰ Potrditev, da so bile to kranjske čebele, najdemo tudi v Janševi drugi knjigi Popolni nauk o čebelarstvu, kjer v prvem delu v 4. podpoglavju piše, da so čebele delavke »... najmanjše in imajo pepelnatosivo dlako...«, v 11. podpoglavju »...popolnoma svetlosiva iz celice...«, v 50. podpoglavju »...pokažejo se sive mladice...«.

¹¹ Huber Francois (1750-1831) švicarski čebelarški znanstvenik; čeprav slep je s pomočjo drugih napisal veliko gradiv o čebelah.

Genug sey es mir, das patriotische Bemühen des Bienenlehrers Janscha noch mit Wenigem zu berühren. Sein Fleiß und seine öffentlichen Lehrstunden erzeugten neue Lehrer, die dann in andere Lande dieses Staats und selbst zu den Ausländern übergingen und so guten Saamen aussträueten, daß es mir immer innerliches Vergnügen machte, wenn ich die Werke dieser Lehrlinge und Praktiker zu sehen bekam, nun das Gute nuzte, und meinen Mitbürgern aller Orte anpries;

Huber, Riem, 1793, str. 629, vir 89

Povzetek:

»Dovolj je, da se dotaknemo patriotskih prizadevanj učitelja čebelarstva Janše. Njegova pridnost in njegovo javno učenje sta vzgojila nove učitelje, ki so nato učili v drugih deželah te države in celo v tujini, raztresli so dobro seme. Vedno mi je bilo v notranje zadovoljstvo, ko sem občudoval delo teh vajencev in praktikov ter ga za korist dobrega priporočal vsem mojim sodržavljanom.«

Janšev čebelarški nauk se je hitro širil in o tem poroča tudi Učiteljski tovariš (1934):

Leta 1773. so čebelarili po njegovem novem načinu že po vsej dunajski okolici, kamor je hodil kot potovalni čebelarški učitelj poučevat. Izračunali so, da je bil samo v dunajski okolici v dveh mesecih pridelek medu in voska vreden nad 10.000 gld.

Učiteljski tovariš, 1934, str. 3, vir 2

Zaradi vsega tega je imel Janša vse več dela in spomladi 1773 je zaprosil za pomočnika, ki pa so mu ga odobrili 22. septembra 1773, devet dni po njegovi smrti. To je bil njegov učenec Joseph Münzberg, Čeh po rodu, ki je po Janševi smrti vodil čebelarško šolo in bil imenovan za c. kr. učitelja čebelarstva – Debevec (1965).

3.6.5 Učenci in poslušalci

In kdo je obiskoval čebelarški pouk – Perc (1925), Wytopil (1900), Debevec (1951)? Bil je brezplačen in vrata so bila odprta vsakemu, kdor se je zanimal za čebelarjenje in je že imel kaj predznanja ali pa ne. Prav tako so bili brezplačni vsi nasveti in praktični prikazi za vsakega, ki je Janšo obiskal v Augartnu ali na Moravskem polju. Janša je poučeval čebelarstvo tudi na svojih potovanjih po deželi.

Čebelarška šola v Augartnu je kmalu zaslovela ne samo doma, ampak tudi drugje po Evropi. Številni vajenci in učenci so prihajali iz krogov podeželanov (kmetstva), plemstva in meščanstva ter iz tujine (Nemčija, Bavarska, Rusija, ...). Čebelarstvu se je obetala nova doba, doba razcveta.

Med Janševimi učenci in poslušalci¹², ki so bili pozneje glasniki njegovega čebelarskega nauka, učitelji na novih čebelarskih šolah, kjer se je moralo učiti po preskušanih načelih, po katerih je učil prvi čebelarski učitelj Janša in pisci sodobnih čebelarskih knjig, so tudi:

- Anton Korsemka (? - 1772),
- Blaž Kumerdej (1738-1805),
- Franz Joseph Pösl,
- Georg Rohrmoser (1735-1811),
- J. Hollmann,
- J. M. Müller,
- Johann Avguštin Kratzer,
- Johann Riem,
- Johann Spann,
- Joseph Münzberg,
- Joseph Rendler,
- Joseph Töldi,
- Major von Strehlau,
- Martin Kuralt (1757-1845),
- Pl. Raab,
- Thomas Wildmann.

Na svoj način potrjuje takratno pomembnost Janševega čebelarskega pouka med drugim tudi spodnji primer, o katerem piše Hietzinger Carl (1820) v poglavju Bienenzucht (Čebelarstvo):

Jedes der kroatischen und slawonischen Regimente mußte einen Unteroffizier in die zu Wien errichtete öffentliche Bienenschule schicken, und von dem daselbst angestellten berühmten Lehrer Jantscha unterrichtet kehrten diese Abgeordneten in ihre Bezirke zurück, um das Erlernte dort zu verbreiten ;

Hietzinger, 1820, str. 193, vir 87

¹² Največ podatkov o Janševih učencih in poslušalcih sta objavila Perc (1925) in Mihelič (1934). Dopolnili smo jih s podatki, ki smo jih našli v objavah povezanih z dunajsko čebelarško šolo. Verjetno pa še ni dokončen seznam.

Povzetek:

»Vsak hrvaški in slavonski polk je moral poslati enega podoficirja na javno čebelarško šolo na Dunaju, in ko so bili podučeni od tamkajšnjega postavljenega slavnega učitelja Janše, so se vrnil v svoje okraje, da bi tu širili naučeno.«

3.6.6 O čebelarstvu na Kranjskem, čebelarški šoli v Augartnu in Janši – Realzeitung, 4. marec 1771

V nadaljevanju je zaradi širše pomembnosti zapisa v povezavi s čebelarstvom na Kranjskem v 18. stoletju in Antonom Janšo kot čebelarškim učiteljem na prvi čebelarški šoli na Dunaju prikazana celotna objava članka Nachricht (Poročilo) v Realzeitung (4. marec 1771) in prevod, ki ga je objavil Mihelič (1934). Obvestilo je bilo napisano pred izidom Janševe prve knjige Abhandlung vom Schwärmen der Bienen (Razprava o čebelnih rojih).

Naslovnica Kais. Königl. allergnädigst privilegirte Realzeitung

Kaiserlich Königlige
allergnädigst privilegirte
Realzeitung.

Sehentes Stück,
den 4. März. 1771.

Comtoirnachrichten.

Nachricht.

Die Bienenpflege ist eine Hauptprosse der Land-
oekonomie, so lange Wachs und Honig gekauft,
und aus fremden Landen häufig zugeführt werden,
wird niemand an dem Werthe dieser Erzeugnisse zweifeln.
Dem ohngeachtet ist der Fleiß des Landvolkes für sie noch nicht genug belebt; der Ackermann siehet die Biene für ein Geschenk der Natur an, und glaubet, daß sie ihr nur deswegen so viel Emsigkeit eingeflößet habe, um ihn der Mühe zu überheben. Daher entspringet die Sorglosigkeit, ihr Beyde und Fütterung zu verschaffen, und da sich zu dieser die Unwissenheit gesellet, so wird seine That oft öfters der Biene gefährlich. Das Herzogthum Krain hat es seit einigen Jahren andern k. k. Erblanden in der Bienenzucht zuvor gethan. Es ist deswegen ein geschickter Bienenpfleger, Herr Jantscha, der auch in

andern Künsten sein Talent am Tag geübet, aus diesem Lande beruffen, und ihm aus Landesfürstl. Vorsorge der Unterricht in einer öffentlichen Schule angetragen worden. Diese hat im vorigen Sommer in dem k. k. Augarten den Anfang genommen, und wird im bevorstehenden fortgesetzt werden. Gegen Ende des Aprilmonats, tritt die dazu bequeme Zeit ein, und mit der Helfte des Monats Septemb. hoffet Hr. Jantscha jedem Liebhaber, der etwas Fähigkeit, und Kenntniß in der gemeinen Bienenpflege hat, so viel Begrieffe von seiner unendlich vorthellhaften Art zu geben, als erfordert wird, solche bey sich, und andern in nützliche Übung zu setzen. Alle Tage der Woche ist die Stunde von 6. bis 7. Uhr Abends, zu der öffentlichen Unterweisung bestimmt; ausser dieser aber kann sich den ganzen Tag über, jedermann bey dem Hrn. Jantscha Rathes erholen. Der Unterricht wird unentgeltlich ertheilet; diejenigen also, so Lehrlinge von anderen Orten bleibet schicken wollen, haben nur für ihren Unterhalt zu sorgen. Es ist aber solchen anzurathen, dazu fähige, und des Lesens- und Schreibens kundige, hauptsächlich aber solche Leute zu wählen, die mit Bienen schon umzugehen wissen. Herr Jantscha verspricht uns in kurzem eine gedruckte Anleitung zur Bienenpflege nach seinen Grundsätzen und Erfahrungen zu liefern, welcher wir mit Verlangen entgegen sehen.

»Čebelarstvo je ena izmed glavnih panog deželnega gospodarstva; dokler se kupujeta in iz tujih dežel uvažata vosek in med, ne bo nihče dvomil o vrednosti le-teh proizvodov. Kljub temu pa pridnost podeželskega ljudstva še ni dovolj poživljena; kmetovalcu je čebela dar narave, mnenja je, da ji je narava le zategadelj vcepila tolikšno marljivost, da bi njemu prihranila trud. Odtod izhaja, da ne skrbi za pašo in krmljenje čebel; ker pa je poleg tega tudi neveden, je njegovo sodelovanje pri tem čebelam večkrat nevarno. Vojvodina Kranjska je že nekaj let v čebelarstvu pred drugimi c. kr. dednimi deželami. Zato so iz te dežele poklicali spretnega čebelarja gospoda Janšo, ki je tudi v drugih umetnostih pokazal svoj talent, in mu iz razloga deželnoknežjega skrbstva poverili pouk na neki javni šoli. Ta se je začela prešlo poletje v c. kr. Augartenu in se bo prihodnje poletje nadaljevala. Za to primeren čas nastopi proti koncu meseca aprila, do polovice meseca septembra pa upa gospod Janša, da bo vsakemu ljubitelju, ki ima nekaj zmožnosti in znanja o navadnem čebelarstvu, v toliko pojasnil svoj neizrečeno hasnoviti način (čebelarjenja), kolikor je treba, da ga bo lahko uvedel pri sebi in pri drugih. Vse dni v tednu je od 6—7 ure zvečer določena ura za javno poučevanje; izven te ure pa gre lahko vsakdo kadarkoli čez dan h gospodu Janši po nasvet. Pouk je brezplačen; tistim torej, ki hočejo poslati učence iz drugih krajev, bo skrbeti le za njih vzdrževanje. Svetovati pa je tem, da izbero za to zmožne, čitanja in pisanja vešče ljudi, predvsem pa take, ki že znajo ravnati s čebelami.

Gospod Janša nam obeta, da bo v kratkem izdal tiskano navodilo o čebelarstvu po svojih načelih in izkušnjah, ki ga željno pričakujemo.«

3.6.7 Janša poučuje čebelarstvo v Augartnu

Janša poučuje čebelarstvo v Augartnu

Anton Janša poučuje čebelarstvo v Augartnu na Dunaju - Ilustrirani Slovenec, 1925, št. 39, str. 2, vir 262

Jezikovna posodobitev:

»Ne morim čebel, da bi dobil medu in voska, temveč jih ohranim čvrste in zdrave, da mi prihodnje leto spet nabirajo med (besedilo iz § 174. – Janša, Anton: Popolni nauk o čebelarstvu).«

3.7. Janša: Čebelarški nauk – 1770-1773

3.7.1. Splošno o Janševem čebelarškem nauku

Za izhodišče predstavitve Janševega čebelarškega nauka spoznajmo najprej mnenje Armbrusterja (1936), ki poudarja, da je osnova njegovega dobičkonosnega čebelarjenja (nauka) uravnavanje rojenja, pomlajevanje panjev in da ne mori čebel – kratko v dobrem ravnanju s čebelami. Nadaljuje, da je Janša gorenjski čebelarški nauk znatno razvil predvsem s svojimi opazovanji in šele kasneje, ko se je po prihodu na Dunaj naučil brati in pisati nemško, tudi ob verjetnem prebiranju čebelarških knjig.

Rihar (1998) to potrjuje, ko piše: *»Med bivanjem na poskusni čebelarški postaji Montfavet pri Avignonu sem v bogati knjižnici ob študiju strokovnih piscev iz 16., 17. in 18. stoletja spoznal, da v 18. stoletju nobena Evropejcem znana dežela na svetu ni imela tako izdelanega načina čebelarjenja, kot je bilo čebelarstvo na Gorenjskem, in prav tega je Janša še izpopolnil. Torej ta način čebelarjenja je bil pristno slovenski.«*

Dr. Fraser (2008) je kritično presojal Janševo prvo knjigo *Abhandlung vom Schwärmen der Bienen* (Ravnanje s čebelnimi roji) in se ob tem spraševal, od kje Janši znanje o čebelarjenju. Meni, da ga je Janša nedvomno prinesel s seboj iz rodne Koroške (pomota – pravilno: Kranjske), kar omogoča sklepanje, da so prebivalci te dežele morali imeti določeno znanje, za katero znanstveniki tistega časa niso vedeli.

Rihar (1998) na osnovi temeljite raziskave Janševega načina čebelarjenja navaja, da so Janši omogočili uspešnost predvsem naslednji njegovi postopki in izpopolnitve:

- kombinirana uporaba normalnih in polovičnih naklad;
 - locenj (kobilica), ki je omogočal premikanje satov;
 - kadilnik;
 - vrša za prestrezanje naravnih rojev;
 - prevažanje panjev: voz, zračniki pri panjih;
 - vzreja matic na veliko, dve vrsti matičnic, postopki za dodajanje matic;
 - razmnoževanje družin z narejenimi roji (navaja sedem načinov);
 - preprečevanje rojenja z medkladami;
 - kombinirana metoda za povečanje pridelka medu in voska, za obnovo satja in preprečevanje rojenja;
 - ravnanje z brezmatičarji, združevanje slabičev;
 - postopek zdravljenja čebelje družine, ki je zbolela za hudo gnilobo čebelje zalege;
 - znanje o cikličnem pojavljanju hojeve mane;
- ipd.

Na teh tehničnih pomagilih in postopkih je temeljil njegov usklajeni sistem čebelarjenja.

3.7.2. Predstavitve

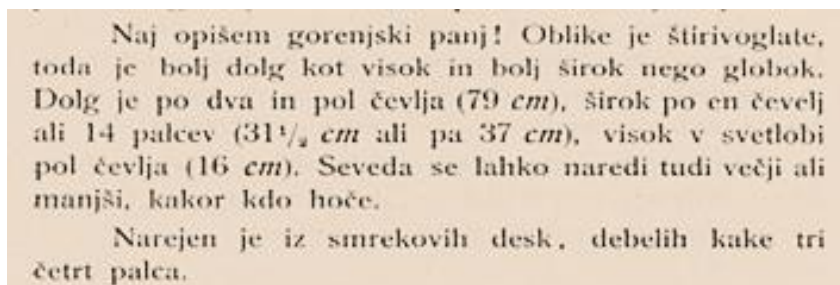
3.7.2.1. Praha matice s troti v zraku

V Janševem času še ni bila na splošno poznana praha matic. Večina je menila, da pride do tega v panju, nihče pa ni tega še videl. Janševa objava v obeh knjigah, še posebej pa v prvi, da do prahe matice pride s troti v zraku, je vzbudila med čebelarstvom veliko zanimanja in tudi nasprotovanj. Zanimivo, da tudi Jonke (1836) tega ni sprejel. Večina je zmotno pripisovala Janši, da je to njegovo odkritje. Pa ni. Še pred izidom prve Janševe knjige leta 1771, je v čebelarstveni literaturi, kjer je opisano ali predstavljeno Kranjsko (slovensko) čebelarstvo, to zapisano v objavah: Scopoli (1763) in (1770), Glavar (1768), Humel (1769, cit. Mihelič (1948), 1773) in Furlan (1768-1771 (?)). V omenjenih objavah so opisani tudi znaki oploditve matice, ki so vidni ob njeni vrnitvi – belo nitje na njenem zadku. Janševo odkritje povezano s praho matice v zraku pa je, da matico oplodi več troto. Živo je tudi ustno pričevanje, da so gorenjski čebelarji iz svojih dolgoletnih čebelarstvenih izkušenj vedeli, da troti oplodijo matico v zraku – Mihelič (1948).

3.7.2.2. Gorenjski panj

Poklukar (?) piše, da se je z razvojem žagarstva v 14. stoletju kmalu pojavil panj iz desk, na Slovenskem imenovan pozneje tudi kranjič. Gregori (2011) povzema po Valvasorju (1689), da so čebelarili v podolžnih, iz desk zbitih panjih ali v izvotljenih drevesnih deblih. Armbruster (1926) navaja zapis Rothschütza (1875), da so tako imenovani kranjski originalni panj uporabljala slovanska južnoavstrijska plemena že od 5. do 6. stoletja.

Janša (1771, prevod 1906) piše:

Naj opišem gorenjski panj! Oblike je štirivoglate, toda je bolj dolg kot visok in bolj širok nego globok. Dolg je po dva in pol čevlja (79 cm), širok po en čevlj ali 14 palcev (31 $\frac{1}{2}$ cm ali pa 37 cm), visok v svetlobi pol čevlja (16 cm). Seveda se lahko naredi tudi večji ali manjši, kakor kdo hoče.

Narejen je iz smrekovih desk, debelih kake tri četrt palca.

Razprava o rojenju čebel, 1771 (prevod Bukovic, 1906, str. 5), vir 11

Crane (1999) je objavila Janšev nakladni panj:

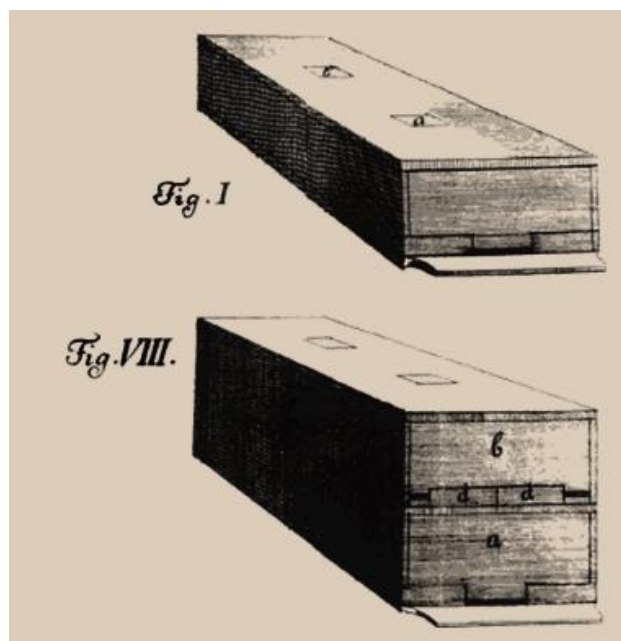

Figure 40.5a Janscha's hive boxes (1775). Fig. I: Single box, closed. Fig. VIII: One box superimposed on another to make a larger hive.

Janšev panj – Crane, 1999, stran 414, vir 36

Prevod podpisa pri sliki 40.5a: Janšev nakladni panj; Fig. I: samostojni panj, zaprt; Fig. VIII: panj s poveznjenim drugim panjem, da se naredi večji panj.

Uporaba lesenih panjev kranjičev je omogočala neposredno opazovanje življenja čebel in lažja opravila v panjih. Posebej pa so bili primerni za prenašanje ali prevažanje čebel na pašo.

3.7.2.3. Nakladno čebelarjenje

Anton Janša velja za iznajditelja nakladnega čebelarjenja. Osnove nakladnega čebelarjenja je prinesel s seboj iz Gorenjske.

O nakladah piše v svojem prvem Odgovoru (1768) že Glavar:

- v 18. odstavku z naslovom Nastavki v času cvetenja ajde: *»S temi mojimi panji je lahko ravnati, in če so dobro napolnjeni, tehtajo več kot pol centa. Vsakemu izmed njih naveznem med cvetenjem ajde drug prav tako prazen panj, ki sem mu odvzel dno, da čebele, ko napolnijo svoje bivališče, ob dalje trajajoči paši začno delati v zgornjem. Zato naj bo tudi v vsak strop vrezana štirioglata, eno colo široka in dve coli dolga odprtina, nad njo pa v zgornjem panju pritrjen prazen sat, tako da dosega odprtino in olajšuje čebelam prehod ...«*

- v 19. odstavku z naslovom Vzroki za to, da uporabljam take nastavke: *»Vzrok tega, da naveznem na vsak panj tak nastavek, ni le želja, da bi pridelal več medu, ampak tudi to, da v slabo napolnjene nastavke naslednje leto ogrebem druge in tretje roje, ki zaradi premajhnega števila čebel prvo leto ne morejo toliko delati in večkrat ne napravijo satja preko vsega panja ...«*

Rihar (1998) poroča: *»Panj Petra Pavla Glavarja je imel štiri nadstropja (naklade, nastavke). Trije nastavki so bili večji, normalni, eden pa nižji in ga je uporabljal kot podstavek. Od sredine novembra do spomladanskega čistilnega izleta je bila družina v dveh nakladah, v drugi in tretji. Nato je dvonakladnemu panju dodal polovični podstavek. Kakor hitro je bil ta poln, ga je odvzel in podstavil drugega, praznega. Po potrebi jih je podstavljaval večkrat. Tako je preprečeval rojenje, ker je širil gnezdo in dajal čebelam možnost,*

da so ga gradile. Rojenje je preprečeval tudi s tem, da je med dve že polni nakladi vstavil prazno. Ob paši je na naklado naveznil dodatno mediščno naklado. Jeseni je odvzel polno, tj. starejšo vrhno naklado. S tem je obnavljal satje. Čebele so satje obnovile dvakrat na leto, ob cvetenju češnje in ob cvetenju ajde.«

Scopoli (1770, prevod Wester 1935) omenja nakladno čebelarjenje posredno v Osmem opazovanju, ko pojasnjuje odvzem medu: »Donosa čebelarstva ne iščejo povsod na isti način. Večina čebelarjev izreže iz panjev, bogatejših z medom, eno tretjino satja, drugi pa samo to odvzamejo, kar so čebele nanesele v škatlo, poveznjeno na panj ...« O nakladah piše v svoji čebelarški knjigi tudi Furlan (1768-71).

V svoji drugi čebelarški knjigi Popolni nauk o čebelarstvu – prevod Rojina (1906), je Janša v § 25. podpoglavju z naslovom Lastnosti panju na 21. strani med drugim zapisal:

»Da je panj čebelam prijetno stanovanje, čebelarju pa v korist, mora imeti nekatere lastnosti, ki jih čebelar ne sme pozabiti, kadar bo panje delal.

1. *Prostor v panju se mora dati zvečati ali zmanjšati, primerno številu čebel. Več čebel potrebuje večji, manj čebel manjši prostor. Če se število čebel skrči, se mora dati tudi prostor v panju zmanjšati, nasprotno pa zvečati, kadar se čebele pomnože. Zakaj malo čebel v velikem panju obupa v svojem delu, pozimi pa otrpne. Veliko čebel pa v majhnem panju, kadar ga napolnijo, mora v čebelarjevo škodo praznovati in zaradi vročine skoraj zadehniti.*
7. *Če nam je panj povečati s podstavkom ali z nastavkom, ali če je treba združiti dva panja, se morata popolnoma ujemati; zato je treba, da se napravijo vsi panji enake velikosti, kar je zlasti pri prepeljavanju posebne koristi.«*

Že v predgovoru k prvi Janševi čebelarški knjigi Razprava o rojenju čebel avtor piše:

V stropnico vrežemo eno ali dve po štiri palce široki, okrogli ali pa štirivoglati vehi, ki jih odpiramo in zapiramo z zatiki ali čepi, kadar n. pr. hočemo na panj navezniti drugega ali pa naklado.

Podnica je pri žrelu tri palce daljša, da nanjo sedajo čebele. Pritrjena je na panj s pripenjači, vijaki ali s kratkimi žreblji, da se, če treba, lahko odstrani.

Skončnici nista pribiti z žreblji, marveč le tako potisnjeni v zareze stranic, da jih pri opraviilih v panju lahko odstraniš.

Janša, 1771, (prevod Bukovic, 1906, str.5), vir 11

Rihar (1994) je zapisal: »Janša je v nakladnem panju lahko ohranil celovitost družine. Gradilno in nabiralno vnemo čebel je uravnaval s povečevanjem prostornine panja, s tem pa je preprečil tudi rojilno razpoloženje. Panj je povečeval navpično z nakladami, podkladami in medkladami. Zaradi bioloških značilnosti, da namreč čebele v sredini ne pustijo praznega prostora, daje prednost le enemu postopku, vstavljanju medklad. Prav v tem je bistvo skrivnosti njegovih uspehov.«

Janšev čebelarški nauk uči čebelarjenje z Janševim panjskim sistemom.

3.7.2.4. Prevažanje in paša čebel

Gregori (2011) je leta 2011 objavil pregledno študijo o zgodovini slovenskega čebelarstva in v njej opisuje tudi prevažanje in pašo čebel, kar je v povzetku izbrano kot uvod v podpoglavje:

Kadar govorimo o *pašnih razmerah* 18. stoletja, navadno dajemo prednost *ajdi*, pri tem pa pozabljamo na *resje*. Preden je ajda prišla v naše kraje, je bila paša na resju najpomembnejša. S pojavom ajde v naših krajih so se pašne razmere korenito spremenile, temu primerno se je spremenil tudi način čebelarjenja.

Ker so bile na Kranjskem že od nekdanj le posamezne paše in še te navadno omejene na določeno območje, so bili čebelarji prisiljeni, da so jim približali čebele. Razvilo se je *prevažanje na paše*. Glavar (1768) nam poroča, kako je to pri Gorenjcih, ki »čebele pri tu in tam že skopnelem snegu, ko so se otrebile, nalože na vozove in hite z njimi ne le v notranjost dežele, ampak tudi v koroške hribe ob jezeru in jih puste do sv. Jakoba tam na paši. Šele potem jih vzamejo domov v cvetočo ajdo. Delajo pa to le zaradi tega, da dobé več rojev, ki jih je v ravnini redko pričakovati.« Govori tudi o škodljivosti prevozov, predvsem zaradi lomljenja satja, in priporoča, da naj se prevažajo le v juliju; tedaj je namreč v panju zaradi pomanjkanja paše najmanj medu in zalege. Lahko pa se vozijo čebele tudi v začetku oktobra. Prevažajo naj se ponoči in čim bolj pazljivo, panji pa naj zaradi večje varnosti ležijo na hrbtu!

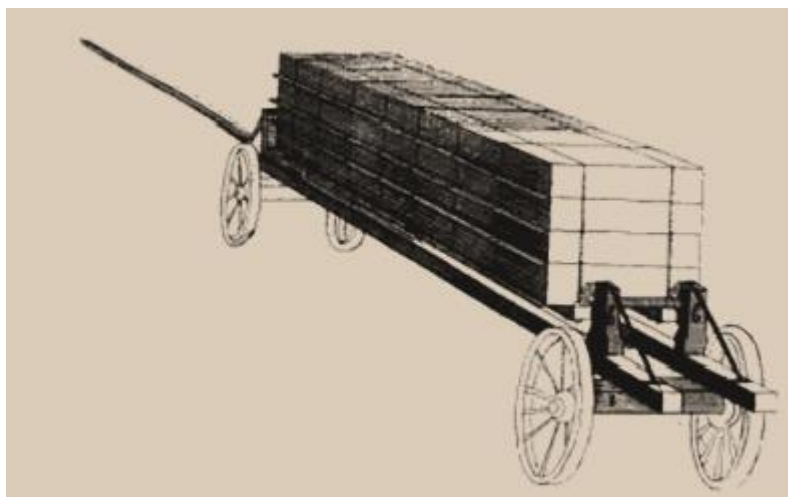
Ko je Janša prišel na Dunaj, je ugotovil, da prevažanje na pašo tam sploh ni bilo poznano. Ko ga je vpeljal, je požel sijajne uspehe pri donosu medu. V *Popolnem nauku* pravi, da je prevažanje nujno in daje številne napotke.

Gregori, 2011, str. 486-487, vir 79

Glavar (1768) v svojem prvem Odgovoru na več mestih piše o prevažanju in paši čebel. Iz teh zapisov je jasno razbrati, da je bilo prevažanje čebel na pašo na Gorenjskem v splošni rabi. Nismo pa odkrili nobenega podatka, ki bi omogočal sklepanje, kdaj so to uvedli. Dodajmo pa, da je bilo prevažanje čebel že dolgo poznano. Debevec (1967) navaja za leto 621 pr. n. št. da so prevažanje čebel očitno že poznali Grki in za leto 77, da so prevažanje (tudi s splavi) poznali tudi stari Rimljani. Crane (1999) je objavila sliko prevoza čebelnih panjev z vozom iz sredine 16. stoletja in tudi Janšev voz za prevoz čebel (iz zadnjega bakroreza v Janševi drugi knjigi (1775)).

Prevažanje čebel na pašo – Crane, 1999, str. 350, vir 36

Voz za prevažanje čebelnih panjev (Janša, 1775) – Crane, 1999, str. 350, vir 36

Hacquet (1801) je pri opisu kranjskega čebelarstva poročal tudi o prevažanju panjev in na sliki upodobil voz za prevažanje čebel.

V ozadju slike voz za prevažanje čebel - Hacquet (1801), slika med 114. in 115. stranjo, vir 84

Nasvete za prevažanje panjev je napisal Scopoli (1770, prevod Pirnat (1917)) v knjigi *Dissertatio de Apibus* (Razprava o čebelah), o čemer govori štirinajsto opazovanje:

Štirinajsto opazovanje.

Kadar prevažajo panji v druge kraje, se Kranjci drže zlasti teh-le pravil: Prvič: panji prevažajo zlasti meseca julija, ko so čebele revnejše na medu in zalegi zaradi pomanjkanja živeža. Drugič: ne prevažajo jih spomladi, tedaj se bavijo namreč čebele v prvi vrsti z vzgojo zalege; ako jih treseš in semintja premikaš, se pogosto tako razburijo, da celo lastno matico umore. Tretjič: ne prevažajo jih pozimi, da satovi, težki od medu in strjeni, ne odpadejo in tako ne pokončajo mnogo čebel, ali slučajno celo matice same. Četrtrič: tramovi na vozu, na katerega nalažajo panjove, so pritrjeni z usnjenimi vezmi ali z železnimi verigami. Petič: panjove, v katerih stoje satovi povprečno, nalažajo na voz podolžoma, znak: ležeče; tiste panjove pa, ki imajo satove vzporedno s stranskimi stenami, nakladajo navadno počrez. Šestič: preden panjove nalože na voz, zamaše žrela z lesom ali s smrekovimi vejicami, zadnjo deščico odstranijo, na njeno mesto pa denejo platneno zaveso, na vseh straneh dobro pritrjeno, da čebele ne morejo iz panjů in da na potu ne trpé preveč vsled vročine. Sedmič: vozijo polagoma zvečer ali ponoči, podnevi počiva voz v senci; tedaj odpro žrela, da morejo čebele izleteti iz panjů in nabirati med.

Pirnat, 1917, str. 122-123, vir 166

V do zdaj zapisanih pričevanj je govora o prevažanju panjev. Pogosto pa so pašo za čebele našli na mestih, kjer ni bilo ceste in tja so panje prenašali. Kotnik (1950/51) pa opisuje, da so na Koroškem prevažali panje tudi s splavi po Dravi in piše o sporih (čebelna vojna – Bienenkrieg). Tako je zapisal:

»Ajdovo cvetje smatrajo za najboljšo hrano za čebele, zato ob času, ko ajda cveti, transportirajo večino panjev iz Gornje Koroške na Spodnjo Koroško, posebno pa v celovško okolico z vpregami in na rekah. Velikokrat pa se vozovi s panji zvrnejo in tako izgubijo precej rojev. Kdor pa stanuje blizu Drave, pošilja panje na splavih v celovško okolico. Ker pa so splavi slabo zbiti in splavarji nerodni, se večkrat dogaja, da se ponesrečijo z ljudmi in čebelami vred. Že večkrat so se kmetje v celovski okolici upirali — razen tistih, ki so jih tuji čebelarji za to plačali — jemati čebele na ajdovo pašo, ker so mislili, da sledijo slabe letine. V septembru leta 1795 je prišlo celo do pretefov. Ena stranka je šla oborožena proti drugi in je pozdravila tujce, ki so hoteli braniti svoje čebele in kmete, ki so jim dali prenočišče in dovolili, da so čebele pasli na ajdi, s kamenjem. Razbili so jim panje, kar so jih dosegli. Spor je postal tako resen in nevaren, da so poklicali iz Celovca vojaštvo, ki je marširalo proti upornikom. Kmetje so se obupno branili in ranili več vojakov. Končno sta se obe stranki le pomirili. Nekateri so trdili, da čebele s tem, da se dotikajo ajdovega cvetja in izsesajo med, uničijo organe oploditve in ovirajo nastanek plodu. Drugi pa so trdili, da se oploditev celo pospešuje.«

Kotnik, 1950/51, str. 365, vir 114

Vrnimo se k Janši.

Rihar (1994) je napisal sestavek Ob 220. obletnici Antona Janša, kjer povzema iz Janševe knjige Popolni nauk o čebelarstvu:

O pomembnosti prevažanja čebel Janša razpravlja v 15. in 16. poglavju Popolnega nauka o čebelarstvu. *»Paša je prvi in najpotrebnejši pogoj čebelarstva: od te žive čebele, vsled te se množe, ta edina da medu in voska. Dobri panji ostanejo dobri in se zboljšajo, slabši pastanejo v kratkem času dobri. Dunaj je videl na lastne oči najbogatejši dobiček od tega, da sem prepeljal svoje čebele v druge kraje z bogato pašo. Pri več panjih računaš lahko, če je vreme ugodno, za vsak panj povprečno pol centa prirastka. Brez paše ne pomagajo nobene umetnosti, trud, čas in stroški so izgubljeni.«*

Izredno dragocen je Janšev originalni bakrorez z vozom za prevoz čebel in prikazom njegove konstrukcije, ki je objavljen v Janševi drugi knjigi (1775).

Omenjeno je že bilo, da je Janša na Dunaju konec meseca julija ali na začetku avgusta preselil čebelarsko šolo s čebelami vred na Moravsko polje na ajdovo pašo. To je bila za Dunaj takrat popolna novost, ki je z obilno letino medu in voska, vzbudila veliko pozornost. Imela pa je svoje odmeve v čebelarskem patentu leta 1775, kjer je zapisano:

»9. člen:

Lastnik čebel sme svoje panje odpeljati na pašo, na primer, konec poletja na cvetoča polja resja in lastnik zemljišča ga ne sme ovirati pri tem, vendar naj se to stori brez škode zanj. Za to neškodljivo uporabo zemljišča naj se mu da skromen pašni novčič, a ne več kot 2 krajcarja za panj, pri čemer je, seveda, skrb za čebelnjak in njegovo varstvo naloga lastnika panjev.

10. člen

Za vožnjo čebeljih panjev na pašo in s paše se ne plača mitnina, ampak samo cestnina.«

Janšev čebeljak na Breznici - panji s poslikanimi panjskimi končnicami
foto Andrej Šalehar

3.8. Janša: Načrt in predlog za čebelarstvo družbo - 1773

Mihelič (1934) opisuje, da je Janševa čebelarstvo šola slovela tudi izven avstrijske dežele, žal pa njen vpliv ni segel na deželo do kmeta, ki mu je bila v prvi vrsti namenjena. Kmet ni imel denarja, da bi za več časa pokrival stroške svojega bivanja na Dunaju in se tako ni mogel udeleževati Janševega pouka. Po drugi strani pa je gospoda v napredku čebelarstva iskala svoje lastne koristi, prilaščala si je monopol nad trgovino, zahtevala je desetino od pridelka in desetino od panjev. V veljavi ni bilo nobenega čebelarskega prava. Janša je konec leta 1772, da bi čebelarstvo osvobodil številnih dajatev in ovir, izdelal, verjetno s pomočjo neznanega pomočnika, »Načrt čebelarske družbe, ki bi se lahko osnovala v avstrijskih deželah«, kar opisuje tudi Weippl (1925). V načrtu (celoten prevod objavlja Mihelič, 1934) predstavlja ureditev čebelarske družbe, kjer je med drugim zapisal: »... In ker je vse odvisno od čebelarskega znanja, se bo ob tej priložnosti (na shodu, op. pis.) vsakomur naznanilo, kje in kako se more najbolje naučiti nauka o čebelarstvu ...«. Člani so bili razdeljeni v tri razrede: Častni razred (neposredno ne sodeluje pri čebelarjenju, ampak ga pospešuje z nasveti in podpiranjem), fizikalni razred (svetovalna pomoč čebelarjem s pojasnjevanjem pojmov, kakor so narava čebel, med, vosek itd.) in delavni razred (neposredni čebelarji).

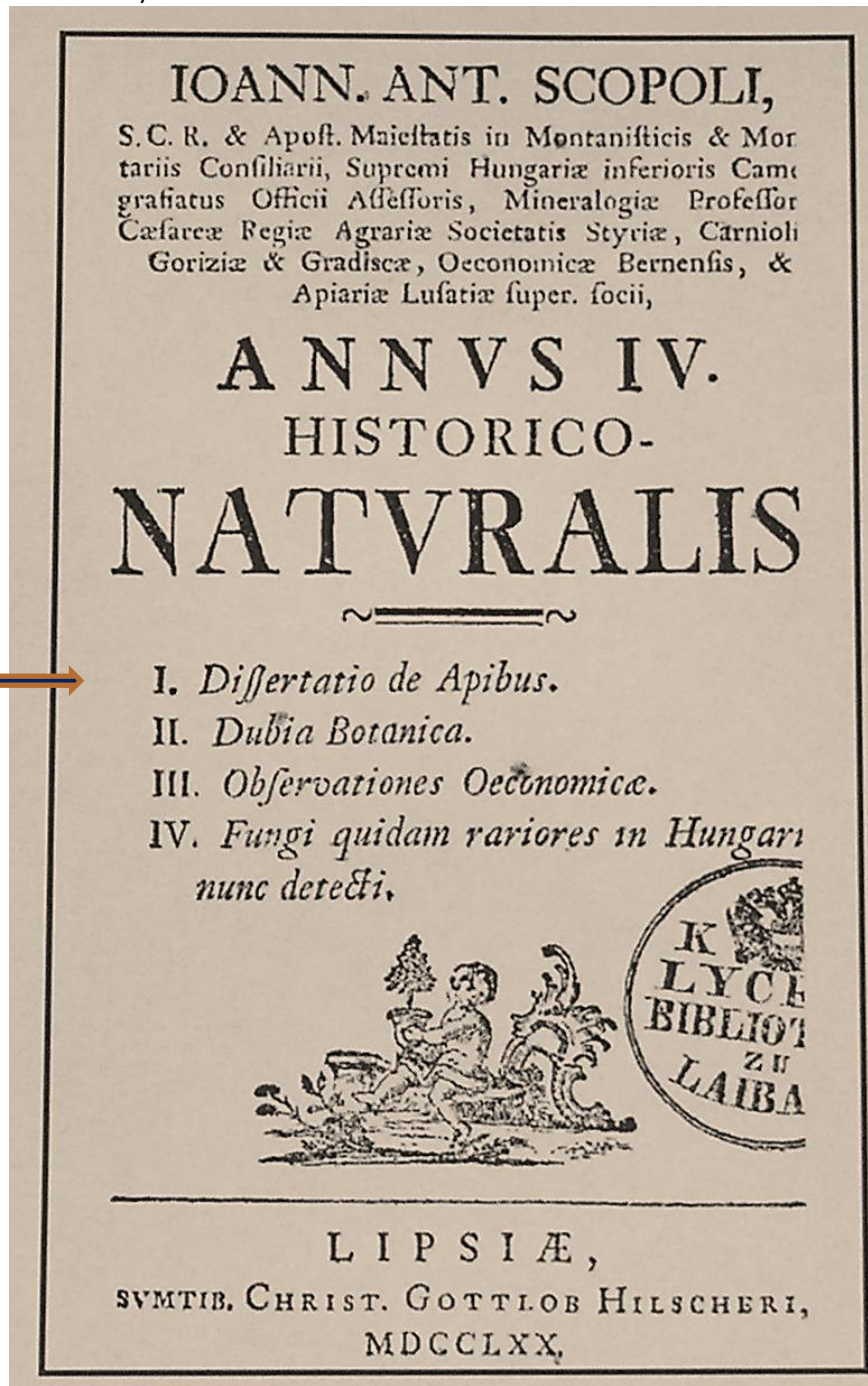
Janša je načrt za čebelarstvo družbo na začetku leta 1773 prek dvornih uslužbencev (verjetno preko dvornega svetnika Raaba) posredoval Mariji Tereziji in predlagal njeno ustanovitev. Predlog neposredno ni bil sprejet. Posredno pa so Janševa opozorila na ovire pri razvoju čebelarstva dosegla svoj namen. Ustanovljene so bile nove čebelarske šole in izdan je bil čebelarski patent (Bienenzuchtverbreitung ..., 1775 – Razširjanje čebelarstva) ter Instrukzion für Bienenmeister (Navodilo za čebelarske mojstre (1775))¹³.

¹³ Glej poglavje 3.13.

3.9. Scopoli: *Dissertatio de Apibus* (Razprava o čebelah) – 1770

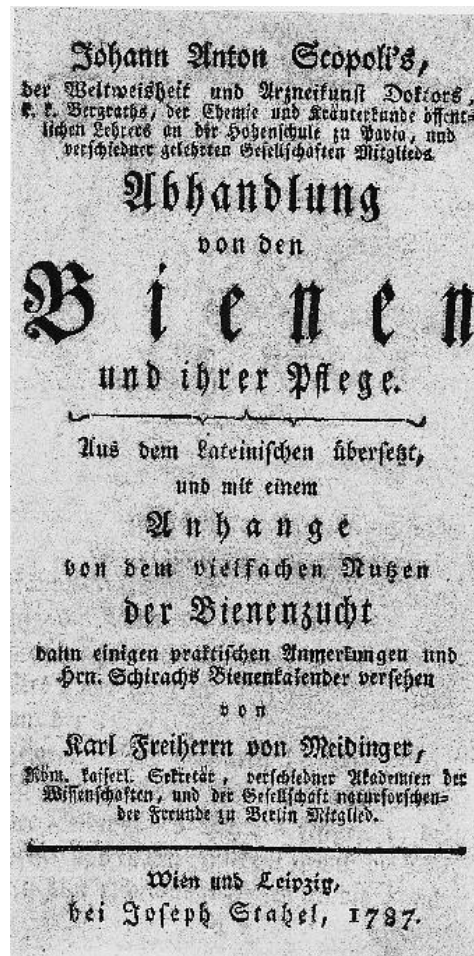
3.9.1. Objava in prevodi *Dissertatio de Apibus*

Scopoli je v letih 1769-1772 izdajal (pet zvezkov) *Annus historico naturalis* (Naravoslovni letopis, Prirodoslovni zbornik) in v četrtega (1770) je v prvo poglavje uvrstil v latinščini napisano delo *Dissertatio de Apibus* (Razprava o čebelah).

Naslovnica *Dissertatio de Apibus*, 1770, vir 193

Meidinger (1787) je Scopolijevo delo *Dissertatio de Apibus* prevedel iz latinskega v nemški jezik in ga objavil kot *Abhandlung von der Bienen und Ihrer Pflege* (Razprava o čebelah in njihovem gojenju). V dodatku razpravlja o raznovrstnih koristih čebelarjenja in prilaga Schirachov koledar čebelarjenja. K Scopolijevim zapisom je pogosto dodal pod črto pojasnila, ki jih je črpal iz čebelarke literature.

Naslovnica nemškega prevoda *Dissertatio de Apibus*, 1787, vir 192

Slovenski prevod Scopolijevega dela *Dissertatio de Apibus* je dvakrat objavil Slovenski čebelar: Pirnat (1916/1917) in Wester (1935)¹⁴. Zanimiv je Westrov naslov prevoda dela: Ivan Anton Scopoli o kranjski čebeli in čebelarstvu. Oba prevoda Scopolijevega dela sta dandanes neposredno dosegljiva na spletu. Wester (1935) je tudi zapisal » da je dal Scopoli nazivu »cerifera« prednost pred nazivom »mellifica« (medotvorka), ki ga je uporabljal v svoji »Entomologiji.....«. Sobanova (2004) je objavila »Joannes A. Scopoli – Carl Linneaus. Dopisovanje/Correspondence 1760-1775« in v enem od prvih pisem (15.1.1761) je Linne zapisal: »... Žuželke so moje veselje; če si mi jih pripravljen kaj poslati in bom med njimi našel nove, jih nikoli ne bom imenoval, ne da bi Te spoštljivo omenil ...«. Morda je prav v tem stavku ključ odgovora o izbiri imena.

3.9.2. Vsebina *Dissertatio de Apibus* (po prevodu: Wester - 1935)

Uvodoma Scopoli predstavi tri vrste čebel iz rodu *Apis* (čebele): *Eucera* (čebela rogačka), *Apis* (čebela v ožjem pomenu besede) in *Nomada* (čebela selivka). Največ podvrsti – 16 – je ugotovil pri drugi vrsti, najpodrobneje pa pri tem razpravlja o *Apis cerifera* (čebela voskonoska). Scopoli je v *Entomologiji* (1763) uporabljal naziv *mellifica*, kar je pojasnjevano tudi v prejšnem odstavku. Uvodoma predstavi tudi člane čebelne družine: matico, trote in čebele delavke (podobno, kot je to opisal že v *Entomologiji*).

V nadaljevanju opisuje čebelarjenje na Kranjskem skozi 17 opazovanj:

- Prvo opazovanje: O čebelarjenju na Notranjskem;
- drugo opazovanje: O čebelarjenju na Gorenjskem;
- tretje opazovanje: O čebelarjenju na Vipavskem;
- četrto opazovanje: Čebelarjenje je treba prilagoditi pogojem pokrajine;
- peto opazovanje: O zgradbi lesenih panjev;
- šesto opazovanje: Postavitev panjev vodoravno z žrelom proti jugozahodu;
- sedmo opazovanje: Varovanje čebel pred mrazom, pomladansko čiščenje in urejanje panjev;
- osmo opazovanje: Odzemanje medu z izrezom satja oz. iz naklade;
- deveto opazovanje: O rojenju; naravni in narejeni roji;
- deseto opazovanje: Ukrepanja ob izgubljeni matici in znaki opraitve matice (belo nitje na zdku);
- enajsto opazovanje: Načini napravljanja narejenih (umetnih) rojih;
- dvanajsto opazovanje: Najprimernejši način za umetne roje;
- trinajsto opazovanje: Združevanje, pomešanje družin;
- štirinajsto opazovanje: Prevažanje panjev;
- petnajsto opazovanje: Varovanje pred sovražniki čebel;
- šestnajsto opazovanje: Bolezni čebel in varovalna sredstva;
- sedemnajsto opazovanje: Medovito cvetje in varovanje čebelarja.

Wester (1935) na koncu hvali Scopolija, da je prvi znanstveno proučil tedanje čebelarjenje na Kranjskem in da nam je zapustil tako zanimivo delo.

¹⁴ Wester je prevedel tudi Predgovor in vse opombe pod črto.

3.9.3. Kaj poroča Petkovšek - 1972, 1977?

Petkovšek (1972) je predstavil Scopolijevo Razpravo o čebelah (1770) in opisal posebnosti čebelarjenja v posameznih pokrajinah Kranjske:

Znamenita in zanimiva je dalje Scopolijeva razprava o čebelah (»Dissertatio de apibus«), ki je bila priobčena v 4. letniku Letopisa in je tehten prispevek k hitrejšemu razvoju čebelarstva in njegovi zgodovini. Iz njegovih opazovanj sklepamo, da je zelo dobro poznal posebnosti čebelarjenja v posameznih delih nekdanje Kranjske, pa tudi bedni socialni položaj kmetov — podložnikov. Takole piše: »Na Notranjskem gojé čebele z manjšim dobičkom in v neugodnejših razmerah kakor pa drugod. Temu je vzrok kamenito in nerodovito hribovje, silno divjanje vetrov, pomanjkanje gozdov in suši bolj izpostavljena zemlja. Zato so njive manj plodne in kmetje povsod ubožni; ti so često prisiljeni, da prodajo še tiste panje, ki jih imajo. Vrhutega imajo prekleto navado, da čebele moré, kar je pač najpogubnejše od vsega (»consacrata illa trucidandi consuetudo«).

Gorenjska stran ima bolj večje in mnogoštevilnejše poljedelce. Veselje jih je gledati, kako spretno vsak dan led ob žrelu odstranjujejo, kako v začetku februarja panje pridno čistijo od mrtvih čebel ... — V Vipavskem okraju se je več ko enkrat opazilo, da je iz dveh panjev v teku enega leta izletelo sedem do osem rojev. Tu ugaja tem žuželkam pač toplejše podnebje in množica medovitega cvetja po bližnjih gričih. ...« — Že iz tega lahko razvidimo, da gre razen sodobnemu čebelarskemu učitelju na Dunaju Antonu Janši, ki je bil slovenskega rodu, predvsem tudi Scopoliju zasluga, da se je med nami čebelarstvo tako zgodaj povzpelo do odlične višine.

Idrijski razgledi, 1972, 3-4, str. 131, vir 160

Petkovšek (1977) je v knjigo J. A. Scopoli, njegovo življenje in delo v slovenskem prostoru vključil poglavje Razprava o čebelah in poročal, »... da je Scopolij razpravo o čebelah razdelil na 17 poglavij (opazovanj). Iz njih sklepamo, da je dobro poznal razmere ali pa je imel dobre vire ali mentorje, ki so ga opozorili na posebnosti čebelarjenja v posameznih delih historične Kranjske« Nadalje Petkovšek opozarja, da je Razprava o čebelah napisana drugače, kot druga Scopolijeva dela, kjer prevladuje deskriptivni način razlage morfoloških lastnosti. V tem delu pa je zajeta celotna problematika kranjske apikulture in skuša jo prikazati celovito ter vsestransko. Pri tem poudarja, da so bili še pred pisanjem in izdajo te razprave napisani rokopisi o čebelarstvu na Kranjskem — avtorja P. P. Glavar in Matej Furlan. Scopolij ne navaja, da bi uporabljal te pisane vire. V delu Razprava o čebelah pa sta zapisana tedanja slovenska izraza za matico in trote (maternza in trotta).

Kakor nadaljuje Petkovšek pa je drugače z Glavarjevim Odgovorom (1768) in poroča:

Drugače pa je z obširnimi rokopisom *Vorschlag — Beantwortung zur Verbesserung der Bienenzucht in denen kaysl. königl. Erbländern*, (cf. DAS, Priv. arhiv XIV), ki ga je po večkratni urgenci 7. julija 1768 izročil znani čebelar in napredni kmetovalec P. P. GLAVAR kot avtor Kmetijski družbi v Ljubljani. Ko je znani historiograf naše apikulture prof. STANE MIHELIČ (1958: 69—70) primerjal SCOPOLI-jevo Razpravo o čebelah z ohranjenim rokopisom P. P. GLAVAR-ja iz l. 1768, je prišel do presenetljivih zaključkov, ki jih dobesedno citiramo: »A. SCOPOLI in P. P. GLAVAR sta bila člana ljubljanske Kmetijske družbe. Ni izključeno, da bi se ne bila spoznala pri njej na občnih zborih, ki sta se jih kot delovna člana gotovo udeleževala (l. c.: 69).

Medtem ko smo o poznanstvu avtorjev med seboj samo ugibali, pa ne more biti nobenega dvoma o tem, da bi ne bil SCOPOLI pri pisanju Razprave o čebelah poznal GLAVAR-jevega spisa o kranjskem čebelarstvu (*Vorschlag — Beantwortung ...*, sl. 19), poslanega preko ljubljanske Kmetijske družbe leta 1768 c. kr. dvorni pisarni na Dunaju. Podrobnejša analiza in primerjava SCOPOLI-jeve Razprave z GLAVAR-jevim Odgovorom nam namreč jasno kaže, da je SCOPOLI, razen prvega in tretjega poglavja (Opazovanja) in nekaj v drugem in devetem opazovanju, vse drugo bolj ali manj spretno prepisal iz GLAVAR-jevega »Odgovora«, prevedel v latinščino in deloma drugače razporedil.

Predaleč bi zašli, če bi na tem mestu hoteli še enkrat z vsemi primerjavami to dokazovati. Dovolj bo menda, če primerjamo samo opise panja.

SCOPOLI-jeve in GLAVAR-jeve mere za panje. Če bi ne bil SCOPOLI v svoji Razpravi pozabil navesti tudi mere za višino gorenskega panja, bi lahko rekli, da so vse mere, ki jih najdemo pri SCOPOLI-ju, iste, kot jih pozna GLAVAR. SCOPOLI pravi: 'Za najboljše štejejo tiste panje, ki sestojijo iz štirih jelovih deščic, pol palca debelih, poltretji čevlji dolgih in skoraj 13 palcev širokih ...'. V opombi pod črto pa dodaja k tem meram naslednje: 'Predpisana prostornina je naši deželi primerna in daje en panj gotovo petdeset funtov (to je 28 kg; op. pis.) medu.'

GLAVAR-jev opis mer panja pa se glasi takole: 'Bolj od vseh drugih pa cenim svoje, iz pol palca debelih smrekovih desk narejene ležeče panje, ki so štirioglati, dva in pol čevlja dolgi, 12 in pol palca široki, od zunaj 7 in 2/3 palca visoki ...'. In dalje: 'S temi mojimi panji je lahko ravnati in, če so dobro napolnjeni, tehtajo pač nad pol centa (to je 28 kg; op. pis.)'

Kakor je iz same te primerjave razvidno, se oba pisca docela ujemata, le da je pri SCOPOLI-ju izpuščena mera za višino panja. Ker pa oba trdita, da tak panj drži okoli 28 kg medu, ni dvoma, da je moral tudi SCOPOLI-jev panj imeti isto višino.

Petkovšek, 1977, str. 144, vir 159

In nadaljuje:

Kakor SCOPOLI-ju ne moremo odrekati zasluge, da je leta 1763 v Entomologiji prvi povedal čebelarškemu svetu, kako se matica opravi, nekaj o naši čebeli in čebelarjenju, tako mu moramo seveda tudi priznati, da je s svojo Razpravo o čebelah v tisku prvi prikazal naše čebelarške razmere in stopnjo razvoja našega čebelarstva. čeprav je bilo to, kar je napisal, v veliki večini duhovna last P. P. GLAVAR-ja (l. c.: 70).

Petkovšek, 1977, str. 144-145, vir 159

Scopoli je najprej kratko z *Entomologia Carniolicum* (1763) in potem še podrobneje z *Dissertatio de Apibus* (1770) še pred Janšo poslal v Evropo in svet podroben opis kranjskega čebelarjenja s kranjsko čebelo. Stabej (1953) poudarja, da moramo v slovenskem čebelarstvu Scopolijevo delo vrednotiti skupaj z delom P.P.Glavarja, Janša in Kumerdeja.

3.9.4. Poimenovanje kranjske čebele?

V sedmem opazovanju je Scopoli (1770) zapisal: *Apes carniolae* (kranjske čebele). Meidinger (1787) to prevaja kot *Die Bienen in Krain* (čebele na Kranjskem). Pirnat (1916/17) in Wester (1935) pa dosledno prevajata kot kranjske čebele. O tem je v Slovenskem čebelarju (2012) objavljen sestavek, ki ga je pripravil Šalehar.

Wraber (2008) piše: »*Scopoli je z obema izdajama Kranjske flore (1760, 1772) ustvaril pionirsko in zanesljivo podlago za vednost o kranjskih, s tem pa tudi slovenskih rastlinah, glivah in lišajih.*« Popolnoma enako velja tudi za »*Entomologia Carniolica (1763)*«, v kateri so opisane kranjske žuželke in med njimi kranjska čebela, ki je predstavljena tudi v »*Dissertatio de Apibus (1770)*«. V obeh delih je opisana in v drugem tudi poimenovana kot kranjska čebela.

3.10. Janša: Abhandlung von Schwärmen der Bienen (Razprava o rojenju čebel) – 1771

3.10.1. Janša piše o namenu pisanja knjige

Kdo je Janšo spodbudil, da je svoj čebelarški nauk zapisal, ni popolnoma točno znano, nekateri omenjajo Blaža Kumerdeja. O namenu pisanja knjige piše Janša v predgovoru:

Kolikor več teh skrivnosti sem odkril pri čebelah, toliko bolj so se mi omilile, tako, da mi je postalo čebelarstvo glavno opravilo. In laskam si, da mi je vsled dolgoletnih opazovanj in poizkusov le malo neznanega, na kar je treba pri oskrbovanju čebel paziti.

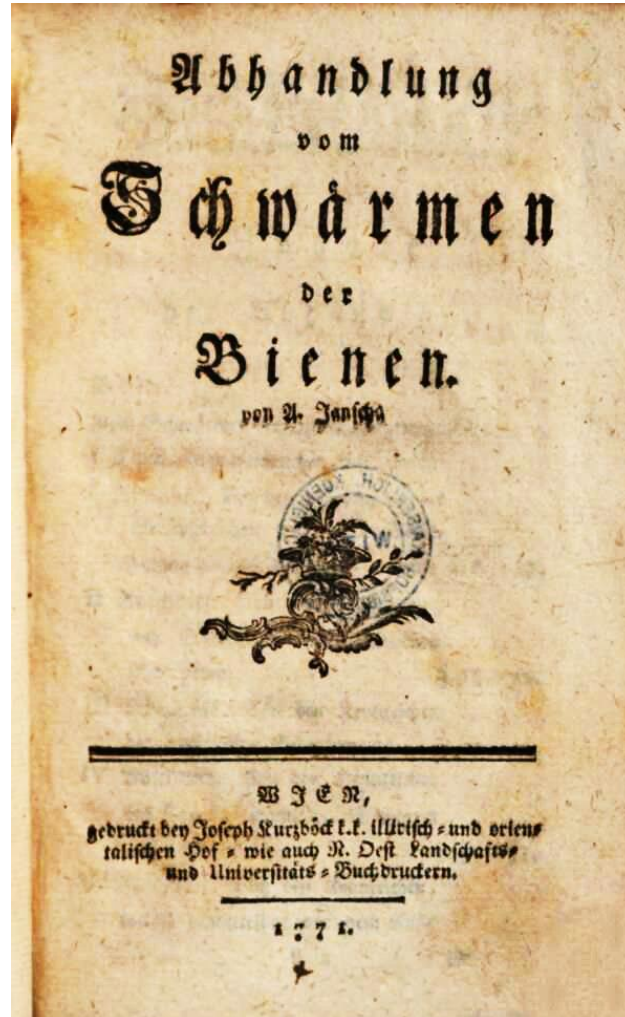
To pridobljeno znanje o čebelarstvu mi je dalo povod, da sem sklenil napisati in izdati to skromno delce. Zlasti pa storim to na ljubo svojim ukaželjnim učencem iz mesta in dežele, ki se oglašajo pri meni, da se pouče o tej panogi kmetijstva.

Ker torej pišem v ta namen, bi zgrešil svoj smoter, če bi se dotikal stvari, ki spadajo pravzaprav v znanstvene knjige o živalstvu. Pečal se bom le z onimi vrstami čebel, ki jih vidimo v naših domačih panjih. Da sem se za sedaj omejil le na to, kar je treba vedeti, kako rojijo čebele, kako se vsajajo roji, in kako se sploh s čebelami ravna, temu je vzrok, ker mi gre trda s časom in ker sem pisateljavanja malo vajen.

Janša, Razprava o rojenju čebel, 1906, str. 2, vir 11

3.10.2. Abhandlung von Schwärmen der Bienen (Razprava o rojenju čebel) – prva knjiga Antona Janše (1771) – izdaja, ponatisi, prevodi in dostopi.

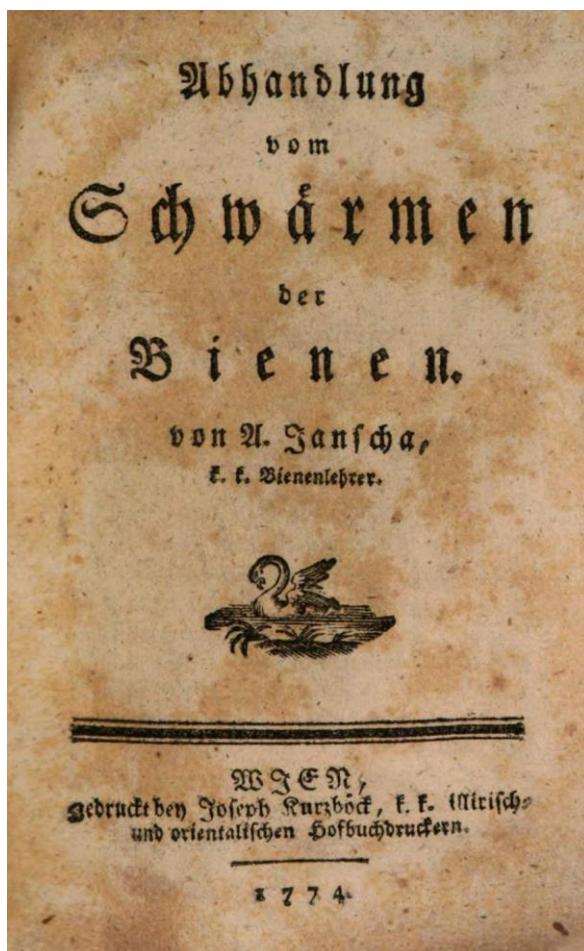
Kdaj točno je izšla prva Janševa knjiga Abhandlung von Schwärmen der Bienen ni točno znano, verjetno je to bilo med 14. avgustom in 11. septembrom 1771 – Šalehar (2017).

Naslovnica knjige Abhandlung vom Schwärmen der Bienen – Janša, prva izdaja, 1771, vir 98

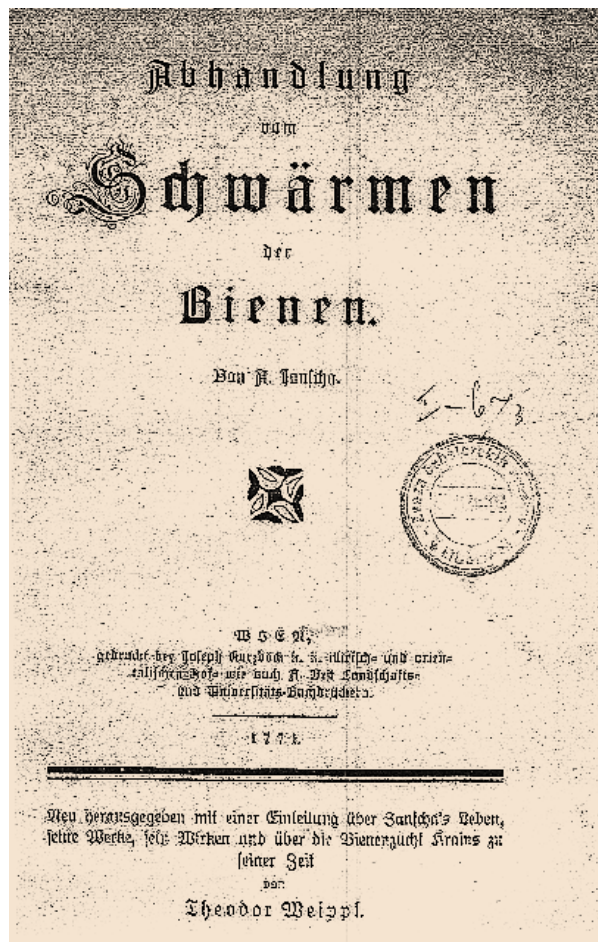
Mihelič (1934) poroča, da naj bi Janševo pisanje kasneje, pred tiskom, jezikovno in stilistično pregledala menda z Blažem Kumerdejem. To ostaja nerazrešeno.

- ponatisi: 1774 (<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-GQIOTNUU> – 26. 3. 2014); 1775 (Graz (?)); 1925 (Berlin);

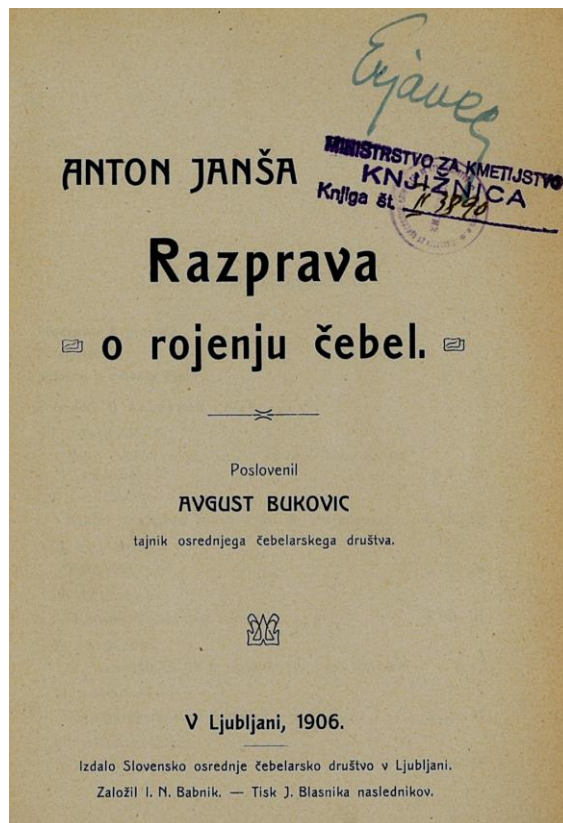
Naslovnica knjige Abhandlung vom Schwärmen der Bienen – Janša, druga izdaja (1774)

- prevodi v poljski (?), madžarski in češki jezik;
- slovenski prevod 1776 (Peter Pavel Glavar z dopolnitvami; knjiga ostala v rokopisu (Arhiv Republike Slovenije));
- v slovenskem jeziku je izdana leta 1906 (prevod Bukovic);
- Pogovor o čebelnih rojih je objavljen v zborniku Ob 200. letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu (1976);
- Virtualni vpogled v Glavarjev rokopis Pogovor od Zhebelnih rojou je na spletnem naslovu: <http://www.dedi.si/virtualna-knjiga/28822> - 26. 3. 2014;
- Virtualni vpogled v tiskano izdajo knjige: Pogovor o čebelnih rojih (iz knjige: Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu. Ljubljana 1976) je na spletnem naslovu: <http://www.dedi.si/virtualna-knjiga/28706> - 26. 3. 2014;
- Virtualni vpogled v Glavarjev originalni besedilo skupaj z rokopisom: Pogovor od Zhebelnih rojou je na spletnem naslovu: <http://nl.ijs.si/imp/wikivir/dl/WIKI00527-1776.html> - 26. 3. 2014;
- **Pogovor o čebelnih rojih** je objavljen v knjigi Čebelarstva pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja (2017).

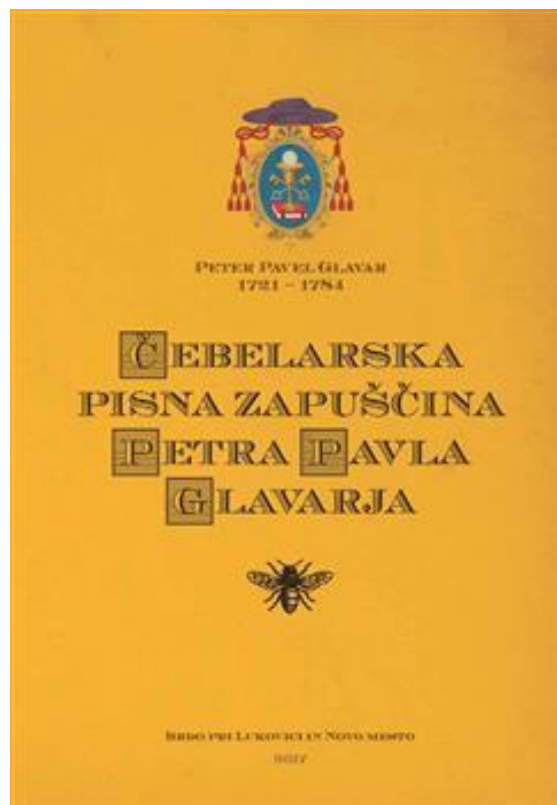

Naslovnica knjige Abhandlung vom Schwärmen der Bienen – Janša, izdaja Weippl, 1925, vir 97

Weippl uvodoma podrobno opisuje življenje in delo Antona Janše ter kranjsko čebelarstvo v njegovem času (18 strani).

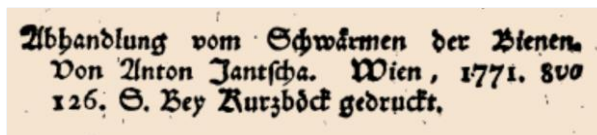
Naslovnica prevoda Razprava o rojenju čebel, 1906, vir 11

Naslovnica knjige Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja, 2017, vir 67

3.10.3. Poročila o vsebini prve Janševe knjige

Realzeitung je v 38. številki dne 14. septembra 1771 objavil na 609 – 610 strani članek o Janševi prvi knjigi *Abhandlung von Schwärmen der Bienen*:

Oesterreichische Litteratur, 1771, str. 609-610, vir 151

Prevod:

»Čebelarstvo je zaradi svoje velike koristi, ki jo imamo od dveh čebeljih pridelkov, medu in voska, od starih časov do danes med najboljšimi panogami kmetijstva in o njem je veliko napisanega, kar najdemo v delih Aristotela, Plinija, Varroja, Teofrastusa, Virgilija in drugih ter iz poznanih del čebelarke družbe v Zgornji Lužici, ki so jih napisali Hamels, Gimma, Schirach, Scopoli in drugi. Kljub temu pa ostaja dobremu opazovalcu gojenja čebel še vedno na razpolago veliko nezapisanega. Prav zaradi tega vzroka je gospod Janša v novem delu *Razprava o rojenju čebel* vse, kar je iz dolgoletnih in dobro utemeljenih izkušnjah našel kot zanesljivo in zagotovo ter je za večji sprejem te kmetijske panoge s tem tiskom to zdaj javno dostopno. Na splošno lahko knjigo delimo v dva dela, v prvem so opisani naravni in v drugem narejeni roji. Na samem začetku piše gospod Janša na splošno o čebelnih rojih. V prvem delu pri naravnih rojih v prvem poglavju opisuje zakaj čebele rojijo, kakšni so roji in kako jih pospešujemo, v drugem kakšni so naravni roji, v tretjem o znamenjih rojev, v četrtem o znamenjih na dan rojenja, v petem o znamenjih, ki jih je opaziti prav pred rojenjem, v šestem, kaj opazujemo med rojenjem, v sedmem o ogrebanju rojev in osmem o opravilih po rojenju. V drugem delu pri narejenih rojih v prvem poglavju piše o koristi in škodi narejenih rojev, v drugem, kaj je treba pri narejenih rojih posebno paziti in v tretjem o narejanju rojev. Gospod Janša velja od nekdaj za razumnega čebelarja. Prav zaradi tega njegovega dobrega vpogleda in izkušnje na tem področju je bil od njenega veličanstva imenovan za čebelarkega mojstra in učitelja čebelarstva. Verjamemo, da bo ta *Razprava o čebelnih rojih* vsem kmetovalcem in čebelarjem koristen pripomoček za to področje in ob obojestranski vztrajnosti za razširjenje uspešnega čebelarjenja.«

Nachrichten (7. 1. 1772) so v članku z naslovom *Wien 1771* poročali o izidu Janševe knjige in jo podrobno predstavili:

»Ta čebelarke knjiga ima dva glavna dela, prvi ima osem in drugi tri razdelke. V prvem so opisani naravni in v drugem umetni (narejeni) roji. V uvodu, ko piše splošno o rojih, je g. Janša opisal gorenjski čebelni panj, ki ga postavlja pred vse druge, ker mu je najbolj pripraven za rokovanje in so v tukajšnjih deželah najcenejši za izdelavo. Enak opis panja, ki ga uporabljajo v vojvodini Kranjski, je objavil Scopoli v svoji *Razpravi o čebelah* (1770). V prvem glavnem delu v prvem razdelku poučuje o pospeševanju oz. oviranju naravnih rojev s pomočjo sredstev, ki jih navajajo tudi Schirach in francoski čebelarke mojstri.

V osmem razdelku opisuje opraševanje matic s troti kot neizpodbitno resnico, kar je v nasprotju z najnovejšimi opazovanji čebelarke družbe v Zgornji Lužici.

Ne brez vzroka se je Janša najprej posvetil rojem, ker je uspešnost čebelarjenja odvisna od uspešnega razmnoževanja teh plemenitih insektov. Avtor je že v mladosti opazoval in raziskoval ureditev, delo, red in skrivnosti teh živali. Upamo, da se bo potrudil pri fizičnih opazovanjih za izvedbo odličnih načrtov čebelarke družbe v Zgornji Lužici za ohranjanje čebelarstva v avstrijskih deželah.«

Dodatna pojasnila k opraševanju matic s troti v zraku glej tudi:

Šalehar (2015) je zbral in kronološko uredil objave o prahi matic ter jih objavil pod naslovom Praha matic s troti v zraku, izvirno slovensko odkritje:

»Praho matic s troti v zraku so izkušeni gorenjski čebelarji poznali zanesljivo že v 18. stoletju, verjetno pa še prej. Prvi na svetu je to objavil Scopoli (1763) v knjigi Entomologia Carniolica, kjer je opisal kranjsko čebelo (str. 303 – 304). O prahi matic s troti v zraku pišeta v svojem delu »Odgovor« tudi Peter Pavel Glavar (1768) in v knjigi »Praktično čebelarstvo« Furlan (1768 – 1771(?)). Leta 1769 je opazoval praho matice s troti v zraku Humel. Njegov zapis, ki ga je Kranjska kmetijska družba posredovala v presojo, sta leta 1771 potrdila Peter Pavel Glavar in Matej Furlan. Humlov članek je bil objavljen leta 1773 v »Abhandlungen und Erfahrungen« in v skrajšani verziji leta 1775 v »Wochentliches Kundschaftsblatt des Herzogthum Krain«. O prahi matic s troti v zraku piše Anton Janša v obeh knjigah: Razprava o rojenju čebel (1771) in Popolni nauk o čebelarstvu (1775). Številni to odkritje pripisujejo Janši, kar pa ne velja. Janša je poučeval stara gorenjska spoznanja o prahi matic. Njegova ugotovitev pa je, da matico oprashi več trotov. O oploditvi matice s trotom v zraku pa je pisal tudi Peter Pavel Glavar (1776) v knjigi »Pogovori o čebelnih rojih«. Praha matic s troti v zraku je izviren slovenski prispevek k poznavanju biologije medonosnih čebel.«

Spitzner (1795) je napisal obširno monografijo »Kritische Geschichte der Meinungen von dem Geschlechte der Bienen ... (Kritični pregled zgodovine mnenj o spolih čebel ...)«, v kateri je predstavil različna objavljena mnenja o parjenju in oploditvi matic. V šestem oddelku »Begattung mit der Drohnen in der freyen Luft auf ihre ganze Lebenszeit (Prašenje s troti v zraku za njeno celo življenje)« (skupaj 82 strani) v prvem podpoglavju piše, da je avtor tega odkritja Janša. Sledi Janšev opis parjenja (glej izpisa iz Janševih knjig – 1771 in 1775). Sledi podpoglavje »Allgemeine Anmerkung über diese Begattungsart (Splošna pripomba k temu načinu prašenja)«.

Rihar (1998) je v članku »Načini čebelarjenja na Slovenskem. Pomembna odkritja Slovencev na področju čebelarstva« kritično presodil zapise o prahi matice. Opozarja, da to ni Janševo odkritje, kot so pisali številni avtorji, ker so napredni slovenski čebelarji to poznali že v 18. stoletju. Izvirno pa je Janševo opazovanje, da se matica oprashi z več troti in ne samo z enim kot so trdili številni drugi, med njimi tudi Peter Pavel Glavar (1768).

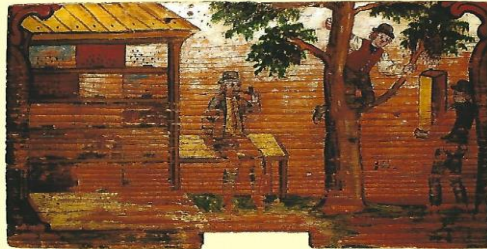
Beckmann (1772) je objavil obsežno predstavitev prve Janševe knjige Abhandlung vom Schwärmen der Bienen na straneh 408 – 412:

»V uvodu pojasni, da je verjetno Janša tisti gospod, ki ga je Wiegand (1771) poimenoval Janšard in ki mu je bilo naročeno razširiti čebelarstvo v Avstriji. Janša je uporabljal lesene panje, ki so v rabi na Gorenjskem. Narejeni so iz smrekovih desk ter dolgi 2,5 čevlja in široki en čevlj. Nadaljuje z opisom naravnega rojenja, omenja lovilne vreče za roje in da mora izleteti matica na praho v zrak. Nadaljuje opis umetnih rojev – omenja štiri načine spodbujanja. Umetnih rojev Janša ne priporoča.«

Na koncu je zapisal: *»Marsikaj, kar je Janša navedel drugače, ni vselej res, kakor nam je znano iz lastnih izkušenj in da bo uporaba te veččine lahko škodljiva, ker je nihče še ne pozna. Izguba, da se ne vnese narejenca že prvi dan, je zelo nepomembna v primerjavi s prednostmi. Narobe je, da so te izsiljene matice nepopolne in neplodne.«*

Prve odgovori na Janševo čebelarjenje so tudi dvomi.

ANTON JANŠA
O ROJENJU
ČEBEL

Kritični pregled

H. Malcolm Fraser

*Nativehive CARNIOLA
Slovenija*

Naslovnica prevoda Fraserjeve študije, 2008, vir 62

Dr. Fraser (1951, 2008) je kritično pregledal prvo Janševo knjigo in na koncu zapisal: »Razprava (*Abhandlung*), ki je opisana v tej brošuri, je stara knjiga, zelo stara knjiga; to je razprava ne o nadziranju rojev, ampak o rojenju, in pisec ne ve, da bi bila po njeni objavi napisana še kakšna boljša ali popolnejša knjiga o tej temi.«

3.10.4. Weipplova ocena Antona Janše kot čebelarskega pisatelja

Po Weipplovi presoji, Anton Janša ni samo velik praktik, ampak tudi izvrsten, natančen in genialen opazovalec. Od ostalih tedanjih čebelarskih učiteljev in pisateljev se je v tistem času in tudi še pozneje razlikoval predvsem v tem, da je ustvarjal in pisal popolnoma iz svojega znanja. Pri svojih 33. letih starosti je imel prednost, da ni poznal vse napačne, in pogosto prav fantastične poglede svojih sovrstnikov in je neodvisno ter neomajno »bral in tudi razumel« v samem panju, kar je dano le redkokaterim.

Kakor pogosto geniji je bil tudi Janša veliko pred časom in v njegovem času ni bil razumljen, kar je bilo tudi vzrok, da je bil prvi in edini človek, ki je dal tedanjemu čebelarskemu občestvu pravo predstavo skrivnostnega življenja čebel. Le v ozkem krogu v Avstriji in na Bavarskem je bil deležen spoštovanja in priznanja in še tu le za kratek čas. Tudi sam baron Ehrenfels, ki je začel delovati kmalu po Janševi smrti, je bil v nekaterih pogledih za Janšo. V ostalih predelih Nemčije Janša ali sploh ni bil poznan ali pa so ga odklanjali (Riem, Spitzner...).

Janša je prekmalu umrl in ni imel možnosti, da bi svojim nasprotnikom tudi odgovoril in tako je njegov sicer pravi čebelarski nauk počasi izginjal. Janševo pisanje se odlikuje po svoji jasnosti, ima kratke stavke, njegov nauk pa je jasen kot, da je to samoumevno, nedvoumno ter dolgo poznano. Janša je pisal samo to, kar je zagotovo poznal, za kar pa ni bil popolnoma prepričan in je o tem molčal. Bil je prvi¹⁵, ki je videl in opisal znake oploditve na matici. Prav tako je vedel, da je praha matice s troti izven panja v zraku. Oploditveni let matice je opisal v §63 poglavju svoje knjige – kratko in jedrnato.

3.10.5. Zaključek

Janšev čebelarski pouk je na Dunaju vzbudil veliko zanimanja tudi pri medijih. Njegovo prvo čebelarsko knjigo Razprava o rojenju čebel so spremljali in o tem pisali. Našli smo objave, ki so napovedovale pripravo, njen izid in jo tudi predstavili. Ko pišejo o Janševem opisu gorenjskega panja pri tem, omenjajo, da ga je ravno tako opisal Scopoli (1770), kar samo potrjuje, da je bilo takratno kranjsko čebelarstvo že široko poznano. Samo v eni objavi pa je omenjen Janšev zapis o prahi matice s troti, kar so gorenjski čebelarji že dolgo poznali. To je bil že peti zapis slovenskih avtorjev o tem izvirnem slovenskem odkritju, ki pa je tudi po tej objavi čakalo še nekaj deset let na javno priznanje.

Dodajmo še zapis o drugem Janševem načinu narejanja rojev, ki ga povzemamo od Miheliča (1934):

Ta način narejanja rojev je prav za prav še najbližji naravnemu rojenju čebel. Razlika je samo v tem, da čebelar prežene čebele sam iz panja v drug panj, medtem ko pri naravnih rojih čebele same zapuste panj. Zanimiv ni ta način le zato, ker ga navajajo Glavar, Scopoli in Janša, ampak tudi zato, ker je pristno slovenski. O njem namreč ne najdemo sledu v nobeni tuji čebelarski knjigi. Sam po sebi pa kaže, kako lepo se je znal prilagoditi slovenski čebelar naravi in kako je skušal zabrisati kolikor mogoče sled svoje samovoljnosti.

Mihelič, 1934, str. 126, vir 136

Na koncu zaključka še en Miheličev (1934) povzetek iz Janševe prve knjige:

¹⁵ Janša ni bil prvi, ki je opisal praho matice s troti v zraku in znake oploditve (belo nitje na zadku matice ob vrnitvi v panj).

Ni pa dovolj, da zna čebelar pospeševati roje, ampak se jih mora tudi ubraniti, kadar je to v korist njemu in čebelam. Zabрани jih najlaže s povečanjem prostora, t. j. bodisi z nastavkom, podstavkom ali vstavkom, bodisi tako, da »sklene po dva sosednja panja«. Še zanesljiveje pa lahko zabrani rojenje, ako izreže panju, ki se pripravlja na roj, trotovsko zalogo in matičnikc. Vse to zabranjevanje rojev z nastavki, vstavki in podstavki znova dokazuje, ker smo ga našli tudi pri P. P. Glavarju, da je bilo razširjeno v tem času pri nas čebelarjenje na med. Le pri tem načinu namreč čebelarji rabijo omenjene pripravc. Da bi bil v tem oziru Janša delal nasprotno kot gorenjski čebelarji, na katere se sklicuje in opira povsod, ni verjetno.

Mihelič, 1934, str. 118-119, vir 136

3.11. Furlan: Practische Binen Oeconomie... (Praktično čebelarstvo....) – 1768/1771(?)

3.11.1. Matej Furlan iz Vrhpolja – duhovnik in čebelar

Z Matejem Furlanom (zapisan tudi kot Forlani...) smo se srečali v rokopisu z dne 25. septembra 1771, ki ga je napisal Anton Humel Kranjski kmetijski družbi o svojih opazovanjih prahe matice (pogl. 3.5.1). Pismo je prevedel in objavil Mihelič (1948):

Pri vsem tem mi je ostalo vendar še zmeraj neznano, od kod dobi matica to znamenje sprašitve, dokler mi ni končno častivredni duhovnik v samostanu visokega plemstva v Mekinjah Matej Forlani, ki je v pravem čebelarstvu z dolgim izvrševanjem postal zelo slaven, s pripovedovanjem svojih opazovanj v tej zadevi razvozlal vozla. Moja navedena opazka, je rekel, mu ni prav nič novega, ker ve, da je to med svojim 22 letnim čebelarjenjem videl nad 40krat in da lahko pri tem vselej opazujemo, da čebele iz drugecev in tretjecev ne prihajajo prej z obnožino domov, dokler matica ni obhojena; od kod pa znak sprašitve dobi, je pojasnjeno iz tega, kako je v 5 letih pri vročem poletju dvakrat opazil, da je velika kepa trotov pred čebeljakom padla na tla. To kepo je prijel in, ko jo je preiskal, je našel obakrat v sredi matico, s katero je bil vselej po načinu metuljev trot tesno združen.

Del prevoda Humlovega pisma z dne 25. 9. 1771 – Mihelič, 1948, vir 138

Kranjska kmetijska družba je zaprosila za mnenje o Humlovih opazovanjih prahe matice tudi svojega člana Petra Pavla Glavarja, ki je odgovoril 25. novembra 1771. Mihelič (1948) je Glavarjevo pismo prevedel in objavil v Slovenskem čebelarju v članku Kako so opazovali praho matice leta 1769 in kratek povzetek prevoda glasi: »Glavar že na samem začetku pove, da g. Humla sicer ne pozna, a njegovo delo zasluži vse priznanje, ker so tudi njemu izkušeni gorenjski čebelarji pripovedovali o prahi matice s troti v zraku in da je to večkrat videl tudi sam. Tako o tem ne more biti več dvoma. Matica po sprašitvi ne dovoli več združitve in razen z rojem ne zleti več iz panja ter ostane plodna vse življenje. To razlaga tudi v svoji učni knjigi »O praktičnem splošnem čebelarstvu«, ki jo pravkar piše. V nadaljevanju podrobno opiše prašenje (glej opis v objavi na 25. strani). Omenja, da sam še ni imel take sreče kot Matej Forlani, da bi našel pred čebeljakom na tleh kepo trotov, kjer je bila vedno na sredi matica sprejeta z enim trotom.

Na koncu zaključí s priporočilom kmetijski družbi, da naj, če se ji bo zdelo vredno, to njegovo pismo sporočí čebelarški družbi v Zgornji Lužici s priporočilom, da Humlov zapis objavi v svoji čebelarški publikaciji.«

Čebelarška družba v Zgornji Lužici je o Humlovem opazovanju prahe matice v letu 1769 najprej poročala s kratko notico leta 1772 in v njej omenila tudi »Peter Paul Glover in Matthai Furlani«.

Matej Furlan je rojen 15. septembra 1727 v Vrhpolju, umrl pa je 8. januarja 1780 v Kamniku. Za duhovnika je bil posvečen verjetno leta 1750. Kot kaplan je bil v Cerkljah od leta 1755 do leta 1769, ko je odšel v Kamnik, kjer je do svoje smrti služboval v samostanu klaris-urbank v Mekinjah kot kurat. Ukvarjal se je tudi s čebelarstvom in postal znan kot dober poznavalec čebelarjenja. Je tudi verjeten pisec knjige Praktično čebelarstvo (1768/71?).

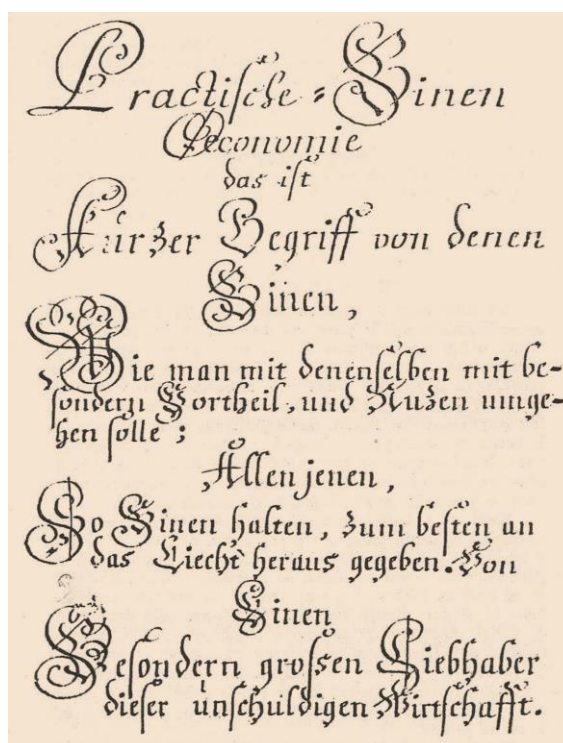
Na osnovni šoli v Vrhpolju je Čebelarško društvo Ajdovščina leta 1987 odkrilo spominsko ploščo Mateju Furlanu.

Spominska plošča Mateju Furlanu na osnovni šoli v Vrhpolju, vir 247

3.11.2. Rokopis in objava knjige Praktično čebelarstvo

Debevec (1976) poroča, da so ga sodelavci v Osrednjem državnem arhivu (danes Arhiv Republike Slovenije) opozorili¹⁶ na rokopis s čebelarstvo vsebino z dolgim naslovom: Praktische Bienen Oeconomie, das ist kurzer Begriff von denen Bienen, wie man mit denselben mit besonderen Vortheil und Nutzen umgehen solle; allen jenen so Bienen halten, zum besten, an das leicht heraugeben; von einem besondern grossen Liebhaber dieser unschuldigen Wirtschaft (v nadaljevanju kot Praktično čebelarstvo).

Naslovna stran rokopisa Praktische = Bienen Oeconomie – Debevec, 1976, str. 267, vir 51

¹⁶ Na podoben način je dr. Marija Verbič, sodelavka Arhiva Slovenije, opozorila Stabeja na Glavarjev rokopis Pogovor o čebelnih rojih.

Rokopis, ki obsega 65 strani, hranijo v Arhivu Republike Slovenije v fondu gospostva Krumperk v 44. fasciklu.

Avtor rokopisa ni naveden in Debevec (1976) je pri branju na osnovi besednih zvez ter izrazov sklepal, da je delo napisal Slovenec, ki je poznal stoletne tradicije slovenskih kmečkih čebelarjev. Tudi letnica nastanka rokopisa ni zapisana. V sedemnajstem poglavju je zapisana letnica 1768, kar omogoča sklepanje, da je rokopis nastal v letih 1768/1771(?). Dolenc (1983/87) navaja kot leto nastanka rokopisa »približno iz leta 1770«. Za verjetnega avtorja knjige so presodili, da je bil to znan čebelar duhovnik Matej Furlan.

Še dalj časa kot Glavarjev Pogovor o čebelnih rojih je tudi Furlanovo Praktično čebelarstvo čakalo na izdajo vse do leta 1976, ko je bila izdana monumentalna čebelarska knjiga Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu (1976).

3.11.3. Vsebina knjige Praktično čebelarstvo

Knjiga je razdeljena v dvajset poglavij:

Prvo poglavje: O vrsti in spolu čebel;
drugo poglavje: Opis čebele;
tretje poglavje: O trotu;
četrto poglavje: O kraljici ali materi;
peto poglavje: O vrednosti, naravi, lastnostih in koristnosti čebel;
šesto poglavje: O oploditvi in množitvi čebel;
sedmo poglavje: O rojenju;
osmo poglavje: O vsajanju rojev in kaj je še treba vedeti pri čebelah;
deveto poglavje: Kako ravnati, da čebele čimbolj zgodaj rojijo;
deseto poglavje: Kako ravnati s čebelami, ki so izrojile;
enajsto poglavje: O čebelnjaku;
dvanajsto poglavje: O nabavi in prevažanju čebel;
trinajsto poglavje: Kako se zaustavijo pobegle čebele in ubežnice spravijo iz drevesnih duplin;
štirinajsto poglavje: O čebeljih boleznih;
petnajsto poglavje: O sovražnikih čebel in o vsem, kar jim je škodljivo;
šestnajsto poglavje: O razprtijah med čebelami in o njihovem ropanju;
sedemnajsto poglavje: O medu in vosku;
osemnajsto poglavje: Kako se obvarujemo čebeljih pikov in kako jih zdravimo;
devetnajsto poglavje: O čebeljih panjih;
dvajseto poglavje: O orodju in potrebščinah, ki jih čebelar mora imeti.

3.12. Janša, Münzberg: Vollständige Lehre von der Bienenzucht (Popolni nauk o čebelarstvu) – 1775

3.12.1. Objavi Janševega čebelarskega nauka – 1773, 1774

Janšev čebelarski nauk je bil objavljen v dveh knjigah, ki sta izdani leta 1773 oz. 1774.

3.12.1.1. Knjiga izdana leta 1773

Naslovnica prve objave Janševega čebelarskega nauka, 1773, vir 119

Skrajšan naslov knjige je: Kurze Anleitung für das Landvolk, in Absicht auf die Bienen-Wirthschaft, wie solche mit Nutzen geführet werden soll für die Kais. Königl. Erbländer, insonderheit aber für das Königreich Hungarn... (Kratko navodilo za deželane za čebelarjenje, kako čebele koristno gojiti, za c. kr. dedne dežele, še posebej za kraljevino Madžarsko ...). Avtor ni poznan. Knjiga je razdeljena v dvajset poglavij in na koncu je dodan čebelarski koledar. Gruber (1800) meni, da je to dober poučni katekizem o čebelarjenju, ki je napisan strokovno in zasluži, da bi ga posnemali.

V knjigi je veliko neposrednih dokazov, da je to Janšev čebelarski nauk. Naj navedemo le enega: na 46. strani je v podpoglavju z naslovom: Wo geschieht die Befruchtung oder Vermischung der Bienen mit Trähnen? (Kje pride do opraitve ali mešanja čebel s troti?) zapisano:

Wo geschieht die Befruchtung oder
Vermischung der Bienen mit
den Trähnen?

Nach der Lehrart der berühmtesten Bienenmeister geschieht die Vermischung allein in der Luft, und zwar aus der Ursache, weil die Vermischung im Stocke nie gesehen worden. Aus wichtigen Ursachen aber, bin ich hterinnen anderer Meynung, und glaube, daß die erste Befruchtung des Weisels in der Luft, mehr als ein Hochzeitsgepränge, als eine Hauptsache oder Nothwendigkeit angesehen werden müsse.

Kurze Anleitung ..., 1773, str. 46, vir 119

Povzetek:

»Po nauku slavnega čebelarskega mojstra se dogodi mešanje (oprašitev) samo v zraku, in sicer iz vzroka, ker se ni nikoli videlo mešanje v panju. Toda iz pomembnih vzrokov, sem o tem drugačnega mnenja in verjamem, da je prva oprášitev matice v zraku, več kot poročni pomp, najpomembnejše oziroma potrebno.«

Ravno opis prahe matice s troti v zraku, zapisan tudi v obeh Janševih knjigah, je najpomembnejše izvorno slovensko odkritje in prispevek k takratnemu poznavanju biologije domačih čebel.

3.12.1.2. Knjiga izdana leta 1774.

Janšev učenec Kratzer (1774) je napisal knjigo o Janševem čebelarskem nauku, ki ga poimenuje nov avstrijski način gojenja čebel, z naslovom: Physikalisch-praktische Diskurse über die sammtliche Bienenzucht zum Nutzen und Unterricht für alle okonomischen Liebhaber der neu eingerichteten oesterreichischen Bienenpflege (Fizikalno-praktični pogovori o celotnem čebelarstvu za rabo in pouk za vse gospodarske ljubitelje novega avstrijskega načina gojenja čebel)¹⁷.

¹⁷ Kranjski (Janšev) čebelarski nauk je avtor preimenoval v avstrijskega

Naslovnica druge objave Janševega čebelarskega nauka, 1774, vir 115

Kratzer v knjigi večkrat omenja Janšo in na četrti strani piše:

Ich führe Ihnen daher weder alte noch neue
Schriftsteller, die von den Bienen geschrieben ha-
ben, außer des verstorbenen Herrn Jantscha Ab-
handlung von den Schwärmen der Bienen,
an, weil wir uns hauptsächlich die beste Lehrmeiste-
rin die Erfahrung zur Führerin auserwählen.

Kratzer Johann Augustin, 1774, str. 4, vir 115

Povzetek:

»Ne bom Vam pri tem navajal starih in tudi ne novejših piscev, ki so pisali o čebelah, razen od pokojnega gospoda Janše Ravnanje s čebelnimi roji, ker si bomo izbrali za vodstvo izkušnjo, ki je najboljša učiteljica.«

Pfalz (1889) piše, da je bil Janšev čebelarski nauk Kratzerju vodilo pri pisanju knjige, ki pa ga ni zapisal dobesedno. O Kratzerjevi knjigi obširno poroča tudi Riem (1776).

3.12.2. Rokopis

V predgovoru k drugi Janševi knjigi je urednik Münzberg zapisal (iz prevoda knjige Rojina, 1906):

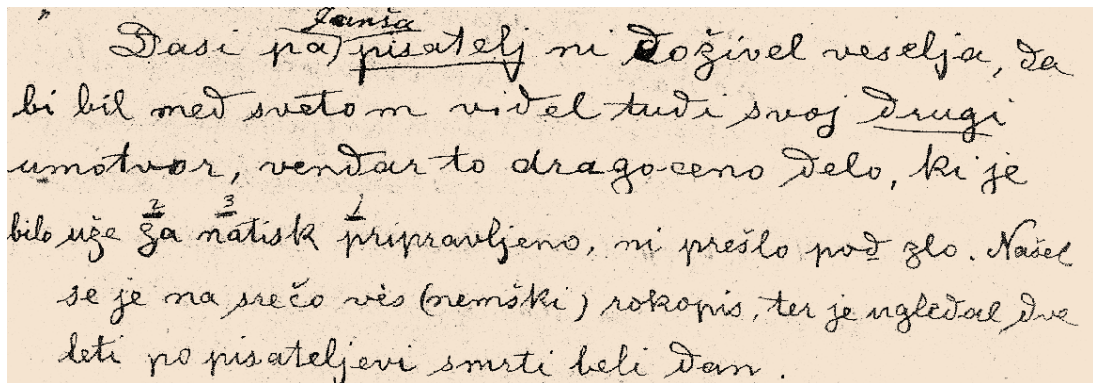
Po smrti svojega častivrednega prednika sem se kar najskrbneje potegoval, da bi dobil njegovo rokopisno ostalino, in tako je prišlo celo delo, kakor tu izide, v moje roke.

Objavim ga torej zopet po taistem načrtu, po taisti uredbi in v taisti obliki, kakor je poteklo iz peresa rajnkega Janša, in kakor sem ga dobil jaz, njegov naslednik, v roke.

Rojina, 1906, str. 7, vir 99

In kje je bil rokopis druge Janševe knjige?

Navratil (1883) je odkril zapuščinski (ostalinski) zapisnik po umrlem Janši. V njem ni navedene nobene knjige, tudi Janševe prve knjige ne in tudi ni podatkov o rokopisu. Prav tako ni popolno pojasnjeno, kje je bil rokopis druge Janševe knjige. Perc (1925) piše, da je Münzberg dobil celoten rokopis od bratov Lovrenca in Valentina. Mihelič (1934) omenja domnevo, da je imel Janšev rokopis v rokah nekdo drug, morda Blaž Kumerdej. Navratil (1886) piše preprosto in preprosto:

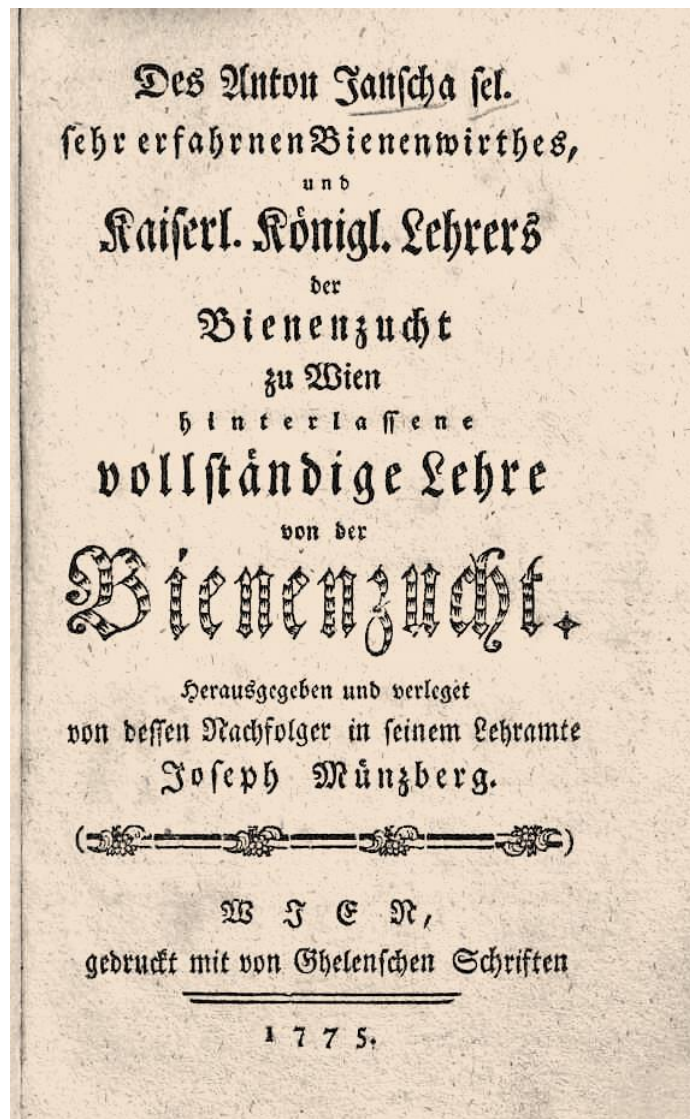

” Dasi ^{Janša} pisatelj ni doživel veselja, da bi bil med svetom videl tudi svoj drugi umotvor, vendar to dragoceno delo, ki je bilo uže ²/₃ za ³/₄ natis³ pripravljeno, ni prešlo pod glo. Našel se je na srečo vis (nemški) rokopis, ter je ngleđal dve leti po pisateljevi smrti beli dan.

Rokopis Anton Janša – Navratil, 1886, str. 8 – 9, vir 149

3.12.3. Knjiga Popolni nauk o čebelarstvu - 1775

Janšev učenec in kasnejši učitelj čebelarstva Joseph Münzberg je izdal leta 1775 drugo Janševu čebelarsko knjigo:

Naslovnica knjige Vollstaendige Lehre von der Bienezucht- Janša, Münzberg, prva izdaja, 1775, vir 95

3.12.3.1. Izdaje v nemškem jeziku in prevoda v češčino

- prva izdaja: Wien 1775 (http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ179176704 – 29. 6. 2018);
- druga izdaja: Prag 1777 (<http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10295420.html> - 29. 6. 2018);
- tretja izdaja: Wien 1790 (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-NNKCA1Z6> – 26. 3. 2014);
- četrta izdaja: Lvov 1807 (Kuralt, na naslovnici je napačno zapisano Zweite Ausgabe);
- peta izdaja: Deffingen & Holbruck, 1900 (http://digital.bib-bvb.de/webclient/DeliveryManager?pid=1795631&custom_att_2=simple_viewer – 29. 6. 2018);
- šesta izdaja: Žirovnica 1994 (Agens);
- prevod v češčino¹⁸: Praga 1777 (https://books.google.si/books?id=nyhjAAAACAAJ&dq=antonina+janssa&as_brr=1&redir_esc=y – 16. 8. 2019).

¹⁸ Na spletu je knjigo odkril gospod Jože Šimec

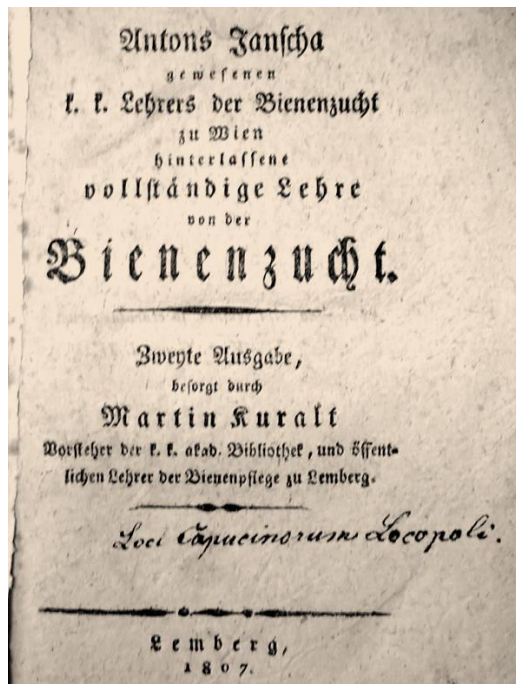
Naslovnice digitalno dostopnih izdaj in Kuraltove izdaje (1807):

Naslovnica druge izdaje (1777)

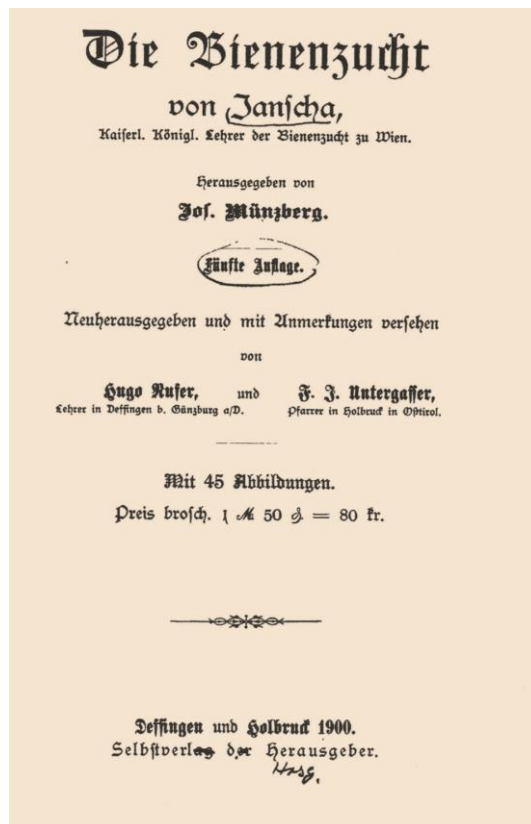
Naslovnica tretje izdaje (1790)

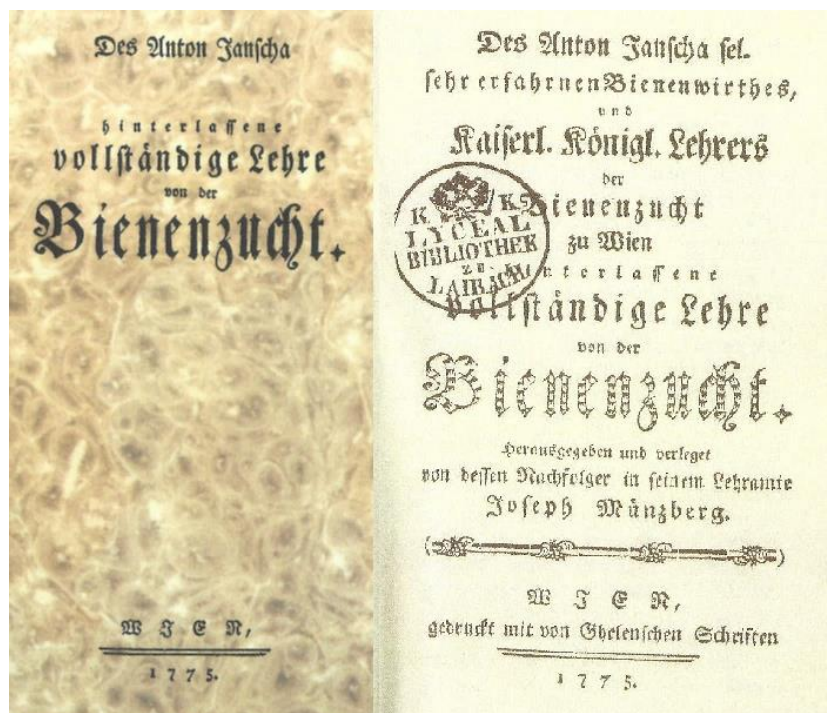
Naslovnica Kuraltove izdaje (1807)

Na naslovnici je napačno zapisano Zweite Ausgabe – to je v resnici četrta izdaja. V knjigi, ki je bila izdana v 3050 izvodih, ni bakrorezov (v uvodu Kuralt to pojasni, da ni v Lvovu nobenega bakrorezca), namesto Münzbergovega predgovora je Kuralt objavil del Predgovora iz Janševe prve knjige. Na koncu knjige je prošnja, s katero je leta 1805 zaprosil avstrijskega cesarja za dovoljenje, da na lastne stroške uredi javno čebelarstvo šolo v Lvovu. Predavanja naj bi potekala v nemškem, poljskem, latinskem in francoskem jeziku. Podlaga zanje bi bila nova nemška izdaja knjige o čebelarstvu njegovega rojaka čebelarja Antona Janše

(1777). Cesar je ugodno rešil Kuraltovo prošnjo leta 1806 in istega leta je bila čebelarska šola tudi ustanovljena. O prvem letu dela in pouka je objavljeno obširno poročilo. Knjigo hranijo v knjižnici kapucinskega samostana v Škofji Loki.

Naslovnica pete izdaje (1900)

Naslovnica faksimile prve izdaje (Žirovnica, 1994)

Naslovnica prevoda v češtinu (Praga 1777)

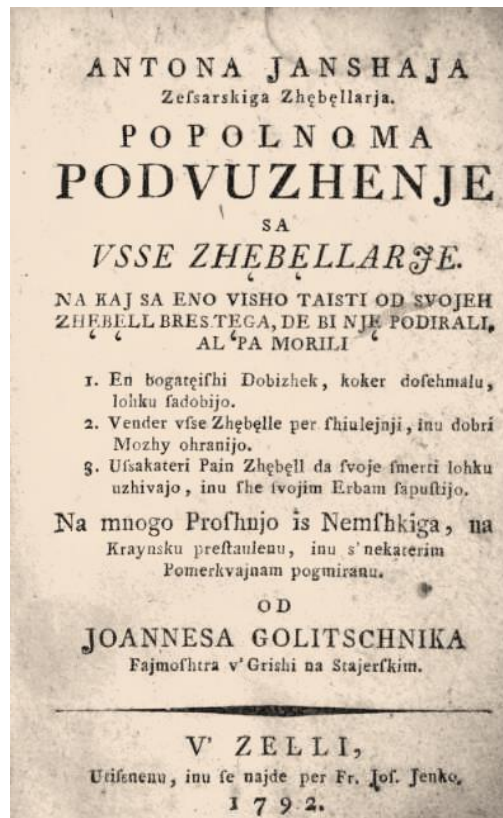
3.12.3.2. Izdaje v slovenskem jeziku

- 1792 - Celje (prevod Goličnik) (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-KDNTQLXE> – 29. 6. 2018; http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ206910307 – 4. 7. 2018);
- 1906 - Ljubljana (prevod Rojina) (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-91XPSB31> – 29. 6. 2018);
- 1922 – Ljubljana (ureditev in prevod Rojina);
- 1994 – Žirovnica (Agens – faksimile po Goličniku);
- 2004 – Brdo pri Lukovici (Čebelarska zveza Slovenije – po prevodu Rojine);
- 2016 - Grosuplje (Partner Graf - po prevodu Rojine).

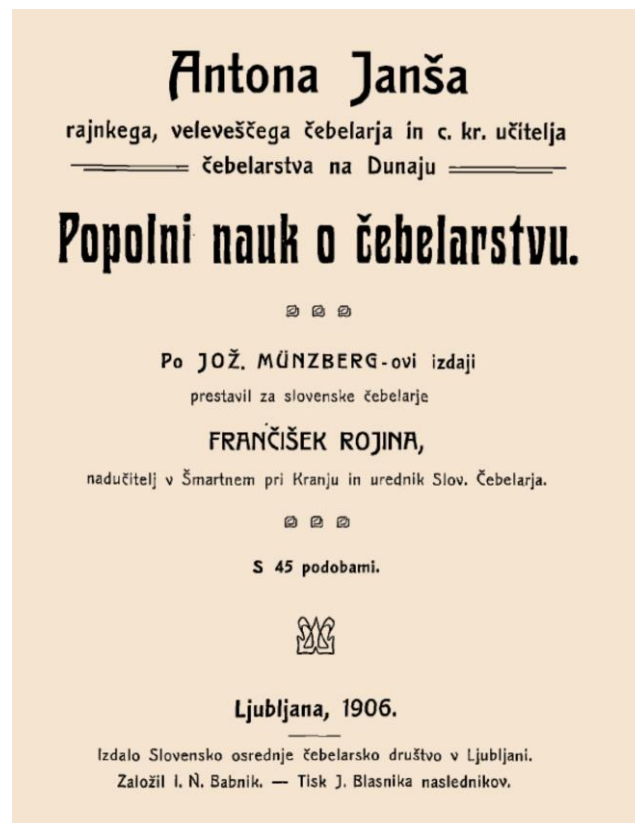
Wytopil (1900)¹⁹ piše, da naj bi slovenski prevod Janševe druge knjige izšel tudi v Grazu (1830(?)), česar pa ni uspelo potrditi.

¹⁹ Wytopil, Franz. Die Kaiserl. Königl. Bienenschule in Wien 1770–1781. 32(1900)6, str. 109-118, Bienen-Vater.

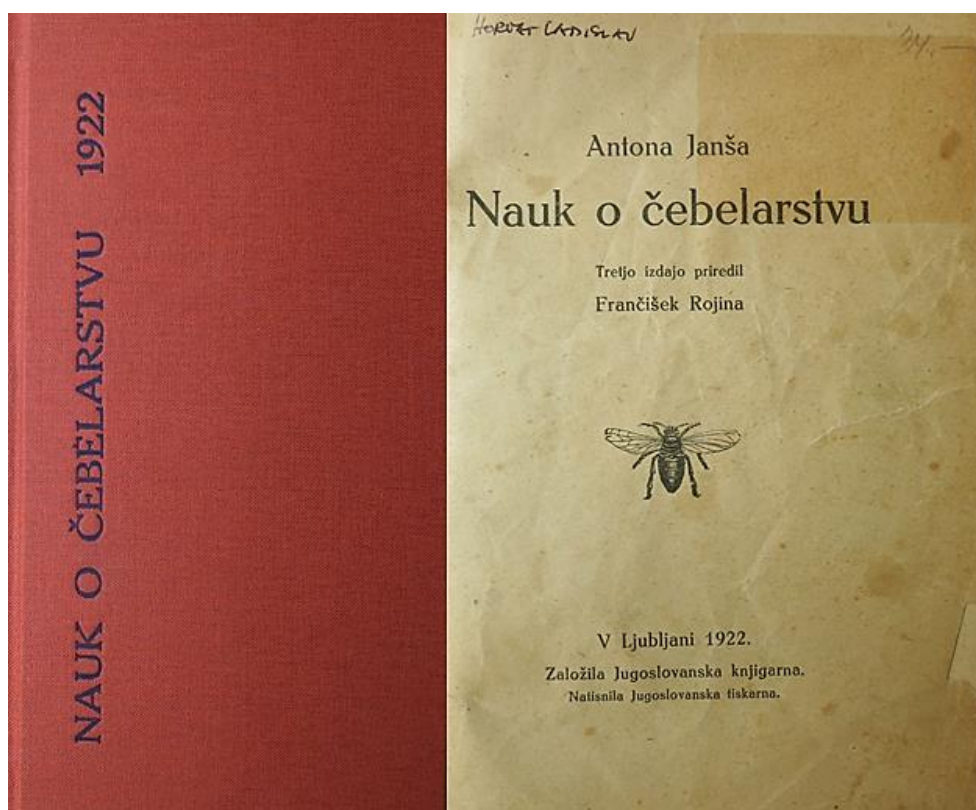
Naslovnice slovenskih prevodov:

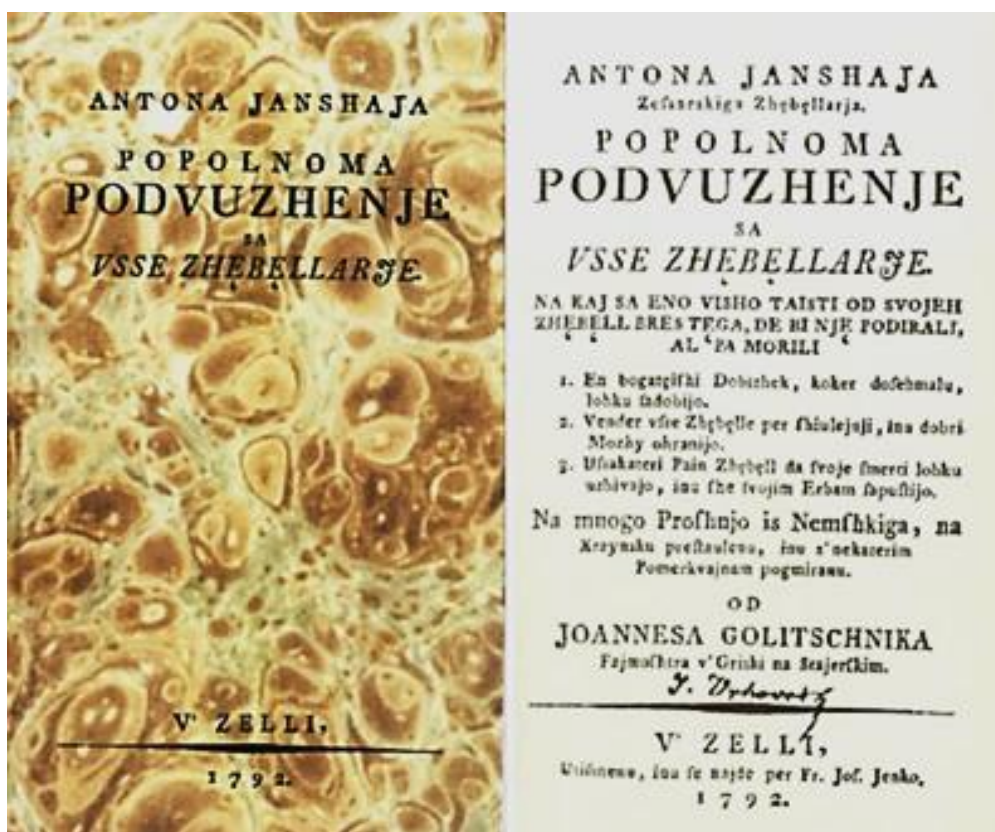
Naslovnica Goličnikovega prevoda - prva izdana čebelarstva knjiga v slovenskem jeziku, 1792, vir 100

Naslovnica prevoda Rojine (1906)

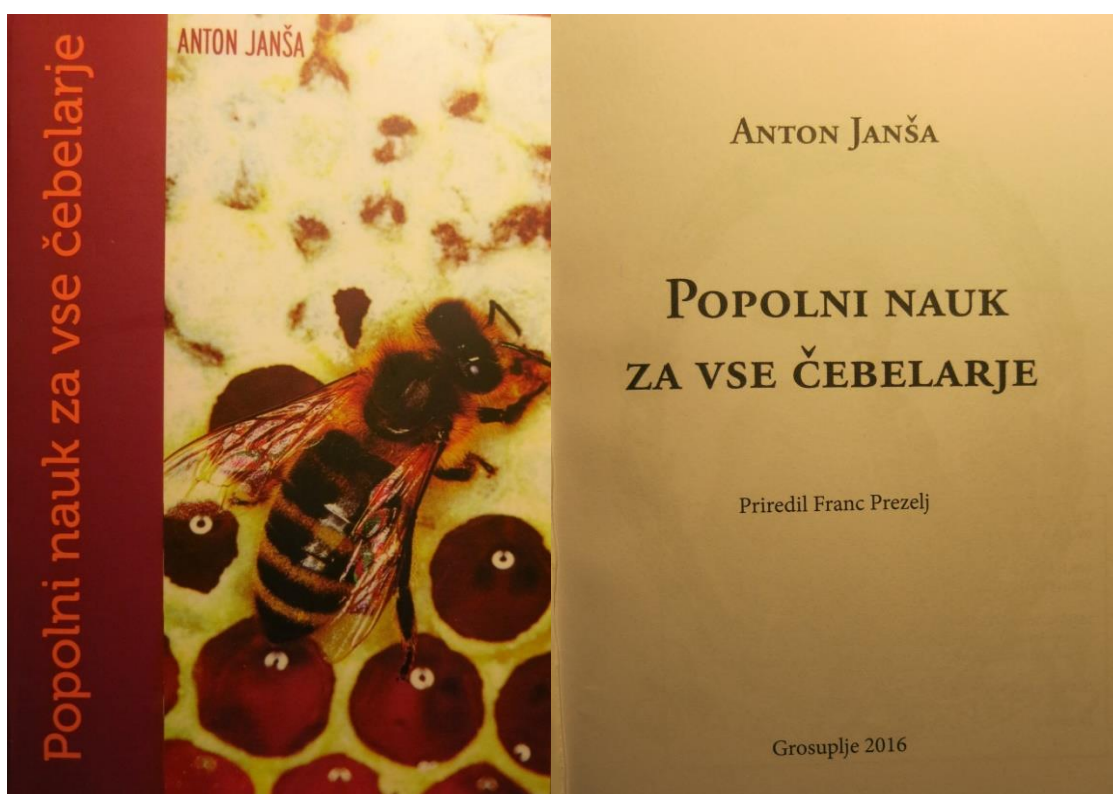
Naslovnica prevoda Rojine (izdaja 1922)

Naslovnica faksimila Goličnikovega prevoda (Žirovnica, 1994)

Naslovnica druge Janševe knjige (peta izdaja) - Prezelj (2004)

Naslovnica druge Janševe knjige - Prezelj, Grosuplje (2016)

3.12.3.3. Drugi spletni dostopi

Virtualen vpogled v original druge Janševe knjige je dostopna na naslovu:

- Šavc, U. 2010: Popoln nauk o čebelarstvu. DEDI - digitalna enciklopedija naravne in kulturne dediščine na Slovenskem.

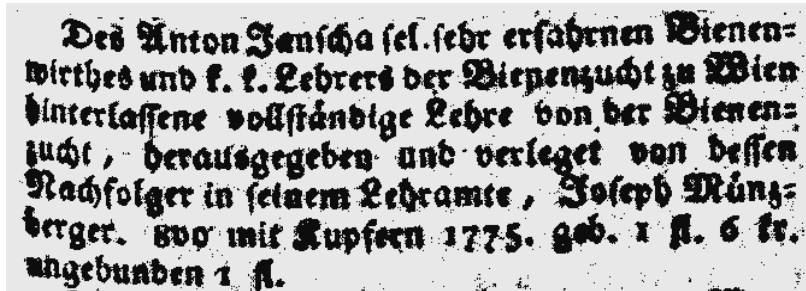
<http://www.dedi.si/dediscina/401-popoln-nauk-o-cebelarstvu> - 2. 11. 2018.

- Atelšek, S. 2014: Popolni nauk o čebelarstvu (slovenska izdaja). DEDI - digitalna enciklopedija naravne in kulturne dediščine na Slovenskem.

<http://www.dedi.si/dediscina/483-popolni-nauk-o-cebelarstvu-slovenska-izdaja>-
2. 11. 2018.

3.12.4. Oglas o prodaji Janševe druge knjige

Oglas o prodaji Janševe druge knjige:

Wiener Zeitung, 11. 10. 1775, str. 15, vir 255

3.12.5. Vsebina (povzeto iz prevoda Rojina (1906))

Knjiga je razdeljena v dva dela:

Prvi, teoretični del ima 11 poglavij:

- I. O čebelih samih.
- II. O spolu in ploditvi čebel.
- III. O napravljanju voska in o čebelni hrani.
- IV. O čebelnem stanu.
- V. O čebelnjaku.
- VI. O kraju za čebele.
- VII. O razmnožitvi in o rojenju čebel.
- VIII. O znamenjih rojenja.
- IX. O prašenju matice.
- X. O znamenjih brezmatičnih panjev.
- XI. O znamenjih dobrih in slabih panjev.

Drugi, praktični del ima 20 poglavij:

- I. O spomladanskih opravilih.
- II. O pitanju čebel.
- III. O roparicah.
- IV. Kako pomagati brezmatičnemu panju.
- V. O čebelnih boleznih.
- VI. Pripomočki zoper škodljive živali.
- VII. Čebelarjev smoter pri čebelah.
- VIII. Poletna opravila. Na kaj je treba paziti pri naravnih rojih.
- IX. O združevanju in ločenju zmešanih rojev.
- X. O ogrebanju rojev.

- XI. Opravila pri rojenju.
- XII. O narejenih rojih.
- XIII. O zabranjevanju in združevanju rojev.
- XIV. O pomnoževanju medu in voska.
- XV. O jesenskih opravilih. O paši.
- XVI. Na kak način se spravijo čebele v drugo pašo.
- XVII. O trganju.
- XVIII. O zimskih opravilih.
- XIX. O stiskanju medu in voska.
- XX. O kuhanju medice in pripravi kisa.

Skupaj ima knjiga 31 poglavij in 214 podpoglavij (odstavkov).

Na koncu so na sedmih straneh originalni Janševi bakrorezi satovja s čebelami (matica, trot, delavka), panji, čebelnjak, voz za prevažanje čebel, razna čebelarstva oprema in potrebščine.

3.12.6. Reaumur in Schirach zapisana v Janševi drugi knjigi.

Spoznajmo najprej na kratko oba imenovana:

Reaumur – Antonie Seigneur de Reaumur (1683-1757) je francoski vsestransko izobražen naravoslovec. Vpeljal je Reaumurjevo temperaturno lestvico. Napisal je obsežno, 12 zvezkov, delo o insektih. Pri opazovanjih čebel v steklenem panju je spoznal, da je matica mati vseh čebel. Njegovo delo »Physikalisch-ökonomische Geschichte der Bienen« (Fizikalno-gospodarska zgodovina čebel) je bilo prevedeno v nemščino in izdano leta 1759 v Lepzigu in Frankfurtu.

Schirach Gottlob Adam (1724-1773) pastor, generalni tajnik čebelarstva družbe v Zgornji Lužici. Postavil je temelje vzreji matic. Napisal je več čebelarstvih knjig in strokovnih sestavkov.

Iz vsebine druge Janševe knjige lahko sklepamo, da je Janša poznal, kaj menijo posamezni čebelarstvi strokovnjaki in verjetno tudi bral čebelarstva dela drugih piscev. Navratil (1906) piše: *»Zato je začel, naučivši se na Dunaji čitati in pisati še pred l. 1771, marljivo razne čebelarstve in prirodoznanske knjige čitati ter zapisavati si znamenitejšje reči«*. Armbruster (1936) dodaja, da se je Janša izpopolnjeval v čebelarstvu sam na osnovi svojih opazovanj in šele pozneje, ko je bil star že 33 in več let, je prebiral tudi takratno čebelarstvo literaturo. V prvem delu svoje druge knjige²⁰ v podpoglavju §7 Janša piše: *»Matica ni brez vzroka v taki časti pri svojem ljudstvu, saj je edina in prava mati čebel. Reaumur in drugi so jo večkrat videli polagati jajčeca ... V drugem delu knjige v podpoglavju §151 je zapisal: ... Te umetne roje imenujemo sploh narejene roje. Schirach stavi postanek te umetnosti v dobo pred 20 leti. A zagotoviti morem, da 80-letni gorenjski čebelarji²¹ ne pomnijo začetka te umetnosti, temveč jo poznajo edinole po ustnem izročilu«*

V zapisniku njegove zapuščine ni zapisane nobene knjige. Ostalo bo več ali manj nepojasnjeno, kako je Janša prišel do teh informacij. Morda je kaj bral v čebelarstvih knjigah, kaj izvedel od poslušalcev pri pouku ali pa od obiskovalcev čebelarstva šole. Oba gornja zapisa, še posebej drugi, dodatno potrjujeta, da je bilo gorenjsko čebelarjenje²² osnova Janševega čebelarstva nauka in pouka.

²⁰ Povzeto iz prevoda: Rojina: Popolni nauk o čebelarstvu, Ljubljana 1906, str. 13 in 97-98.

²¹ Armbruster tudi poroča, da Schirach ni odkritelj vzreje matic, ker so to poznali prastari čebelarji kot je to upravičeno trdil Janša. Glej: Archiv für Bienenkunde, 25(1948)Sammelheft, str. 59.

²² Armbruster (1936) na 88. strani poudarja, da se Janša odločno postavlja v bran gorenjskemu čebelarstvu tudi z neposrednimi zapisi v svoji knjigi.

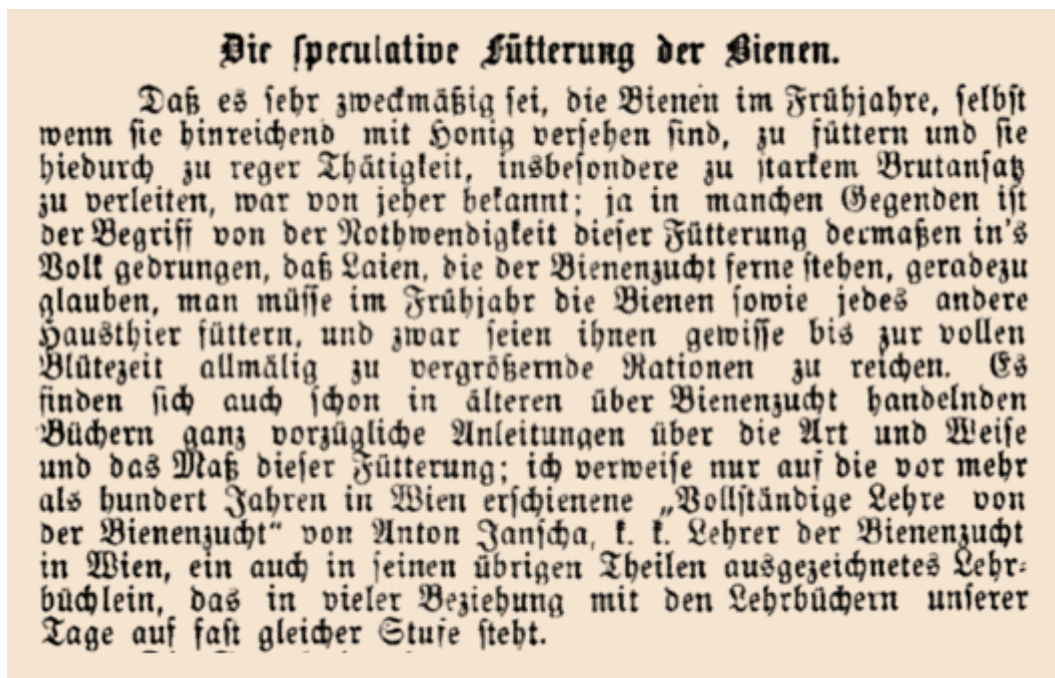
V dodatno potrditev povedanega dodajmo še zapis Fraserja (1951, 2008): »Ni videti, da bi bil Janša veliko bral o čebelah, in tistih nekaj knjig, ki jih je prebral, so bile gotovo v nemškem jeziku, katerega je slabo poznal. Čebelarstvo znanje je potemtakem pridobil od očeta, prijateljev in iz lastnih opazovanj. Treba je poudariti, da se je v času Janševega življenja način čebelarjenja v vzhodnih nemških deželah in na Kranjskem zelo razlikoval od tistega, ki je bil v rabi v zahodnih nemških deželah in v Franciji.

V eni od knjig je Janša povedal, da je Reaumur dosegel velika odkritja glede čebel, vendar pa nas nič v njegovem pisanju ne navede na misel, da je prebral, kakšne knjige z razlagami odkritij, pridobljenih z mikroskopom, in prav tako ne govori o ničemer, česar ni mogoče videti s prostim očesom.«

3.12.7. Dva zapisa o Janševi drugi knjigi – 100 in več let po izidu

3.12.7.1. Zapis o drugi Janševi knjigi leta 1879

Schachinger (1879) je objavil članek Die speculative Fütterung der Bienen in v uvodu piše:

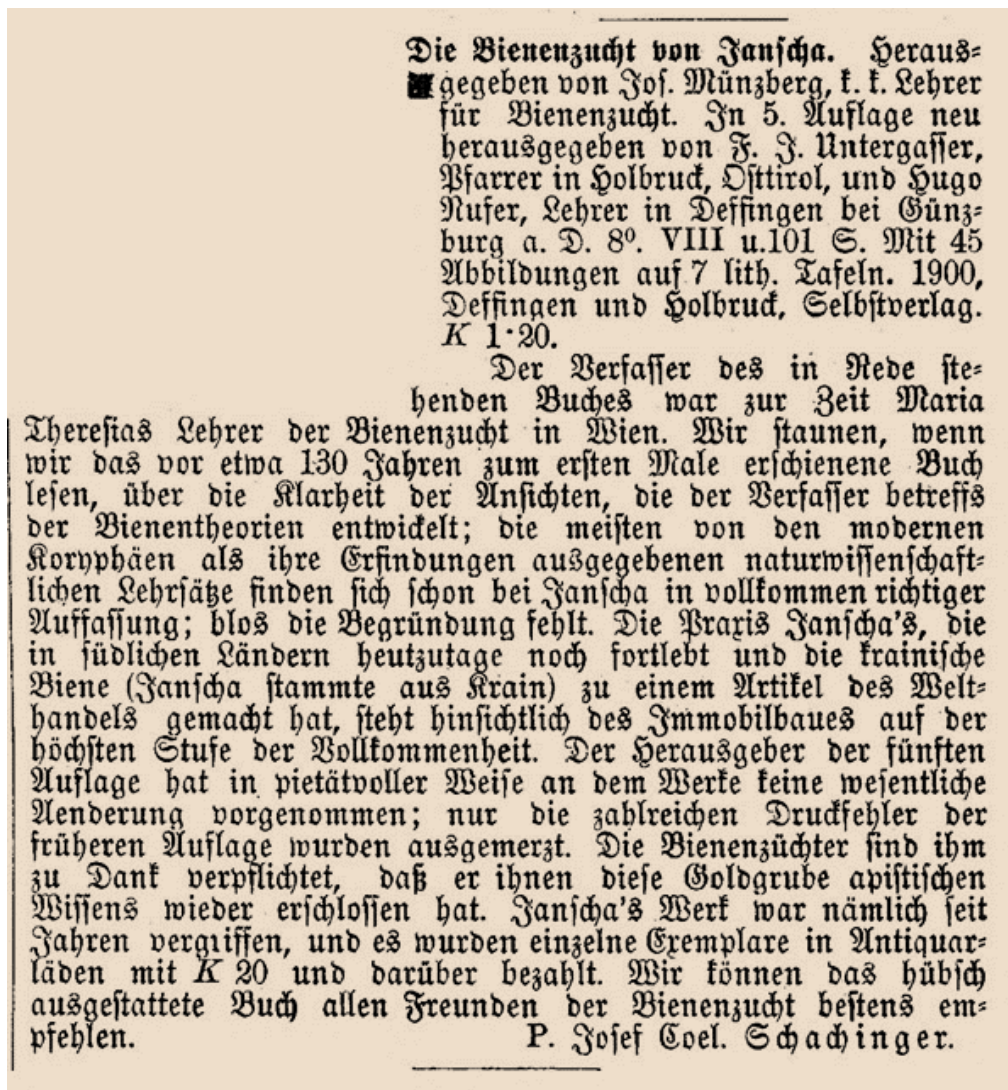
Schachinger, 1879. str. 156, vir 190

Povzetek:

»... O potrebi prehrane čebel lahko beremo že v starih čebelarskih knjigah. Pri tem opozarjam na več kot sto let staro knjigo Popolni nauk o čebelarjenju od Antona Janše, ki je bil c. kr. učitelj čebelarstva na Dunaju, kjer v tem odličnem učbeniku o tem piše skoraj enako, kot je zapisano v današnjih učbenikih ...«

3.12.7.2. Zapis ob peti izdaji leta 1900

Schachinger (1901) je ob peti izdaji Janševe druge knjige zapisal:

Schachinger, 1901, str. 753, vir 189

Povzetek:

»... Avtor je bil v času Marije Terezije učitelj čebelarstva na Dunaju. Ob branju pred 130 leti prvič izdane knjige strmimo nad jasnostjo teoretičnih razlag o čebelah; večina od sedanjih pisateljev lahko najde naravne zakonitosti čebel že točno zapisane, žal brez utemeljitve, pri Janši. Janšev način čebelarjenja je ohranjen v južnih deželah (Janša izhaja iz Kranjske) in kranjska čebela je postala trgovski artikel. Izdajatelj pete izdaje je ohranil Janševo knjigo, kot je v izvirniku, popravil je samo tiskarske in druge napake. Čebelarji mu morajo biti hvaležni, da jim je spet odprl zlato jamo čebelarskega znanja ...«

3.12.8. Ocene in mnenja o Janševih knjigah ter o Janši kot čebelarju pisatelju

3.12.8.1. Miheličeva ocena (1955) Janševih čebelarskih knjig

Knjigi sta učbenika, ki sta poučevala o kranjskem načinu čebelarjenja in Janši ter kranjskemu čebelarstvu prinesla svetovno slavo. Mihelič (1934) piše, da je razdelitev vsebine knjig po odstavkih zahtevala od Janše točno in kratko opredelitev misli. Tako je vsak zapis brez dvoma tudi že trditev.

Mihelič (1955) je ocenjeval Janševi knjigi in med drugim je zapisal ter poudaril:

Med prvimi zavrača Janša pravljico o trotih vodonoscih, jasno določa funkcije posameznih čebeljih bitij v panju, govori o prahi matice, vzrokih trotavosti matic itd. Vse te in druge ugotovitve so bile tedaj povsem nova odkritja. Brez njih bi tudi Janša sam ne mogel nikoli napisati tako epohalnih čebelarskih spisov.

Poleg teh zaslug, ki jih ima Janša za svetovno čebelarsko znanost in prakso, pa ne smemo mimo dejstva, da je prvi opisal ne le kot dober opazovalec (kot n. pr. Scopoli) slovenski način čebelarjenja, marveč tudi kot dober praktik in poznavalec te gospodarske stroke. Z drugimi besedami povedano: Janša je črpal čebelarsko znanje iz nenapisanih virov slovenskega ljudstva. Njegovo življenjsko delo je koreninilo v čebelarskih izkušnjah slovenskega kmeta, ki so se sporočale in izpopolnjevale iz roda v rod.

Zato je ocena Janšovega knjižnega dela do neke mere ocena takratne visoke stopnje čebelarskega znanja slovenskega kmeta-tlačana. In prav slovenske ponašitve Janševih del so temu tlačanu zopet vračale vse to v strnjeni in zaključeni obliki ter s tem ustvarjale plodna tla za dvig slovenskega čebelarstva na naprednih, domačih tradicijah.

Mihelič, 1955, str. XI, vir 141

3.12.8.2. Dunajski dvor je razposlal Janševi knjigi po c. kr. deželah

Rechfeld (1848) je objavil biografijo Petra Pavla Glavarja in v času pred zadnjo redakcijo je dobil rokopis Glavarjevega Pogovora o čebelnih rojih, kjer je v uvodni obrazložitvi Glavar med drugim zapisal: »Že v letu 1771 je A. Janša, Kranjec, rojen pri Radovljici na Gorenjskem, napisal v nemškem jeziku majhno knjižico o čebelnih rojih za svoje vedoželjne dunajske čebelarje, ki je bila razdeljena po deželah, tako tudi na Kranjsko; toda ker v naši deželi na kmetih nemško ne znajo, je bila koristna le nekaterim. To in pa prošnje nekaterih iz vrst navadnih podeželanov, ki že dalj časa čebelarijo, me je spodbudilo, da delo našega čebelarja prevedem v kranjski jezik.« Po tej poti naj bi Glavar dobil prvo Janševo knjigo, ki jo je prevedel in znatno dopolnil.

Glavar (1781) v prvem odstavku drugega Odgovora Kmetijski družbi poroča, da je 14. aprila 1775²³ z visokega deželnega urada prišel dvorni dekret s priključenim čebelarskim patentom (izdan 8. aprila 1775), da bi ga presodili. Mihelič (1934) k temu dodaja:

²³ Glej pojasnilo v poglavju 3.15.3

Že 15. marca je omenjal in 25. istega meseca 1775 je predlagal kmetijski in čebelarski referent dvorni svetnik Raab cesarici, naj država za 120 gold. odkupi 120 izvodov po Münzbergu »von Professor Jansche in Wien herausgegebenen Anleitung zur Bienenpflege« in jo razpošlje »den Provinzen zum dienlichen Gebrauche«. Cesarica je omenjeni predlog takoj odobrila in do 6. maja 1775 je bilo razposlanih po šest izvodov Janševe čebelarske knjige Nižjeavstrijski deželni upravi, glavarstvu na Češkem, Štajerskem in Tirolskem, deželnemu glavarstvu na Kranjskem, Koroškem, Goriškem in kraljevemu uradu v Šlezijo.

Mihelič, 1934, str. 141, vir 136

To potrjuje tudi Navratil (1886):

Se bolj se je na Janšev odlični nauk o čebelarstvu širil po njegovi drugi (posredni) knjigi. Prve izdave Dunajske l. 1775° razposlalo se je (po cesaričnem povelju) še istega leta v vse dežele, v vsako po šest gvezkov, v najboljšo porabo t. j. zato, da so jih razdelili v posnemanje med najboljšie čebelarje.

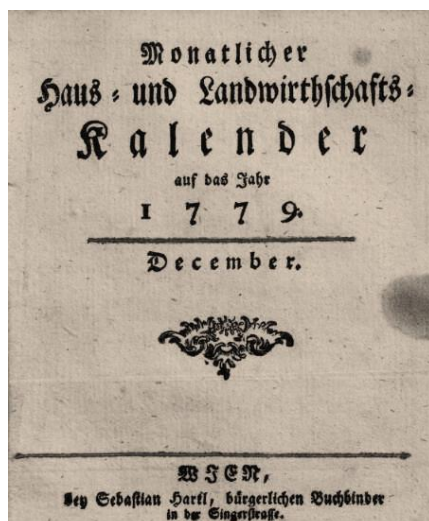
Rokopis Anton Janša – Navratil, 1886, str. 9, vir 149

Povedano je samo še ena potrditev, kakšen ugled je imel v tistem času Janšev čebelarski nauk. Ni bil samo predpisan v Navodilu za čebelarske mojstre (glej poglavje 3.13.3), dunajski dvor ga je želel širiti in pospeševati tudi s tem, da je po svojih deželah razposlal Janševi knjigi.

Tudi drugo Janševo knjigo je imel v rokah Glavar, ko je zaključeval svoje delo Pogovor o čebelnih rojih.

3.12.8.3. Bienencathechismus (Katekizem o čebelah) (1779, 1783) in Janševi čebelarski knjigi

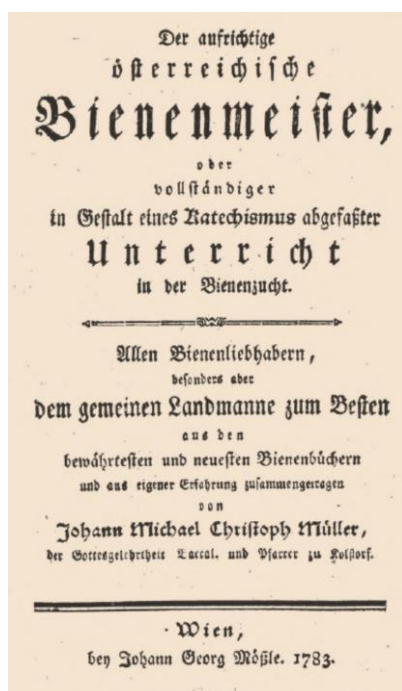
V letu 1768 ustanovljena Spodnje avstrijska gospodarska in kmetijska družba je izdajala v letih 1779-1781 vsak mesec knjižice z gospodarskimi nasveti, tudi na področju čebelarstva. Naslovili so jih Monatlicher Haus- und Landwirthschafts-Kalender auf das Jahr...(Mesečni hišni in kmetijski koledar za leto ...). Na spletu so dostopni trije zvezki za leto 1779 in mesece oktober, november in december.

Naslovnica Kalender, december 1779, vir 144

Za naslovnico je podnaslovnica knjige Der aufrichtige österreichische Bienenmeister ... (Pošten avstrijski čebelarški mojster ali popoln v obliki katekizma napisan pouk čebelarjenja, ki ga je iz svojih lastnih izkušenj in novejših čebelarških knjig sestavil Johann Michael Christoph Müller – (Janšev učenec)). Na naslednji strani je zapis o Janševi drugi knjigi in pojasnjen namen katekizma o čebelah.

Avtor je svoj »katekizem« objavil leta 1783:

Naslovnica Bienenmeister, 1783, vir 101

V predgovoru je avtor zapisal: »Med pisatelji, ki so v zadnjih desetih letih, posebno v Nemčiji, pisali o čebelarjenju, nisem zasledil nobenega posebnega in izstopajočega; moram pa priznati, da sem ugotovil, da so odlična načela (principi) in izkušnje slavnega prvega učitelja čebelarstva na Dunaju rajnega gospoda Antona Janše, pravilna. Prav tako sem njegov Popoln nauk o čebelarstvu kakor tudi Razpravo o rojenju čebel imel kot nasvet za svoja glavna poglavja...«

Podobno kot je Janša Popoln nauk o čebelarstvu, je tudi Müller razdelil knjigo v teoretičen in praktičen del. V prvem delu je v drugem poglavju Von der Befruchtung (O opraitvi) v desetem in enajstem podpoglavju zapisano:

»10. Kje pride do opraitve?

Do opraitve pride vedno v zraku in ni dokazano, da bi do tega sploh kdaj prišlo v panju.

11. Kako do tega pride?

Matica na lep dan izleti skupaj z mnogimi čebelami in troti iz panja in se vzpenja vedno višje v zrak, kjer se troti vanjo na hitro zaletavajo in tako pride do opraitve.«

Avtor je opisal celoten postopek prahe matice, kako mlada matica s troti izleti iz panja in kako je ob vrnitvi z odprtim zadkom, kjer nosi belo nitje.

Prav opisovanje opraitve matice s troti v zraku je ena od pomembnih prispevkov Janševega čebelarskega nauka. Tega sicer ne moremo pripisati Janši kot avtorju tega odkritja, ker so to poznali že stari gorenjski čebelarji. Je pa bila to na Dunaju v Janševem času velika novost, ki je potrebovala še nekaj desetletij, da se je uveljavila in bila sprejeta.

Müller (1783) v Bienencathechismus enako oz. podobno kot Janša (1775) piše o nakladnem panju, o pomenu povečevanja oz. zmanjševanja prostora v panju, o prevozu čebel na pašo (ajdovo) in o velikosti ter izdelavi lesenega panja (primerjaj 172. odstavek – str. 65–66 pri Müllerju in 26. odstavek pri Janši – str. 21 v prevodu Rojine (1906)).

3.12.8.4. Kaj so v knjigi Allgemeine deutsche Bibliothek (1791) napisali ob tretji izdaji Janševe druge knjige?

V knjigi Allgemeine deutsche Bibliothek so kritično presodili tretjo izdajo (1790) Janševe druge knjige. Razen kratkega pripisa Münzberga na tretji, naslovni, strani »Auf vieles Verlangen nue aufgelegt« (nova izdaja zaradi mnogih prošenj) je knjiga popolnoma enaka kot v prvi izdaji leta 1775. Nič posebno novega ne moremo povedati svojim bralcem, ki že dobro poznajo prvo izdajo. Janšev nauk je malo samoljuben in pretiran ter postavljen samostojno brez upoštevanja drugih avtorjev. Razen tega je znano, da so Janševi učenci že davno prekosili mojstra, ko so izdali boljše nauke in popravili njegovega. N. pr.: Kratzer v svojih čebelnih pogovorih; neznan avtor v navodilih za čebelarjenje na Madžarskem; Müller v svojem avstrijskem čebelarskem mojstru; Pössl v svojih navodilih in katekizmu; in tako še številni drugi avtorji. Odlično se je pokazal med njimi gospod pastor Janisch iz Gostivarja s svojo praktično knjigo o gojenju čebel.

Na koncu so se ob tretji izdaji druge Janševe knjige vprašali: Zakaj naj se torej priporočajo Janševe stare nauke?

3.12.8.5. In kaj meni Kuralt (1807)?

Četrto izdajo Janševega Popolnega nauka je pripravil Martin Kuralt v Lvovu (1807), kjer je bil predstojnik univerzitetne knjižnice. Zanimal se je tudi za čebelarstvo, bil je Janšev učenec²⁴ in je predlagal ustanovitev čebelarske šole²⁵, kar je bilo odobreno. Učni jeziki so bili nemški, poljski, latinski in francoski jezik. Osnova pa je bil Janšev čebelarski nauk. V predgovoru je Kuralt predstavil Janšo in njegovo drugo čebelarsko knjigo, kjer je tudi zapisano: »... prav nobenega pisatelja na tem področju nisem našel, ki bi našega Antona Janšo, navadnega, nešolanega, a z izredno prirojeno nadarjenostjo, ob pozornosti in darežljivosti modre in dobre cesarice Terezije, posebno odlikovan v svojem 33-letu za

²⁴ V 11. odstavku prošnje za čebelarsko šolo Kuralt piše, da se je že kot fant v svoji domovini Kranjski zanimal za čebelarjenje, da je veliko časa preživel pri čebelnjaku. Kot mladenič je bil dijak na Dunaju in istočasno tudi najpozornejši učenec slavnega čebelarskega mojstra Antona Janše. Tudi v Lvovu se je praktično ukvarjal s čebelarjenjem.

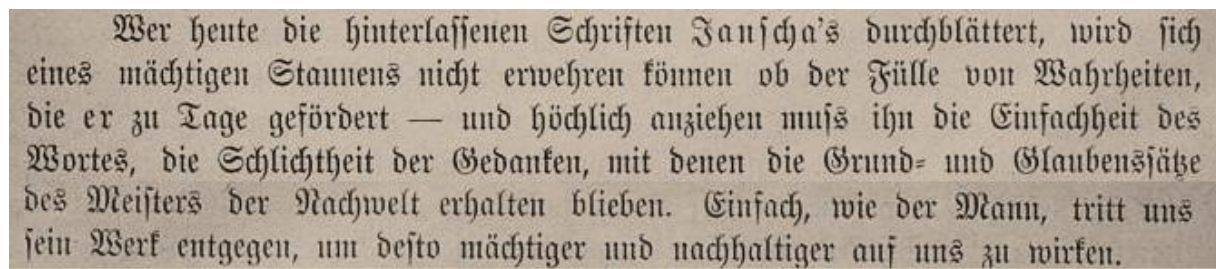
²⁵ V knjigi je objavljeno: Kuraltova prošnja za ustanovitev čebelarske šole, odobritev čebelarske šole in poročilo o prvem tečaju na čebelarski šoli. Dodajmo, da v knjigi ni slikovnih prilog, ker Kuralt v Lvovu ni našel nobenega bakrorezca in da je namesto Münzbergovega uvodnika objavljen del Janševega predgovora iz Janševe knjige Razprava o čebelnih rojih (1774).

slikarstvo in čebelarstvo, mnogo prezgodaj umrlega kmeta iz Gorenjske, v pogledu praktičnosti znatno prekosil. Kar mu sem in tja manka v lepoti jezika in pisanja, je nadomestil s temeljitostjo svojega poznavanja, s svojo popolnostjo, redom, kratkostjo in jasnostjo: najpomembnejše, kar se dandanes prevečkrat pogreša pri gospodarskih avtorjih!...«

Posredno Kuralt v tem zapisu prispeva k razrešitvi nerazjasnjene vloge in sodelovanja Blaža Kumerdeja pri pisanju Janševih knjig. Iz gornjega zapisa lahko sodimo, da je zelo verjetno knjigi pisal Janša sam.

3.12.8.6. In kaj piše Pfalz (1889)?

Pfalz (1889) piše:

Pfalz, 1889, str. 12-13, vir 161

Povzetek:

»Kdor danes prelistava knjigi, ki jih je zapustil Janša, ne bo mogel skriti začudenja, koliko zadev je opisal. In najbolj pritegne enostavnost besed, preprostost misli, s katerimi mojster ohranja za potomce svoja načela (postopke) in prepričanja. Preprosto, kakor mož, stopi proti nam njegovo delo, da bi mogočnejše in trajneje učinkovalo na nas.«

3.12.8.7. Ludwig Armbruster (1936) o Janševih knjigah

Vsekakor sta obe knjigi, prava bisera čebelarke literature, le delen odsev splošnega čebelarkega znanja kranjskih čebelarjev, ker je genialni in vsestransko nadarjen Anton Janša zelo napredoval v čebelarjenju. Piše o svojem čebelarskem nauku, ki ga je gradil na osnovi opazovanj v panju. Šele po 33. letu starosti se je naučil brati in pisati nemško ter prebirati tujo čebelarsko literaturo. Piše neposredno, brez dolgoveznega navajanja, o svojih opazovanjih in praktičnih rešitvah, izumih, pripomočkih ter postopkih.

3.12.8.8. Še mnenje dr. Fraserja (1951, 2008)

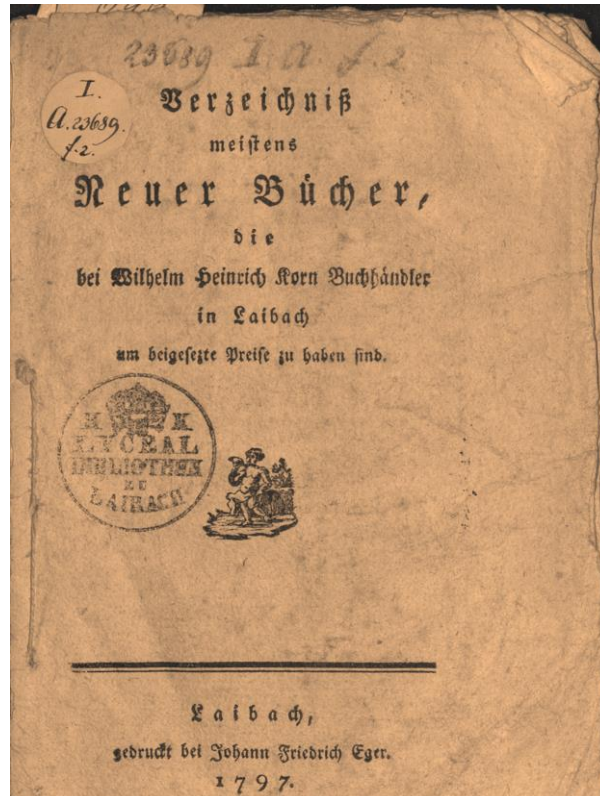
Dr. Fraser(1951, 2008) je ocenil Janševi knjigi: *»Nihče, ki prebere Janševi knjigi, ne more mimo spoznanja, da je bil izjemno vešč praktik. Vsako dandanašnje občinstvo bi bilo navdušeno, če bi ga lahko videlo pri delu. Iz opisa opravil, ki jih priporoča, je čutiti, da je sam že velikokrat in zlahka ravnal enako. Bralec med prebiranjem opisov, primerljivih z današnjo izkušnjo, razume, da je Janša dobro poznal svoje delo. Če pomisli, ter jih skuša načrtno ponoviti, se zave, da mnoga od teh opravil zahteva veliko spretnost. Janša je eden tistih čudovitih ljudi, ki so rojeni učitelji; vsak stavek v njegovih knjigah je jasen, lahko razumljiv in nekaj pove, zato bralcu zanimanje nikoli ne uplahne.«*

In kdo je dr. Fraser (1874-1970)? Študiral je na univerzi v Londonu in postal učitelj. Večino svojega službovanja je preživel na gimnaziji v kraju Stone v Staffordshiru, kjer je bil pred upokojitvijo več let ravnatelj. Zanimal se je za zgodovino čebelarstva in na londonski univerzi obranil doktorsko disertacijo z naslovom Čebelarstvo v antiki. Tudi po upokojitvi je gojil čebele in pisal ter predaval o tej temi. Po

koncu druge svetovne vojne je postal predsednik Osrednjega združenja čebelarjev. V svojih prispevkih je opozoril, da je že pred več kot dvajsetimi leti pred Hubrom preprosti kranjski kmet Anton Janša natančno in popolno opisal opraištev matice.²⁶ Številni so to pomotoma imeli za Huberjevo odkritje.

3.12.8.9. Janševa druga knjiga v Kranjskem knjižnem katalogu iz leta 1797

Ljubljanski knjigotržec Korn Wilhelm Heinrich je leta 1797 izdal knjižni katalog Verzeichniss meistens neuer Bücher, die bei Wilhelm Heinrich Korn Buchhändler in Laibach um beigesetzte Preise zu haben sind (Seznam večinoma novih knjig, ki so na voljo v Ljubljani pri knjigotržcu Wilhelm Heinrich Kornu po ugodnih cenah), v katerem ponuja tudi čebelarške knjige.

Naslovnica Kornovega knjižnega kataloga iz leta 1797, vir 113

Šalehar in Gregori (2010) sta Kornov knjižni katalog pregledala in ugotovila, da je v katalogu navedenih sedem čebelarških knjig. Predstavila sta jih v objavi Knjige o čebelarstvu v Kranjskem knjižnem katalogu iz leta 1797. Med njimi je tudi druga Janševa knjiga Popolen nauk o čebelarjenju in njen kranjski prevod. S tem je potrjeno, da so čebelarško strokovno slovstvo tudi pri nas tržili že pred letom 1800.

²⁶ Hvala dr. Fraserju za njegove raziskave zgodovine čebelarstva in še posebej za raziskavo dela Antona Janše. Hvala tudi Native Carniola, da imamo od leta 2008 slovenski prevod knjige Anton Janša o rojenju čebel.

Bienen B. Anleitung zu einer nützlichen und
 dauerhaften Bienenzucht mit R. fr. 48.
 — Christ Anweisung zur nützlichsten und an-
 genehmsten Bienenzucht mit R.
 — Zantich praktische Bienennpflege für den
 Landmann fl. 1. 8.
 — Janšcha Lehre von der Bienenzucht mit R.
 fl. 1. 15.
 — das nehmliche Buch in krainer. Sprache
 fr. 40.
 — Klümna Bienenschule für den Landmann,
 fr. 15.
 — Müller der aufrichtige österr. Bienenmei-
 ster, fr. 45.

Janševa knjiga in njen prevod v Kornovem knjižnem katalogu, 1797, str. 3, vir 113

3.12.9. Zaključek

V drugi knjigi Popolni nauk o čebelarstvu je zapisan celoten Janšev čebelarski nauk, ki je bil prvič objavljen leta 1773 (avtor ni poznan, sodeč po vsebini pa je to bil neznani Janšev učenec) in drugič leta 1774 izpod peresa njegovega učenca Kratzerja. Knjigo je dve leti po Janševi smrti izdal Münzberg, Janšev učenec in naslednik kot učitelj čebelarstva na dunajski čebelarski šoli, dobesedno na osnovi rokopisa, ki ga je zapustil Janša. Do zdaj je znanih šest izdaj, v slovenski jezik je bila prvič prevedena in izdana leta 1792 (Goličnik na pobudo Kumerdeja), sledil je še prevod leta 1906 (Rojina) ter skupaj še štiri izdaje. V knjigi sta omenjena svetovno znana čebelarja Reaumur in Schirach, kar potrjuje, da je Janša potem, ko se je naučil nemško, prebiral čebelarske knjige drugih piscev. Janševo drugo knjigo in njen prevod so tržili že pred letom 1800 tudi v Ljubljani.

Obe Janševi knjigi sta učbenika, ki poučujeta o kranjskem načinu čebelarjenja in sta Janši ter kranjskemu čebelarstvu prinesla svetovno slavo. Dunajski dvor je razposlal obe Janševi knjigi po c. kr. vojvodinah. Na splošno so priznana Janševa načela in načini čebelarjenja. Posebej so poudarjene njegove praktične izkušnje. Janša piše na kratko in jasno ter razumljivo. Knjigi sta uvrščeni v svetovno klasično čebelarsko literaturo, sta njena bisera.

3.13. Glavar, Janša: Čebelarški patent, Navodilo za čebelarske mojstre in obveza učenja čebelarjenja na Janšev način – Marija Terezija – 1775

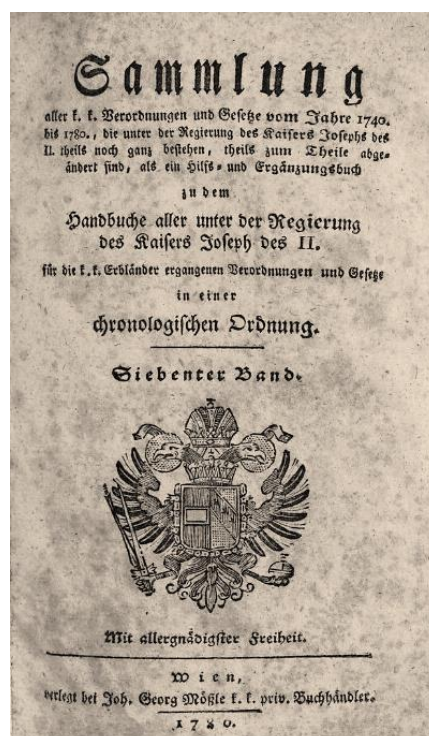
3.13.1. Glavarjeva spodbuda za pravno ureditev čebelarstva (1768)

Glavarjeva pobuda za pravno ureditev čebelarstva (1768) je predstavljena v poglavjih 3.4.1. do 3.4.3. Ponovimo, da je v Odgovoru, ki ga je Glavar napisal na osnovi svojih 24-letnih praktičnih čebelarskih izkušnjah ter prebiranja tujih čebelarskih knjig, podrobno in strokovno popisano čebelarjenje na Kranjskem. Še posebej so pomembni njegovi izvorni predlogi, kako odpraviti ovire, ki zavirajo razvoj čebelarstva. Pri tem je postavil v ospredje: **»... izobraževanje čebelarjev, čebelarsko šolo in zakonodajo ter vprašanje slovenske čebelarske literature.«** - Mihelič (1976). Z Odgovorom je bil seznanjen dunajski dvor, kar lahko sklepamo tudi na osnovi pripisa na zadnji strani rokopisa: *»poslano 30. julija 1768«*. Mihelič (1984) v 28. opombi (stran 323) piše: *»Njegovih predlogov za poživitev čebelarstva pri nas vlada sicer ni sprejela, je pa po njih ravnala, ko je ustanovila čebelarske šole na Dunaju, na Češkem in Moravskem, izdala čebelarški patent za Spodnjo Avstrijo in pripravljala še druge ukrepe v korist čebelarstva, ki pa jih je prekržala verjetno prav nenadna smrt tako A. Janše kakor cesarice M. Terezije. Kažejo pa ti Glavarjevi predlogi njegovo zavzetost za revnega kmeta, pripravljenost pomagati mu s tem, da dvigne njegovo izobrazbo.«* Glavarjev Odgovor je vsaj ena od posrednih, morda celo neposrednih, spodbud za ustanovitev dunajske čebelarske šole in izdajo čebelarskega patenta Marije Terezije.

Pregledno o zakonih in odlokih na področju čebelarstva poroča avtor z začetnico P. (1870).

3.13.2. Čebelarški patent Marije Terezije (1775)

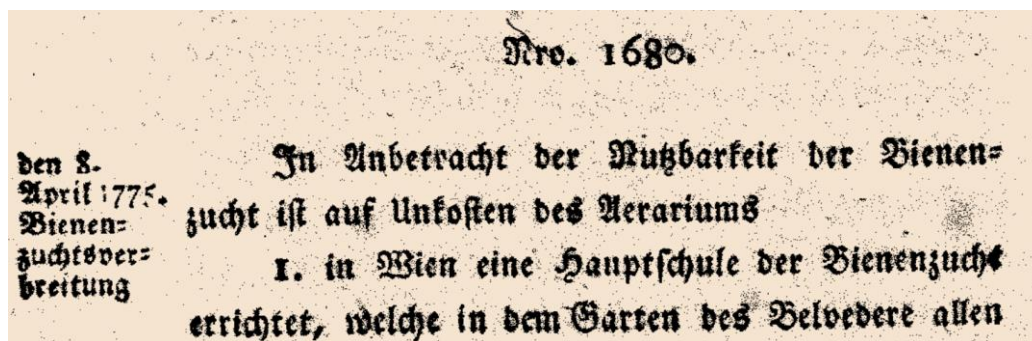
Marija Terezija je izdala čebelarški patent Bienenzuchtverbreitung (Razširjanje čebelarstva) 8. aprila 1775²⁷. Dosedanji slovenski prevodi so objavljeni leta 1873, 1899 in 2017. Patent ima 16 členov.

Sammlung Verordnungen und Gesetze, zvezek VII, 1786, str. 203

http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ220374503

²⁷Za spodnjo Avstrijo (Niederösterreich) od 1. aprila 1775(?) (Schopf, 1835)

Naslovna stran patenta Bienenzuchtverbreitung iz leta 1775, vir 29

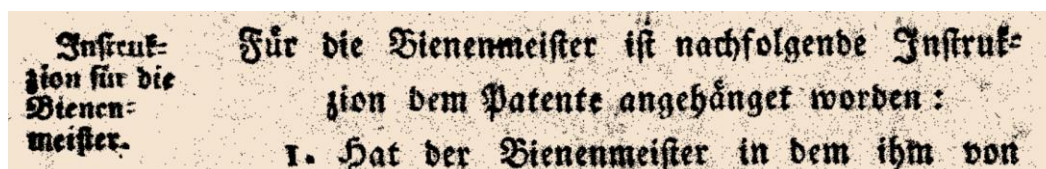
Mihelič (1934) pri presoji Čebelarskega patenta piše, da ta v celoti sloni na Janševih predlogih, ki jih je predložil Mariji Tereziji v načrtu za ustanovitev čebelarske družbe v Avstriji (glej pog. 3.8).

Šalehar in Gregori (2009) sta povzela določila čebelarskega patenta Marije Terezije, ki ima 16 členov in posebej poudarila:

- ustanovitev čebelarskih šol,
- čebelarstvo je prosto vseh davkov,
- čebelar sme prepeljati svoje čebele tudi na pašo,
- od panjev, ki se prevažajo na pašo, se ne plačuje mitnina,
- vsakemu je dovoljeno imeti poljubno število panjev,
- čebelar sme v 24 urah svoj roj zasledovati tudi na tuji zemlji,
- čebelna tatvina se mora kaznovati.

3.13.3. Navodilo za učitelje čebelarstva (1775)

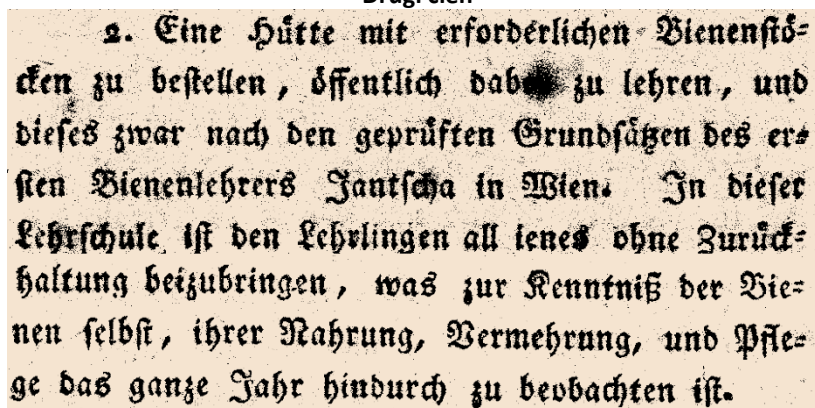
Patentu je dodan odlok Instrukzion für Bienenmeister (Instrukcija za čebelarske mojstre ali Navodilo za učitelje čebelarstva), ki ima 9. členov.

Naslovna stran odloka Instrukzion für Bienenmeister iz leta 1775, Sammlung Verordnungen und Gesetze, zvezek VII, 1786, str. 208, vir 29

Predstavitev dveh členov:

Drugi člen

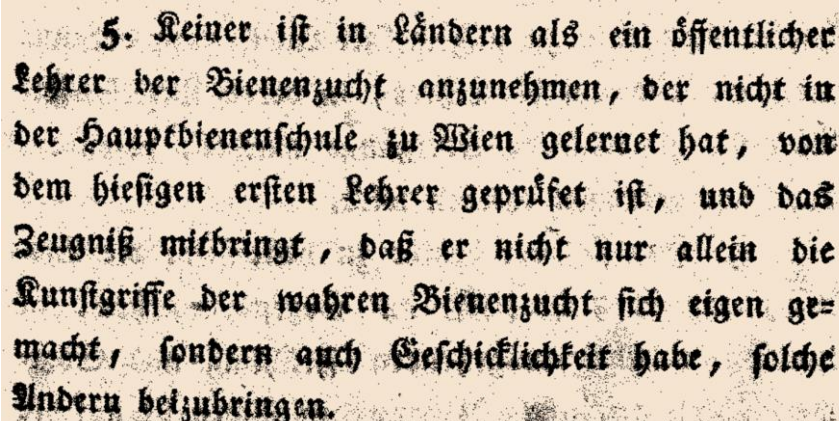

Str. 208

Prevod (mag. France Baraga):

»2. Učitelj mora naročiti čebelnjak z ustreznimi panji in ob njem javno poučevati po preizkušeni navodilih prvega čebelarskega učitelja Janše na Dunaju. V tej šoli bo poučil učence brez prikrajšanja o vsem, kar je mogoče skozi vse leto opazovati glede poznavanja čebel, njihove prehrane, razmnoževanja in gojenja.«

Peti člen

5. Keiner ist in Ländern als ein öffentlicher Lehrer der Bienezucht anzunehmen, der nicht in der Hauptbienenschule zu Wien gelernet hat, von dem hiesigen ersten Lehrer geprüft ist, und das Zeugniß mitbringt, daß er nicht nur allein die Kunstgriffe der wahren Bienezucht sich eigen gemacht, sondern auch Geschicklichkeit habe, solche Andern beizubringen.

Str. 209

Prevod (mag. France Baraga):

»5. Za javnega učitelja čebelarjenja v deželah naj se ne sprejme nihče, ki se ni učil na glavni čebelarski šoli na Dunaju, ki ga ni izprašal tukajšnji prvi učitelj in ki ne prinese spričevala o tem, da je ne le obvladal večine pravega čebelarjenja, ampak je tudi sposoben poučevati druge o tem.«

V drugem členu je Janšev čebelarski nauk zakonsko predpisan kot učni program na javnih čebelarskih šolah in peti člen določa pogoje, ki jih mora izpolnjevati učitelj čebelarjenja.²⁸

Marija Terezija je po izdaji čebelarskega patenta 8. aprila 1775 tega poslala v spodbudo svojim vojvodinam in zraven priložila po šest izvodov druge Janševe knjige, kar je prejela tudi tedanja Kranjska kmetijska družba.

3.13.4. Dodatka

Za boljše razumevanje čebelarskega patenta in Navodila za čebelarske mojstre (oboje izdano leta 1775) ter nasploh zakonodaje v čebelarstvu svetujem v branje še dve objavi:

- a. v reviji Slovenski čebelar in sadjerejec (1885) je objavljen v nadaljevanjih članek Čebelarska postava v Avstriji, ki ga je napisal dr. Pavl Aleks. Beck;
- b. v reviji Slovenski čebelar (1910, 1911) pa je objavljen v nadaljevanjih pregledni članek Čebela v zakonu, ki ga je napisal Zdolšek.

Vse objave so neposredno dostopne preko Digitalne knjižnice Slovenije.

²⁸ Pomembna člena z napotili tudi za sedanje izobraževanje na področju čebelarjenja.

3.13.5. Debevec (1967) o pomenu čebelarskega patenta (1775)

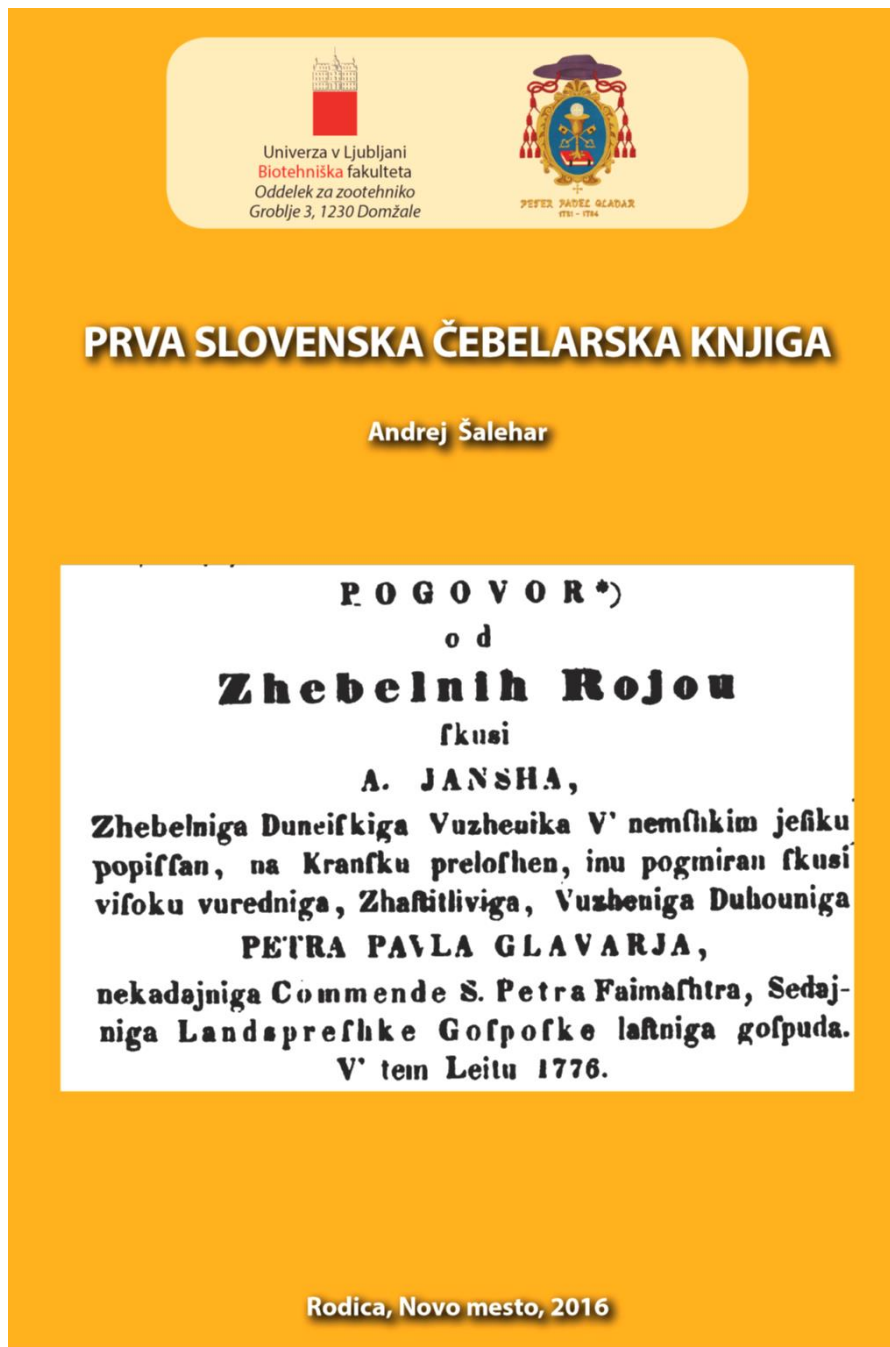
Leto 1775. — S čebelarskim patentom, zakonom o pospeševanju in zaščiti čebelarstva, ki ga je izdala avstrijska cesarica Marija Terezija z veljavnostjo za Spodnjo Avstrijo, Moravsko in Šlezijo ter od naslednjega leta tudi za Češko, so odpravili fevdalne privilegije. Čebelarje so oprostili dajatev (desetine!) in vseh davščin od čebel, njihove pravice pa zavarovali. Seveda je veljalo vse to le za omenjene dežele, medtem ko je na Kranjskem ostalo vse pri starem. Patent, pomemben mejnik v zgodovini čebelarske zakonodaje, je bil sestavljen v duhu načel, ki jih je nekaj let poprej predložil dvoru naš rojak Janša. Odslej je smel vsakdo čebelariti s poljubnim številom družin. Uradi in gosposka so bili dolžni kmeta tudi podpirati — vse to seveda v prej imenovanih deželah! Patent je urejal čebelarjeve pravice do rojev. Odslej je bilo prepovedano moriti čebele in pokončevati roparice. Določal je tudi ustanovitev potrebnih čebelarskih šol. Hkrati so izdali posebna »Navodila za čebelarske mojstre«, ki so določala na teh šolah poučevanje po preizkušanih načelih prvega čebelarskega učitelja Janša.

Debevec, 1967, str. 14-15, vir 50

3.13.6. Zaključek

Dva slovenska čebelarja, Glavar in Janša, sta neposredno vplivala na vsebino in izdajo čebelarskega patenta. Poudarjeno je ustanavljanje čebelarskih šol, čebelarstvo je prosto davkov, pri prevozih na pašo se ne plača mitnina, vsakdo lahko čebelari in še druge ugodnosti. Mihelič (1934) pri presoji Čebelarskega patenta piše, da ta v celoti sloni na Janševih predlogih, ki jih je predložil Mariji Tereziji v načrtu za ustanovitev čebelarske družbe v Avstriji. Dodan je odlok Navodilo za čebelarske mojstre, kjer je na javnih čebelarskih šolah predpisan Janšev čebelarski nauk.

3.14. Glavar: Pogovor o čebelnih rojih – napisana prva slovenska čebelarska knjiga – 1776

Naslovnica Prva slovenska čebelarska knjiga, 2016, vir 234
<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-1PPGJYDB> – 23. 12. 2019

3.14.1. O pisanju knjige

Peter Pavel Glavar je pisec prve slovenske čebelarke knjige v slovenskem jeziku, ki je z naslovom »Pogovor o čebelnih rojih« nastala leta 1776 (1779?). Zgodovina njenega nastajanja sega v leto 1768, ko je Glavar napisal znameniti »Odgovor«, v katerem je na podlagi svojih 24-letnih praktičnih čebelarških izkušnjah ter prebiranja tujih čebelarških knjig, kritično presodil predloge za izboljšanje čebelarstva, ki jih je dunajska dvorna pisarna posredovala tudi na Kranjsko. V njem je podrobno in strokovno opisal čebelarjenje na Kranjskem in predlagal, kako odpraviti ovire, ki zavirajo razvoj čebelarstva. V nobenem primeru ne s kaznimi, ampak s podukom ter nagradami. Poudaril je **izobraževanje čebelarjev, čebelarstvo šolo in zakonodajo ter vprašanje slovenskega čebelarstva čtiva**. Glavarjev »Odgovor« je prevedel Stane Mihelič in ga leta 1934 objavil v svoji knjigi »Anton Janša. Slovenski čebelar. Njegovo življenje, delo in doba« in nato še leta 1984 v reviji Slovenski čebelar²⁹.

Na koncu »Odgovora« je Glavar zapisal:

»Kmetom pa hočem olajšati čebelarjenje s tem, da jim bom ob nedeljah in praznikih v prostih urah ustno tolmačil čebelarški nauk, kateremu si laskam, da sem v deželi najbolj večšč. Pokazal jim bom tudi dejansko pri svojih čebelah vsa letna čebelarstva opravila in spretnosti ... Da, če je slavni Kmetijski družbi do tega, se ponujam, da bom vso svojo znanost (ker sem se mogel na tako majhnem prostoru le prav malo česa dotakniti) spravil na papir, da jo potem po obvestilih ali javnem tisku oznamim deželi ...«

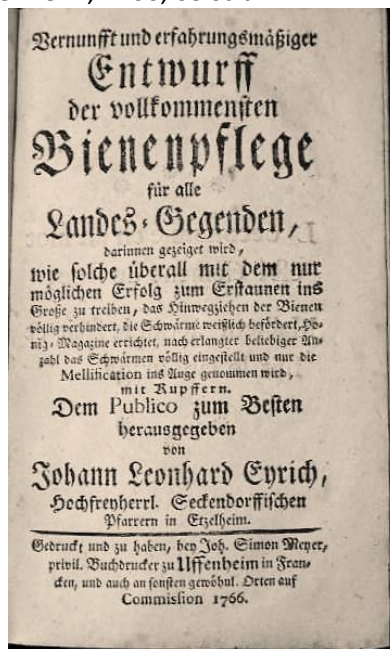
Ali je Kranjska kmetijska družba na Glavarjevo ponudbo odgovorila, ni znano. Glavar (1771 – cit. Mihelič, 1948 in Glonar, 1938) je v pismu Kranjski kmetijski družbi z dne 25. novembra 1771, v katerem je na njeno prošnjo kritično presojal Humlov spis »Sporočilo iz prakse, da matico res troti zunaj panja obhodijo« že uvodoma zapisal: *»... to in drugo razlagam v svoji učni knjigi »O praktičnem splošnem čebelarstvu«, ki jo pravkar pišem.«* Zupan (1984) meni: *»Ob Odgovoru pa se je Glavarju oblikovala misel, da bi napisal knjigo o praktičnem čebelarstvu. Janševa nemško pisana knjiga Razprava o rojenju čebel pa ga je spodbudila, da se je dela lotil z večjo vnemo in ponašil Janševo delo.«* Podobno je menil tudi Mihelič (1976): *»... na misel, da bi napisal knjigo o praktičnem splošnem čebelarstvu, ni pripeljala Janševa leta 1771 izdana nemško pisana Abhandlung vom Schwärmen der Bienen (Razprava o rojenju čebel), kakor bi človek sodil po naslovu Glavarjevega Pogovora, pač pa ga je verjetno spodbudila, da se je dela lotil z večjo vnemo ... Glavarjev rokopis Pogovora šteje skupaj 691 oštevilčenih odstavkov in od tega je 233 originalnih Janševih, 162 Janševih odstavkov je Glavar dopolnil, 296 odstavkov pa je originalnih od Glavarja.«* Stabej (1976) je poudaril: *»Primerjava Glavarjevega rokopisa z A. Janševo Abhandlung von Schwärmen der Bienen pokaže takoj, da Glavarjev Pogovor od Zhebelnih Rojou zdaleč ni kak slovenski prevod Janševe Abhandlung, ampak da je precej samosvoje Glavarjevo delo, ki pa se opira na Janševo.«* Rihar (1993) poroča o svojem proučevanju Glavarjeve in prve Janševe knjige naslednje: *»Glavarjev Pogovor od čebelnih rojev ni niti prevod, niti dopolnilo Janševe razprave o rojenju čebel, kar ugotovi brez težave tudi vsak v stroki nepoučeni, temveč povsem njegovo samostojno delo.«*

Glavar je v knjigi Pogovor o čebelnih rojih v 396. odstavku z naslovom: *»Pisarji so o čebelnem spolu razdeljenih misli«* zapisal: *»Božjega spoznanja učniki in pisarji niso pri popisovanju največjih božjih skrivnosti tako razdeljeni v mislih kakor so čebelarški pisarji o čebelnega spola rečeh. Veliko, števila ne vem, sem svoje dni prebral knjig, a tudi dva si nista edina. Stari, manj razsvetljeni, čisto preproste, izmišljene, neresnične reči kvasijo; mlajši, sodobni, s skušnjami bolj razsvetljeni, hočejo biti premodri, drug pred drugim bolj neznane misli prinašajo na dan.«*

V Glavarjevi knjižnici v Komendi so tri čebelarke knjige:

²⁹ Prevod Miheliča (1934) je priredil in dopolnil Baraga (2017)

- Eyrich, Johann Leonhard. Vernunft- und erfahrungsmäßiger Entwurff der vollkommensten Bienenpflege für alle Landes-Gegenden (Teoretična in praktična zasnova najpopolnejšega gojenja čebel za vse deželne okoliše). Ussenheim, 1766, 63 strani.

Naslovnica knjige – Eyrich 1766
foto Andrej Šalehar

V prvem poglavju je opisal sedem ovir v čebelarstvu, in sicer: morjenje čebel je prva in glavna ovira za povečevanje čebelarstva, neprimerno vsajanje rojev, premajhni panji, postavitev čebelnjaka, pomanjkanje večšin (usposobljenosti), slabo ogrebanje rojev in zunanji ter notranji sovražniki.

- Formanoir de Palteau, Guillaume Louis, Schirach, Adam Gottlob, Schreber, Daniel Gottfried. Sächsischer Bienenvater, oder des Herrn Palteau von Metz neue Bauart hölzerner Bienenstöcke : nebst der Kunst, die Bienen zu warten, und einer Naturgeschichte dieser Insekten (Saški čebelar ali nov način izgradnje lesenih čebelnih panjev od gospoda Palteau von Melz-a: poleg večine gojenja čebel in naravoslovja teh insektov). Leipzig in Zittau, 1766. 752 + 23 strani.

Naslovnica knjige - Formanoir de Palteau in dr. 1766
foto Andrej Šalehar

- Griesingers, Johann Jacob. Vollständiges Bienen-Magazin (prevod: Popolni čebelarski nauk).
Ulm 1769, 542 strani.

Naslovnica knjige - Griesingers 1769
foto Andrej Šalehar

Glavarjeva knjižnica v Komendi - tretji posnetek
foto Andrej Šalehar

Glavar je v teh knjigah našel koristnega pomočnika pri pisanju »Odgovora« (1768) in osnutka svoje čebelarске knjige O praktičnem splošnem čebelarstvu (1771) ter skupaj z Janševo knjigo Razprava o rojenju čebel pri Pogovoru o čebelnih rojih v letu 1776.

V Glavarjevi knjižnici pa ni več prve Janševe knjige. Demšar (1967) poroča, da se je Glavar v svojem pismu Tomelju 3. marca 1780 pritoževal, da »*Iskane knjige »O čebelnih rojih« avtorja Janše, nikjer ne najdem.*« Glavar je imel sodeč po zapisu v 396. odstavku Pogovora o čebelnih rojih še veliko drugih čebelarških knjig, ki pa niso bile vrnjene iz Lanšpreža v Glavarjevo knjižnico in so se porazgubile.

Mihelič (1976) poudarja, da je »... *lastna čebelarška praksa, razgledanost po starejših in sodobnih čebelarških spisih (v opombah so omenjeni poleg antičnih piscev tudi Schirach, Riem, Haase, de Gelieu, ...) in zasledovanje napredka tedanje znanosti sploh, vse to je vplivalo na Glavarja, da je načine čebelarjenja sproti izpopolnjeval in dopolnjeval.*« Oražem (1999) je zapisal: »*Ko je Glavar pisal Pogovor o čebelnih rojih, ni imel pred seboj samo Janševe Razprave o rojenju čebel, temveč tudi njegovo drugo delo Vollständige Lehre von der Bienenzucht (Popolni nauk o čebelarstvu) iz leta 1775.*« Tako piše in dokazuje tudi Rihar (1993). To je mogoče, ker je Marija Terezija po izdaji čebelarškega patenta 8. aprila 1775 tega in dekreta z dne 14. 4. 1775 oboje poslala po svojih vojvodinah in zraven priložila tudi po šest izvodov druge Janševe knjige, kar je prejela tudi tedanja Kranjska kmetijska družba.

Uredniki Wochentliches Kundschaftsblatt so leta 1775 pod v dveh nadaljevanjih objavljen Glavarjev članek o vzrokih pšenične snetljivosti na koncu pripisali, da »... *upajo, da jim Glavar ne bo odrekel objave svojih koristnih prizadevanj o čebelarstvu, da bi jih tako mogli sporočiti javnosti.*«

Še na vprašanje, zakaj je Glavar svojo čebelarško knjigo poimenoval Pogovor o čebelnih rojih, je treba najti odgovor. Mihelič (1976) meni: »*Glavar je verjetno že vnaprej slutil, da bo imel pri kmetijski družbi v Ljubljani težave pri izdaji svoje čebelarške knjige, pisane v slovenskem jeziku, in ji je najbrž zato dal naslov po Janševi Razpravi o čebelnih rojih, razen tega pa tudi zato, da bi kdo ne mogel oporekati, da Glavarjevo besedilo ne ustreza, ker se ne drži navodil, ki jih predpisuje »Navodilo za čebelarške mojstre«, izdane leta 1775 skupaj s čebelarškim patentom, v katerem je rečeno, da je treba poučevati čebelarstvo v čebelarških šolah po Janševih načelih.*«

3.14.2. Oddaja in usoda rokopisa

Umekova (2006) poroča, da je Glavar svoj v slovenskem jeziku napisan in dopolnjen prevod Janševe knjige o čebeljih rojih poslal Kranjski kmetijski družbi 26. julija 1779, da bi presodili, ali zasluži, da se izda. Toda družba dela ni izdala, najbrž zaradi tega, ker je bilo napisano v slovenskem jeziku in naj bi se »izgubilo«. Vprašanje, ki ostaja nepojasnjeno, je tudi, zakaj je Glavar, ki je napisal čebelarško knjigo leta 1776, to poslal na Kranjsko kmetijsko družbo šele sredi leta 1779. Delno to pojasnjuje Kidrič (1929): »*Končno se je spomnil lanšpreški Glavar svojega »Pogovora od čebelnih rojev« ter se je ob misli nanj preporodni tendenci še bolj približal. Postal je prvi Slovenec, ki se je dokopal do resnega sklepa, da bi morala izdajati Kranjska »Kmetijska družba« tudi slovenske spise. Poslal je namreč 27³⁰. julija 1779 prevod iz Janše družbinemu kanclerju grofu Dionizu Barbu, »da bi družba razsodila, ali zasluži, da se natisne«. Uspel ni.*«

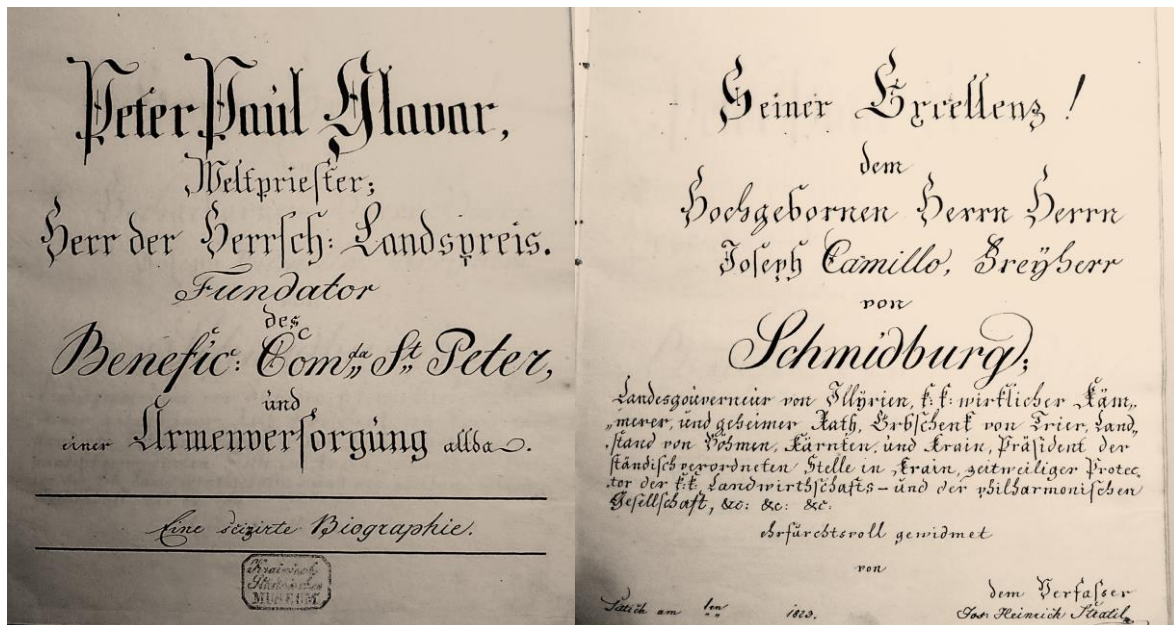
Rihar (1993) je primerjal Janševi knjigi in Glavarjev Pogovor. Opozarja in našteva nedoslednosti, napačne razlage, nezanesljiva priporočila ter podobne pomanjkljivosti iz Glavarjeve knjige. Avtor zaključuje: »... *kar vse dopušča domnevo, da je v vsebini Pogovora iskati vzrok, zakaj Kmetijska družba v Ljubljani 1779 prejetega rokopisa ni dala tudi natisniti.*«

³⁰ Pravilno: 26

Zato je Glavar kmetijsko družbo prosil, da bi mu vrnil vsaj rokopis, ker nima duplikata. Ni poznano, ali ga je kmetijska družba uslišala. Demšar (1967, 2004) je iz Glavarjevih izvirnih pisem Tomlju z dne 17. decembra 1781 in 31. decembra 1781 razbral, »da je prvotni spis Pogovora tedanji tajnik Kranjske kmetijske družbe grof Barbo izgubil in zato je treba na novo spis oskrbeti in prav v teh dneh ga končuje. Na koncu pisma 31. decembra 1781 ponovno omenja, da je moral na novo napisati namesto tistega, ki ga je pred dvema letoma Barbo izgubil.« Mihelič (1976) pa poroča, da sta skupaj z Demšarjem pri ponovnem pregledu omenjenih pisem ugotovila, da Glavar nikjer ne piše, »da je moral na novo napisati namesto tistega, ki ga je pred dvema letoma Barbo izgubil« Napisano je: »...Zahtevaj od blagajnika moje navodilo o čebelah, ki ga bom vnovič uporabil za izdelavo novega, namesto tistega, ki ga je izgubil Barbo...« Nejasnostim ob tem dodaja Stabej (1952), ko piše: »Rokopis o čebelarstvu je dal Glavar nedolgo pred smrtjo svojemu gojencu in nadarbinarju Jožefu Petru Tomlju z naročilom, da ga natisne »zum Wohle der Landbewohner« (za blagor podeželanov). Tomelj pa tega Glavarjevega naročila ni izpolnil.« Podobno piše Gruden (1910): »Prestavil je tudi v slovenščino in pomnožil z lastnimi dodatki Janševo Razpravo o rojenju čebel in nastala je knjiga Pogovor od zhebelnih rojov. Spis je izročil svojemu gojencu, beneficiatu Tomelju, da ga tiskanega objavi, kar se pa ni zgodilo.« Podobno piše tudi Stratil (1823) v prvem življenjepisu Petra Pavla Glavarja. Ni pojasnjeno, kateri rokopis je Glavar izročil Tomlju. Mihelič (1976) je podvomil o teh zapisih, ker po njegovem mnenju kmetijska družba Glavarju rokopisa ni vrnila in tudi novega naj ne bi Glavar napisal. O usodi Glavarjevega rokopisa nam tako še veliko ni znanega.

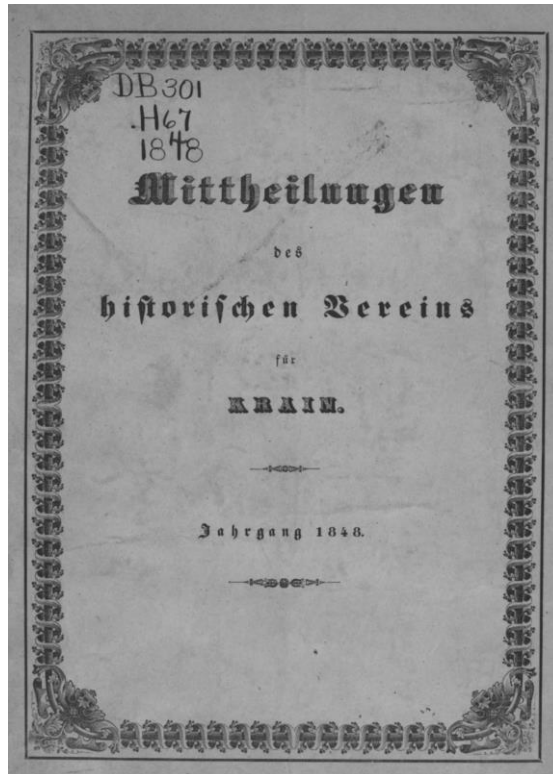
3.14.3. Prvi podatki o rokopisu

V prvi polovici 19. stoletja sta bila napisana v nemškem jeziku dva življenjepisa o Petru Pavlu Glavarju. Prvo je leta 1823 napisal Josip Henrik Stratil, ki pa ni bila objavljena, a je v rokopisu ohranjena v Arhivu Republike Slovenije (SI AS 869). Stratil (1823, cit. Stabej, 1952) je o pisanju čebelarke knjige zapisal: »Er schrieb auch zu gleicher Zeit, jedoch mit mehr Critic als Janscha, ein treffliches theoret. praktisches Werk über die Bienepflege, in der krainischen Sprache, welches er seinem Zögling Tomelli mit dem Auftrage kurz vor seinem Tode übergab, solches zum Wohl der Landesbewohner in Druck legen zu lassen; allein! Tomelli befolgte dieses so wenig, als so manch anders, was ihm sein Wohlthäter auftrug.« Ta zapis navaja v prevodu Vrhovec (1885): »Pisal je tudi, a bolj premišljeno kot Janša, izvrstno »Čebelorejo« v slovenskem jeziku ter jo oddal svojemu gojencu Tomelju malo pred svojo smrtjo, da jo da tiskati v prid rojakov; toda Tomelj ga je ubogal tudi v tem tako malo, kakor v marsičem družem, kar mu je naročil Glavar.«

Naslovna in prva stran: Biografska skica PPG, Stratil (1823 - SI AS 869), vir 212

V drugem življenjepisu o Petru Pavlu Glavarju, ki ga je objavil Rechfeld (1848), je praktično enako poročilo o pisanju čebelarke knjige, kot ga je napisal Stratil (1823) in je v zgornjem odstavku. V zadnjem delu življenjepisa pa Rechfeld (1848) poroča, da je prejel zelo dobro ohranjen Glavarjev rokopis šele tik pred zaključkom redakcije. Nobenega podatka ni, od kod je Rechfeld dobil Glavarjev rokopis in tudi ne komu ga je potem izročil. V svojem sestavku je objavil portret Petra Pavla Glavarja, naslov in predgovor njegovega rokopisa.

Naslovnica: Mittheilungen des historischen Vereins für Krain (1848)

Peter Paul Glavar - Mittheilungen des historischen Vereins für Krain (1848, slika: list med 28 in 29 stranjo), vir
176

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000115828323;view=1up;seq=40> - 24. 07. 2017

P O G O V O R *)
o d
Zhebelnih Rojou
fkusi
A. JANSCHA,
Zhebelniga Duneifkiga Vuzhenika V' nemškim jeziku
popiffan, na Kranfku preloffen, inu pogmiran fkusi
vifoku vuredniga, Zhaftiliviga, Vuzheniga Duhouniga
PETRA PAVLA GLAVARJA,
nekadajnega Commende S. Petra Faimaftra, Sedaj-
niga Landspreflke Gosposke lafniga gospuda.
V' tem Leitu 1776.

Rechfeld, P. J. Peter Glavar; naslov rokopisa..
Mittheilungen des historischen Vereins für Krain, 1848, str. 41, vir 176
Jezikovna posodobitev: glej poglavje Izdaja Zbornika ob 200-letnici ...

She v' Lejtu 1771 je A. Janscha, Krajnez, per Radolze na Gorenškim rojen, v nemškim Jesiku popifsou ene maihene Bukve od Zhebelnich Rojou sa suoje Navuka Sbelne Dunejfske Zhebelarje, katere po Deshelach resdelene prishle, so tudi na krainfku; ali kir v nashi Desheli to Nemshtvu na Kmetich navadnu ni, malukaterim flushijo. Napelalu je to mene, in Proshne nekaterich is gmein Lestva, kateri vezh deil Zhebele fhogajo, nashiga kraufkiga Zhebelarja na krainfki Jesik preloshiti.

Kir pak tudi jest sim v' Desheli en stari Zhebelar, inu fkusi dougo-lejtno Skushno Souzhen v' potrebnih Rezheh tega Zhebelarstva, sa obilnifhi podvuzhine dati, postopou sim se, is moje Skufhne, ene inu druge Rezhy perstaviti, inu nashiga Janscha Delu s taistim popolnemeishi sturiti. de vsi zhebeleni Gospodarje se bodo resgledati imeli v' potrebnich Opravilich svojevch Zhebel, fusebnu pak v' streshibi inu Pogmiraniu teh Rojov.

Rechfeld, P. J. Peter Glavar; Predgovor
Mittheilungen des historischen Vereins für Krain, 1848, str. 41, vir 176

Predgovor (jezikovna posodobitev):

»Že v letu 1771 je A. Janša, Kranjec, rojen pri Radovljici na Gorenjskem, napisal v nemškem jeziku majhno knjižico o čebelnih rojih za svoje vedoželjne dunajske čebelarje, ki je bila razdeljena po vojvodinah, tako tudi na Kranjsko; toda ker v naši deželi na kmetih nemško ne znajo, je bila koristna le nekaterim. To in pa prošnje nekaterih iz vrst navadnih podeželanov, ki že dalj časa čebelarijo, me je spodbudilo, da delo našega čebelarja prevedem v kranjski jezik.

Ker pa sem tudi sam v deželi poznan čebelar in sem skozi dolgoletno izkušnjo poučen o potrebnih stvareh za čebelarjenje ter sem sposoben več podučiti, sem se odločil, da iz svojih izkušenj dodam eno ali drugo stvar in s tem izpopolnim Janševo delo, da se bodo vsi čebelarji lahko podučili o potrebnih opravilih pri svojih čebelah, posebej o ravnanju in dopolnjevanju rojev.»

Rechfeld je pri naslovu rokopisa zapisal »*« in na isti 41. strani tudi pojasnil, da je naslovno stran in predgovor točno prepisal iz rokopisa. Naslovno stran in predgovor iz Glavarjevega rokopisa so po Rechfeldu povzeli v svojih objavah tudi Navratil (1906), Glonar (1938), Stabej (1952), Mihelič (1976) in Zupan (1984). Glavar v predgovoru kratko pojasnjuje, zakaj in kako je napisal svojo knjigo Pogovor o čebelnih rojih. Namenil jo je svojim preprostim rojakom (gmajn ljudstvo), da bi jih podučil o umnem čebelarstvu in tako pomagal iz revščine.

Slovenska čebela je v sestavku Znan rodoljub (1875) predstavila Petra Pavla Glavarja kot izvrstnega čebelarja. Pri tem omenja tudi njegov rokopis, ki ga je spisal v poduk čebelarjem in povzema zapise Rechfelda (1848) ter dodaja domnevo, da naj bi on dobro ohranjen rokopis še hranil. Uredništvo revije je o tem pri njem poizvedovalo, a odgovor v naslednjih številkah revije ni objavljen. Zapis v Slovenski čebeli so povzele Kmetijske in rokodelske novice v sestavku Spomini na zaslužene kmetovalce (1875).

Rihar (1993), ki ugotavlja, da je Glavarjev Pogovor od čebelnih rojev samostojno delo, je kritičen do Rechfeldovih zapisov: *«... Zato sta Rechfeldov (1848) naslov in predgovor, ki sta bila vstavljena kot naslov in predgovor v posodobljeni Miheličev Pogovor o čebelnih rojih (1976) neustrezna, ker navajata, da je Glavarjev Pogovor o čebelnih rojih prevod z dopolnili Janševe Razprave o čebelnih rojih iz leta 1771, le na določenih mestih (v letih 1776/78) pa mu je služil tudi Janšev Popolni nauk o čebelarstvu. Besedilo pogovora kaže duhovitega, k poskusništvu nagnjenega pisca, ki skuša biti čim bolj nazoren, da bi se približal preprostemu bralcu ...»*

3.14.4. Rokopis so našli

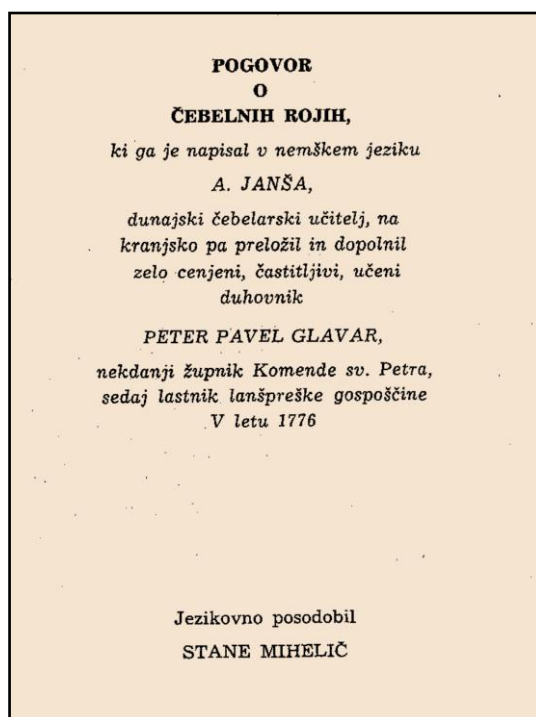
O najdbi rokopisa v tedanjem Osrednjem državnem arhivu Slovenije (v nadaljevanju ODAS) je Stabej (1952) napisal obširno razpravo v Slovenskem čebelarju in tudi v letu 1976 v posebnem poglavju Pogovor od zhebelnih rojou skusi v knjigi Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu. Stabej je decembra 1950 in januarja 1951 v državnem arhivu zbiral gradiva o slovenskem pratikarstvu in slovenskih imenih mesecev. Takrat ga je arhivarka gospa dr. Marija Verbič opozorila na slovenski rokopis o čebelarstvu. Pozneje je bilo po primerjavi z drugimi Glavarjevimi rokopisi potrjeno, da je to Glavarjevo delo. Najden je izvirnik in njegov prepis, za katerega se ne ve, kdo ga je napisal. Rokopis so odkupili za Narodni muzej in Arhiv v Ljubljani skupaj z nekaterimi drugimi Glavarjevimi rokopisi februarja 1932 od plemiške rodbine Hohenwart. Stabej (1976) meni, da so Glavarjeve rokopise pridobili ob opravljanju funkcij pri Kranjski kmetijski družbi. Stabej (1952) je zapisal: *»Glavarjev izvirni rokopis je napisan na dobrem in lepem belem papirju folio oblike, prepis izvirnika pa je napisan z drugo, do zdaj nam še neznano roko na nekoliko manj belem papirju večje folio oblike. Oba rokopisa sta uvezena skupaj v trde platnice iz sive lepenke, hrbet pa in ogli so usnjeni.»* Izvirnik in prepis rokopisa opisuje tudi Dolenc (1983/1987): *»Glavar P. Peter. Pogovor od Zhebelnih Rojou. Iz leta 1776, 148 listov, 33,0 x 20,0 cm; papir, trde platnice, slovenščina, bohoričica.»*

Naslovne strani in predgovora pri izvirniku in prepisu rokopisa niso našli. Za oba so edini poznani podatki v Rechfeldovi objavi iz leta 1848, ki je opisana v prejšnjem poglavju. Stabej (1976) opisuje rokopis in poroča, da je vsebina razdeljena v 53 pogovorov (oddelkov ali poglavij). Celotna vsebina je razčlenjena na 691 odstavkov, ki so napisani zelo skrbno, redke napake so popravljene kar na robu. Omenja tudi možnost, da je Glavar rokopis pisal na osnovi nekega osnutka.

3.14.5. Izdaja zbornika Ob 200-letnici pisane besede v čebelarstvu

Stabej (1952) je predlagal, da naj bi bil rokopis natisnjen kot knjiga. Šele na občnem zboru Zveze čebelarških društev za Slovenijo (v nadaljevanju: ZČDS) dne 8. maja 1966 so sprejeli delovni program, kjer je v drugi točki zapisano: »V obdobju od leta 1968 do 1973 izda ZČDS tudi Peter Pavel Glavarjev slovenski rokopis Razprave o rojenju, to je Pogovor o čebeljih rojih, kakor ga je priredil P. P. Glavar s svojimi pripombami k Janševi »Razpravi«. Za izvedbo je bil zadolžen Leopold Debevec.« V prvi številki Slovenskega čebelarja leta 1972 je objavljeno poročilo takratnega predsednika ZČDS Valentina Benedičiča o izvajanju nalog v letu 1971. Podrobno je predstavil Zbornik o slovenskem čebelarstvu v dobi Antona Janše in namen, da bo po načrtu v zborniku objavljen Glavarjev rokopis Pogovor o čebelnih rojih iz leta 1776. Na kratko je pri tem tudi predstavil, kako se je rokopis izgubil in bil potem leta 1950 spet najden. Poudaril je, da to delo ni pomembno samo za čebelarje kot še vedno aktualno strokovno čtivo, temveč tudi za slovensko jezikoslovje kot pomemben prispevek za razvoj slovenskega jezika. Dodal je, da bo v zborniku objavljen tudi slovenski prevod v nemščini napisanega rokopisa iz 18. stoletja Praktische Bienen Aeconomie (Praktično čebelarstvo), ki naj bi ga napisal Matej Furlan. Zbornik naj bi bil zgovoren prikaz našega čebelarstva v 18. stoletju.

ZČDS je uspela izdaja zbornika uresničiti leta 1976, ko je bila izdana knjiga »Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu«. Uredil jo je Martin Mencej in obsega 335 strani. Jezikovno posodobljeno je bilo po 200 letih končno izdano delo Petra Pavla Glavarja Pogovor o čebelnih rojih. Najdenemu rokopisu sta bila dodana naslovna stran in predgovor iz Rechfeldove objave leta 1848.

Naslovnica Glavarjeve knjige Pogovor o čebelnih rojih (1776).

Vir: Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu, 1976, str. 79, vir 130

Slovenski čebelar je leta 1976 v deseti številki objavil obsežen članek Monumentalna čebelarska publikacija – Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu, ki ga je napisal France Guna. Poudarja, da je knjiga neprecenljive vrednosti, ki odlično prikazuje in osvetljuje napredne tendence in napore naših prednikov s Petrom Pavlom Glavarjem kot osrednjo osebnostjo. Zasnovana je kot zbornik. Vključene so jedrnate in izčrpne razprave o Petru Pavlu Glavarju, ki so jih prispevali: Viktorijan Demšar, Stane Mihelič in Jože Stabej. Sledi objava jezikovno posodobljenega (Stane Mihelič) Glavarjevega dela

Pogovor o čebelnih rojih. Na koncu zbornika je objavljen tudi prevod (Leopold Debevec) »Furlanove« knjige Praktično čebelarstvo skupaj s spremno besedo.

3.14.6. Za koga je Glavar pisal čebelarstvo knjigo?

Odgovor na vprašanje je Glavar v 46. in 47. pogovoru, ko razpravlja o zadržkih v čebelarstvu, napisal v knjigi kar sam. Posebej poudarja pomanjkanje znanja o čebelarjenju in potrebo po poučevanju (šoli), kot na primer v odstavkih:

577. Nevednost preprostega ljudstva v čebelarstvu

Nevednost kmeta, posebno v Dolenji Kranjski deželi, je tako velika, da je ni moč popisati, saj ne zna tudi v najmanjših rečeh ravnati s čebelami. Čebele prepušča same sebi, niso mu mar, še enkrat k njim ne pogleda, vso skrb, ki jo ima, je, da roj, če po sreči naleti nanj, z žlico ogrebe, in s tem, če roj količkaj slabo sedi, zamudi dva dni.

584. Neumnost ali nevednost naj bi odpravil pričujoči pouk

Da bi odpravil nevednost čebelarjev in jih poučil o potrebnih opravilih, ker eni ali drugi moji deželni znajo kranjsko brati, sem iz ljubezni do njih napisal te bukve v materinem jeziku, da se bodo mogli v njih ne le kakor v ogle dalu razgledati, ampak tudi druge svoje sosede podučiti in jim jih brati.

586. Po farah so potrebne javne čebelarske šole

Toda ni mi neznano, da so tako gosposke kakor duhovščina preobložene z opravili, da jim, čeprav bi bili voljni skazati podložnim ljubezen, lastna opravila tega ne puste. Zatorej se mi zdi še celo potrebno nastaviti po večjih farah javne čebelarske učitelje, h katerih nauku bi mogli hoditi ob praznikih in nedeljah pametnejši fantje, iz vsake vasi po eden ali dva.

Ob 200-letnici pisane besede v slovenskem čebelarstvu. 1976, str. 227–230, vir 130

3.14.7. Pomen prve čebelarstvo knjige v slovenskem jeziku

Mencej (1972) v sestavku Peter Pavel Glavar poudarja: »... P. P. Glavar je bil prvi, ki je pisal o čebelah in čebelarjenju v slovenskem jeziku z namenom in željo, da bi s svojim znanjem in izkušnjami koristil preprostemu slovenskemu človeku. Njegova slovensko pisana razprava »Pogovor o čebelnih rojih« res, da ni bila natiskana in razmnožena, kar je želel, ker ni šlo v račune in so tudi prepričali takratni nemški in nemčurski voditelji na Slovenskem ...« Podobno poroča Pavlin (2003), da je bil Peter Pavel Glavar pomemben za razvoj slovenskega čebelarstva, saj je med drugim **napisal prvo čebelarstvo knjigo v slovenskem jeziku**. Mencej (1984) je še zapisal: »Neprecenljivo uslugo sta napravila slovenski kulturni zgodovini Jože Stabej in Marija Verbič, ko sta po skoraj 200 letih izbrskala in rešila pozabe »izgubljeni« in vse do tedaj toliko iskani Glavarjev slovenski rokopis Pogovor o zebelnih rojou ... Glavar pa je bil prvi (z izjemo Kranjske pratike), ki je pri nas pisal zunaj okvira nabožne literature. Kot umen in izkušen čebelar se je glede tega še posebno uveljavil na čebelarskem področju.« Mihelič (1991) piše: »Z Glavarjem se je pričelo slovensko strokovno in poljudno gospodarsko slovstvo, saj je Pogovor o čebeljih rojih prvi slovenski poljudno gospodarski spis sploh in tudi prvi učbenik za čebelarje. Ni izključeno, da se

je pri P. P. Glavarju učil tudi dvorni čebelar Anton Janša, ki je bil trinajst let mlajši od njega.» Podobno poudarja Ledinekova (2012) v zapisu: »Peter Pavel Glavar je v letih 1776 in 1778 prevedel in dopolnil Janševo razpravo Pogovor o čebelnih rojih, ki velja za prvo knjigo o gospodarjenju s čebelami in nasploh prvi primer strokovne literature v slovenščini.«

Kidrič (1929-1938) piše, da je Peter Pavel Glavar prevedel Janšev spis o čebelnih rojih iz leta 1771. *»Storil je to, ker je upošteval »prošnjo nekterih iz gmajn lestva«, češ »kir v naši deželi to nemštvo na kmetih navadno ni«, naklanjali so ga morda tudi še kaki drugi globlji razlogi, da je postal prvi Slovenec, ki je hotel s pomočjo slovenske tiskane besede širiti gospodarski nauk.«* To je zapisal tudi Debevec (1952). Kidrič (1930) navaja, da je Glavar priredil leta 1776 Janševo »Abhandlung von Schwärmen der Bienen« iz leta 1771. V nadaljevanju je ponovil, kar je zapisano pod njegovim prejšnjim citatom. Glonar (1938) v obsežnem in v nadaljevanjih objavljenem sestavku Peter Pavel Glavar piše: *»Zdaj imamo tudi že točnejše poročilo o njegovi knjigi o čebelarstvu, ki jo je tri leta prej še samo označil kot namero. Vendar pa je trajalo še nekaj let, preden je bila končana. Rokopis je namreč poslal šele 26. julija 1779 kanclerju kmetijske družbe, grofu Barbu, s prošnjo, naj ga da družba komu v presojo in poskrbi za tisk. Ta želja se Glavarju ni izpolnila. Knjiga ni izšla, in tudi rokopis, ki je bil še leta 1848 v rokah raznih ljudi, je po tem letu izginil.«* Podobno je zapisal tudi Valenčič (1972): *»... P. P. Glavar v prvi preporodni generaciji, ki se je zavzemala za uveljavljanje slovenskega jezika. Leta 1776 je prevedel spis Antona Janše o čebelnih rojih in je prvi Slovenec, ki je hotel s pomočjo slovenske tiskane besede širiti gospodarski nauk. Kot prvi je tudi občutil potrebo, da bi Kranjska kmetijska družba izdajala slovenske spise, ki naj bi prešli v last kmetov in jim pomagati do boljše strokovne izobrazbe in gospodarskega napredka. Zato je »Pogovor od čebelnih rojev« izročil kmetijski družbi za natisk, vendar spis ni bil objavljen.«* Podobno je zapisano v Slovenski biografiji (2013), kjer je objavljena biografija Petra Pavla Glavarja, ki jo je sestavil Glonar. Mihelič (1976) je predstavil Glavarja in njegovo knjigo takole: *»Glavar je pisal za preprostega, kakor pravi sam, za neukega Slovenskega čebelarja, deloma obremenjenega z zaostalostjo in polnega vraževerja. Zato je menil, da ni dovolj v praktični čebelarski knjigi le nakazovati potrebnih opravil in svojih izkušenj, ampak jih tudi utemeljevati in dokazovati, zakaj so potrebne in zakaj prav take. Posledica tega je, da se ponekod le preveč ponavlja in da tudi zahaja v res nepotrebne nadrobnosti.*

Po drugi strani pa je treba poudariti, da Glavarjev Pogovor o čebelnih rojih ni le prvi slovenski poljubno strokovno besedilo in čebelarski učbenik, ki po svoji izčrpnosti, samostojnosti in pristnem slovenskem izrazju prekaša domala vse v 18. stoletju izšle slovenske poljudno strokovna besedila, ampak veliko več. Reči smem, da se z njim začenja slovensko strokovno in poljudno gospodarsko slovstvo. V njem je podana tudi realna podoba tedanjega čebelarstva na Kranjskem, njegove odlike in ovire, ki mu stoje nasproti, predlogi za izboljšanje, skratka, tudi vse tisto, kar je nakazal že leta 1768 v Odgovoru in kar je še nadrobneje osvetlil v svojem poročilu Kranjski kmetijski družbi.« Oražem (1999) tudi poudarja: *»Pogovor o čebelnih rojih je pisan v slovenščini in je prvi slovenski poljudno-gospodarski spis sploh in prvi učbenik za čebelarje.«* Pridružimo se lahko mislim Miheliča (1972): *»Ko bi bila usoda Slovincem bolj naklonjena in bi bil izšel l. 1776 Glavarjev Pogovor o čebelnih rojih, potem bi bili že tedaj, tj. pred skoraj dvesto leti, izvedeli resnico o večkratnem parjenju matice.«*

Zupan (1984) piše, da je Glavar pojasnil, da se je: *»... pisanja lotil iz ljubezni do podložnikov, kakor tudi do te nedolžne živalce, ki mi je edina zabava ... Da bi odpravil nevednost čebelarjev in jih poučil o potrebnih opravilih, ker eni ali drugi moji deželanki znajo kranjsko brati, in iz ljubezni do njih sem napisal te bukve v materinem jeziku, da se bodo mogli v njih ne le kakor v ogledalu razgledati, ampak tudi druge svoje sosede podučiti in jih jim brati ... Pogovor o čebeljih rojih je prvi slovenski poljudno gospodarski spis in prvi učbenik za čebelarje. Z njim se začenja slovensko strokovno in poljudno gospodarsko slovstvo.«* Sivec (1984) poudarja, da je Glavarjev Pogovor prvi slovenski poljubni strokovni tekst in čebelarski učbenik, ki zdaleč presega tovrstne tekste 18. stoletja, zato mu bo treba posvetiti še več pozornosti. O knjigi Pogovor o čebelnih rojih piše tudi Šalehar (2014). Leganova (2011) pojasnjuje,

da se je v poljudno strokovnih priročnikih tistega časa, v drugi polovici 18. stoletja, razvijalo izrazje različnih kmetijskih panog. Pri tem omenja tudi čebelarstvo in Glavarjevo delo Pogovor o čebelnih rojih.

V knjigi Obujeni spomin, ki sta jo uredila ob 220-letnici Glavarjeve smrti Šivic in Zupan (2004), je Šivic v sestavku Peter Pavel Glavar – čebelar zapisal: »... iz njegove v rokopisu ohranjene knjige Pogovor o čebelnih rojih Za naše čebelarstvo pa je nedvoumno največjega pomena Pogovor o čebelnih rojih, ki je prvi slovenski poljudnoznanstveni spis sploh in prvi učbenik za čebelarje posebej. Lahko rečemo, da se z njim začne slovensko strokovno in poljudno gospodarsko slovstvo.«

Zanimiv in pomemben je tudi zapis Miheliča (1948), ko piše: »Po vsem tem nam mora biti samo žal, da ni izdal svoje učne knjige »O praktičnem splošnem čebelarstvu« in da se je izgubil tudi njegov prevod Janševe knjige »Razprava o rojenju«, ki ga je opremil s svojimi pripombami. Prav gotovo bi bili naši v teh delih še večje dokaze za to, da je partenogeneza našim čebelarjem že tedaj v praksi, ni bila neznana in da danes pripisuje po krivici čebelarska zgodovina marsikatere zasluge, in izume ljudem, ki so svojo učenost pobrali pri nas.«

Zveza čebelarskih društev za Slovenijo je skupaj s prebivalci Komende in okolice ob 250-letnici Glavarjevega rojstva leta 1972 na benefijijski hiši v Komendi (glej sliko) odkrila Petru Pavlu Glavarju spominsko ploščo (glej sliko). Vabilo je objavil Slovenski čebelar (1972) in v njem so zapisali: »Peter Pavel Glavar je bil prvi Slovenec, ki je hotel s pomočjo slovenske tiskane besede širiti med preprostim ljudstvom gospodarske nauke. Leta 1776 je namreč napisal v slovenščini »Pogovor od čebelnih rojev«, ki naj bi bil prevod Janševe »Razprave o rojenju čebel«. V to delo pa je vnesel toliko lastnega čebelarskega znanja, da ga ni več mogoče imeti zgolj za prevod omenjene Janševe »Razprave«.«. Na spominski plošči pa so poudarili:

»ZAČETNIKU SLOVENSKEGA ČEBELARSKEGA SLOVSTVA«
Spominska plošča Petru Pavlu Glavarju na benefijijski hiši v Komendi (1972)
foto Andrej Šalehar

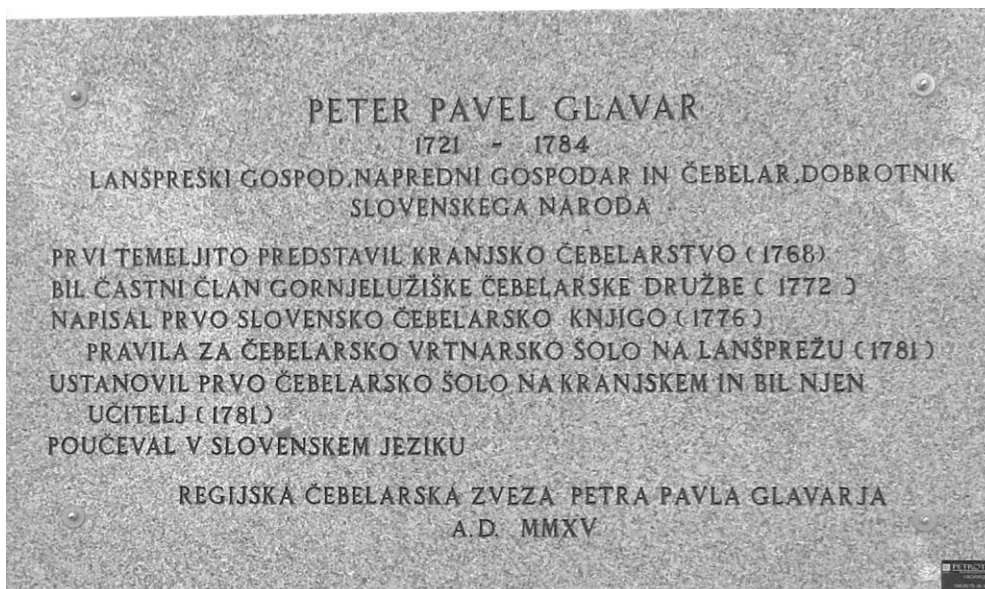

Beneficijnska hiša v Komendi s spominsko ploščo Petru Pavlu Glavarju -

foto Andrej Šalehar

Regijska čebelarstva zveza Petra Pavla Glavarja je na pročelju kapele na Lanšprežu leta 2015 odkrila spominsko ploščo Petru Pavlu Glavarju (Č.E. (2015)).

Spominska plošča Peter Pavel Glavar - kapela na Lanšprežu - 2015

foto Andrej Šalehar

Zapisano je tudi:

NAPISAL PRVO SLOVENSKO ČEBELARSKO KNJIGO (1776)

V slavnostnem nagovoru ob odkritju spominske plošče PPG, je Dovč (2015) predstavil pot pisanja prvega strokovnega čebelarstva dela v slovenskem jeziku od leta 1768 dalje, oddajo rokopisa leta 1779 Kranjski kmetijski družbi in njegovo nenavadno usodo, ki priča o človeški majhnosti.

Za popolnejšo presojo pomena prve čebelarke knjige v slovenskem jeziku dodajmo še zapis, ki ga je pripravil Zdešar (2009): *»Začetnik strokovnega dela in učenja čebelarstva v Sloveniji je Peter Pavel Glavar, zato je naš prvi čebelarški klasik. Čeprav so se njegova v slovenščini pisana strokovna dela ohranila le v rokopisu, so neprecenljivi prispevki k razvoju čebelarstva na slovenskih tleh njegova čebelarška šola in zadruga, poučevanje čebelarjev v slovenskem jeziku, odgovor dvoru v imenu Kmetijske družbe in drugo, še posebej pa njegov vizionarski način čebelarjenja ... Glavarjeva zapuščina vsebuje temeljno sporočilo slovenskemu čebelarstvu tudi za tretje tisočletje Njegova fiziokratska in razsvetljenska prepričanja, neutrudna pospeševalna dejavnost in neizmerna dobrota do preprostih ljudi so bili povod za to, da je o čebelarstvu učil in pisal v domačem jeziku, čeprav je brez težav pisal v petih jezikih. Tujemu plemstvu na naših tleh, ki je imelo tudi monopol nad tiskom, ni bilo všeč, da bi v slovenščini natisnili strokovna dela za preprosto kmečko ljudstvo. To je bila ob občudovanja vredni življenjski in čebelarški poti Petra Pavla Glavarja za čebelarstvo in slovenstvo neugodna zgodovinska okoliščina.«*

O Glavarjevih zapisih na področju čebelarstva poroča Mencej (1992): *»Sicer je vsestransko razgledan in za čebelarstvo zagreti P. P. Glavar v slovenskem jeziku pripravil nemško pisane razprave A. Janše O ČEBELJIH ROJIH že dve desetletji prej in s tem zaoral ledino, »da bi odpravil nevednost čebelarjev in jih podučil o potrebnih opravilih, ker eni in drugi moji deželani ne znajo nemško brati in iz ljubezni do njih sem napisal le te bukve v maternem jeziku.« Rokopis, pripravljen za tisk pa je bil (ne)namerno izgubljen...«*

Podrobnejša presoja čebelarjenja, o katerem piše v svoji knjigi Glavar, naj bo prepuščena drugim poznavalcem čebelarstva. Za slovensko slovstvo je neprecenljive vrednosti **prvo in obširno slovensko čebelje in čebelarstvo izrazje**, ki je prvič zapisano v tej knjigi. Nekatere slovenske izraze so v svojih delih sicer zapisali pred njim že drugi kot na primer Valvasor (1689), ki je zapisal v nemškem besedilu slovenski izraz ZHEBELA ali Scopoli (1770) v latinskem besedilu izraza MATERNZA in TROTТА. Tudi to knjigo, Glavar namenja, preprostim, revnim sorojakom. S poučevanjem jim želi pomagati iz revščine, poklanja jim svoje znanje in izkušnje, torej pred 240 leti na način, ki je v veljavi tudi še danes.

Na koncu še zanimivost iz Slovenskega čebelarja. Šivic (2010) v svoji rubriki Novice iz sveta, poroča o ukrajinskem čebelarju Prokopoviču, ki je leta 1827 v Ukrajini ustanovil prvo zasebno čebelarstvo šolo in napisal knjigo Razmišljanja o čebelah, ki pa ni nikoli natisnjena. Na koncu se sprašuje: *»Ali ni njegova usoda nekoliko podobna usodi našega Petra Pavla Glavarja?«*

3.14.8. Objave na spletu

Glavarjev rokopis Pogovor od Zhebelnih rojou si je mogoče ogledati na spletnih naslovih:

<http://www.dedi.si/dediscina/460-pogovor-o-cebelnih-rojih> - 27. 1. 2016.

Pogovor o čebeljih rojih – Glavar, Peter Pavel, 1776.

<http://nl.ijs.si/imp/wikivir/dl/WIKI00527-1776.html> - 27. 1. 2016.

Tiskano izdajo knjige Pogovor o čebelnih rojih (iz knjige: Ob 200-letnici pisane besede v slovenskem čebelarstvu, Ljubljana 1976) si je mogoče ogledati na spletnem naslovu:

<http://www.dedi.si/virtualna-knjiga/28706> - 27. 1. 2016.

3.14.9. Izdaja knjige ob 240-letnici

Stabej (1952) je predlagal: *»Ker rokopis ni preveč obširen, ne bi bilo, po mojem, prav nič odveč, da bi bil natisnjen kot knjiga z vsemi potrebnimi pripomočki in pojasnili, saj je prvo slovensko pisano delo o*

čebelarstvu in s slovenskim gospodarskim poukom ... Delo naj bi izšlo za 170. letnico Glavarjeve smrti l. 1954.« Tudi Debevec (1967) poziva, da naj bo vseh nas dolžnost, da rokopis v dostojni opremi izdamo v tisku. Predlog se je deloma izpolnil šele leta 1976, ko je bil izdan zbornik Ob 200-letnici slovenske pisane besede o slovenskem čebelarstvu in sestavni del zbornika je tudi Glavarjev Pogovor o čebelnih rojih. V zadnjih letih je Glavarjev rokopis Pogovor o čebelnih rojih dostopen tudi na spletu. Prav tako je na spletu dostopna jezikovno posodobljena Glavarjeva knjiga.

Mineva 240 let od nastanka Glavarjeve prve slovenske čebelarske knjige – Šalehar (2016) in čas je, da se izpolni Glavarjevo naročilo Tomelju nedolgo pred smrtjo, da naj da knjigo natisniti in uresniči Stabejev predlog iz leta 1952.

V letu 2017 je bilo izpolnjeno Glavarjevo naročilo Tomelju in uresničen je bil Stabejev predlog. Izšla je knjiga Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja (2017) in v prvem delu Pogovor o čebelnih rojih je objavljen diplomatičen prepis in jezikovna posodobitev Pogovora o čebelnih rojih - Atelšek (2017). Dodana je študija Po poti knjige Pogovor o čebelnih rojih, prva slovenska čebelarska knjiga – Šalehar (2017).

3. 14. 10. Zaključki in sklepi

Na osnovi raziskave arhivskih in drugih gradiv o knjigi Petra Pavla Glavarja Pogovor o čebelnih rojih lahko naredimo naslednje zaključke in sklepe:

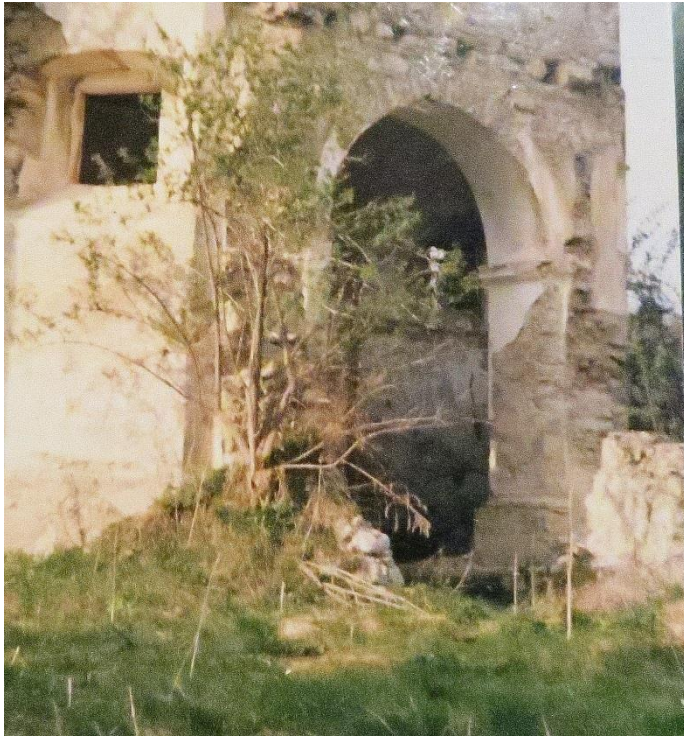
1. Peter Pavel Glavar je napisal prvo slovensko čebelarsko knjigo.
2. Peter Pavel Glavar je že leta 1768 ponudil Kranjski kmetijski družbi, da napiše za slovenske čebelarje knjigo s poukom o čebelarstvu v domačem (deželskem, slovenskem) jeziku.
3. V pismu Kranjski kmetijski družbi 25. 11. 1771 sporoča, da piše učno knjigo z naslovom O praktičnem splošnem čebelarstvu. Le malo je verjetno, da bi takrat že imel v rokah prvo nemško pisano Janševo knjigo iz leta 1771.
4. Pozneje jo je preimenoval po Janševi knjigi Razprava o rojenju čebel v Pogovor o čebelnih rojih, ki jo je napisal leta 1776. Vendar tega ne pomeni, da je to le prevod prve Janševe knjige, ampak temeljito in obširno dopolnjena z Glavarjevimi dolgoletnimi praktičnimi čebelarskimi izkušnjami in znanjem iz tujih čebelarskih knjig, ki so nekatere ohranjene tudi v njegovi knjižnici v Komendi. Rihar (1993) meni, da je to popolnoma Glavarjevo samostojno delo.
5. Leta 1779 je knjigo poslal Kranjski kmetijski družbi. Ta je ni natisnila, verjetno zaradi tega, ker je bila napisana v slovenskem jeziku. Rihar (1993) dodaja, da je v vsebini Pogovora iskati vzrok, zakaj Kmetijska družba v Ljubljani 1779 prejetega rokopisa ni dala tudi natisniti.
6. Leta 1823 je o Glavarjevem pisanju knjige pisal Stratil.
7. O rokopisu Glavarjeve knjige je obširno poročal leta 1848 Rechfeld.
8. Leta 1932 je grofica Hohenwartova prodala Glavarjeve rokopise Narodnemu muzeju.
9. Na rokopis, ki so ga našli v letih 1950/51 med Glavarjevimi rokopisi po prenosu v tedanji osrednji državni arhiv Slovenije, je opozorila arhivarka dr. Marija Verbič.
10. V reviji Slovenski čebelar je rokopis Pogovor o čebelnih rojih obširno in temeljito predstavil Stabej leta 1952 (v treh nadaljevanjih).
11. Čebelarska zveza Slovenije je leta 1976 v zborniku Ob 200-letnici pisane besede v slovenskem čebelarstvu izdala tudi Pogovor o čebelnih rojih.
12. Rokopis knjige in izdaja iz zbornika sta objavljena na spletu.
13. Kot samostojna knjiga Pogovor o čebelnih rojih še ni izšla.
14. V letu 2017 je bilo izpolnjeno Glavarjevo naročilo Tomelju in uresničen je bil Stabejev predlog. Izšla je knjiga Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja (2017) in v prvem delu Pogovor o čebelnih rojih je objavljen diplomatičen prepis in jezikovna posodobitev Pogovora o čebelnih rojih - Atelšek (2017). Dodana je študija Po poti knjige Pogovor o čebelnih rojih, prva slovenska čebelarska knjiga – Šalehar (2017).

15. Pogovor o čebelnih rojih je med prvimi slovenskimi strokovnimi publikacijami in v njej je zapisano prvo in obširno slovensko čebelje in čebelarstvo izrazje.

Landspreis (Lanšprež), slika 124
Valvasor, Janez Vajkard. Topographia Ducatus Carnioliae modernae.
Ljubljana 1995, 316 str.

Landpreis

Razpadajoča kapela
P. P. Glavarja v Lanšprežu
Razrušena na hrbtini
P. P. Glavarja 1861

Razrušena kapela na Lanšprežu in zapis na hrbtni strani fotografije
Vir: Arhiv Glavarjevega beneficija

Kapela na Lanšprežu
foto Andrej Šalehar

3.15. Glavar: Predlog za dvig čebelarstva na Kranjskem (drugi Glavarjev Odgovor) – 1781

3.15.1. Pobuda dunajskega dvora po sprejetju čebelarskega patenta – 1775

Dunajska dvorna pisarna je poslala maja 1775 Dvorni dekret z dne 14. aprila 1775, Čebelarski patent in odlok Navodilo za čebelarske mojstre (Bienenzuchtverbreitung ..., Instrukzion ..., 1775) skupaj s šestimi izvodi *Vollständige Lehre von der Bienenzucht* (Popolni nauk o čebelarstvu – Janša, 1775) tudi na Kranjsko, kjer ga je preko visokega deželnega urada prejela Kranjska kmetijska družba.

Navratil (1883) je zapisal:

¹ Uže gori navedeni uradni spis (broj 367, 14. aprila 1775, IV. G. 7. «Bienenzucht») poroča nam, da se je po najvišjem povelji po šest izvodov te knjige poslalo maja meseca 1775 poglavarstvu češkemu, štajerskemu in tirolskemu, deželnemu glavarstvu kranjskemu, koroškemu in goriškemu, kraljevemu uradu v Sileziji in dolenjeavstrijski deželni upravi. Kajti določivši Janševemu nasledniku Jos. Münzbergu plačo 400 gold. na leto in ukazavši svoji dolenjeavstrijski vladi, naj se po «vzgledu prve čebelarske šole dunajske» napravi v katerikoli deželi druga, tretja . . . šola, dodaje cesarica te spomina vredne besede: «Ker je pa (sedanji) prvi čebelarski učitelj tu na Dunaji iz rokopisne ostaline znanega pokojnega Janše izdal splošen, tukaj po izkušnji potrjen pouk o čebelarstvu, poslalo se je dolenjeavstrijski vladi po šest izvodov v najboljšo porabo.»

Navratil, 1883, str. 155, vir 148

Kranjska kmetijska družba je zaprosila nekatere člane, med njimi tudi Petra Pavla Glavarja, da napišejo mnenje, ali bi bilo koristno uveljaviti ta Čebelarski patent tudi na Kranjskem. Glavar je zaradi bolezni in drugih zadržkov odgovoril obsežno, a pozno, ko ji je poslal, kakor piše Mihelič (1976): »Poročilo kmetijski družbi v Ljubljani z dne 17. decembra 1781 o potrebnih ukrepih za povzdigo čebelarstva na Kranjskem, o ustanovitvi čebelarske šole in organizaciji vaških čebelarskih zadrug.« Poročilo obsega 43 listov in na koncu so dodana Pravila za čebelarsko vrtnarsko šolo (12 listov). Prva napotila za iskanje teh gradiv so bila najdena v splošnih objavah o Petru Pavlu Glavarju in še posebej v sestavkih, ki jih je napisal Mihelič (1934 in 1976). Veliko koristnih informacij je tudi v objavah Dolenc (1983/1987) in Glonar (1938). Osnovna gradiva so bila najdena v Arhivu Republike Slovenije, kjer so bili pregledani naslednji fondi:

- SI AS 869 Glavar Peter Pavel, 1751 – 1784 (Fond),
- SI AS 751 Gospostvo Lanšprež, 1708 – 1864 (Fond),
- SI AS 1073 Zbirka rokopisov, 1/24 r, 13. stol. – 1941 (Fond).

Pregledali smo tudi Arhiv Glavarjevega beneficija, Komenda (fascikel 4/2).

namenjeno kmetijski družbi, šele 17.12.1781. Ta rokopis, ki je tudi njegov zadnji čebelarški spis, je shranjen v Arhivu Republike Slovenije v zbirki rokopisov s signaturo SI AS 1073, rokopis I 24r.

Poročilo bi lahko poimenovali Drugi Glavarjev Odgovor. Uvodoma je v prvih štirih odstavkih³¹ najprej pojasnjena deželno knežja skrb za razširjanje čebelarstva v vseh deželah, v drugem pomen čebelarstva za revno Kranjsko in v tretjem o sodbi posameznih izkušenih kranjskih čebelarjev o ustreznosti patenta in navodil za uporabo na Kranjskem. V četrtem odstavku je objavljena razčlenitev poročila, ki ga je Glavar razdelil v tri razdelke:

- prvi obravnava primernost dežele za čebelarstvo,
- drugi prikazuje, koliko lahko omenjeni patent in navodilo z dne 8. aprila 1775 ter predpisani ukrepi dvornega dekreta z dne 14. aprila istega leta ustrezajo tej deželi,
- tretji poroča o ovirah v čebelarstvu in kako jih preprečiti.

3.15.2.1. Primernost dežele za čebelarstvo

Prvi razdelek vključuje 60 odstavkov (5-64).

Glavar najprej ugotavlja, da je Kranjska na splošno vzeto v celotni avstrijski monarhiji najbolj primerna za čebelarstvo. V deželi je zmerno podnebje in prevladuje sredina pri zmrzali in vročini, kar omogoča dvojni pridelek. Posebej je ustrezno vreme za ajdo, ki je primerna za vsaka tla. Še najbolj ji lahko škodi jugovzhodni veter in slana v času cvetenja. Ajda je rodovitna, prekaša jo samo proso in ajdova moka je priljubljena za kruh ter za pripravo kuhanih jedi. Za rast potrebuje kratek čas - enajst tednov od setve do zrelosti, na splošno jo sejejo na strnišču. Z njo je v poletnih mesecih posejanih dobra tretjina polj. Ajda ima v času cvetenja poseben pomen za čebelarjenje. Glavar v 12. odstavku piše: *»Cvetenje ajde je med vsemi drugimi čebeljimi pašami najdalgotrajnejša in za nastajanje pogostih rojev, pridelovanje medu in voska najizdatnejša paša, torej moramo imeti Kranjsko, kar zadeva čebelarstvo proizvodnjo, za najmočnejšo med vsemi drugimi deželami«*. K temu dodaja še različen čas setve ajde, kar lahko izkoristimo za pašo, če čebele prepeljemo. Ajdovo cvetje je bogato z medom in čebelam je ajdova paša priljubljena. Na Kranjskem so tudi druge čebelje paše, različne po okrožjih. Ravninske pokrajine so revne z roji in bogate z medom, gorske pa bogate z roji in revne z medom. V nadaljevanju Glavar opisuje primernost posameznih okrožij za čebelarjenje. Na gornjem Gorenjskem je najmanj medu in največ rojev. Za čebeljo pašo je tu resje in ajda, ki jo zgodaj posejejo. Paše je kmalu konec in čebelarji že o sv. Ani prodajajo čebele kupcem iz spodnje Gorenjske ali pa jih odpeljejo na pašo niže na Gorenjsko. Srednja Kranjska je revna z roji in najbolj bogata s prirejo medu. Čebele si priskrbijo iz goratih krajev, iz gornje Gorenjske, največ pa iz sosednje Koroške, deloma tudi iz Štajerske. Ta okraj je reven z roji zaradi pomanjkanja daljše paše. Ima tudi redke in revne gozdove, deloma tudi daleč od hiš. Pomanjkljaj pomladanske čebelje paše uravnavajo čebelarji na dva načina: s prevozom na pašo (cenejše) ali s krmljenjem čebel (dražje). Pomanjkanje paše in hrane pomeni propad za čebele. Glavar omenja pri pašah še cvetenje sadnega drevja, travniško in rženo pašo ter kot manj pomembni fižolovo ali deteljno pašo. Izdatna ni tudi lipova paša. Koristna je kot paša medena rosa ali mana, da številne roje a slab med. Število rojev je mogoče uravnavati z oviranjem rojenja, slab med pa z izrezovanjem satja ali s pregonom čebel v prazen panj pred nastopom cvetenja ajde. Srednja Kranjska je okrožje z najbolj cvetočo ajdovo pašo. Spodnje okrožje (srednja Dolenjska) je povprečno bogata z roji in medom. Omenja iste paše kot na srednje Kranjskem in kot posebne paše na Dolenjskem še cvetove žafrana in teloha, divji žajbelj in materino dušico, mačice leske, brez, jelš in topolov, na cvetovih trnulje, belem in črnem trnu. Poudarja, da je kostanj odlična čebelja paša. Na Notranjskem je čebelarjenje šibkejše zaradi močnega severnega vetra, pivsko območje pa sploh ni primerno.

³¹ V prvem odstavku Glavar piše, da je *»...dne 14. aprila 1775 ... prišel dvorni dekret...«*. To je pomota, ker je to datum izdaje dekreta.

3.15.2.2. Raziskava o uvedbi ukrepov v deželo

Drugi razdelek vključuje skupaj 53 odstavkov (65-117).

V tem razdelku Glavar presoja primernost čebelarškega patenta (izdan 8. 4. 1775.), ki ima 16. členov in ga je odredila Marija Terezija, za Kranjsko. V uvodu so v patentu določila o glavni čebelarški šoli na Dunaju, ki je pod neposredno zaščito dvora, in dveh nižjih čebelarških šolah v Spodnji Avstriji (Wiener Neustadt) ter na Moravskem, ki sta pod zaščito deželnih vlad. Pouk na čebelarških šolah je brezplačen in prost za vse. Odrpte so tudi možnosti za njihovo ustanovitev v drugih deželah, kjer so za čebelarstvo primerne pokrajine. Za spodbuditev čebelarstva je v 7. členu določena odprava vsakršne desetine. Glavar meni, da to ni potrebno, ker naj bi kmetje imeli desetino za najpravičnejšo. Da bi se odpravile nepravilnosti in zlorabe pri dajatvah, predlaga uvedbo enakosti in splošno desetino od čebel. Strinja se (9. člen) s pravico, da sme lastnik čebel svoje panje odpeljati na pašo in da se priznava 2-krajcarja pašnega novčiča na panj. V 74. odstavku Glavar piše: *»Pomen tega zakona je v tem, da bi čebele ne mogle napraviti rastlinam niti najmanjše škode, skrb za čebelnjak in njegovo varstvo pa gre v breme lastnika panjev. Sam želim ne le potrditi namena tega zakona, da čebele ne bodo škodovalle rastlinam, ampak tudi izjavljam, da čebele s svojim letanjem in valjanjem po cvetju cvetni prah še poživijo in premešajo in s tem veliko prispevajo k oploditvi rastlin, posebno žita, tako da prej pripomorejo oploditvi in bogati žetvi, kakor da bi ji škodile.«* Strinja se s spomladansko vožnjo na pašo v srednje hribovje, kjer ostanejo čebele do ajdove paše. Zaradi številnih čebelarjev, ki s svojimi čebelami prihajajo na ajdovo pašo, pride pogosto do pomanjkanja te paše in tudi hudih sporov z domačimi čebelarji. Glavar predlaga za razrešitev teh težav kot prvo omejitev, da naj bi pripustili na ajdovo pašo določeno število panjev na hubo³² (na srednjem Kranjskem po 20). Za drugo omejitev predlaga določen dan privoza (8. avgust) in odvoza čebel (6. september). Tretja omejitev je v številu panjev na čebelnjak (do sto panjev) in razdalja med čebelnjaki (najmanj 600 sežnjev – pribl. 1 km). Pri postavljanju čebelnjakov imajo prednost vaščani. V 10. členu je določeno, da se za vožnjo čebel na pašo ne plača mitnina, ampak samo cestnina in mostnina. Glavar to pozdravlja in dodaja, da bi bili do istih ugodnosti oproščeni tudi panji, ki jih kdo kupi ali proda. Strinja se tudi z določilom 11. člena, ki daje zagotovilo, da čebelarstva ne bodo nikoli obdavčili s kakšno dajatvijo in ga bodo podpirali s popolno svoboščino. V naslednjem členu (12. člen) pozdravlja določilo, da naj zemljiška gospostva pomagajo podložnikom, da si lahko nabavijo vsaj en čebelji panj. Dvomi pa, da so zemljiška gospostva to povsod sposobna in da en sam panj ne zagotavlja razširjanja čebelarstva. Začetniki v čebelarstvu naj se držijo sredine in naj ne začnejo niti s preveč niti s premalo panji (predlaga okoli pet panjev), da si pridobe dovolj čebelarškega znanja in izkušenj. 13. člen določa, da je vsakomur prosto dano, da lahko goji poljubno število čebel, gospostvom pa prepoveduje kakršno koli omejevanje. Glavar meni, da naj bo to omejeno na 100 panjev na čebelnjak, da si ne bodo sosedje med seboj delali škode. Opozarja tudi na prekupčevalce z medom, ki delajo čebelarjem veliko škode. Svetuje trgovino z medom po ceni, ki je določena na Elizabetinem tržnem dnevu. Pravilno je določeno v 14. členu, da lastnik čebel išče v roku 24 ur ubežne roje tudi na tujem zemljišču in da jih spravi domov ob plačilu tretjine izdatkov. Ni pa dovoljeno, kakor piše v 15. členu, pokončati čebele koga tretjega, enako velja tudi za čebele roparice. Tatvina čebel je v skladu s 16. členom kazensko dejanje, ki se kaznuje v skladu s kazenskim pravom.

Navodilo za učitelje čebelarstva, ki jih nastavi država.

Podrazdelek vključuje 11 odstavkov (95-105).

Odlok Navodilo za učitelje čebelarstva je bil izdan 8. aprila 1775 v nadaljevanju patenta in ima 9. členov. V prvem členu je določeno, da je učitelj čebelarstva dolžan imeti šolski pouk v primernem deželnem okrožju, ki mu ga je dodelil okrožni urad. Pri tem Glavar poudarja prakso, da bodo imeli učenci možnost utrditi teoretična znanja iz šole in se naučili potrebna rokovanja pri gojenju čebel. Česa naj se učijo,

³² Kmetija

določa drugi člen. Učitelj mora naročiti čebelnjak z ustreznimi panji in ob njem javno poučevati po preskušanih navodilih prvega čebelarskega učitelja Antona Janše. Kranjska je ponosna, da je njen rojak Janša s seboj na Dunaj prinesel čebelarsko znanost in jo tu poučeval ob splošnem odobravanju. Glavar pa pri tem dodaja: »... bi pa svetoval tako učiteljem kakor učencem, da bi se poleg Janševega dela seznanili z osnovnimi zakoni Johanna Riema, pruskega učitelja čebelarskega gospodarstva, ker vsebuje veliko koristnega.«

Naslovnica knjige Kolonie=Bienenpflege – Riem, 1775, vir 178

Pri tem omenja tudi rokopis svoje knjige o čebelarstvu, ki jo je napisal v deželnem jeziku, a se je po izročitvi Kranjski kmetijski družbi izgubil. Poučevanje učitelja je brezplačno, sam pa mora dobivati plačo, določa tretji člen. Pri tem meni, da bi bila lahko duhovščina v veliko pomoč, ker je čebelarstvo za duhovni stan najprimernejše in najbolj nedolžno opravilo. Tu ponovi iz prvega Odgovora, da bi ukaželnim lahko sam predvajal in razlagal svoj pouk ob prostih urah. O dolžnostih učitelja so določila v četrtem členu. Učitelj mora biti vztrajen in jasen pri poučevanju, dolžan je vsakomur odgovoriti na vprašanja, povezana s čebelarjenjem, ter ga podučiti. Po potrebi je za reševanje in pospeševanje čebelarstva dolžan oditi na deželo. Pri tem ima brezplačen prevoz, prenočišče in povrnjene druge stroške. Kdo je lahko javni učitelj čebelarstva, določa peti člen: učiti se je moral na glavni čebelarski šoli na Dunaju, bil izprašan od prvega učitelja in dobil spričevalo, da obvlada čebelarjenje ter da je sposoben poučevati druge. Glavar pripominja, da po njegovem razumevanju to ne velja za učitelja, ki se je prostovoljno posvetil brezplačnemu poučevanju. Na Kranjskem je veliko izkušenih poznavalcev čebelarstva in za te ni potreben dunajski izpit. Meni tudi, da ne bi smeli imeti predmeta čebelarstvo na Dunaju za popolno, ker je treba veliko stvari še raziskati in spoznati. Čebelarstvo je tudi večplastno in le redki ga poznajo. Tudi Janševo čebelarjenje je treba izpopolniti. Ni dovoljeno, govori šesti člen, da bi dal učitelj učencu pred odhodom potrdilo o pridobljenem znanju, razen če ga je sam izprašal ter ugotovil, da je sposoben za čebelarjenje. Po Glavarju bi morala biti ta potrdila prosta taks in izdana brezplačno. Pravico izdaje potrdila bi morali imeti tudi drugi učitelji čebelarstva, ne samo dunajski. Učitelj mora v skladu s sedmim členom dati vsako leto okrožnemu uradu poročilo o panjih, o poteku gojenja in hranjenja ter o čistem dobičku. Okrožni urad poročilo potrdi s svojimi ugotovitvami ter predloži deželnemu uradu, ki učitelju določi njegov delež plačila oz. premalo skrbne učitelje lahko zamenja. Glavar pritrjuje določilom tega člena. V osmem členu je določilo, da naj deželna vlada pošlje

obračun na dvor, ta pa bo o njem vsako leto poročal javnosti preko tiska. Zadnji deveti člen naroča učiteljem, da naj poskusijo tudi z vožnjo na pašo. Tako bodo spoznali tudi ta pomemben postopek čebelarjenja.

Ukrepi za čebelarstvo v mejni grofiji Moravski, izdani na Dunaju 14. aprila 1775.

Podrazdelek vključuje 12 odstavkov (106-117).

V Ukrepih je v uvodu (točka 1) pojasnjeno, da je Janšo nasledil kot učitelj na čebelarski šoli na Belvederu njegov učenec Jožef Münzberg. Za razširitev čebelarstva (točka 2) so patent v deželi pod Anižo in na Moravskem oznanili javnosti in nad njim bedeli. S pomnožitvijo čebelarskih šol (točka 3) bi se učitelji postopoma vzdrževali z dobičkom. Zaukazana (točka 4) je bila takojšna ustanovitev čebelarske šole in za učitelja imenovan Johann Spann³³ z letno plačo 300 goldinarjev iz stanovske blagajne. Postopoma (točka 5) naj bi se šola vzdrževala sama. Za uresničitev tega je bilo guberniju ukazano, naj iz svojega gremija izbere svetnika, ki bi se temu posvetil in zadevo izpeljal. Glavar meni (točka 3), da bi bilo samo vzdrževanje šole mogoče le ob velikem številu panjev. Upoštevati je treba tudi različno donosnost čebelarjenja med leti. Med 38 leti svojega čebelarjenja je bilo zelo donosnih z medom 18 let. V najslabšem letu (1778) je od 196 panjev preživelo do pomladi 47 panjev. Račun se torej pogosto ne izide. Nadaljuje z mnenji (točki 4 in 5): *»Pri nas bi lahko plačo prihranili s prostovoljnim neplačanim učiteljem, ki mu ne bi bilo treba dodati nobenega svetnika.«* O kraju, kjer naj bi v deželi uvedli šolo, bi morali na sestanku z omenjenim svetnikom razpravljati s Kmetijsko družbo. Predlaga, da bi bilo za šolo najbolj primerno njegovo posestvo Lanšprež v središču dežele in kamor bi posestniki od marca do konca oktobra pošiljali za šolo sposobne podložnike. Učitelji bi morali na stroške stanovske blagajne priskrbeti 20 čebeljih panjev in na mestu šole postaviti čebelnjak. Če pa bo šola na posestvu Lanšprež pa je tu že čebelnjak s 130 panji in tu bi se lahko učenci učili ter naučili vseh praktičnih veščin, potrebnih za umno čebelarjenje. Za nadaljnje širjenje čebelarstva v drugih vaseh bi kupovali panje in postavljali nove čebelnjake iz glavnice 300 goldinarjev, ki jih od erarja prejme učitelj. Učitelja bi spodbujali s tem, da dobi tretjino dobička, ali z nadomestilom in učitelja bi z lahkoto plačale čebele s svojim dobičkom. V 114. in 115. odstavku je Glavar zapisal:

114. Tega v dolgih letih ni pričakovati

Veliko sreče in dober uspeh pri prihodnjem gojenju čebel ti želim, ljubljena domovina! Vendar si dovolim, da te nagovorim s tole prošnjo: Nikar ne posnemaj gornjelužiške čebelarske družbe. Ta ima v svojem grbu v plug vprežene čebele kot znamenje velike koristi, ki jo pričakuje od njih. Nikar si ne zbučaj pretiranega upanja od ukrepa, ki so ga pred kratkim uvedli na Moravskem in ki sem ga omenil že v št. 108. Težko se boš za časa človeškega pomnjenja dokopala do tega, da bi ustanova, ki se je začela z 20 čebeljimi panji, z odvajanjem tretjine dohodka privedla do plače učitelja, odmerjene na 300 goldinarjev in na ta način stanovsko blagajno razbremenila plačevanja. Kakor v plug vprežene čebele ne morejo zorati zemlje, tudi tebi tega ne bo mogoče izvesti.

³³ Janšev učenec.

Grb z v plug vpreženima čebelama (1770)
 Naslovnica Abhandlungen und Erfahrungen ... Leipzig und Zittau, 1770, vir 6.

Prevodi napisov na grbu (mag. Baraga):

Der Feldbau mit der Bienenzucht vereint erhöht den Staat, so schlecht auch beydes scheint.
 Kmetijstvo, združeno s čebelarstvom, dviga državo, pa če se zdi oboje še tako slabo.

Arte, labore et industria.
 S spretnostjo, delom in vztrajnostjo.

OMNE TULIT PUNCTUM, QUI MISCUIT UTILE DULCI.
 Vse bo prepričal zgolj ta, ki združi koristno s prijetnim.³⁴

115. Izhod je zelo dvomljiv

Po vsem videzu pričakuje ta ukrep nekaj takega, kakor da se bo voda v rudniku, ki so jo pognali v tek, sama od sebe črpala in izlivala iz jame. Prav tako naj bi si mogle čebele kar privoščiti zagon, da bi iz dobička poleg sebe hranile in vzdrževale tudi učitelja. Ta stvar se mi zdi vse preveč izumetničena. Vse umetne naprave so kratkega veka in jih je treba neprestano krpati. Prav tako se bo zgodilo tudi s čebelarstvom. Ponesrečena leta in drugi slučaji spravijo čebelji panj pogosto za dve tretjini nazaj. Na papirju je izračun lahko pravilen, ne pa v praksi. Račun brez krčmarja bi bil, če kdo misli, da bo stroj sam od sebe črpal ustrezen dobiček in ga proizvajal.

Čebelarstva pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja, 2017, str. 320, vir 67

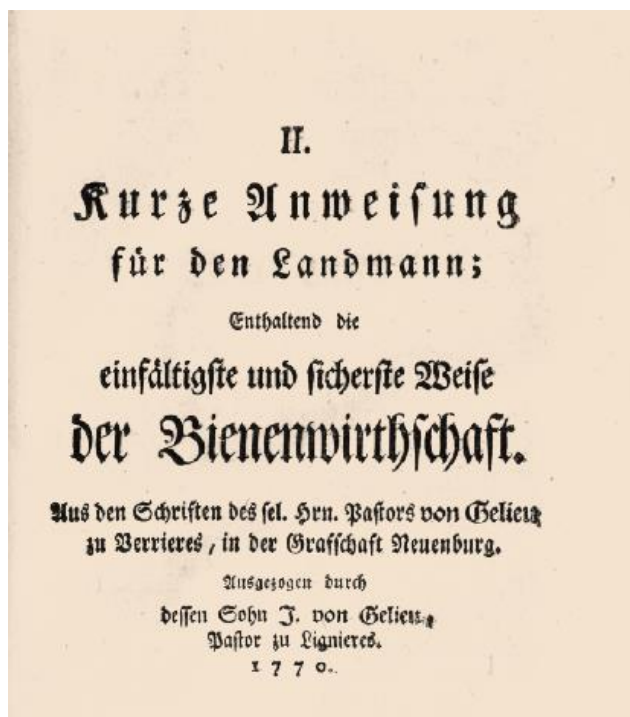
V naslednjem odstavku je opredeljena odgovornost učitelja za dolgove svojih učencev, ko Glavar meni, da učitelj ne odgovarja za delo nepoučljivih učencev in v zadnjem, da je treba neprizadevne učitelje zamenjati z drugimi.

3.15.2.3. Tukajšnje ovire za čebelarstvo

Tretji razdelek vključuje skupaj 37 odstavkov (118-155).

³⁴ Kvint Horacij Flak v prevodu Nade Grošelj: Umetnost pesništva, Ljubljana 2012, verz 343.

Uvodoma je zapisano, da je število ovir na poti čebelarstva veliko in med njimi so: čebelje družine brez matice, premajhno ali preveliko rojenje, pobeg celih rojev, nepremišljeno spodrezovanje, napad notranjih in zunanjih sovražnikov, uničujoče bolezni, drugi škodljivi primeri (pomor čebel, preveliko število čebelnjakov, raztresenih po vasi, pomanjkanje potrebnega znanja o ravnanju s čebelami, gmotno pomanjkanje kmeta). V nadaljevanju opisuje posamezne ovire. Matica je duša čebeljega panja, ki poživlja dejavnosti cele družine. Brez matice pa panj žalostno propada. Škodljivo je pomanjkanje kot tudi preveliko rojenje. Pri pomanjkanju rojev panji deloma propadejo zaradi starosti, deloma zaradi različnih nesreč. Posledica preobilice rojev je propad matičnega panja in njenega potomstva. Ni tako redek pojav, da čebele zapustijo svoje bivališče in se naselijo v sosednjega ali pobegnejo v divjino. Glavar v nadaljevanju piše, da spodrezovanju sploh ni naklonjen, ampak se namesto njega že šestnajst let zadovoljujem samo z odvzemom nastavkov. Skromno spodrezovanje je še nekako sprejemljivo, neprimerno pa je obilno. Notranji sovražniki čebel so večje in zunanji, čebele roparice. Uničujoči bolezni sta griža in gniloba. Konec čebelarjenja pa pomeni pomor čebel, kar je največja ovira za razvoj čebelarstva. Da bi dobili zalogo medu in vosek ob koncu poletne paše tako, iztrebijo več tisoč panjev, običajno najtežje in najboljše. Glavar sodi, da ni uporaba živali, ampak njihovo iztrebljanje je vredno graje, še posebej kadar ima lahko od njih koristi, ne da jih pomori. Čebele so najbolj nedolžne živalce in so pomembna korist. Njihovo oskrbovanje malo stane in človeku, ki zna z njimi prav ravnati, napolnijo mošnjiček. In piše: »Moriti to ubogo živalco je okrutno dejanje, ki se najboljšim državljanom, ki jim je nenavadno veliko do tega, da se ohranjajo in množijo, očitno gabi. To je neke vrste barbarstvo, ki za tiste, ki imajo od tega korist, ta ni nič večja, kot je škodljiva za najboljše ljudi.« Ta stavek potrjuje Glavar z zapisom iz dela švicarskega pastorja in čebelarja Jonasa de Gelieuja: »Kmet naj s čebelami ravna gospodarno kakor z drevesi. Teh mu ni treba posekati, da bi dobil sadove, in onih ne pomoriti, da bi bil deležen medu. Lepa drevesa, ki jih podreš, so obetavna, ali ne bi mogla še petdeset let zaporedoma dajati prav toliko sadežev? Pokončevati čebel, morali bi reči morilci, so tisti norci, ki svojo čebeljo družino, da bi od nje dobil korist, umorijo. Sicer jo dobijo, ampak komaj polovico tiste, ki bi jo bili deležni brez pomora. Pomorjeni panji bi mogli, če se ne bi kaj pripetilo vmes, živeti še petdeset let. V tem času bi dali lastniku veliko količino medu in poleg tega zapustili še številno potomstvo.«

Naslovnica Kurze Anweisung ... (1770), vir 119

Naslovnica razkriva, da je delo na osnovi zapisov pastorja Gelieu-ja sestavil njegov sin pastor J. von Gelieu.

Neustrezna velikost panja je naslednja ovira, ker se številčnost družine spreminja. Poguba za čebele je tudi stalno bivališče, kjer so neizogibno prisiljene živeti ves čas v istem stanovanju. Med ovire za čebelarstvo spadajo tudi posamični čebelnjaki z le majhnim številom panjev, raztreseni po vaških vrtovih v majhnem okolju, ko z njimi lastniki ravna zelo malomarno. Čebele se pogosto navadijo na ropanje ali se celo okužijo z gnilobo zalege. Takšen ropar razkači vse druge čebele in čebelnjaki se spopadejo ter nastane krvava morija. Posebna in pomembna ovira je neznanje. Brez pouka, veščine in znanja človek v stroki ne pride daleč. V nadaljevanju 135. odstavka Glavar piše: *»Narava, prepuščena sama sebi, sicer deluje po sebi, in ne zama, toda pogosto zelo nepopolno in z mnogo nevarnosti. Je velika mati velikih del, ki pa se izrodijo v različne spačke. Je kakor ladja brez krmila, ki jo valovi in vetrovi ženejo sem ter tja marsikateri nesreči naproti, tako da je v nevarnosti, da se bo raztreščila ob pečinah ...«* Veščina dopolnjuje naravo. Raznovrstni poskusi, izkušnje, iznajdbe olajšujejo učinke narave. Vse to so zahteve urejenega, koristnega in vztrajnega čebelarstva. Vsem pa lahko pomagajo javni in izkušeni učitelji, da odpravijo nevednost in neizkušenost. Siromaštvo kmetu preprečujejo uspešno čebelarjenje ter je velika ovira. Na Dolenjskem je hud primanjkljaj čebel, pomanjkanje čebeljih panjev.

Zdravilna sredstva

Podrazdelek vključuje 16 odstavkov (139-155).

V podrazdelku so predlogi in navodila, kako odpraviti ali olajšati ovire za ugodno čebelarjenje. Kot najprimernejša zdravilna sredstva³⁵ so zapisana: učinkovit zakon, izkušen učitelj, ustrezen čebeljak in skupna reja. Uvesti je treba cvetočo rejo čebel. Z zakonom se mora prepovedati morjenje čebel. Med drugim pri tem omenja Toskanskega velikega kneza, ki je izdal tako modro prepoved in z zagroženo strogo telesno kaznijo ukazal, da se nobena čebela ne sme na silo umoriti. Na mitnicah je treba nepristno robo na mitninski tehtnici brez popuščanja zapleniti. Za pospeševanje koristnega in trajnega čebelarstva so v deželi nujno potrebne javne šole. Tu se bodo vajenci od izkušenih mojstrov naučili teoretična načela in prijeme za njihovo izvajanje. Glavar nadaljuje: *»Pravi vzrok, da je čebelarstvo obtičalo na mestu, je pomanjkanje javnih učiteljev. Oskrbovanje čebeljakov je bilo doslej le v rokah preprostih ljudi, med katerimi je le malo večjih branja in pisanja, tako da ne morejo dobiti vpogleda v koristne knjige o čebelarstvu.«* Pomen vpeljave dobrih čebelarskih učiteljev je spoznala že cesarica Marija Terezija. Poslušno so ji prisluhnili tudi stanovi, ki so bili pripravljene pomagati revnemu kmetu, še posebej Dolencu, pri nabavi čebel, da si bodo izboljšali prehrano in gmotno stanje. S tako načrtovano uvedbo učitelja in šole bodo v kratkem odpravljene največje ovire. Kmeta, učenca, bo naučil, kako ukrepati pri brezmatičnosti, kako uravnati rojenje, kako zaustaviti pobegle roje, kako preprečiti nezaželeno morjenje čebel, kako za vedno ohranjati panje sorazmerno ustrezne za bivanje in drugo potrebno za uspešno čebelarjenje. Posloviti se je treba od starih panjev in uvesti nove, ki jih je na Dunaju uvedel ter jih opisuje v svoji drugi knjigi Janša. Glavar je panje nekoliko dopolnil. Napravljene so iz smrekovih desk, debelih 5/8 col. Pod je nekoliko debelejši. Glavnina panja je v enakem razmerju s podstavkom, da se ujemajo med seboj. Zunanja dolžina je dva čevlja in pol, širina pa 14 col. Od Janševe vrste panja je odstopil najprej s tem, da sem opustil lopute na končnicah in jih nadomestil s pločevinastimi ali lesenimi pol col visokimi letvicami, ki so pritrjene z žičnimi zatiči. Odstranjeni so štirje prečni tramički. Rešetka v gornjem dnu omogoča boljšo komunikacijo med čebelami. Dodal sem izletno odprtino in vzletno deščico. Dodatek sta tudi dve oporni deščici, da se lahko končnice lažje porinejo notri in vzamejo ven. S temi spremembami se lahko panj s podstavki poveča ali zmanjša ter prilagaja velikosti družine. Tako se čebelar reši spodrezovanja in morjenja starih panjev ter omogoča njihovo pomlajevanje. Olajšano je uravnavanje rojenja in pridobljena je možnost za večji pridelek medu ter voska. Poročilo nadaljuje s predlogi za ustanovitev skupnih čebeljakov, ki bi jih oskrboval izkušen

³⁵ Ukrepe in veščine za odpravo ovir je Glavar imenoval zdravilna sredstva.

skrbnik. Skupno čebelarstvo je obče koristno³⁶. Za postavitev skupnega čebelnjaka bi prispevala potrebna sredstva občina in gospostvo, skrbnik pa bi dobil plačilo iz presežka od čebelarjenja. Siromaštvo prebivalstva lahko odpomore urad poverjenikov, da si bo reven, posebno dolenski, kmet lahko nabavil čebele za čebelarjenje.

3.15.2.4. Povzetek in zaključek

V zadnjem poglavju je 6 odstavkov (156-161).

Prvi odstavek (156): Prednostna pravica Kranjske do čebelarstva povzema prvi razdelek, kjer so analizirani pogoji za čebelarjenje v posameznih pokrajinah Kranjske. Na splošno je Kranjska zaradi podnebja, bogate in raznovrstne ter izdatne čebelje paše zelo primerna za čebelarstvo.

Drugi odstavek (157): Izvedba ukrepov iz drugega razdelka opisuje mnenja o primernosti Čebelarskega patenta in Navodila za čebelarske mojstre. Na splošno sta primerna tudi za Kranjsko. Glavar predlaga nekaj dopolnitev.

Tretji odstavek (158): Pripombe k navodilom za Moravsko in poučevanje učitelja govori o možnosti, da bi ljudi poučevala čebelarstvo duhovščina. Potrjeno je dobro poznavanje čebelarstva na Kranjskem in pohvalno je, da je bil naš podeželan (Janša) postavljen za prvega čebelarskega učitelja na Dunaju.

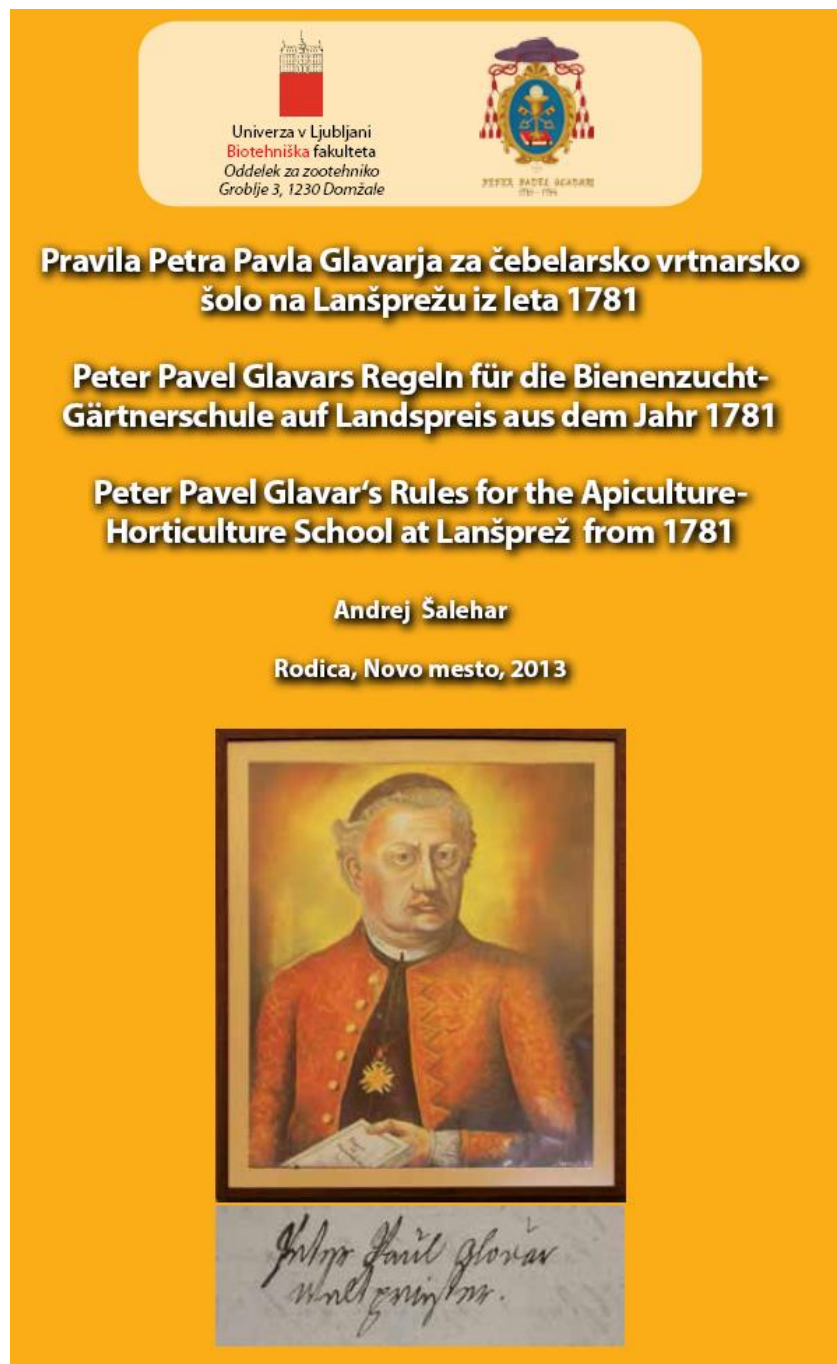
Četrty odstavek (159): Ovire, ki otežujejo čebelarstvo, povzema številne ovire, ki so škodljive pri čebelarjenju. Med njimi sta poudarjena morjenje čebel in pomanjkanje koristnega znanja.

Peti odstavek (160): Obenem s sredstvi, da se temu odpomore, opisuje zdravilna sredstva (ukrepe) za učinkovito odpravo ovir. Pomembna je pri tem uporaba primernih podstavkov ali panjev ter skupna uporaba čebelnjakov.

Šesti odstavek (161): Obsežnost stvari, ki jih je bilo treba obravnavati, je delo povečalo. V nadaljevanju razlaga, zakaj je priprava poročila trajala kar nekaj let. Pri tem poudarja tudi naklonjenost in pomoč revnim podložnikom.

³⁶ Glej v naslednjem poglavju Pravilo: Pouk za skrbnika

3.16. Glavar: Pravila za čebelarstvo vrtnarsko šolo na Lanšprežu – 1781

Naslovnica: Pravila Petra Pavla Glavarja za čebelarstvo vrtnarsko šolo na Lanšprežu, 2013. vir 232
<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-GU6NHIQO>

3.16.1. Glavarjevi rokopisi v Arhivu Republike Slovenije

Zapisano je že bilo, da je čebelarstva pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja shranjena na dveh mestih. Najdemo jo v Arhivu Glavarjevega beneficija v Komendi, ki ga je uredil in predstavil javnosti Baraga (1998). Ostalo Glavarjevo čebelarstvo pisno zapuščino hrani Arhiv Republike Slovenije (SI AS 869 Glavar Peter Pavel in SI AS 1073 Zbirka rokopisov). Celotna Glavarjeva čebelarstva pisna zapuščina je bila napisana na Lanšprežu. V Arhivu Republike Slovenije hranijo tudi rokopis s Pravili za čebelarstvo vrtnarsko šolo na Lanšprežu.

Najdene rokopisne listine smo posneli in poiskali pomoč za čitanje in prevod, kar je opravil g. mag. France Baraga. Za prevode je bila opravljena strokovna redakcija, ki sta jo opravila g. Janez Gregori, prof. biol. in prof. dr. Andrej Šalehar.

3.16.2. Splošni zapisi o pravilih

Glavarjeva pravila za čebelarstvo vrtnarsko šolo na Lanšprežu so sestavni del dokumenta, ki ga je predstavil Dolenc (1983/1987): *»Glavar, Peter Pavel: (Predlog za dvig čebelarstva) Iz leta 1782³⁷, 55 listov, 35,0 x 23,0 cm; papir, debele sive platnice iz lepenke, nemščina, gotica, kurziva, lepa izpisana pisava. To je predlog P. P. Glavarja na Hochlöbliche Kais. Königliche Ackerbauss und Künste Gesellschaft za dvig čebelarstva.«*

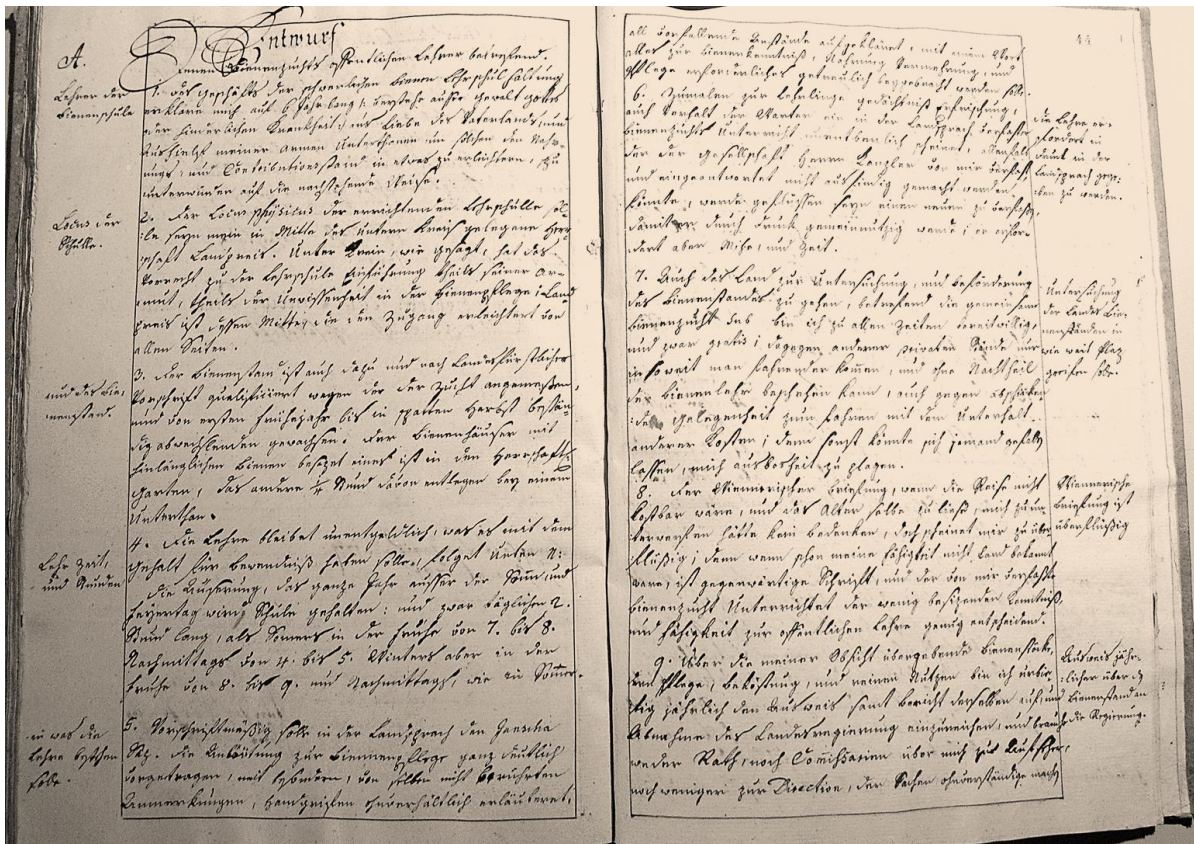
Mihelič (1976) o dokumentu piše: *»Poročilo kmetijski družbi v Ljubljani z dne 17. decembra 1781 o potrebnih ukrepih za povzdigo čebelarstva na Kranjskem, o ustanovitvi čebelarstva šole in organizaciji vaških čebelarskih zadrug. To je Glavarjev doslej znani zadnji čebelarski spis, obsega 43 listov. Za poročilom sledi še: Osnutek za delo čebelarskih učiteljev, osnutek o pouku učencev, načrt splošne čebelarstvo-vrtnarske šole na gospostvu Lanšprež in načrt pouka za čebelarske čuvaje.«* Mihelič (1989) pa sporoča: *»Vnovič je leta 1781 poslal Kmetijski družbi v Ljubljani obširen dopis, v katerem se zavzema za ustanovitev čebelarstva šole na Lanšprežu, za ustanavljanje vaških čebelarskih združenj, navaja program pouka na čebelarski šoli idr. Za učitelja se ponuja Glavar sam. Poučeval bi brezplačno, zaslužek, ki bi ga prejemal, pa bi porabil za nakup čebel za podložnike. Ker na vse to ni dobil od oblasti nobenega odgovora, je sam organiziral čebelarski pouk za podložnike in prvo čebelarstvo zadrugo.«*

O Glavarjevih pravilih poroča tudi Oražem (1999), ko piše o rokopisu, kjer je predlagana čebelarstva šola, da naj bi bila *»na Lanšprežu, ker je tam za praktičen pouk že na voljo 130 panjev. Glavar bi bil učitelj, ki pa bi poučeval brezplačno in bi denar za plačilo, ki bi ga prejemal, uporabil za nakup panjev za podložnike. Glavar še predlaga, kakšen naj bi bil predmetnik čebelarstvo-vrtnarske šole, ki naj bi dopolnilno poučevala učence tudi v branju in pisanju. Pouk bi bil za učence brezplačen ... za vrtnarje bi sprejemali v službo le tiste, ki so večji tudi čebelarstva. Šola bi se vsako leto začela v začetku marca in bi trajala do konca oktobra. Ob koncu dveletnega šolanja naj bi vsak učenec dobil na stroške stanovske blagajne po en panj čebel za začetek čebelarjenja.«*

³⁷ Pravilno 1781

3.16.3. Predstavitev pravil

A. Pravilo: Osnutek ureditve državnega učitelja čebelarstva

Pravilo A: Osnutek ureditve državnega učitelja čebelarstva – uvodni strani – Glavar (1781)
Zbirka rokopisov – AS SI 1073, 1/24 r, 13. st. – 1941

Pravilo »Osnutek ureditve državnega učitelja čebelarstva« vključuje 17 odstavkov.

Delo državnega učitelja čebelarstva na čebelarški vrtnarski šoli na Lanšperžu je bil pripravljen prevzeti Glavar sam, in to brezplačno za dobo šestih let. Tako kot se je že v Odgovoru (1768) ponudil, da bo ob nedeljah brezplačno poučeval o čebelarjenju. S sredstvi, 300 goldinarjev, kolikor je bila takrat letna plača državnih učiteljev čebelarstva, je nameraval ustanoviti sklad za nabavo čebeljih panjev, da bi ustanovili čim več skupnih čebelnjakov. Glavarjev načrt je bil popolnoma realen, a žal prepozen, ker ga je prehitel dvorni dekret z dne 31. 10. 1781, ko so bili zaradi prevelikih stroškov ukinjeni vsi učitelji čebelarstva in za katerega Glavar po vsej verjetnosti še ni vedel.

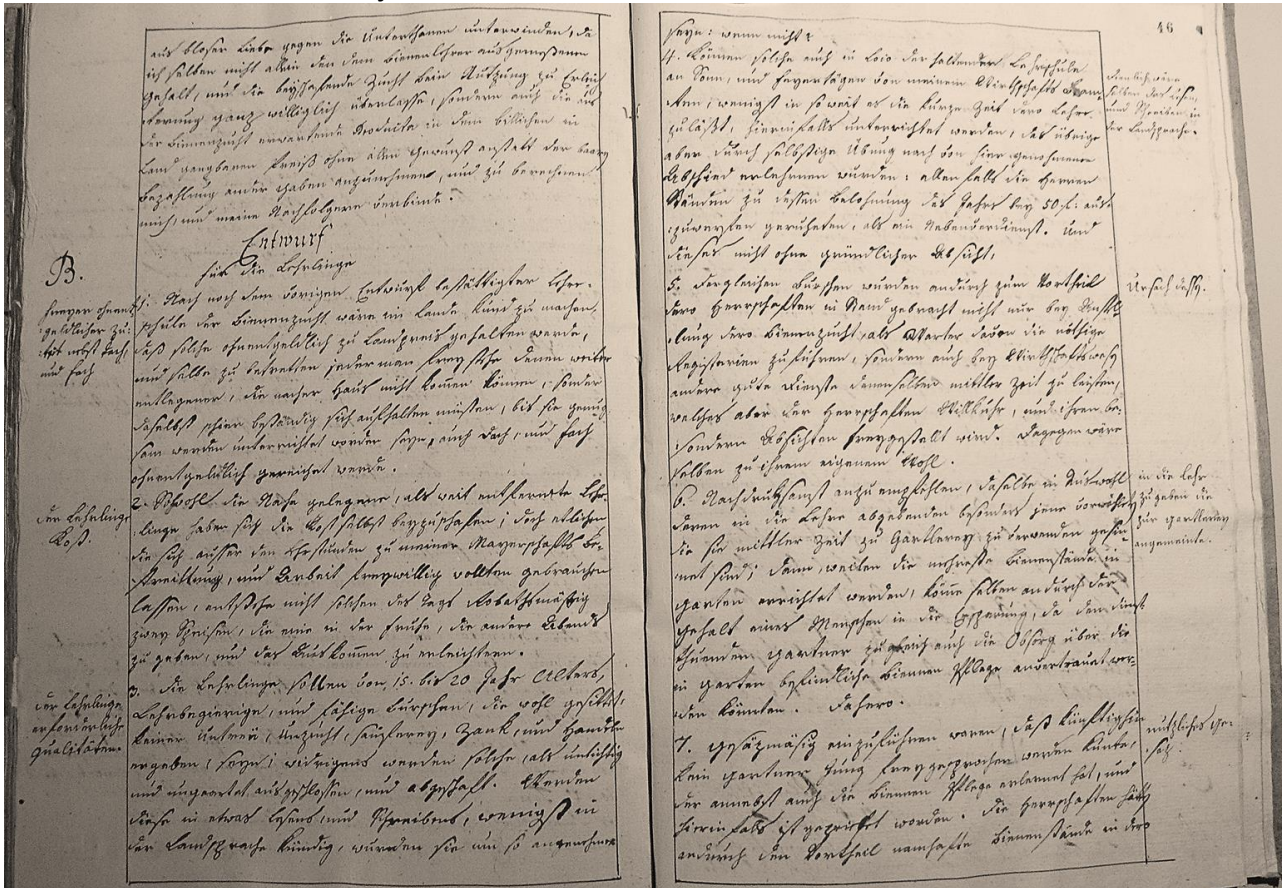
Podobno kot na drugih takratnih čebelarških šolah je tudi Glavar predvidel, da bo pouk brezplačen. Tako je določal čebelarški patent Marije Terezije iz leta 1775 (Bienenzuchtverbreitung 1775). Določilo, 5. člen, da bo **pouk v deželnem (slovenskem) jeziku**, je treba posebej poudariti in je posebnega pomena. To je izjemno določilo za Kranjsko konec 18. stoletja in velik prispevek k uveljavitvi slovenskega jezika. Glavar je šolanje namenil podložnikom, ki so bili večji le domačega slovenskega jezika. V dvornem odloku Navodilo za čebelarske mojstre (Instruktion für ...,1775) je med drugim določeno, da morajo biti predavanja razumljiva. Marija Terezija je v omenjenem Navodilu tudi odredila, da je osnova za pouk na javnih čebelarških šolah Janšev čebelarški nauk. Glavar temu pritrjuje, a hkrati tudi določa, da naj se dodajo še vse stvari, ki jih Janša ne obravnava. To je razvidno iz razlik med Janševo *Razpravo o čebelnih rojih* in Glavarjevim delom *Pogovor o čebelnih rojih*, ki jih je predstavil Mihelič (1976). Ugotovil je, da je v Glavarjevi knjigi med 691 odstavki, kar 296 (42,8 %) odstavkov originalnih

Glavarjevih, le 233 odstavkov (33,7 %) originalnih Janševih in 162 odstavkov (23,4 %) od Glavarja dopoljenih Janševih odstavkov. Glavarjeva slovenska knjiga o čebelarstvu, ki jo je napisal leta 1776, ni bila natisnjena, ker naj bi bila izgubljena. Glavar poudarja potrebo po slovenskem čebelarskem čtivu in da jo je treba napisati na novo, če se že napisane ne bo našlo.

Glavar je poznal določilo, da morajo učitelji čebelarstva opraviti šolanje na dunajski čebelarski šoli in uspešno opraviti tudi izpit za učitelja čebelarstva (5. člen – Instrukzion 1775). Temu se je hotel nekako izogniti, ko piše, da sicer nima nič proti preverjanju na Dunaju, a meni, da to njemu ni potrebno zaradi visokih potnih stroškov, starosti, splošno znanega znanja o čebelarjenju in sposobnosti za javno poučevanje. Glavar v svojih pravilih dosledno uveljavlja določila čebelarskega patenta iz leta 1775, še posebej, da je čebelarstvo oproščeno vseh dajatev kot na primer cestnine pri prevozu panjev na pašo in s paše, mitnine in drugo.

Zanimiva je tudi ideja skupnih čebelnjakov, ki bi imeli prednost pred zasebnimi čebelnjaki. Glavar to predlaga iz različnih razlogov in med njimi je tudi ta, da bi te skupne čebelnjake vodili in oskrbovali usposobljeni skrbniki, ki bi se izšolali na čebelarski vrtnarski šoli. Za zasebne čebelnjake, kjer je po čebelarskem patentu vsakemu podložniku dovoljeno poljubno število panjev, meni, da bodo ti zaradi skupnih čebelnjakov postopoma v obdobju dveh let ukinjeni sami po sebi.

B. Pravilo: Osnutek za vajence

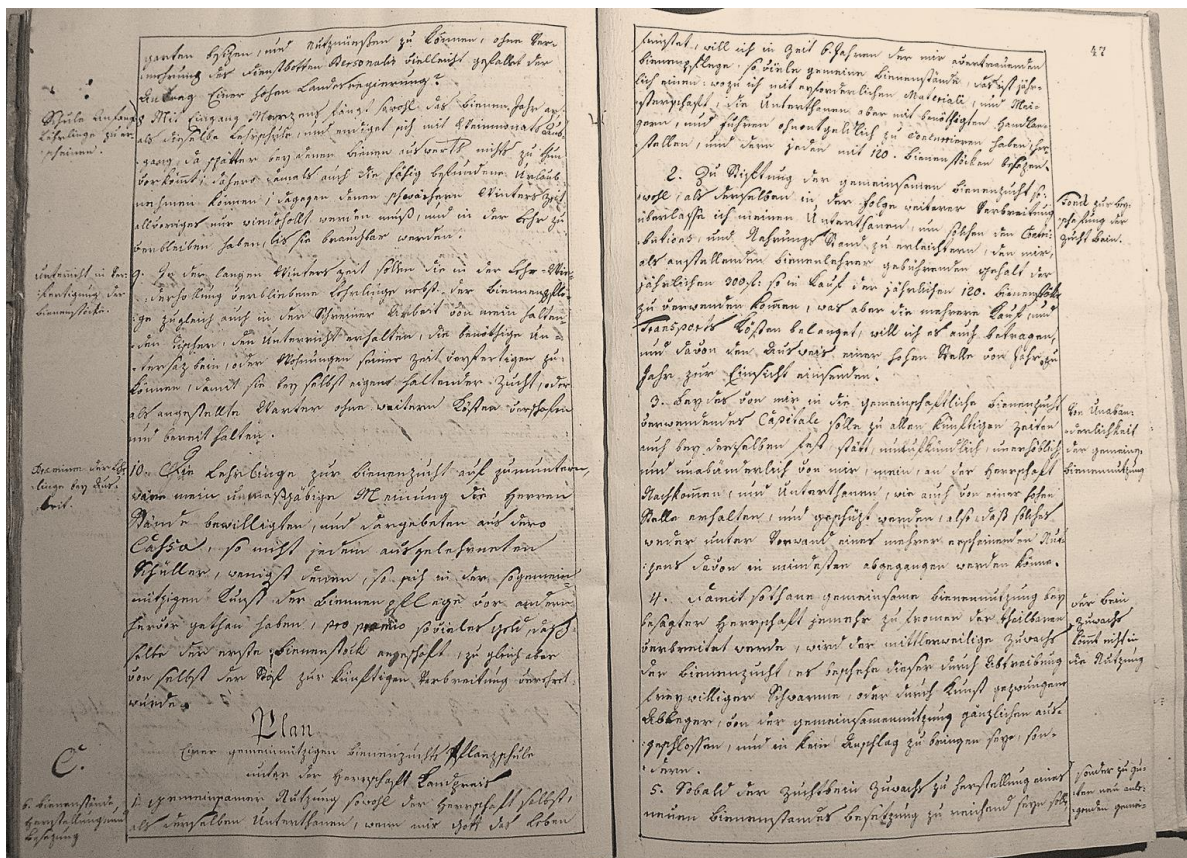

Pravilo B: Osnutek za vajence – uvodni strani – Glavar (1781)
Zbirka rokopisov – AS SI 1073, 1/24 r, 13. st. - 1941

Pravilo »Osnutek za vajence« vključuje 10 odstavkov.

Za vajence Glavar predpisuje, da so stari 15 do 20 let, uka željni, pošteni in sposobni fantje. Prednost daje tistim, ki znajo brati in pisati v deželnem (slovenskem) jeziku. Če pa tega ne znajo, jih bodo to učili graščinski gospodarski uslužbenci, da bodo, ko bodo nastavljeni za skrbnike čebelnjakov, lahko vodili potrebno evidenco. Glavar priporoča, da bi morali prihodnji vrtnarji oskrbovati tudi čebelnjake, kar naj bi bilo tudi zakonsko predpisano. Šolanje se začne na začetku marca in konča konec meseca oktobra. Vajenci, ki bodo usposobljeni, bodo odpuščeni in vsaj najboljši bodo za nagrado dobili en panj. Drugi, ki ne bodo izdelali, pa ostanejo na šoli toliko časa, da se usposobijo. V zimskem času bi se ti usposabljali tudi v mizarstvu, da bodo večji v izdelavi panjev in podstavkov zanje.

C. Pravilo: Načrt za splošnokoristno čebelarstvo vrtnarsko šolo pod gospostvom Lanšprež

Pravilo C: Načrt za splošnokoristno čebelarstvo vrtnarsko šolo pod gospostvom Lanšprež – uvodni strani – Glavar (1781)

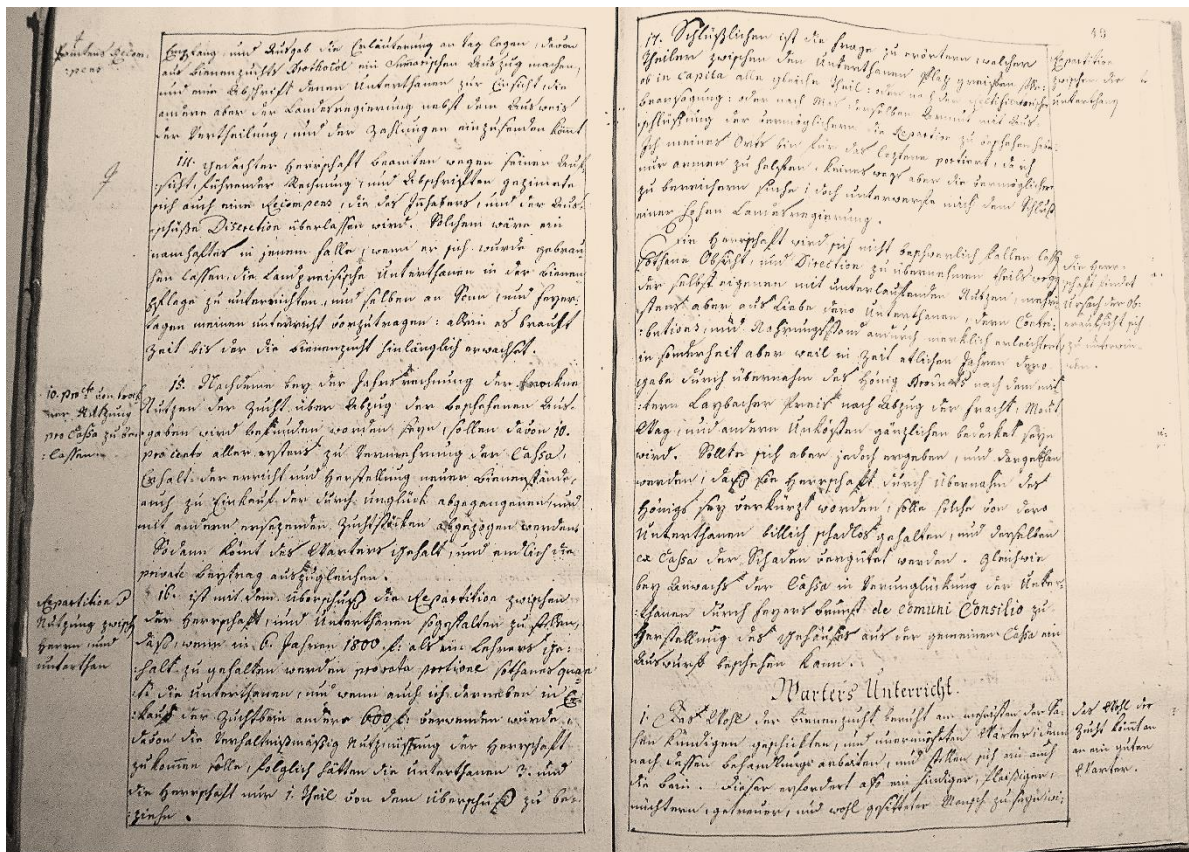
Zbirka rokopisov – AS SI 1073, 1/24 r, 13. st. - 1941

Pravilo »Načrt za splošnokoristno čebelarstvo vrtnarsko šolo pod gospostvom Lanšprež« vključuje 17 odstavkov.

Pri čebelarški vrtnarski šoli pod gospostvom Lanšprež je dan poudarek skupnim čebeljakom, ki bi imeli po 120 panjev. Glavnico za njihovo ureditev, ki naj bi bila stalna, bi predstavljalo plačilo za državnega učitelja v višini 300 goldinarjev, in v šestih letih bi se zbralo skupaj 1800 goldinarjev, kar bi omogočilo postavitve in ureditve šestih skupnih čebeljakov. Tudi za kritje med letom nastalih dodatnih stroškov bi bil Glavar pripravljen prispevati. Vsak skupni čebeljak bi imel dobro poučenega skrbnika, ki bi bil zavezan, od marca do oktobra od jutra do večera paziti na čebele, in bi mu pripadala primerna letna plača iz skupnega dobička.

Nove čebelje družine (naravni in umetni roji) bi bile namenjene za dopolnitev ali nove skupne čebeljake in se ne bi šttele v prirejo. V skupno čebelarstvo bi lahko vstopil, pa tudi iz njega izstopil vsak lanšpreški podložnik. Nadzor in vodstvo skupnih čebeljakov bi imelo gospostvo Lanšprež, vsak pa bi imel tudi odbor. Skrbnik bi beležil vse stroške (čebelarstva oprema, deske za panje in drugo) in prihodke od medu ter voska. Ob koncu leta bi se naredil letni obračun. Od čistega letnega dobička bi se najprej namenilo 10 % za napravo in postavitve novih čebeljakov ter za nakup novih panjev, nato bi se izplačala skrbnikova plača in ostanek namenil članom skupnosti (3/4 podložnikom in 1/4 gospostvu). Glavar meni, da bi imeli pri izplačilu prednost revnejši podložniki.

D. Pravilo: Pouk za skrbnika

Pravilo D: Pouk za skrbnika – uvodna stran – Glavar (1781)
 Zbirka rokopisov – AS SI 1073, 1/24 r, 13. st. - 1941

Pravilo: Pouk za skrbnika vključuje 32 odstavkov.

Glavar odločno trdi, da sta za vzrejo čebel potrebna znanje ter usposobljenost, in meni, da so za skrbnike primerni le iznajdljivi, marljivi, trezni, zvesti in dobro vzgojeni ljudje. Skrbnik mora svojemu gospodu redno poročati in točno izvesti vse njegove ukaze. Prepovedano je svojeglavo in samovoljno postopanje, ukrepanje.

Zahtevano je, da je skrbnik stalno, vseh osem mesecev, prisoten pri čebelnjaku in ni mu dovoljeno, da bi si iskal dodatne zasluzke. Dovoljeno je, da se v prostem času ukvarja s pletenjem, izdelavo slarnikov in podobnim, za kar naj bi bil posebej izučen, ter si tako lahko pridobi postranski zaslužek. Za zagotovitev stalne prisotnosti je namenjena tudi v bližini čebelnjaka postavljena uta, da bi ga varovala pred soncem in dežjem.

Podrobneje je o Glavarjevem načinu čebelarjenja, ki ga je zasnoval na osnovi svojih dolgoletnih izkušenj, pisal Mihelič (1976). Tako je v pravilu tudi zasnoval učenje tehnik čebelarjenja: pregleda, ocenjevanje, razvrščanje in označevanje panjev, spremljanje pregledov panjev, dogodkov in ukrepanj ter vodenje evidence, zapisnikov o vsem tem. Pregledi panjev se opravijo trikrat na leto – spomladi, ob kresu in na vse svete - in pri tem opravi čiščenje panjev ter oceni moč družine (pet razredov), zalego (pet razredov) ter hudo gnilobo čebelje zalege. Na osnovi teh ocen razvrstijo panje v šest razredov in za vsak razred določi postopke potrebnih čebelarskih opravil: krmljenje, ponovni pregledi, dodajanje matic, podstavkov in nadstavkov in drugo. Zelo sistematičen, strokoven in pedagoško uspešen pristop, ki ga Glavar v zasnovi omenja že v Odgovoru (Glavar, 1768). V Janševih knjigah ta sistem ni opisan. Nekatera opisana čebelarska opravila so v rabi še danes.

Ob cvetenju ajde je najpomembnejši čas nabiranja medu in skrbnik pazi, da imajo čebele za delo dovolj prostora z dodajanjem podstavkov in nadstavkov. Jeseni se opravi tehtanje, pripravi panje za zimo in poskrbi za zalogo medu za pitanje. Vsakodnevna opravila vključujejo jutranji in popoldanski pregled ter večkrat dnevni obhod čebelnjaka, preglede posameznih sumljivih panjev in opazovanje stanja čebel. Pozimi skrbnik pazi, da v panje ne zaidejo škodljivci, kot so miši, rovke.

Skrbnik naj bi ne imel svojih čebel, da ne bi prišlo do suma poneverb pri krmljenju, rojih in podobno. Ima pa pravico, da svoje čebele pri jesenskem tehtanju vključi v skupno rabo, kar se mu celo svetuje, da bo skrbneje varoval celotni čebelnjak.

3.16.4. Razprava in zaključki

Čebelarstvo, morda boljše učni načrt pouka čebelarstva, po katerem je na Dunaju učil Janša, je kmalu po njegovi smrti zapisal tudi Kratzer (1774). Predstavil ga je skozi deset pogovorov, ki se zvrstijo v petih dneh. Na koncu so dodana kratka navodila, kako in na kaj je treba vsak mesec posebno paziti pri čebelarjenju. Janšev način čebelarjenja je poimenoval novi avstrijski način gojenja čebel. Predpisan je tudi v čebelarstvu in odloku Navodilo za čebelarstvo - (Bienenzuchtverbreitung ..., Instrukzion ..., 1775). Ti zapisi so med prvimi zapisi o poučevanju čebelarstva. V drugi točki Instrukzion (1775) je zapisana zahteva: *»Učitelj mora naročiti čebelnjak z ustreznimi panji in ob njem javno poučevati po preizkušeni navodilih prvega čebelarskega učitelja Janše na Dunaju.«* Peta točka določa: *»Za javnega učitelja čebelarjenja v deželah naj se ne sprejme nihče, ki se ni učil na glavni čebelarški šoli na Dunaju, ki ga ni izprašal tukajšnji prvi učitelj in ki ne prinese spričevala o tem, da je ne le obvladal večino pravega čebelarjenja, ampak je tudi sposoben poučevati druge.«*

Pravil za čebelarstvo šole po vsebini in v obliki, kot jih je napisal Glavar, v čebelarstvu literaturi, nismo zasledili. Napisal je štiri pravila, ki jih je vsebinsko prilagodil udeležencem šole in tudi gospodarskim razmeram na gospostvu Lanšprež. S poučevanjem čebelarstva je želel svojim podložnikom pomagati iz njihovega slabega gmotnega stanja in razširjati čebelarstvo kot pomembno gospodarsko panogo. Pri tem je poleg tedanjih splošno znanih tehnik čebelarjenja upošteval tudi zakonska določila Marije Terezije in svoje dolgoletne izkušnje ter postopke ravnanja s čebelami. Med določili posebej izstopajo:

- **pouk v deželni (slovenski) jeziku,**
- organiziranje skupnih čebelnjakov,
- dopolnjen Janšev čebelarstvo,
- prednost imajo vajenci, ki znajo brati in pisati,
- šolanje poteka od začetka marca do konca oktobra na posestvu Lanšprež,
- v skupno čebelarstvo lahko vstopi vsak lanšpreški podložnik,
- stalna prisotnost skrbnika skupnega čebelnjaka od marca do oktobra,
- sistematično pregledovanje panjev in spremljanje stanja,
- pregledi panjev, razvrstitev v šest razredov in določitev ukrepov čebelarjenja,
- vodenje zapisnikov o stanju panjev,
- jesenska tehtanja in letni obračun.

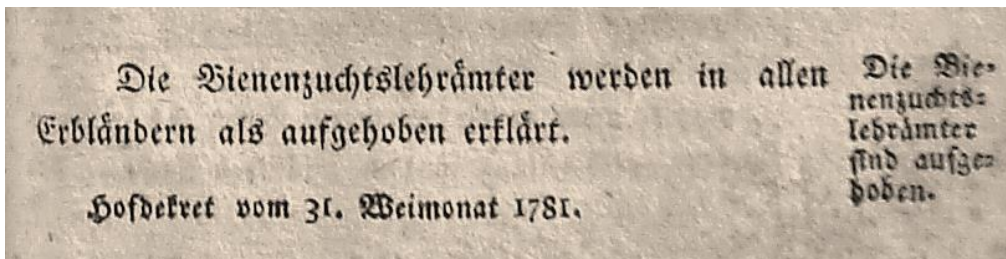
Glavar je v pravila vključil svoje bogato teoretično znanje in dolgoletne praktične izkušnje s čebelarjenjem. Glavarjeva pravila niso bila uradno potrjena in odobrena, ker je to preprečil dvorni dekret o ukinitvi javnih učiteljev čebelarstva, ki je bil izdan 31. oktobra 1781. Predstavljajo pa unikaten in zelo pomemben dokument iz zgodovine svetovnega in še posebej slovenskega čebelarstva. Iz Glavarjevega pisma Tomlju z dne 28. novembra 1781 (cit. Glonar – 1938) pa je razvidno, da je Glavar čebelarstvo šole odprl, ker piše *»... Moji dečki imajo pri čebelarjenju več sreče. Glavnica 600 goldinarjev je letos vrgla 6 forintov 43 kron obresti. Zdaj imam vsak večer z njimi pouk, ki ga zvesto poslušajo. Ko sem namreč videl napredek, sem obljubil onim, ki bi se najbolje učili, nove čebele, ki bi bile njihova*

skupna last, na ta način, da bi mi glavnico, ki sem jo dal na razpolago, počasi vračali s strdjo Deloma pa so iz dobička letošnjega leta delež kakih 13 goldinarjev pustili v blagajni, da se lahko kupijo nove čebele, ki jih mislim naložiti na voz...«

Glavarjeva velika zasluga je, da je že leta 1768 na podlagi svojih dolgoletnih praktičnih čebelarških izkušenj in teoretičnih znanj napisal »Odgovor«. V njem je kot prvi strokovno predstavil kranjsko čebelarstvo, predlagal poučevanja in usposabljanja za čebelarstvo (čebelarške šole) in pravno ureditev čebelarških vprašanj. Dunaj je našel vse to zapisano v Glavarjevem Odgovoru (Glavar, 1768 cit. Mihelič 1934, 1984) in čez naslednja leta je postopoma vse tudi sprejel in udeleževal. Glavar je napisal prvo slovensko čebelarško knjigo (Glavar, 1776) in Pravila za čebelarstvo vrtnarsko šolo pod gospostvom Lanšprež (Glavar, 1781). Istega leta je čebelarstvo vrtnarsko šolo na Lanšprežu tudi odprl.

Za boljše razumevanje Glavarjevih pravil za čebelarstvo vrtnarsko šolo pod gospostvom Lanšprež je potrebno nekatera določila pojasniti in posebej poudariti:

1. Delo državnega učitelja čebelarstva na čebelarški vrtnarski šoli na Lanšprežu, kjer sta že bila dva za šolanje primerna čebelnjaka, je bil pripravljen prevzeti Glavar sam, in to brezplačno za dobo šestih let. Tako kot se je že v Odgovoru (1768 cit. Mihelič 1934) ponudil, da bo ob nedeljah brezplačno poučeval o čebelarjenju. S sredstvi, 300 goldinarjev, kolikor je bila takrat letna plača državnih učiteljev čebelarstva, je nameraval ustanoviti sklad za nabavo čebeljih panjev, da bi ustanovili čim več skupnih čebelnjakov. Glavarjev načrt je bil popolnoma realen, a žal prepozen, ker ga je prehitel dvorni dekret z dne 31. 10. 1781 – (Hofdekret ..., 1781), ko so bili zaradi prevelikih stroškov ukinjeni vsi javni učitelji čebelarstva in za katerega Glavar po vsej verjetnosti še ni vedel.

**Ukinitev učiteljev čebelarstva
Hofdekret vom 31. Weinmonat 1781, vir 88**

2. Podobno kot na drugih takratnih čebelarških šolah je tudi Glavar predvidel, da bo pouk brezplačen. Tako je določal čebelarški patent Marije Terezije iz leta 1775 (Bienenzuchtverbreitung ... 1775).

3. Določilo, da bo **pouk v deželnem (slovenskem) jeziku**, je treba posebej poudariti in je posebnega pomena. Izjemno določilo za Kranjsko konec 18. stoletja in velik prispevek k uveljavitvi slovenskega jezika. Glavar je šolanje namenil podložnikom, ki so bili večji le domačega slovenskega jezika. V dvornem odloku: Navodilo za čebelarške mojstre (Instrukzion für ..., 1775) je med drugim določeno, da morajo biti predavanja razumljiva.

4. Marija Terezija je v omenjenem odloku tudi odredila, da je osnova za pouk na javnih čebelarških šolah Janšev čebelarški nauk. Glavar to pritrjuje, a hkrati tudi določa, da naj se dodajo še vse stvari, ki jih Janša ne obravnava. To je razvidno iz razlik med Janševo knjigo Razprava o čebelnih rojih in Glavarjevimi delom Pogovor o čebelnih rojih, ki jih je predstavil Mihelič (1976). Ugotovil je, da je v Glavarjevi knjigi med 691 odstavki, kar 296 (42,8 %) odstavkov originalnih Glavarjevih, le 233 odstavkov (33,7 %) originalnih Janševih in 162 odstavkov (23,4 %) od Glavarja dopolnjenih Janševih odstavkov.

5. Usoda Glavarjeve slovenske knjige o čebelarstvu, ki jo je napisal leta 1776, je pojasnjena v 14. poglavju, ker naj bi bila izgubljena. Glavar poudarja potrebo po slovenskem čebelarskem čtivu in da jo je treba napisati na novo, če se že napisane ne bo našlo.

6. Glavar je poznal določilo, da morajo učitelji čebelarstva opraviti šolanje na dunajski čebelarski šoli in uspešno tudi izpit za učitelja čebelarstva (5. člen – Instrukzion.... 1775). Temu se je hotel nekako izogniti, ko piše, da sicer nima nič proti preverjanju na Dunaju, a meni, da to zanj ni potrebno zaradi visokih potnih stroškov, starosti in njegovega splošno znanega znanja o čebelarjenju in sposobnosti za javno poučevanje.

7. Glavar v svojih pravilih dosledno uveljavlja določila čebelarskega patenta iz leta 1775, še posebej, da je čebelarstvo oproščeno vseh dajatev kot na primer mitnina pri prevozu panjev na in iz paše, plača se samo cestnina.

8. Zanimiva je tudi ideja skupnih čebeljakov, ki bi imeli prednost pred zasebnimi čebeljaki. Glavar to predlaga iz različnih razlogov in med njimi je tudi ta, da bi te skupne čebeljake vodili in oskrbovali usposobljeni skrbniki, ki bi se izšolali na čebelarski vrtnarski šoli. Za zasebne čebeljake, kjer je po čebelarskem patentu vsakemu podložniku dovoljeno poljubno število panjev, meni, da bodo ti zaradi skupnih čebeljakov postopoma v obdobju dveh let ukinjeni sami po sebi.

9. Za vajence predpisuje Glavar, da so stari 15 do 20 let, uka željni, pošteni in sposobni fantje. Prednost daje tistim, ki znajo brati in pisati v deželnem jeziku. Če pa tega ne znajo, jih bodo to učili graščinski gospodarski uslužbenci, da bodo, ko bodo nastavljeni za skrbnike čebeljakov, lahko vodili potrebno evidenco.

10. Glavar priporoča, da bi morali prihodnji vrtnarji oskrbovati tudi čebeljake, kar naj bi bilo tudi zakonsko predpisano.

11. Šolanje se začne na začetku marca in konča konec meseca oktobra. Vajenci, ki bodo usposobljeni, bodo odpuščeni in vsaj najboljši bodo za nagrado dobili en panj. Drugi, ki ne bodo izdelali pa ostanejo na šoli toliko časa, da se usposobijo. V zimskem času bi se ti usposabljali tudi v mizarstvu, da bodo večji v izdelavi panjev in podstavkov zanje.

12. Pri čebelarski vrtnarski šoli pod gospostvom Lanšprež je dan poudarek skupnim čebeljakom, ki bi imeli po 120 panjev. Glavnico, ki naj bi bila stalna, za njihovo ureditev bi predstavljalo plačilo za državnega učitelja v višini 300 goldinarjev in v šestih letih bi se zbralo skupaj 1800 goldinarjev, kar bi omogočilo postavitve in ureditve šestih skupnih čebeljakov. Tudi za kritje med letom nastalih dodatnih stroškov je Glavar pripravljen prispevati. Vsak skupni čebeljak ima dobro poučenega skrbnika, ki je zavezan od marca do oktobra, od jutra do večera paziti na čebele in mu pripada primerna letna plača iz skupnega dobička.

13. Nove čebelje družine (naravni in umetni roji) so namenjene za dopolnitev ali nove skupne čebeljake in se ne štejejo v prirejo. V skupno čebelarstvo lahko vstopi pa tudi izstopi vsak lanšpreški podložnik. Nadzor in vodstvo skupnih čebeljakov ima gospostvo Lanšprež, vsak pa ima tudi odbor. Skrbnik beleži vse stroške (čebelarska oprema, deske za panje in drugo) in prihodke od medu ter voska. Ob koncu leta naredo letni obračun.

14. Od čistega letnega dobička se najprej nameni 10 % za napravo in postavitve novih čebeljakov ter za nakup novih panjev, nato se izplača skrbnikova plača in ostanek nameni članom skupnosti (3/4 podložnikom in 1/4 gospostvu). Glavar meni, da bi imeli pri izplačilu prednost revnejši podložniki.

15. Glavar odločno trdi, da je za vzrejo čebel potrebno znanje ter usposobljenost in meni, da so za skrbnike primerni le iznajdljivi, marljivi, trezni, zvesti in dobro vzgojeni ljudje.

16. Skrbnik mora svojemu gospodu redno poročati in točno izvesti vse njegove ukaze. Prepovedano je svojeglavo in samovoljno postopanje, ukrepanje.

17. Zahtevano je, da je skrbnik stalno, vseh osem mesecev, prisoten pri čebelnjaku in ni mu dovoljeno, da bi si iskal dodatne zaslužke. Dovoljeno je, da se ob prostem času ukvarja s pletenjem, izdelavo slamnikov in podobnim, za kar naj bi bil posebej izučen ter si tako lahko pridobi stranski zaslužek. Za zagotovitev stalne prisotnosti je namenjena tudi v bližini čebelnjaka postavljena uta, da bi ga varovala pred soncem in dežjem.

18. Podrobneje o Glavarjevem načinu čebelarjenja, ki ga je zasnoval na osnovi dolgoletnih izkušenj, je pisal Mihelič (1976). Tako je v pravilniku tudi zasnoval učenje tehnike čebelarjenja: preglede, ocenjevanja, razvrščanja in označevanja panjev, spremljanja pregledov panjev, dogodkov in ukrepanj ter o vsem tem vodenje evidence, zapisnikov. Preglede panjev opravi trikrat na leto – spomladi, ob kresu in na vse svete - in pri tem opravi čiščenje panjev ter oceni moč družine (pet razredov), zalego (pet razredov) ter hudo gnilobo čebelje zalege. Na osnovi teh ocen razvrsti panje v pet razredov in za vsak razred določi postopke potrebnih čebelarskih opravil: krmljenje, ponovni pregledi, dodajanje matic, podstavkov in nastavkov in drugo. Zelo sistematičen, strokoven in pedagoško uspešen pristop, ki ga Glavar omenja v zasnovi že v Odgovoru (Glavar, 1768 cit. Mihelič, 1934). V Janševih knjigah ta sistem ni opisan. Nekatera opisana čebelarska opravila so v rabi še danes.

19. Ob cvetenju ajde je najpomembnejši čas nabiranja medu in skrbnik pazi, da imajo čebele za delo dovolj prostora z dodajanjem podstavkov in nastavkov.

20. Jeseni se opravijo tehtanja, pripravi panje za zimo in poskrbi za zalogo medu za pitanje.

21. Vsakodnevna opravila vključujejo jutranji in popoldanski pregled ter večkrat dnevni obhod čebelnjaka, preglede posameznih sumljivih panjev in opazovanje stanja čebel.

22. Pozimi skrbnik pazi, da v panje ne zaidejo škodljivci, kot so miši, rovke.

23. Skrbnik naj bi ne imel svojih čebel, da ne bi prišlo do suma poneverb pri krmljenju, rojih in podobno. Ima pa pravico, da svoje čebele pri jesenskem tehtanju da v skupno rabo, kar se mu celo svetuje, da bo skrbneje varoval celoten čebelnjak.

3.17. Glavar: Čebelarška šola na Lanšprežu - 1781

V uvodu ponovimo, da je Glavar na koncu »Odgovora - 1768« posebej poudaril pomen poučevanja (usposabljanja) v čebelarstvu, ko je zapisal:

»Kmetom pa hočem olajšati čebelarjenje s tem, da jim bom ob nedeljah in praznikih v prostih urah ustno tolmačil čebelarški nauk, kateremu si laskam, da sem v deželi najbolj vešč. Pokazal jim bom tudi dejansko pri svojih čebelah vsa letna čebelarška opravila in spretnosti ... Da, če je slavni Kmetijski družbi do tega, se ponujam, da bom vso svojo znanost (ker sem se mogel na tako majhnem prostoru le prav malo česa dotakniti) spravil na papir, da jo potem po obvestilih ali javnem tisku oznanim deželi ...«

O Glavarjevih pravilih poroča tudi Oražem (1999). O predlagani čebelarški šoli piše, da naj bi bila »na Lanšprežu, ker je tam za praktičen pouk že na voljo 130 panjev. Glavar bi bil učitelj, ki pa bi poučeval brezplačno in bi denar za plačilo, ki bi ga prejemal, uporabil za nakup panjev za podložnike. Glavar še predlaga, kakšen naj bi bil predmetnik čebelarško-vrtnarske šole, ki naj bi dopolnilno poučevala učence tudi branja in pisanja. Pouk bi bil za učence brezplačen ... za vrtnarje bi sprejemali v službo le tiste, ki so vešč tudi čebelarstva. Šola bi se vsako leto začela v začetku marca in bi trajala do konca oktobra. Ob koncu dvoletnega šolanja naj bi vsak učenec dobil na stroške stanovske blagajne po en panj čebel za začetek čebelarjenja«.

Mihelič (1976) navaja: »Kakor vse kaže, pa Glavar ni čakal na »odločbo,« s katero naj bi bila ustanovljena na Lanšprežu čebelarška šola in on imenovan za učitelja, in tudi ne na dovoljenje za ustanavljanje vaških čebelarških zadrug, kajti v pismu Tomlju z dne 28. novembra 1781 (povzeto Glonar (1938)) beremo:

Moji dečki imajo pri čebelarjenju več sreče. Glavnica 600 goldinarjev je letos vrgla 6 fl 45 kr obresti. Sedaj imam vsak večer z njimi nauk, ki ga zvesto poslušajo. Ko sem namreč videl napredek, sem obljubil onim, ki bi se najboljše učili, nove čebele, ki bi bile njihova skupna last, na ta način, da bi mi glavnico, ki sem jo dal na razpolago, počasi vračali s strdjo. Deloma pa so iz dobička letošnjega leta delež kakih 15 goldinarjev pustili v blagajni, da se lahko kupijo nove čebele, ki jih mislim naložiti na voz. Ti lahko med tem kam do marca mirno za ta znesek nakupiš panjev (ampak ne okuženih!) recimo pri onem Rožmanu v Lahovičah, ali na kakem drugem kraju v stran od Komende, kjer se je vgnezdila kuga.“

Glonar, 1938, str. 170 -171, vir 75

Glavar ni dobil uradnega dovoljenja za ustanovitev čebelarške šole – Mihelič (1970). To je bilo pričakovano, ker je bil dne 31. oktobra 1781 izdan dvorni dekret (Hofdekret ..., 1781) o ukinitvi javnih učiteljev čebelarstva v vseh dednih deželah.

Drugih podatkov o čebelarški vrtnarski šoli na Lanšprežu nismo odkrili. V drugem Odgovoru (17. 12. 1781) je Glavar v poglavju Navodilo za učitelje čebelarstva, ki jih nastavi država, v 97. členu zapisal:

»97. Moj čebelarški pouk v deželnem jeziku

Svojim poljedelcem na ljubo sem pred tremi leti v deželnem jeziku tudi sam napisal nekoliko obširnejši čebelarški pouk in ga že pred daljšim časom izročil Kmetijski družbi v presojo, vendar ne slišim, ali je bilo sprejeto z odobravanjem. Čeprav sem ga večkrat zahteval nazaj, da bi ga spravil v boljši red in ga na nekaterih mestih popravil, ga na svojo upravičeno zahtevo vse do tega trenutka nisem dobil nazaj niti, nisem izvedel, kam je izginil. Hotel sem ga medtem prebrati tukajšnjemu učitelju, vsebuje namreč popoln pouk v čebelarjenju, kakor je tu običajno. V deželnem jeziku pa sem ga napisal zato, da bi se redki poljedelci, večči branja z njim kot berilom pri svojih srečanjih pomagali in ga lahko prebrali tudi drugim sosedom. Delo v lažji obliki izčrpno podaja Janševe misli in jih potrjuje s številnimi dostavki.«

Čebelarška šola na Lanšprežu je bila prva na Kranjskem in pouk je potekal v deželnem (slovenskem) jeziku, kar je poudarjeno tudi na spominski plošči na kapeli na Lanšprežu (glej pogl. 3.14.7).

3.18. Čebelna bratovščina - Rodine 1781

V predhodnih poglavjih so predstavljeni nekateri predlogi za združevanje (organiziranje) čebelarjev. Spomnimo na Janšev načrt in predlog za čebelarsko družbo (1773) – glej pogl. 3.8 - in Glavarjev predlog za skupne čebelnjake (1781) – glej pogl. 3.16. - Glavni razlog in potreba za združevanja je v čebelarjenju samem, v potrebnem znanju in izkušnjah za uspešno ter gospodarno gojenje čebel. Skok (1998) meni, da so vse čebelarske organizacije nastale prav zaradi širjenja znanja o »umnem čebelarjenju.«

Golia (1943) piše, da je vznikla misel, da bi se čebelarji združili v enoto (bratovščino), na prostoru, kjer je bilo čebelarjenje zelo razširjeno (radovljiška, kranjska, loška in kamniška okolica). Pri cerkvi sv. Klemenca na Rodinah pri Radovljici je bila 22. aprila 1781 ustanovljena čebelna (nekateri pišejo čebelarska) bratovščina. O bratovščini so pisali Zaletel (1995/96, 1998), Gregori (2011) in drugi.

Pred nadaljevanjem opisa dogodkov v zvezi z novo ustanovljeno bratovščino je pomembno, da se seznanimo z dvorno odredbo, ki sta jo o bratovščinah sprejela 17. avgusta 1771 cesarica Marija Terezija in njen sovladar sin Jožef II. Jaksch (1828) jo predstavlja v knjigi Gesetzlexikon im Gestlichen, ... na 341 strani.

Bruderschaftenerrichtung.

Unterm 17. August 1771 wurde verordnet: daß, weil bei den Bruderschaften sich verschiedene Mißbräuche zeigen, in das Künftige gar keine Bruderschaft ohne allerhöchster Einwilligung (wie ohnehin bisher hätte geschehen sollen) zu errichten gestattet, und in Absicht auf die verflossenen Zeiten die schon bestehenden Bruderschaften untersucht, somit die entdeckt werdende Mißbräuche und unnöthige Geldeinflüsse aufgehoben, oder doch dermassen beschränkt werden sollen: daß davon Niemanden etwas übriges in-Handen verbleiben, sondern alles für Arme, oder andere fromme Endzwecke verwendet werde; wie dann auch jene Bruderschaften, welche entweder wider die Kirche oder den Staat anstößige Satzungen zu enthalten befunden werden sollten, nach vorläufiger Anzeige aufzuheben seyn. Wovon also die Herren-Ordinarien die Geistlichkeit, und die k. Kreisämter die Magistrate und Ortsobrigkeiten zu verständigen haben.

Jaksch, 1828, str. 341, vir 94

Povzetek:

»17. avgusta 1771 je bilo predpisano: zaradi različnih zlorab, ki so bile ugotovljene pri bratovščinah, v bodoče ne sme biti brez dovoljenja nič več ustanovljena nobena bratovščina. Pri bratovščinah, ki so bile ustanovljene v preteklosti, je potrebno pregledati, če so bile storjene kakšne zlorabe ali nepoštene denarne zadeve. Od denarja, ki ga je imela bratovščina, ne sme ostati nič v rokah nobenega, ampak se ga mora porabiti za revne...«

Na osnovi te odredbe so ustanavljali komisije, ki so pregledovale tudi bratovščine. Na Kranjskem so od tedanjih 396 bratovščin večino razpustili. V takih družbenih in političnih razmerah je bila na Rodinah ustanovljena čebelna bratovščina.

Zelo podrobno je ustanovitev in vsa nadaljna dogajanja opisal Zaletel (1995/96) v članku Prvo slovensko čebelarsko društvo, ki je bil v štirih nadaljevanjih objavljen v Slovenskem čebelarju. Pobudnik za ustanovitev čebelne bratovščine je bil rodinski beneficiat Jakob Neboiski, ki je bil tudi sam čebelar.

Skupaj z drugimi pobudniki je bilo zbrano do tedna pred ustanovitvijo skupaj 397 članov, ki so jih delili v člane, ki so bili pripravljene plačevati letno članarino 18 krajcarjev in druge (264 članov), ki so plačevali 7 krajcarjev na leto. Bratovščina je imela ob ustanovitvi popisane člane, pobrano članarino, pravila (niso ohranjena) in svoj sedež ter vodstvo na Rodinah. To je bilo prvo slovensko čebelarstvo društvo. Ni pa imelo dovoljenja v skladu z dvorno odredbo z dne 17. avgusta 1771. Ko se je o ustanovitvi bratovščine razvedelo, so se pričela uradna poizvedovanja, ki so se končala z odlokom ljubljanskega deželnega glavarstva z dne 7. julija 1781 o njeni razpustitvi. Beneficiat Nebois je 15. julija 1781 pri maši iz prižnice oznanil, da čebelne bratovščine ni več in da jo razpušča po ukazu deželnega glavarstva za Kranjsko. Prva slovenska čebelarstvo organizacija je živel le dobrih deset tednov.

Zaletel (1998) omenja še poskuse organiziranja čebelarjev leta 1801 v Domžalah, kar je spodbujal kurat Matevž Barlič, duhovnik na podružnici na Goričici. Šele leta 1873 pa je bilo ustanovljeno kranjsko društvo za umno čebelarstvo – Šalehar (2018).

3.19. Krünitz o kranjskem čebelarju Valentinu Černetu (1789, 1797)

Johann Georg Krünitz (1789, 1797) je 46. zvezku Oeconomische Encyklopädie (Ekonomska enciklopedija) v poglavju Krain (str. 615-642) na koncu (str. 641-642) objavil Hacquetovo osebno sporočilo o naprednem kranjskem kmetu in čebelarju Valentinu Černetu³⁸.

Med drugimi piše v Slovenskem čebelarju o Valentinu Černetu tudi Debevec (1948):

Valentin Černe (1731-1798) je preprosti kmet, ki je gospodaril na kmetiji v Zgornji Šiški pri Ljubljani. Posebej se je odlikoval kot sadjar, čebelar in konjerejec. Ob nedeljah in praznikih so se pri Černetu redno zbirali sosodje od blizu in daleč, da jih je učil umnega kmetovanja in čebelarstva. Čebelaril je v lesenih kranjičih, ki so bili na splošno v uporabi po tedanji kranjski deželi. Zbiti so bili iz šestih desk in zelo primerni za prevažanje na pašo. Ni pa potrjeno, da bi bil Černe izumitelj teh panjev, kakor so zapisali nekateri drugi avtorji.

Černe ni napisal nobenega čebelarskega dela, bil je ljudski razumnik in učitelj umnega čebelarstva, ki je predvsem po zaslugi Baltazarja Hacqueta poznan, kot napreden kranjski kmet in čebelar tudi v Evropi.

V 46. zvezku Krünitzove Enciklopedije je objavljena slika Valentina Černeta. Na sliki je posebej poudarjena konjereja, ki je bila Černetova najpomembnejša kmetijska dejavnost in čebelarstvo z upodobitvijo dveh kranjičev s čebelami.

³⁸ Pobudo za predstavitev Valentina Černeta je dal član delovne skupine g. Konrad Ozebek

Kranjski čebelar Valentin Černe na naslovnici 46. zvezka Ekonomske enciklopedije – Krünitz, 1797, vir 116

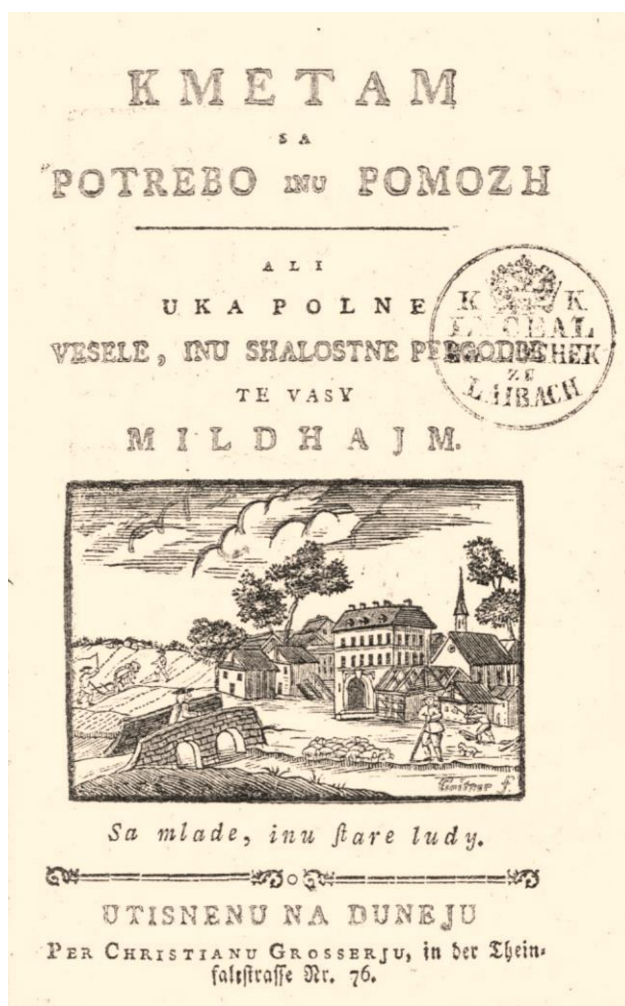
Pojasnila k zapisom na sliki:

1. Pod imenom in priimkom je zapis: zaslužen kranjski kmet;
2. Na spodnjem robu slike piše: Poročilo o njegovih zaslugah glej v 46. zvezku enciklopedije

3.20. V slovenščini tiskana poročila o čebelarstvu na Kranjskem – 1789, 1795

3.20.1. Prvo v slovenščini tiskano poročilo o čebelarstvu na Kranjskem – 1789

Leta 1789 so na Dunaju natisnili knjigo: Kmetam sa potrebo inu pomozh, ki jo je napisal Becker in v slovenski jezik prevedel Marko Pohlin. V 33. poglavju so tudi zapisi o čebelarstvu na Kranjskem, kar je prvo tiskano slovensko poročilo o čebelarstvu.

Naslovnica knjige Kmetam za potrebo inu pomozh, 1789, vir 24

Zhebele fnajo Kraynzi toku dobru glajshtati, de druge v' temu uzhe. Kader ersje po planinah zvedé, dado ti is dolin svoje zhebele kjekej: inu kader ajda, inu gorshiza zvedó, dadó uní svoje na rejo lesem na ravnu doli. Tu je lepú, kader se ljudji, inu zele vasy, ali soseske toku perjasnu med sabo fastopejo. Merski en fastopne zhebelar si per svojem zhebelah enu leitu po 100. da 200. rajsh perdo by.

Zapis o čebelarjenju na Kranjskem, 1789, str. 253-254, vir 24

Jezikovna posodobitev:

»Kranjci znajo tako dobro gojiti čebele, da o tem uče tudi druge. Ko cveti na planinah resje, preselijo tja svoje čebele, in kadar cvetita ajda in ogrščica, jih predstavijo v ravnino. To je lepo, kadar se ljudje in cele vasi ali soseske prijazno med seboj razumejo. Marsikateri razumen čebelar s svojimi čebelami na leto pridobi 100 do 200 goldinarjev.«

V 49. poglavju piše tudi, kako ravnati, ko piči čebela:

Pizhe koga ena zhebela, tok je narbulshe: kmalu fhélu is rane potegniti, ter frishnu skopane, fajhtne persty goripolofhiti: ali na rano se uszati: ali is masljo is ushes rane pomafati. Rajmno toku se more sgoditi, kader koga osa, zhmerl, ali ser-shen pizhe. Je taka rana v' ustah, ali gerlu, tok smejsahj med, vojle, inu jseh v' eni posodezi skupaj, ter po fhlizazah dolipofhiraj. Otshesh mafule od pikanja teh komarjov, ali wrenzelnov prezhspraveti, tok ta pizhen kraj is vojlam pomofshe.

Kako ravnati, ko piči čebela, 1789, str. 342, vir 24

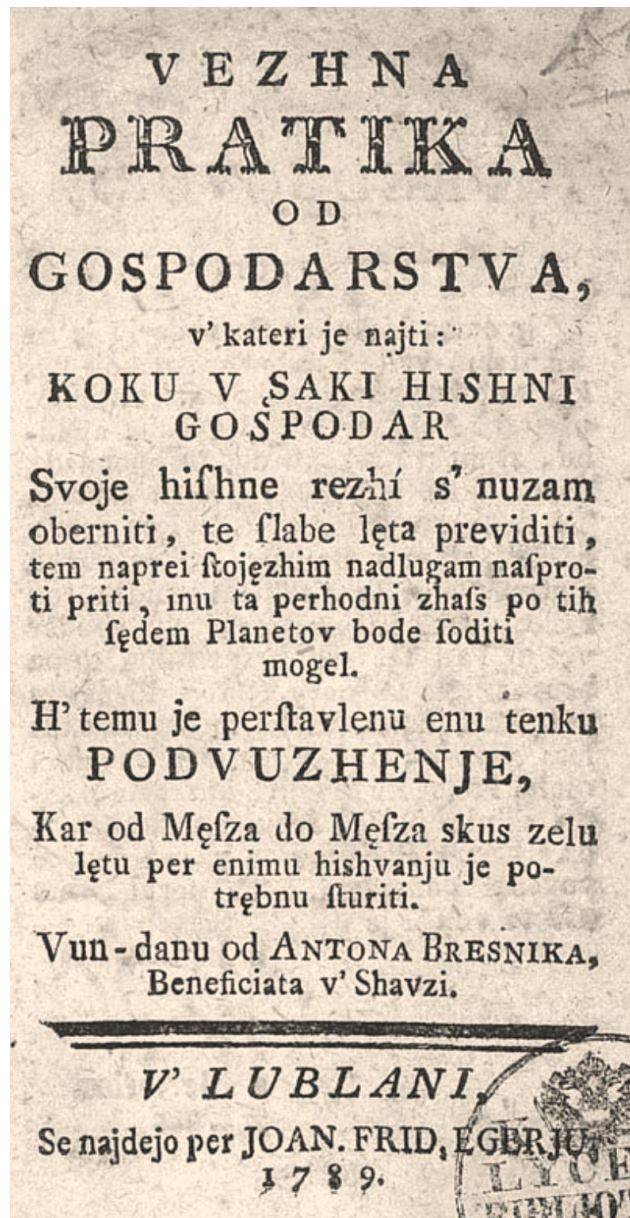
Jezikovna posodobitev:

»Če koga piči čebela, je najbolje iz rane čim prej potegniti želo ter nanjo položiti svežo vlažno zemljo; ali pa se na rano »uscati«; ali pomazati rano z ušesnim maslom. Ravno tako se ravna, če koga piči osa, čmrlj ali sršen. Če pa je taka rana v ustih ali grlu, tedaj skupaj zmešaj v eni posodici med, olje in kis ter po žličkah požiraj. Mozolje od pikanja komarjev ali brencljev se pomaže na pičenem mestu z oljem.«

O prvem zapisu je pisal tudi Stabej (1976). Tako kot on tudi mi lahko obžalujemo, da niso leta 1776 natisnili v slovenskem jeziku napisane knjige Pogovori o čebelnih rojih, ki jo je napisal Peter Pavel Glavar. Rokopis te knjige hranijo v Arhivu Republike Slovenije.

Po do zdaj najdenih tiskanih dokumentih ostaja leto 1789 kot prvo, ko je bilo objavljeno tiskano v slovenščini napisano poročilo o čebelarstvu na Kranjskem.

3.20.2. Večna pratika od gospodarstva – čebelarstva opravila po mesecih – 1789

Večna pratika, 1789 – naslovnica, vir 30

Breznik (1789) v Večni pratiki na kratko omenja mesečna opravila pri čebelarjenju in povzemamo jih po Stabeju (1954):

Opravilla:

Mefza Profenza: Aku ni snęga, inu lepu vreme, bres vetra, zhebelle pufti letęti, de fe s'luftajo (str. 45).

Spizhana: Zhebelle lepu spuzej, inu jih na taki kraj postavi, de bodo [kus Letu per gmahu (48)... Tudi sterd bode v'tem Mejezi hvalena [sa [pishe] — (49).

Shushza: V' ftarim Mefzi, kader je lepu vreme, Zhebelle [puzat, kir v'mladim Mefzi je radi zheroi saredijo (52).

Maliga Travnna: Zhebelle puzati... (60).

Liftovgnoja [= novembra]: Zhebelle pred mrasam obvarvat (71).

Grudna: Zhebelle dobru permashiti, de v' [negi ven neletę (72).

Na nekih drugih mestih v Pratici so še tile zapisi iz čebelarstva:

... tem mladem teletam jezik vsigni, inu aku se bele korenize najdejo, lete s' oistremi klešhami odshipli... bolęzhi kraj isperi, s' medam pomashi... (str. 72).

Desh pomeni... kader zhebelle notó [=nočejo] is painjov letęti... (74).

Aku je Poletu fila mokru, bode malu mlade domazhe, inu povodne shivadi, koker raz, & c. inu zhebelle bodo flabe (77).

Ob zhafsu te kuge je nefravu jefti... mediza (82).

[Ko je planet Merkur letni vladar]... V' temo letu Ovze inu Zhebelle rade merjó (39).

Breznik (1789), cit. Stabej, 1954, str. 137, vir 208

Jezikovna posodobitev³⁹:

Opravila:

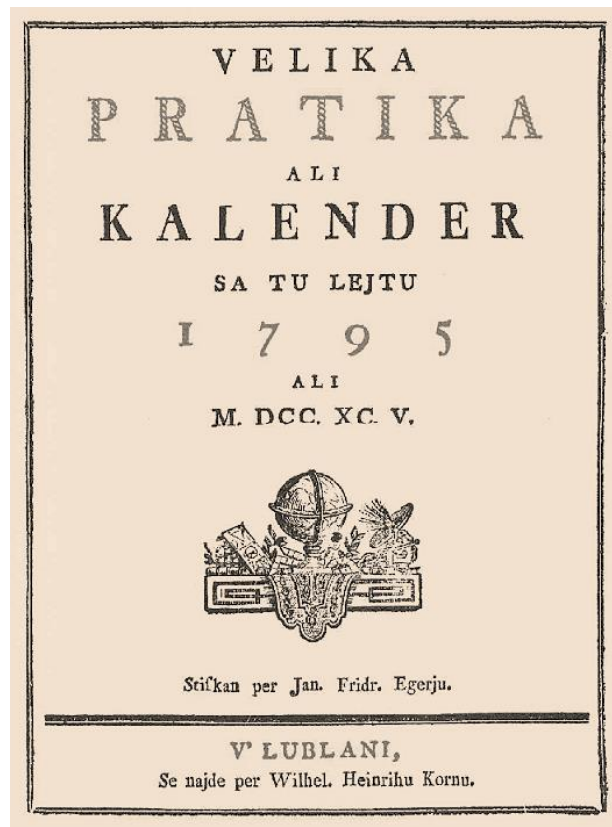
- Meseca januarja: Če ni snega in vreme lepo ter brez vetra, pusti čebele naj letajo, da se prezračijo (str. 45).
- Februarja: Čebele (panje) lepo očisti in jih postavi na tak kraj, da bodo celo leto pri miru (48)... Tudi med bo v tem mesecu koristen za hrano (49).
- Marca: V starem mesecu, kadar je lepo vreme, očistiti čebele (panje), ker se v mlaju rado zaredijo črvi (52).
- Aprila: Čistiti čebele (panje) ... (60).
- Novembra: Čebele zavarovati pred mrazom (71).
- Decembra: Čebele dobro zapreti, da v snegu ne izletavajo (72).

Še nekaj drugih zapisov o čebelarstvu v Pratici:

- ... Mladim teletom prevzdigni jezik, in če se najdejo bele koreninice, jih odščipni z ostrimi kleščami ... boleče mesto izperi in pomaži z medom (72).
- Dež pomeni ... kadar čebele nočejo izletavati iz panjev ... (74).
- Kadar je poleti zelo mokro, bo malo mladega prirastka domačih živali in vodne perutnine, kot so race in druge in čebele bodo slabe (77).
- V času kuge je nezdravo piti ... medico (82).
- [Ko je letni vladar Merkur] ... V tem letu rade umirajo ovce in čebele (39).

³⁹ Za pomoč pri jezikovni posodobitvi se zahvaljujem g. Janezu Gregoriju

3.20.3. Vodnikova velika pratika – 1795

Velika pratika, 1795 – naslovnica, vir 244

V Veliki Pratici (1795) Vodnik piše o kranjskem čebelarstvu:

Krajnzi so imenitni
zhebelarji, zhebele njim posebnu
vershejo, satu ker ajdo sejejo;
inu se s' zhebelami taku dobru pe-
pèzhati snajo, de so drugih de-
shel vuzheniki v' zhebelarstvi po-
stali

Velika pratika, 1795, str. 26, vir 244

Jezikovna posodobitev:

»Kranjci so imenitni čebelarji, s čebelami posebej zaslužijo, ker sejejo ajdo; čebele znajo tako dobro gojiti, da so postali učitelji čebelarstva za druge dežele.«

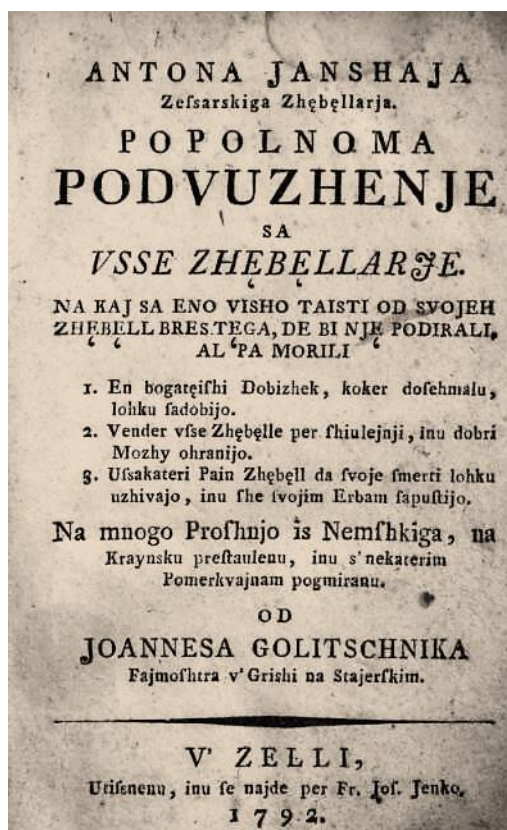
3.21. Goličnik: Popolnoma Podvuzhenje za vsse zhebellarje - prevod druge Janševe knjige in ob pomoči Kumerdeja izdana prva čebelarška knjiga v slovenskem jeziku – 1792

3.21.1. Splošno o Goličnikovem prevodu

Uvodoma spoznajmo o Goličnikovem prevodu druge Janševe knjige zapis Kidriča (1929-1938) v knjigi Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do marčne revolucije:

Goličnik⁴ je pod vplivom dobe vneto gojil čebelorejo ter imel do 102 panja. Zato Kumerdeju pač ni bilo težko, da ga je pridobil za slovenski prevod dela o čebeloreji, katerega je izdal Kranjec Janša 1775 na Dunaju. Njegov prevod je izšel 1792 pod naslovom „Popolnoma podvučenje za vse čebelarje“. Goličnik je bil za Glavarjem prvi, ki je prevajal Janšo v slovenščino, a prvi, ki je izdal slovensko čebelarstvo v tisku. Enako Haslu imenuje tudi Goličnik jezik svoje knjige „kranjski“, čeprav piše v bistvu savinjsko narečje, torej jezik, ki so ga imenovali doma in drugod slovenskega, in dasi ima to, kar je v jeziku knjige kranjskega, le značaj poprav v smislu književne kranjščine. Za preporodnega slovenskega leksikografa je bila v Goličnikovi knjigi le skromna bera. V pravopisu ni hotel biti propagator Pohlinove šole, vendar je precej nedosleden, a mnogi „v“ in često pohlinovsko izražanje sičnikov in šumevcev pričajo o vplivu Markovih knjig.

Kidrič, 1929-1938, str. 346, vir 109

Naslovnica prve izdane slovenske čebelarške knjige - Goličnik, 1792, vir 100

1792 - Celje (prevod Goličnik) (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-KDNTQLXE> – 29. 6. 2018; http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ206910307 – 4. 7. 2018).

Štajerski župnik in čebelar Janez Goličnik je poslovenil drugo Janševo knjigo in izdana je bila v Celju leta 1792. Pregled knjige opozori, da na koncu drugega dela knjige manjkata dva poglavja (19. O stiskanju medu in voska ter 20. O kuhanju medice in pripravi kisa) in da sta dodana dva dodatka. Najprej je na treh straneh Oppominik (Opomnik), kjer Goličnik tudi na osnovi svojih čebelarskih izkušenj opozarja na posamezna navodila iz Janševega čebelarskega nauka, ki so posebej pomembna za uspešno čebelarjenje. V nadaljevanju je na petih straneh dodatek Perstavik od prestavlavza (Pristavek od prevajalca), kjer odgovarja na štiri vprašanja o čebelarjenju.

In kje je Goličnik dobil Janševo knjigo in kdo ga je spodbudil k prevajanju? Že v predgovoru Goličnik omenja Blaža Kumerdeja, ki je osebno poznal Antona Janšo še iz časa bivanja na Dunaju in bil v času prevajanja Janševe knjige okrajni šolski komisar v Celju. Nobenega dvoma ni, da je prav Kumerdej posredoval Goličniku Janševo knjigo in ga tudi spodbudil k prevajanju. V. S. (1905) o Blažu Kumerdeju piše:

Kot okrožni komisar v Celju je navduševal ljudi za čebelarstvo in pregovoril župnika Goličnika v Grižah in kapelana Vogrina, da sta poslovenila Janševo knjigo o čebelarstvu, ki je tudi izšla v prevodu v Celju l. 1792. V celjskem okrožju se je število panjev od 700 povzdignilo v malo letih na 8000. Kumerdej je bil ud. c. kr. kmetiške družbe v Ljubljani in II. Academiae Operosorum. (III. Blatt, 1840, šte. 44.)

Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, 1905, str. 47, vir 240

Stabej (1954) dodaja, da je Goličniku pri prevajanju Janševe knjige pomagal njegov kaplan Jakob Vogrin. To potrjuje tudi neznani avtor sestavka Vaterländisches, Blasius Kumerdey (1840). Porenta (2015) piše, da je najbolj pomembno Kumerdejevo preporodno delo njegovo sodelovanje pri jezikovni pripravi slovenskega prevoda knjige Antona Janše Popolno podučenje za vse čebelarje, ki ga je pripravljala župnik Goličnik. Vse to pa tudi pojasnjuje, zakaj je bil prevod Janševe knjige izdan v Celju.

Kako si lahko razložimo, da sta v Goličnikovem prevodu izpuščeni dve poglavji in da sta na koncu dva dodatka? Posredno to pojasnjuje Navratil (1886, str. 10 – 11):

Še pred Kuraltovo izdavo pretiskana
je bila, po mnogoteri želji prva Dunajska
izdava posmrtne knjige Janševe na Dunaju
vnovic' l. 1790, menda no tej ^(omislil je) je pa potlej (okoli
l. 1791) ~~omislil~~ Blaž Kumerdej v Celju
skrajšano nemško izdavo.

Še se pa slovenski narod iz teh ^h neprebranih
knjig ni mogel okoristiti z ^h izvrstnim naukom
bistroumnega slovenskega sina, zato je preložil
štajerski čupnik in čebelar J. Goličnik Jan,
šev čebelarški nauk po Kumerdejevi nemški iz-
davi na slovenski („kranjski“) jezik, ter dal
(z nekaterimi opombami) med ljudi v Celju
l. 1792 (200 str.) ^{s pokrvarjeno} ~~z nedostavno~~ bohoričico in s te-
danjo preprosto slovensčino pod dolgim naslo-
vom „ANTONIA JANŠAJA“ čebelaršige
čhebellarja Popolnoma podučenje za vse
čhebellarje“ itd. (čitaj: A. Janšaja, cesarskiga čebelar-
ja popolnoma podučenje za vse čebelarje itd.)
Od Janžega Goličnika, fajmoštre v Briži na
Štajerskim. V Celju utisnena - 1792.“

Rokopis Anton Janša – Navratil, 1886, str. 10-11, vir 149

Kumerdej je dal Goličniku svojo skrajšano verzijo Janševe knjige. Oba dodatka pa je dodal Goličnik sam iz svojih čebelarških izkušenj.

3.21.2. Knjiga Popolnoma podučenje za vse čebelarje – 1792 - prva izdana slovenska čebelarška knjiga

Knjiga Popolnoma podučenje za vse čebelarje je prevod druge Janševe knjige (1775). Prevedla sta jo Goličnik in Vogrin ter je prva izdana slovenska čebelarška knjiga. Vse do leta 1831 je bilo treba čakati na novo slovensko čebelarško knjigo Čelarstvo, ki jo je napisal Peter Danjko in do leta 1836 na Krajski

čebelarček, to je kratko podučenje čebele rediti in z njimi prav ravnati, ki je prevod nemške knjige Jurija Jonkeja.

Debevec (1951) poroča, da je knjižica vzbudila veliko pozornost in leta 1822 se je že začela oglašati zahteva po drugi izdaji. Vendar je kmetijska družba v Ljubljani ni hotela založiti. V *Annalen der kaiserl. königl. Landwirtschafts-Gesellschaft in Krain* (1830) je objavljeno pismo Štajerske kmetijske družbe z dne 5. novembra 1829, ki sprašuje Kranjsko kmetijsko družbo, če je naklonjena predlogu, da bi zadnje Janševo delo o čebelarstvu v slovenskem jeziku, ki je razprodano, ponovno natisnili in pri tem z 260 izvodi pokrili potrebe za slovenske čebelarje na spodnjem Štajerskem. Kmetijska družba v Ljubljani tudi tej prošnji ni bila naklonjena.

V Slovenskem čebelarju so objave o Goličnikovi knjigi. O njej podrobneje pišeta Stabej v svoji nadaljevanki *Stari zapisi o čebelah in čebelarstvu* in Debevec (1967) v brošuri *S čebelami in čebelarji skozi stoletja*. Rozman (1992) je predstavil Goličnika kot duhovnika in čebelarja in opisal slovenski prevod druge Janševe knjige ob 200-letnici njenega izida. Pri tem tudi omenja, da je moral Goličnik čakati na izdajo knjige »Popolnoma podučenje za vse čebelarje« več let. Vzrok naj bi bil v tem, da je bila napisana v savinjskem narečju in ne v kranjskem. Ko je bil župnik v Grižah, se je seznanil z naprednim mislecem, tedanjim okrožnim šolskim komisarjem na Celjskem Blažem Kumerdejem in ta ga je spodbudil k prevajanju Janševega Popolnega nauka ter mu delo v nemščini preskrbel skupaj z bakrorezi. Rozman (2002) je o Goličnikovi knjigi pisal tudi ob 210. obletnici njenega izida. Ob tem poudarja, da je bila knjiga 40 let edino slovensko tiskano delo s področja čebelarstva in njen pomen tudi za slovensko čebelarsko izrazoslovje.

Leta 2007 je Čebelarsko društvo Mozirje ob 270 letnici rojstva in 200 letnici smrti Janeza Goličnika priredilo slovesnost v čast Janezu Goličniku ob odkritju njegovega doprsnega kipa. Ob tej priložnosti je bila izdana knjiga o Janezu Goličniku, ki jo je napisala in uredila Marija Lebar (2007). Vsebina knjige na osnovi zbranih, skromnih, arhivskih virov opisuje biografijo Janeza Goličnika, predstavlja ga kot duhovnika, učitelja in čebelarja ter njegovo prvo slovensko tiskano delo o čebelarjenju, prevod Janševe druge knjige. Povzetek knjige in opis slovesnosti je objavila Marija Lebar (2008) v Slovenskem čebelarju. Članek zaključuje: *»Goličnik je eden od začetnikov uveljavljanja slovenščine na področju strokovnega pisanja in utemeljitelj slovenske čebelarske pisane besede.«*

Leta 2008 je bila na Čebelarskem centru na Brdu pri Lukovici odprta čebelarska knjižnica, ki nosi ime: Čebelarska knjižnica Janeza Goličnika.

3.22. Kuralt: Čebelarstva šola v Lvovu – 1806 in četrta izdaja Janševe druge knjige - 1807

3.22.1. Čebelarstva šola Martina Kuralta v Lvovu (1806)

Martin Kuralt, duhovnik in slovenski razsvetljenec, je bil po letu 1785 najprej kot pomočnik in pozneje od leta 1799 dalje vodja univerzitetne knjižnice v Lvovu. Zanimal se je tudi za čebelarstvo in januarja leta 1805 je poslal avstrijskemu cesarju Francu I. prošnjo⁴⁰ s predlogom za ustanovitev javne čebelarstva šole v Lvovu (Lemberg). V uvodu poudarja, da je čebelarstvo že zaradi tega, ker oskrbuje ljudi z medom in voskom pomembna kmetijska panoga, ki pa ni uspešna brez temeljite usposobitve. Na koncu dokumenta predstavi predlagano čebelarstvo šolo:

1. Vodič za pouk bo že nekoliko starejša, a po svoji vsebini še vedno neprekosljiva Janševa knjiga Popolni nauk o čebelarstvu (izdaja iz leta 1777 v Pragi). Ker pa je ta knjiga v knjigarnah že pošla, bom (Kuralt) poskrbel za novo nekoliko predelano izdajo ter tudi za poljski prevod.
2. Učna metoda bo predvsem praktična in manj na osnovi teorije.
3. Jezik poučevanja bo prilagojen poslušalcem in bo ali v poljščini, nemščini, latinščini ter francoščini.
4. Za kraj pouka bo predlagatelj ponudil svoj čebeljak na svojem vrtu.
5. Pouk bo trajal 30 ur v toplejših mesecih, pri dobrem vremenu ob prostih dnevih, po potrebi tudi ob nedeljah in praznikih odvisno od vrste potrebnih demonstracij ter ob različnem dnevnem času – zgodaj zjutraj, opoldne ali proti večeru in recimo v času rojenja tudi dalj časa. Razen tega mora biti ljubiteljem vedno in kadar koli omogočen dostop do čebeljaka ter vedno mora biti pri roki tudi oskrbnik čebel.
6. Kot učenec je lahko vsakdo, čebelarstva šola pa je obvezna za semeniščnike, ki po koncu šolanja službujejo na različnih krajih ter lahko tako pomagajo pri širjenju čebelarstva.

Cesar je sprejel Kuraltovo ponudbo in poslal odgovor 30. januarja 1806. Kuralta je pooblastil, da ob prostih urah brezplačno poučuje čebelarstvo, da tudi brezplačno posodi svoj vrt in čebeljak s tem, da je za vzdrževanje čebelarstva vrta namenil letno dotacijo 150 goldinarjev. Namenil je tudi predjem 500 goldinarjev za ureditev čebelarstva šole.

Čebelarstva šola v Lvovu je začela pouk leta 1806 in 31. oktobra istega leta je Kuralt napisal poročilo o njenem delovanju v prvem letu. V uvodu poroča, da je v preteklem poletju delovala čebelarstva šola. Za predavanja je Kuralt uporabljal poleg Janševe knjige Popolni nauk o čebelarstvu še druge knjige (zapisanih je 31 naslovov). Poleg tega so potekala praktična opazovanja in opravila pri šolskem čebeljaku. Skupaj je bilo 245 udeležencev.

Poleg tega pouk ni bil omejen samo na čebelarstvo, ampak je vključeval tudi ostale za provinco (Galicija) pomembne teme iz kmetijstva, kakor je sadjarstvo, pridelava krompirja in detelje, travništvo, reja živine. To ni bilo vključeno samo v predavanja, ampak tudi v praktične ogleda. Čebelarstva šola je preraščala v nekakšno kmetijsko šolo. Remeš (1912) poroča, da se je v Kuraltovi zapuščini ohranil par tiskanih oznanil, datiranih na 23. september 1807, kjer piše, da sprejema od 1. oktobra dijake mladeniče iz boljših rodbin, ki so po svojem pokolenju določena, da postanejo graščaki, na stanovanje, hrano, pouk in nadzorstvo. Natančnejša pojasnila, da se dobe pri Kuraltu samem, ali v njegovem

⁴⁰ V Kuraltovi izdaji Janševe knjige leta 1807 so na koncu objavljeni dokumenti povezani z njegovo čebelarstvo šolo v Lvovu: Prošnja, s katero je leta 1805 zaprosil avstrijskega cesarja za dovoljenje, da na lastne stroške uredi javno čebelarstvo šolo v Lvovu; Ugodna cesarjeva rešitev Kuraltove prošnje iz leta 1806; Poročilo o prvem letu dela ter pouka javne čebelarstva šole. Zbrani so v poglavju z naslovom: Aktenstücke, den Ursprung, die Einrichtung und den Fortgang der k. k. praktischen Bienenschule in Lemberg betreffend (Akti povezani z izvorom, ustanovo in napredkom c. kr. praktične čebelarstva šole v Lvovu).

stanovanju v akademski knjižnici ali pa v njegovem vrtu, ki ga je c. kr. avstrijsko Veličanstvo povzdignilo na javen učni zavod.

V časopisu Zeitung für Industrie und Handlung, ki so ga izdajali na Dunaju, so leta 1807 objavili sestavek Vorlesungen in Lemberg über die Bienenzucht (Predavanja o čebelarstvu v Lvovu). Pišejo, da je predavatelj Martin Kuralt, takratni predstojnik akademske knjižnice, da je čebelarska šola dostopna vsakomur in brezplačna, da je vodilo predavanj Janševa druga knjiga. Poročajo tudi o predavanjih o sadjarstvu in drugih vejah kmetijstva.

Čebelarska šola v Lvovu je delovala dve leti, ker je Kuralt zaradi svobodomiselnosti prišel ponovno v spore in bil leta 1808 poslan na poboljšanje v kapucinski samostan v Olomucu.

Dodajmo k temu, da so Martinu Kuraltu leta 1807 in 1808 dovolili predavanja o čebelarstvu in o pomologiji na lvovski univerzi.

3.22.2. Četrta izdaja druge Janševe knjige (1807)

Četrto izdajo Janševega Popolnega nauka je pripravil Martin Kuralt v Lvovu (1807). V predgovoru je Kuralt predstavil Janšo in njegovo drugo čebelarsko knjigo, kjer je tudi zapisano⁴¹:

finde ich über diesen Gegenstand keinen einzigen Schriftsteller, welchen unser Anton Janscha, ein gemeiner, durch keine Schulstudien gebildeter, aber von der Natur mit den außerordentlichsten Talenten begabter, durch die Achtung und Freygebigkeit der weisen und guten Kaiserinn Theresia besonders ausgezeichnet, in seinem 33. Jahre, für Malerey und Bienenkunde viel zu früh! verstorbenen Landmann aus Oberfrain, in praktischer Hinsicht nicht merklich übertroffen hätte. Was ihm hie und da an Schönheit der Sprache und Schreibart fehlen mag, das ersetzt er durch die Gründlichkeit seiner Kenntnisse, durch seine Vollständigkeit, Ordnung, Kürze und Deutlichkeit: die wesentlichsten, aber in unsern Tagen nur gar zu oft vermischten Eigenschaften ökonomischer Autoren!

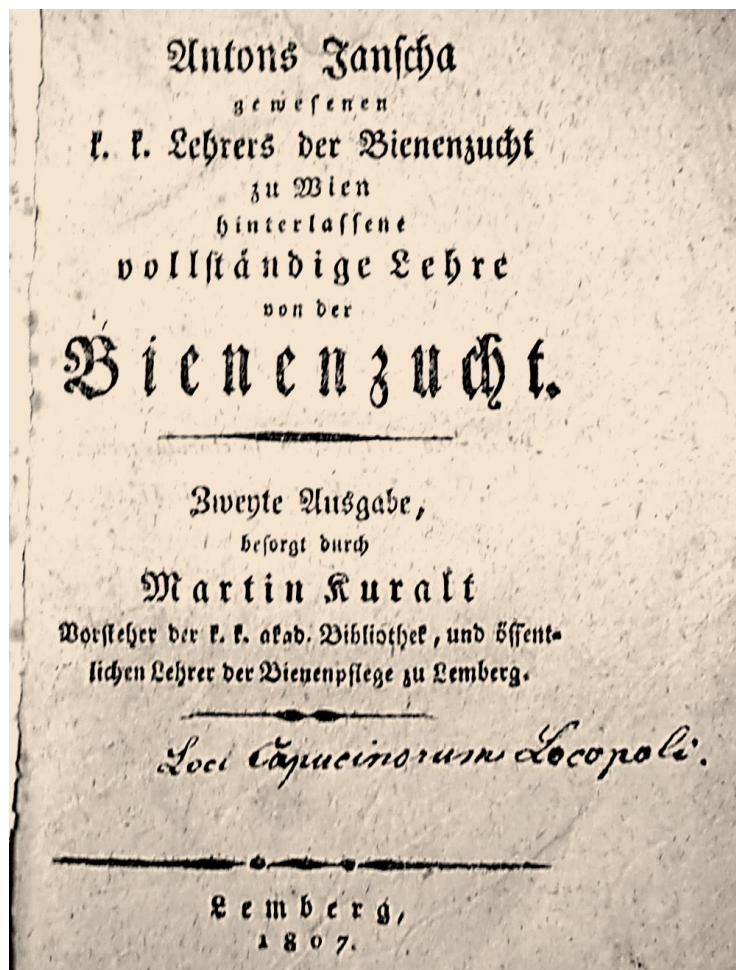
Kuralt, 1807 – predgovor druga stran, vir 96

⁴¹ To je zapisano tudi v poglavju 3.12.8.5, a zaradi pomembnosti in tehtnosti zapisa, je tu ponovljen.

Povzetek:

»... prav nobenega pisatelja na tem področju (čebelarstvu) nisem našel, ki bi našega Antona Janšo, navadnega, nešolanega, a z izredno prirojeno nadarjenostjo, ob pozornosti in darežljivosti modre in dobre cesarice Terezije, posebno odlikovan v svojem 33-letu za slikarstvo in čebelarstvo, mnogo prezgodaj umrlega kmeta iz Gorenjske, v pogledu praktičnosti znatno prekosil. Kar mu sem in tja manka v lepoti jezika in pisanja, je nadomestil s temeljitostjo svojega poznavanja, s svojo popolnostjo, redom, kratkostjo in jasnostjo: najpomembnejše, kar se dandanes prevečkrat pogreša pri gospodarskih avtorjih!...«⁴²

Kuralt je poskrbel za novo izdajo Janševe knjige Popolni nauk, ki je bila kot četrti ponatis izdana v 3050 izvodih leta 1807 v Lembergu. Kuralt je posvetil knjigo tedanjemu grškokatoliškemu lvovskemu metropolitu Antonu Angelowiczu. Nadškof je plačal stroške tiskanja v višini 800 goldinarjev.

Naslovnica Kuraltove izdaje (1807)

Knjigo hranijo v knjižnici kapucinskega samostana v Škofji Loki

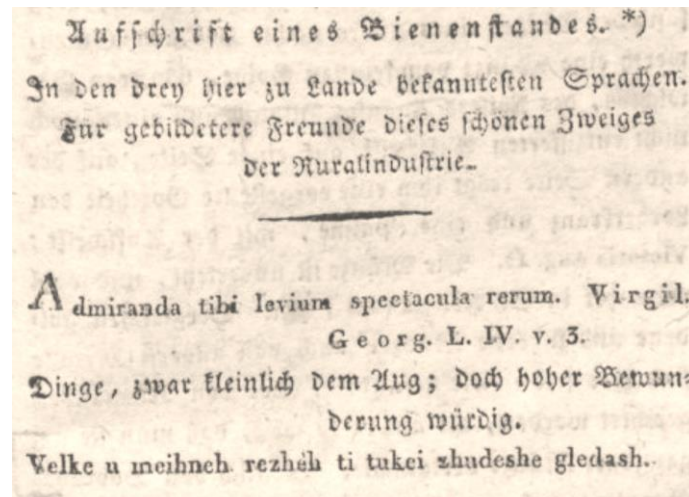
Na naslovnici je napačno zapisano Zweite Ausgabe – to je v resnici četrta izdaja. V knjigi, ki je bila izdana v 3050 izvodih, ni bakrorezov (v uvodu Kuralt to pojasni, da v Lvovu ni nobenega bakrorezca), namesto Münzbergovega predgovora je Kuralt objavil del Predgovora iz Janševe prve knjige. Na koncu knjige so objavljeni dokumenti, povezani s čebelarstvo šolo v Lvovu, ki so predstavljeni v predhodnem poglavju.

⁴² Posredno Kuralt v tem zapisu prispeva k razrešitvi nerazjasnjene vloge in sodelovanja Blaža Kumerdeja pri pisanju Janševih knjig. Iz gornjega zapisa lahko sodimo, da je zelo verjetno knjigi pisal Janša sam.

Dodajmo še, da je Kuralt pisal knjigo o čebelarjenju. Povzeto po Remešu (1912) to sodimo iz zapisa v prošnji, ki jo je Martin Kuralt leta 1840 naslovil na olomuškega škofa, da želi dokončati svoje delce o čebelarstvu; ker ima v tej stroki bogate izkušnje iz svoje tridesetletne prakse in načitanosti, zato bi vsaj s tem hotel ljudem koristiti. Prehitela ga je smrt (leta 1845 v Mirovu na Češkem), delo je ostalo v rokopisu in našli so ga v njegovi zapuščini. Ni pa znano, ali je ta rokopis še ohranjen in kje zdaj je.

3.22.3. Kuraltova napisa na čebelnjakih in napis za lasten nagrobnik

Martin Kuralt je v *Illyrisches Blatt* (1819) objavil trojezični napis na čebelnjaku posestnika Carla Smoleta na Grmu pri Novem mestu:

Illyrisches Blatt, 1819, stran 1, vir 18

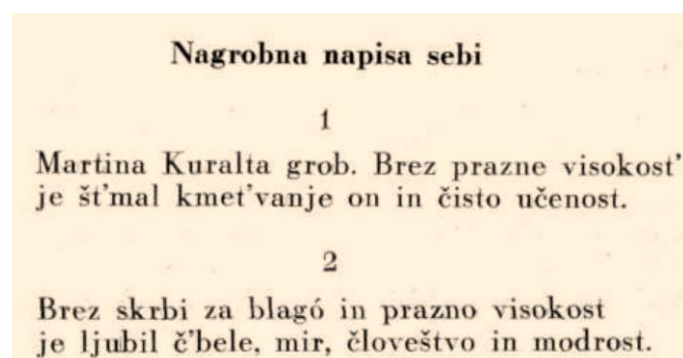
V Loških razgledih (1962) je objavljen Napis za čebelnjak⁴³:

Napis za čebelnjak

Dela je malo; veliko dobička pa bo.
Stop' bliž', prijatelj, poglej ino rávnaj takó!

Loški razgledi, 1962, str. 206, vir 117

V isti številki Loških razgledov sta objavljena Nagrobna napisa sebi⁴⁴:

Loški razgledi, 1962, str. 206, vir 117

⁴³ Ta napis je bil napisan leta 1822 in je ostal v rokopisu.

⁴⁴ Kuralt, Martin. **Nagrobna napisa sebi**. 9(1962)1, str. 206, Loški razgledi.

3.22.4. Za konec zapis Remeša (1912)

3. Čebelarstvo.

Čebelarjenje je bilo Kuraltu najljubše opravilo, ki mu je žrtvoval mnogo časa in denarja. Evidentno je, da si je v dolgih letih, ki se je v njih pečal s to stroko, pridobil bogato znanje in izkušnje. Omenil sem že prošnjo, ki jo je vložil l. 1840. na olomuškega nadškofa Somerau-Beeckha, kjer piše o čebelarskem delcu, ki ga hoče dovršiti na Mirovu. V resnici se nahaja v Kuraltovi zapuščini Kuraltov rokopis te vrste, ki razpravlja obširno o čebelarstvu. O Kuraltovi izdaji Janševega čebelarstva sem že govoril. Knjiga ima ta le naslov: „Antons Janscha, gewesenen k. k. Lehrers der Bienenzucht zu Wien hinterlassene vollständige Lehre von der Bienenzucht. Zweyte Ausgabe, besorgt durch Martin Kuralt, Vorsteher der k. k. acad. Bibliothek und öffentlichen Lehrer der Bienenpflege zu Lemberg. Lemberg 1807. 8°, 225 str. + dodatek 16 strani.‘) Estreicher ima tudi zaznamovano v svoji bibliografiji: „naklad arcybisk. Angellowicza, druk Pillera. (Wytłociono 3050 egzemplarzy za 426 złr. 28^{1/2} kr.)

Remeš, 1912, str. 33, vir 177

V Slovenskem čebelarju je ob stoletnici njegove smrti opisal delo in življenje Martina Kuralta Debevec (1946).

3.23. Poslikane panjske končnice

3.23.1. Splošno o poslikanih panjskih končnicah

Nekako v drugi polovici 18. stol. si je med gorenjskimi čebelarji utrla pot svojevrstna navada, da so začeli prednje panjske končnice poslikavati, poroča Debevec (1967) in nadaljuje, da se je to potem razširilo po vsem področju, kjer je bil razširjen naš ljudski panj. Janša (1771, 1775) v nobeni od svojih knjig ne piše o poslikanih panjskih končnicah. Posredno pa jih omenja Glavar (1776) v Pogovoru o čebelnih rojih. V XXVII. Pogovoru: O narejanju rojev z goljufijo ali prevaro je zapisal: *Nekaj dni prej prilepimo z voskom na njegovo sprednjo končnico porisan papir ali pa prislonimo spredaj drugo, prazno končnico, da jo čebele spoznajo in sprejmejo za svojo ... Na prejšnje mesto prestavljenega panja postavimo drugega praznega, ki mu prilepimo spredaj papir ali dodamo končnico, ki je bila prej pri drugem panju, da gredo čebele, ko se vračajo s paše, ker menijo, da je to njihov poprejšnji panj ...* Glavar je s tem tudi pojasnil enega od namenov poslikanih panjskih končnic. Glavar v pismu Tomlju (2. april 1781) – objava Demšar (1967) – neposredno piše o panjih, ki jih Glavar imenuje po podobi na poslikani panjski končnici. Hacquet (1801) je opisal kranjsko čebelarstvo in piše: *Vsak panj je na ozki prednji strani poslikan s podobo kake živali, rastline ali svetnika.* Heinko (1840) je v Carniolii objavil sestavek Ein Krainisches Bienenhaus (Kranjski čebelnjak), kjer so opisane poslikave na nekaterih poslikanih panjskih končnicah:

- svetopisemska zgodba o izgubljenem sinu,
- pokop lovca,
- Siegfried najde svojo soprogo Genovefo s sinom v gozdu,
- čedna in prijazna hišica,
- ženski mlin, ki spremeni stare ženske v mlade,
- poroka,
- kmetica pri obloženi mizi v pogovoru s hlapcem,
- in druge.

Poslikane panjske končnice žal pogosto niso datirane, verjetno pa so nekatere tudi iz časa prve zlate dobe kranjskega čebelarstva.

Poslikane panjske končnice so velika posebnost kranjskega čebelarstva, ki je znana tudi na slovenskem Koroškem. Veljajo kot slovenska zanimivost, posebnost slovenske kmečke ljudske kulture. Zlata doba poslikanih panjskih končnic je bila v času od 1820 – 1880. Po letu 1900 so objavljeni o poslikanih panjskih končnicah številni sestavki in med njimi velja omeniti deli: Vurnik (1929) in Makarovič (1989).

O poslikanih panjskih končnicah je leta 1927 pisal tudi Ilustrirani Slovenec.

Velezanimiva slovenska posebnost:

Najstarejša znana naša končnica (iz l. 1753.).

Izpoved (za moškim stoji angel, za žensko vrag, kar naj pomeni, da so ženske večje grešnice nego moški).

Ženska 'je hušša nego vrag, ker užene celo tega.

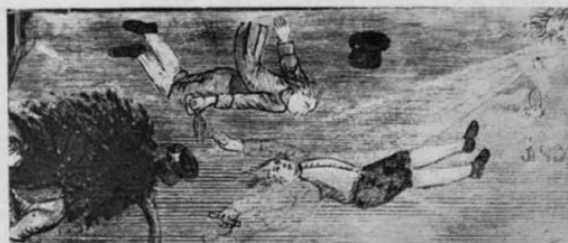
Vrag pelje Lučbra in njegovo Katrco v pekel.

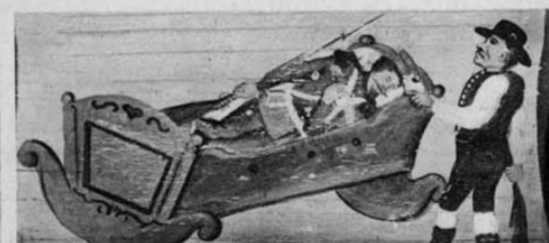
Ženski mlin (na levi mečejo vanj stare, a na desni lete iz njega mlade).

Kralj Matjaž.

Suši krojači (krojači so tako lahki, da jih nosi veter po zraku). Ženske, krojači in lovci so najpogostejši motivi na končnicah.

Kmet ziblje Francoza (spomin na francosko okupacijo); izmed zgodovinskih motivov so priljubljeni tudi oni, ki obravnavaajo Turke.

Pred čebelnjakom.

Izpoved (motiv kakor zgoraj); primerek plastične končnice.

Poslikane panske končnice - Ilustrirani Slovenec, 3(1927)30, str. 249,
(<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-GBKNUY1M> – 21. 8. 2019)

Pri prvi v prvi vrsti je letnica 1753(?) – pravilno verjetno 1758

3.23.2. Primeri ohranjenih poslikanih panjskih končnic^{45 46} iz Prve zlate dobe kranjskega čebelarstva

3.23.2.1. Čebelarški muzej Slovenije

V Čebelarškem muzeju v Radovljici hranijo 822 poslikanih panjskih končnic, ki so večinoma dostopne na stalni razstavi, večji del pa tudi v *Potujoči razstavi poslikanih panjskih končnic*, ki je bila doslej predstavljena v prenekaterih krajih doma in v tujini. Med poslikanimi panjskimi končnicami, ki so dostopne na spletni strani muzeja <https://mro.si/cebelarski-muzej/>, iz obravnavanega obdobja poudarjamo naslednje:

Datacija	Inv. št.	Motiv
1758	ČM 1111	Božjepotna Marija
1789	ČM 1402	Pegam in Lambergar
1795	ČM 1105	Sv. Apolonija
1797	ČM 1089	Prihod sv. Treh kraljev
1819	ČM 1	Svetnik

3.23.2.2 Slovenski etnografski muzej

V Slovenskem etnografskem muzeju hranijo 771 poslikanih panjskih končnic. Med poslikanimi panjskimi končnicami, ki so dostopne na spletni strani muzeja <https://www.etno-muzej.si/>, iz obravnavanega obdobja poudarjamo naslednje:

Datacija	Inv. št.	Motiv
1770	EM 2329E	Sv. Urban
1797	EM 2434E	Sv. Mihael
1809(?)	EM 957	Božjepotna Marija
1810	EM 2324E	Svetnica mučenica
1813	EM 2446E	Sv. Anton Padovanski

⁴⁵ Poslikane panjske končnice pogosto niso datirane

⁴⁶ Za pomoč se zahvaljujem gospe Vereni Štekar-Vidic, Čebelarški muzej Radovljica in gospe dr. Bojani Rogelj Škafar, Slovenski etnografski muzej

4. Biografski, bibliografski in drugi mejniki prve zlate dobe kranjskega čebelarstva – 1750-1820 ter zaključki

4.1. Kronološki zapisi in kratke predstavitve mejnikov

Najpomembnejši kronološko urejeni mejniki prve zlate dobe kranjskega čebelarstva so:

* Scopoli: prvi o prahi matice s troti v zraku – 1763

Scopoli (1763), zdravnik in naravoslovec, je v latinščini objavil knjigo Entomologia Carniolica (Kranjska entomologija). Opisal je 1153 vrst žuželk in členonožcev, ki jih je našel na Kranjskem. Med kožekrilci, je na straneh 303-304 pod številko 811 opisana Apis Mellifica (medonosna čebela). Scopoli je pri matici zapisal: «... **obdaja jo nekoliko čet trotov; ona izleti, v zraku leteča se oplemeni...**«. **To je prvi zapis na svetu, da se matica opravi s troti v zraku.** Scopoli ni bil čebelar in je to razbral iz pogovorov s starimi gorenjskimi čebelarji. Na bakroreznih ilustracijah, ki jih je Scopoli pripravil za Entomologio Carniolicum, ki pa niso nikoli prišle na knjižni trg, je upodobljena tudi Apis Mellifica. Scopolijeva Entomologia Carniolica je imela dober znanstveni odmev in sprejem tudi pri »očetu taksonomije« švedskemu botaniku, zdravniku in zoologu Carlu Linneju, s katerim si je dopisoval. Čebelarski družbi v Zgornji Lužici je bilo to delo osnova, da je Scopolija leta 1767 imenovala za častnega člana.

* Člani Kranjske kmetijske družbe na področju čebelarstva - 1767-1787

- Peter Pavel Glavar – član od leta 1768, najpomembnejši član za področje čebelarstva,
- Janez Anton Scopoli – verjetno član od leta 1769,
- Blaž Kumerdej – član od leta 1781.
- Matej Furlan – ni znano katerega leta je bil izvoljen za člana.

* Janša: Od Breznice do imenovanja za prvega učitelja čebelarstva na Dunaju – 1734-1770

Janša se je rodil na Breznici leta 1734 kot tretji otrok očetu Matiji Janša in materi Luciji Debeljak. Točen rojstni dan Antona Janše ni poznan, v krstnih knjigah župnije Radovljica je zapisan dan krsta: 20. 5. 1734 – to je zdaj privzeto kot njegov rojstni dan. Po očetovi smrti (1752) je pomagal materi na domačiji, prevzel je opravljanje tlake kot grajski vrtnar in doma nadaljeval gojenje čebel. Znanje o čebelah je dobil neposredno od očeta in ostalih čebelarjev. Imel je čebelnjak z več kot 100 družinami. Čebelaril je na takratni gorenjski način čebelarjenja v lesenih gorenjskih panjih. Bil je natančen opazovalec in s svojimi opazovanji je znatno prispeval k razvoju gorenjskega načina čebelarjenja, ki je tako postopno preraslo v Janšev čebelarski nauk. Čebele je vozil tudi na pašo. Domači skedenj je bil za Antona Janšo in njegove brate slikarski atelje, kjer so med drugim poslikavali panjske končnice. Mnjenja in trditve, da je bil Anton Janša od leta 1765 do odhoda na Dunaj v letu 1766 na Koroškem, so novost v poznavanju življenja in dela prvega čebelarskega učitelja na Dunaju. Različna poročanja, pa postavljajo upravičene dvome v te trditve. Iz sprejemnega zapisnika bakrorezne risarske šole na dunajski Akademiji likovnih umetnosti je razvidno, da sta se Anton Janša in njegov brat Lovrenc vpisala konec leta 1766, brat Valentin pa leta 1667. Ob prihodu na Dunaj niso znali niti brati, niti pisati in niti govoriti nemško. Vsi pa so se naučili v naslednjih dveh, treh letih. Po odredbi Marije Terezije (1769) o ustanovitvi čebelarske šole, je bila Spodnje avstrijska gospodarska družba zadolžena, da poišče primerne čebelarja za učitelja. Janša se je nenapovedano nekaj dni pred 3. majem 1769 javil na družbi in se ponudil za čebelarja s pojasnitvijo, da je vrsto let čebelaril doma na Breznici. Pomembno je, da je Janša na razgovoru nastopil sam brez tolmača, ker je že znal nemško. Janša je bil na seji odbora dne 3. maja 1769 sprejet za čebelarja pri Spodnji avstrijski gospodarski družbi. Marija Terezija je odredila, da je Janša postal 6. aprila 1770 c. kr. učitelj čebelarstva in potovalni učitelj čebelarstva. Dvorni sklep o imenovanju Antona Janše za c. kr. učitelja čebelarstva je bil izdan 7. aprila 1770. Cesarica ga je 8. junija 1770 ponovno imenovala za čebelarskega učitelja in odredila, da mu je letna plača 600 goldinarjev odmerjena »na vse žive dni«. Dovoljeno mu je tudi, da se ob prostem času, ukvarja tudi s slikarstvom.

* **Glavar: Prvi strokovni opis slovenskega čebelarstva – »Odgovor« - 1768**

Dunajska dvorna pisarna je 28. januarja 1768 tudi na Kranjsko poslala Predlog za izboljšanje čebelarstva v k. k. dednih deželah, ki ga je pripravila Spodnje avstrijska gospodarska družba. Dokument hranijo v Arhivu Republike Slovenije. Kranjska kmetijska družba je zaprosila tudi svojega člana duhovnika in lanšprežkega graščaka Petra Pavla Glavarja, da ga presodi in o tem napiše mnenje. Tako je še isto leto (7. julija 1768) nastal njegov znameniti Predlog odgovora za izboljšanje čebelarstva v c. kr. dednih deželah, kratko »Odgovor«, ki je prvi strokovni opis čebelarjenja na Kranjskem. Na zadnji strani rokopisa, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije, je zapisana pripomba »*poslano 30. julija 1768*«, kar omogoča sklepanje, da je kmetijska družba Odgovor poslala na Dunaj. V Odgovoru, ki ga je Glavar napisal na osnovi svojih 24 letnih praktičnih čebelarskih izkušnjah ter prebiranja tujih čebelarskih knjig, je podrobno in strokovno popisano čebelarjenje na Kranjskem. Še posebej so pomembni njegovi izvirni predlogi, kako odpraviti ovire, ki zavirajo razvoj čebelarstva. Pri tem je postavil v ospredje: » ... **izobraževanje čebelarjev, čebelarsko šolo in zakonodajo ter vprašanje slovenske čebelarske literature.**« Nekaj poudarkov iz Glavarjevega Odgovora:

- Najvišja oblast naj določi, da v prihodnje ne bo potrdila niti vzela v službo nobenega vrtnarskega učenca, ki se po prestanem izpitu pri Kmetijski družbi ne bo izkazal s potrdilom, da je v čebelarskem znanju zadostno poučen.
- Splošna praksa Gorenjcev, da vozijo čebele na pašo.
- Kdor hoče uspešno čebelariti, naj kupi in začne vsaj z 12 panji.
- Čebelnjake je najbolje namestiti na sredino med vzhodom in poldnevom. Svetuje panje iz mehkega lesa (najbolje lipov ali vrbov).
- Spodrezavanje ni primerno in avtor ga ima za skrajno škodljivo.
- Podrobno je opisano rojenje čebel. Loči naravne ali prostovoljne in narejene ali prisiljene roje.
- Morjenje čebel naj se kot javni blaginji skrajno škodljivo popolnoma opusti.
- Tukajšnji kmet pogosto nima pojma o tem, kako je s temi živalcami ravnati in jih negovati. Treba bi bilo nagraditi tistega, ki bi imel v tej ali oni fari ali graščini največ rojev, in tistega, ki bi pridelal največ medu. Dalje bi bilo za povzdigo čebelarstva potrebno, da bi kak spreten veččak nevednega kmeta poučil o čebelarjenju.
- Najvišji dvor naj bi odprl milostne roke in preskrbel vsakemu siromašnemu kmetu vsaj tri panje čebel, in sicer pred ajdovim cvetjem.
- Kmetom bom ob nedeljah in praznikih v prostih urah ustno tolmačil čebelarski nauk, kateremu si laskam, da sem v deželi najbolj večč. Pokazal jim bom tudi dejansko pri svojih čebelah vsa letna čebelarska opravila in spretnosti.
- Če je slavni Kmetijski družbi do tega, se ponujam, da bom vso svojo znanost (ker sem se mogel na tako majhnem prostoru le prav maločesa dotakniti) spravil na papir, da jo potem po obvestilih ali javnem tisku oznanim deželi.

Dunaj je bil potom Odgovora podrobno seznanjen z naprednim čebelarjenjem na Kranjskem. Glavarjev Odgovor je bil v pomoč Scopoliju pri pisanju Razprave o čebelah (1770). Prevod Odgovora je objavil Mihelič (1934). Ureditev in dopolnitve tega prevoda je opravil Baraga (2017) in je objavljen v knjigi Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja (2017).

* **Humel: Praha matice s troti v zraku - 1769, 1771, 1773**

Humel je s svojimi opazovanji (1769) prahe matice pisno (1771) seznanil Kranjsko kmetijsko družbo. Ta je zaprosila za oceno in presojo slovenska čebelarja Mateja Furlana in Petra Pavla Glavarja. Kranjska kmetijska družba je seznanila s Humlovim zapisom čebelarsko družbo v Zgornji Lužici, priložila je pozitivni oceni Glavarja in Furlana ter poudarila, da so te nove ugotovitve o prahi matice vredne pozornosti. Celoten sestavek Humlovega opazovanja prahe matice s troti v zraku v letu 1769 je čebelarska družba v Zgornji Lužici objavila leta 1773 v članku z naslovom: »*Fizična izkušnja, da trotje resnično oplodijo matico izven panja, od Antona Humla, mestni kirurg v Ljubljani na Kranjskem, ki jo je poslal družbi.*« Objava je bila v času, ko se je še ugibalo o načinu oploditve matice, veliko presenečenje za svetovno čebelarsko strokovno javnost. Ni pa bila presenečenje za gorenjske čebelarje, ker so to

spoznali že davno pred tem. Praha matice s troti v zraku je izvorno slovensko odkritje, o katerem je še pred Humlom kot prvi na svetu pisal Scopoli (1763) in kar nekaj desetletij je trajalo, da je bilo v svetu tudi priznано.

V Glavarjevi knjižnici v Komendi je shranjen obsežen arhiv Glavarjevega beneficija in v prvem fasciklu pod zaporedno številko 26 je listina o imenovanju Petra Pavla Glavarja za častnega člana čebelarske družbe v Zgornji Lužici (Oberlausitz), ki je bila izdana in podpisana 5. junija 1772. Imenovanje Petra Pavla Glavarja za častnega člana naravoslovnega razreda čebelarske družbe v Zgornji Lužici je povezano s strokovno utemeljeno oceno, ki jo je na prošnjo Kranjske kmetijske družbe napisal Peter Pavel Glavar o zapisu o opazovanjih prahe matice s troti v zraku, ki ga je pripravil Anton Humel.

* **Čebelarska šola na Dunaju – 1770-1781**

Cesarica Marija Terezija je bila prepričana, da je čebelarstvo skriti vir za nacionalno blagostanje, ki pa za dober uspeh zahteva dobro usposobitev. Leta 1769 je ustanovila na Dunaju čebelarsko šolo, ki je bila prva avstrijska kmetijska šola in prva čebelarska šola na svetu. Pobuda za njeno ustanovitev je bil tudi Glavarjev Odgovor (1768), kjer je poudarjeno izobraževanje čebelarjev, čebelarska šola in pravna ureditev čebelarjenja. Čebelarska šola s šolskim čebelnjakom je bila najprej v Augartnu (1770-1775) in nato (1775-1781) na Belvederu. Čebelarsko šolo je lahko brezplačno obiskoval vsakdo, ki se je zanimal za čebelarstvo. Učitelj je bil Anton Janša in po njegovi smrti (1773) njegov učenec Josef Münzberg. Pouk je bil od maja do sredine meseca septembra, in sicer popoldne od 6 – 7 ure. V poletnih mesecih, konec julija in na začetku avgusta, so čebelarsko šolo preselili na Moravsko polje (tri ure hoda od Dunaja pri Gerasdorfu), kamor so čebele prepeljali na ajdovo pašo. Zanimanja za Janševe čebelarske nauke je bilo veliko in vedno tudi številni obiskovalci, poslušalci. Aberer (2017) je v dunajskem državnem arhivu je našel dokument iz leta 1775, kjer je v parku Augarten vrisan šolski čebelnjak in označeno tudi stanovanje Antona Janše. Po do zdaj znanih podatkih lahko z zelo veliko verjetnostjo zaključujemo, da so imeli v čebelnjaku na prvi čebelarski šoli v Augartnu na Dunaju v gorenjskih panjih sive kranjske čebele iz Gorenjske. Med Janševimi učenci in poslušalci, ki so bili pozneje glasniki njegovega čebelarskega nauka, učitelji na novih čebelarskih šolah, kjer se je smelo učiti po preskušanih načelih, po katerih je učil prvi čebelarski učitelj Janša in pisci sodobnih čebelarskih knjig, so tudi: Anton Korsemka (? - 1772), Blaž Kumerdej (1738-1805), Franz Joseph Pösl, Georg Rohrmoser (1735-1811), J. Hollmann, J. M. Müller, Johann Avguštin Kratzer, Johann Riem, Johann Spann, Joseph Münzberg, Joseph Rendler, Joseph Töldi, Major von Strehlau, Martin Kuralt (1757-1845), Pl. Raab in Thomas Wildmann.

* **Janša: Čebelarski nauk – 1770-1773**

Osnova Janševega dobičkonosnega čebelarjenja (nauka) je: uravnavanje rojenja, pomlajevanje družin in da ne mori čebel – kratko v dobrem ravnanju s čebelami. Janša je znanje o čebelarjenju nedvoumno prinesel s seboj iz rodne Gorenjske, kar omogoča sklepanje, da so prebivalci te dežele morali imeti določeno znanje, za katero znanstveniki tistega časa niso vedeli. Gorenjski čebelarski nauk je Janša znatno razvil predvsem s svojimi opazovanji in šele kasneje, ko se je po prihodu na Dunaj naučil brati in pisati nemško, tudi ob verjetnem prebiranju čebelarske literature. Od njegovega čebelarskega nauka je v knjigi predstavljeno: prahe matice s troti v zraku, gorenjski panj, nakladno čebelarjenje in prevažanje ter paša čebel.

* **Scopoli: Dissertatio de Apibus (Razprava o čebelah) – 1770**

Scopoli je v letih 1769-1772 izdajal (pet zvezkov) Annus historico naturalis (Naravoslovni letopis) in v četrtega (1770) je v prvo poglavje uvrstil v latinščini napisano delo Dissertatio de Apibus (Razprava o čebelah). V nemščino ga je prevedel Meidinger (1787), v slovenščino pa Pirnat (1916/17) in Wester (1935) – oba slovenska prevoda sta objavljena v Slovenskem čebelarju. Uvodoma Scopoli predstavi tri vrste čebel iz rodu Apis (čebele): Eucera (čebela rogačka), Apis (čebela v ožjem pomenu besede) in Nomada (čebela selivka). Največ podvrsti – 16 – je ugotovil pri drugi vrsti, najpodrobneje pa pri tem razpravlja o Apis cerifera (čebela voskonoska). Scopoli je v Entomologiji (1763) uporabljal naziv Apis

mellifica. V nadaljevanju predstavi člane čebelne družine: matico, trote in čebele delavke (podobno, kot je to opisal že v Entomologiji). Čebelarjenje na Kranjskem opisuje skozi 17 opazovanj. Wester (1935) na koncu hvali Scopolija, da je prvi znanstveno proučil tedanje čebelarjenje na Kranjskem in da nam je zapustil tako zanimivo delo. Petkovšek (1977) opozarja, da je Razprava o čebelah napisana drugače, kot druga Scopolijeva dela, kjer prevladuje deskriptivni način razlage morfoloških lastnosti. V tem delu pa je zajeta celotna problematika Kranjske apikulture in skuša jo prikazati celovito ter vsestransko. Pri tem poudarja, da so bili še pred pisanjem in izdajo te razprave napisani rokopisi in tiskana dela o čebelarstvu na Kranjskem – avtorja P. P. Glavar in Matej Furlan. Scopoli ne navaja, da bi uporabljal te pisne vire. V delu Razprava o čebelah pa sta zapisana tedanja slovenska izraza za matico in trote (maternza in trotta). V sedmem opazovanju je Scopoli (1770) zapisal: Apes carniolae (kranjske čebele). Meidinger (1787) to prevaja kot Die Bienen in Krain (čebele na Kranjskem). Pirnat (1916/17) in Wester (1935) pa prevajata dosledno kranjske čebele.

* **Janša: Abhandlung von Schwärmen der Bienen (Razprava o rojenju čebel) – 1771**

Janšev čebelarški pouk je na Dunaju vzbudil veliko zanimanja tudi pri medijih. Njegovo prvo čebelarško knjigo Razprava o rojenju čebel so spremljali in o tem pisali. Našli smo objave, ki so napovedovale pripravo, njen izid in jo tudi predstavili. Ko pišejo o Janševem opisu gorenjskega panja pri tem omenjajo, da ga je ravno tako opisal Scopoli (1770), kar samo potrjuje, da je bilo takratno kranjsko čebelarstvo že široko poznano. Samo v eni objavi pa je omenjen Janšev zapis o prahi matice s troti, kar so gorenjski čebelarji že dolgo poznali. To je bil že peti zapis slovenskih avtorjev o tem izvirnem slovenskem odkritju, ki pa je tudi po tej objavi čakalo še nekaj deset let na javno priznanje. Knjiga je izdana leta 1771, ponatisi: 1774, 1775 (?), 1925. Prevodi v poljski, madžarski in češki jezik. Slovenski prevod 1776 (Peter Pavel Glavar z dopolnitvami – Pogovor o čebelnih rojih; knjiga ostala v rokopisu (Arhiv Republike Slovenije)); v slovenskem jeziku je izdana leta 1906 (prevod Bukovic). Pogovor o čebelnih rojih je objavljen v zborniku Ob 200. letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu (1976); Pogovor o čebelnih rojih je objavljen v knjigi Čebelarška pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja (2017). Fraser (1951, 2008) piše: »Razprava (Abhandlung), ki je opisana v tej brošuri, je stara knjiga, zelo stara knjiga; to je razprava ne o nadziranju rojev, ampak o rojenju, in pisec ne ve, da bi bila po njeni objavi napisana še kakšna boljša ali popolnejša knjiga o tej temi.«

* **Furlan: Practische Bienen Oeconomie ... (Praktično čebelarstvo ...) – 1768/1771(?)**

Matej Furlan je bil duhovnik in znan čebelar, ki je s pojasnili pomagal Humlu pri njegovih opazovanjih prahe matice s troti v zraku. Čebelarška družba v Zgornji Lužici je o Humlovem opazovanju prahe matice v letu 1769 najprej poročala s kratko notico leta 1772 in v pri tem omenila tudi »Peter Paul Glovar in Matthai Furlani«. Sodelavci v Osrednjem državnem arhivu (danes Arhiv republike Slovenije) so odkrili obsežen rokopis (65 strani) s čebelarško vsebino. Avtor rokopisa ni naveden in Debevec (1976) je pri branju na osnovi besednih zvez ter izrazov sklepal, da je delo napisal Slovenec, ki je poznal stoletne tradicije slovenskih kmečkih čebelarjev. Tudi letnica nastanka rokopisa ni zapisana. Za verjetnega avtorja knjige so presodili, da je bil to znan čebelar duhovnik Matej Furlan. Njegovo Praktično čebelarstvo je prevedel Debevec in je bilo objavljeno v monumentalni čebelarški knjigi Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu (1976).

* **Janša: Načrt in predlog za čebelarško družbo – 1773**

Janša je konec leta 1772, da bi čebelarstvo osvobodil številnih dajatev in ovir, izdelal, verjetno s pomočjo neznanega pomočnika, »Načrt čebelarške družbe, ki bi se lahko osnovala v avstrijskih deželah«, kar opisuje tudi Weippl (1925). V načrtu predstavlja ureditev čebelarške družbe, kjer je med drugim zapisal: »... In ker je vse odvisno od čebelarškega znanja, se bo ob tej priložnosti (na shodu, op. pis.) vsakomur naznanilo, kje in kako se more najboljše naučiti nauka o čebelarstvu ...«. Člani so bili razdeljeni v tri razrede: **Častni razred** (neposredno ne sodeluje pri čebelarjenju, ampak ga pospešuje z nasveti in podpiranjem), **fizikalni razred** (svetovalna pomoč čebelarjem s pojasnjevanjem pojmov, kakor so narava čebel, med, vosek itd.) in **delavni razred** (neposredni čebelarji). Janša je načrt za

čebelarstvo družbo na začetku leta 1773 prek dvornih uslužbencev (verjetno preko dvornega svetnika Raaba) posredoval Mariji Tereziji in predlagal njeno ustanovitev. Predlog neposredno ni bil sprejet. Posredno pa so Janševa opozorila na ovire pri razvoju čebelarstva dosegla svoj namen. Ustanovljene so bile nove čebelarske šole in izdan je bil čebelarski patent (Bienenzuchtverbreitung ..., 1775 – Razširjanje čebelarstva) ter odlok Navodilo za čebelarske mojstre (Instruktion für Bienenmeister, 1775).

* **Janša, Münzberg: Vollständige Lehre von der Bienenzucht (Popolni nauk o čebelarstvu) – 1775**

V drugi knjigi Popolni nauk o čebelarstvu je zapisan celoten Janšev čebelarski nauk, ki je bil prvič objavljen leta 1773 (avtor ni poznan, sodeč po vsebini pa je to bil neznani Janšev učenec) in drugič leta 1774 izpod peresa njegovega učenca Kratzerja. Knjigo je dve leti po Janševi smrti izdal Münzberg, Janšev učenec in naslednik kot učitelj čebelarstva na dunajski čebelarski šoli, dobresedno na osnovi rokopisa, ki ga je zapustil Janša. Do zdaj je znanih šest izdaj, v slovenski jezik je bila prvič prevedena leta 1792 (Goličnik na pobudo Kumerdeja), sledil je še prevod leta 1906 (Rojina) ter skupaj še štiri izdaje. V knjigi sta omenjena svetovno znana čebelarja Reaumur in Schirach, kar potrjuje, da je Janša potem, ko se je naučil nemško, prebiral čebelarske knjige drugih piscev.

Obe Janševi knjigi sta učbenika, ki poučujeta o kranjskem načinu čebelarjenja in sta Janši ter kranjskemu čebelarstvu prinesla svetovno slavo. Dunajski dvor je razposlal Janševi knjigi po c. kr. deželah. Na splošno so priznana Janševa načela in načini čebelarjenja. Posebej so poudarjene njegove praktične izkušnje. Janša piše na kratko in jasno ter razumljivo. Knjigi sta uvrščeni v svetovno klasično čebelarsko literaturo, sta njena bisera.

* **Glavar, Janša: Čebelarski patent, Navodilo za čebelarske mojstre in obveza učenja čebelarjenja na Janšev način – Marija Terezija – 1775**

Dva slovenska čebelarja, Glavar in Janša, sta neposredno vplivala na vsebino in izdajo čebelarskega patenta. Poudarjeno je ustanavljanje čebelarskih šol, čebelarstvo je prosto davkov, pri prevozi na pašo se ne plača mitnina, vsakdo lahko čebelari in še druge ugodnosti. Mihelič (1934) pri presoji Čebelarskega patenta piše, da ta v celoti sloni na Janševih predlogih, ki jih je predložil Mariji Tereziji v načrtu za ustanovitev čebelarske družbe v Avstriji. Dodan je odlok Navodilo za čebelarske mojstre, kjer je v drugem členu Janšev čebelarski nauk predpisan na čebelarskih šolah.

* **Glavar: Pogovor o čebelnih rojih – napisana prva slovenska čebelarska knjiga – 1776**

Peter Pavel Glavar je napisal prvo slovensko čebelarsko knjigo. Že leta 1768 se je ponudil Kranjski kmetijski družbi, da napiše za slovenske čebelarje knjigo s poukom o čebelarstvu v domačem (slovenskem) jeziku. V pismu Kranjski kmetijski družbi 25. 11. 1771 sporoča, da piše učno knjigo z naslovom O praktičnem splošnem čebelarstvu. Le malo je verjetno, da bi takrat že imel v rokah prvo nemško pisano Janševo knjigo iz leta 1771. Pozneje jo je preimenoval po Janševi knjigi Razprava o rojenju čebel v Pogovor o čebelnih rojih, ki jo je napisal leta 1776. Vendar to ne pomeni, da je to le prevod prve Janševe knjige, ampak temeljito in obširno dopolnjena z Glavarjevimi dolgoletnimi praktičnimi čebelarskimi izkušnjami in znanjem iz tujih čebelarskih knjig, ki so nekatere ohranjene tudi v njegovi knjižnici v Komendi. Leta 1779 je knjigo poslal Kranjski kmetijski družbi. Ta je ni natisnila, verjetno zaradi tega, ker je bila napisana v slovenskem jeziku. Leta 1823 je o Glavarjevem pisanju čebelarske knjige poročal Stratil. O rokopisu Glavarjeve knjige je obširno poročal leta 1848 Rechfeld. Leta 1932 je grofica Hohenwartova prodala Glavarjeve rokopise Narodnemu muzeju. Na rokopis, ki so ga našli v letih 1950/51 med Glavarjevimi rokopisi po prenosu v tedanji osrednji državni arhiv Slovenije, je opozorila arhivarka dr. Marija Verbič. V reviji Slovenski čebelar je rokopis Pogovor o čebelnih rojih obširno in temeljito, v treh nadaljevanjih, predstavil leta 1952 Stabej. Čebelarska zveza Slovenije je leta 1976 v zborniku Ob 200-letnici pisane besede v slovenskem čebelarstvu izdala tudi Pogovor o čebelnih rojih. Rokopis knjige in izdaja iz zbornika sta objavljena na spletu. Kot samostojna knjiga Pogovor o čebelnih rojih še ni izšla. V letu 2017 je bilo izpolnjeno Glavarjevo naročilo Tomelju in uresničen je bil

Stabejev predlog. Izšla je knjiga Čebelarstva pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja (2017) in v prvem delu Pogovor o čebelnih rojih je objavljen diplomatičen prepis in jezikovna posodobitev Pogovora o čebelnih rojih - Atelšek (2017). Dodana je študija »Po poti knjige Pogovor o čebelnih rojih, prva slovenska čebelarstva knjiga.« Pogovor o čebelnih rojih je med prvimi slovenskimi strokovnimi publikacijami in v njej je zapisano prvo in obširno slovensko čebelje in čebelarstvo izrazje.

*** Glavar: Predlog za dvig čebelarstva na Kranjskem – 1781**

Kranjska kmetijska družba je prejela od deželnega glavarstva dvorni dekret z dne 14. aprila 1775 z dodanim Čebelarskim patentom in Navodilom za čebelarstvo ter priložene izvode (6) Janševe druge knjige. Glavar je bil zaprosen za presojo, ali je ta patent primeren tudi za Kranjsko. Veliko ovir (delo, bolezen ...) je bilo, da je Glavar zaključil svoje poročilo, namenjeno kmetijski družbi šele 17.12.1781. Poročilo bi lahko poimenovali Drugi Glavarjev Odgovor. Razdeljeno je v tri razdelke: prvi obravnava primernost dežele za čebelarstvo, drugi prikazuje, koliko lahko omenjeni patent z dne 8. aprila 1775 in predpisani ukrepi z dne 14. aprila istega leta ustrezajo tej deželi in tretji poroča o ovirah v čebelarstvu in kako jih preprečiti. Prevod poročila je objavljen v knjigi Čebelarstva pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja (2017). Povzetek poročila: Prednostna pravica Kranjske do čebelarstva povzema prvi razdelek, kjer so analizirani pogoji za čebelarjenje v posameznih pokrajinah Kranjske. Na splošno je Kranjska zaradi podnebja, bogate in raznovrstne ter izdatne čebelje paše zelo primerna za čebelarstvo. Izvedba ukrepov iz drugega razdelka opisuje mnenja o primernosti Čebelarskega patenta in Navodila za čebelarstvo. Na splošno sta primerna tudi za Kranjsko. Glavar predlaga nekaj dopolnitev. Pripombe k navodilom za Moravsko in poučevanje učitelja govori o možnosti, da bi ljudi poučevala čebelarstvo duhovščina. Potrjeno je dobro poznavanje čebelarstva na Kranjskem in pohvalno je, da je bil naš podeželan (Janša) postavljen za prvega čebelarskega učitelja na Dunaju. Ovine, ki otežujejo čebelarstvo, povzema številne, ki so škodljive pri čebelarjenju. Med njimi sta poudarjena morjenje čebel in pomanjkanje koristnega znanja. Obenem s sredstvi, da se temu odpomore, opisuje zdravilna sredstva (ukrepe) za učinkovito odpravo ovir. Pomembna je pri tem uporaba primernih podstavkov ali panjev ter skupna uporaba čebelnjakov. Obsežnost stvari, ki jih je bilo treba obravnavati, je delo povečalo. V nadaljevanju razlaga, zakaj je priprava poročila trajala kar nekaj let. Pri tem poudarja tudi naklonjenost in pomoč revnim podložnikom.

*** Glavar: Pravila za čebelarstvo vrtnarsko šolo na Lanšprežu – 1781**

Pravil za čebelarstvo šolo po vsebini in v obliki, kot jih je napisal Glavar, v čebelarski literaturi, nismo zasledili. Napisal je štiri pravila, ki jih je vsebinsko prilagodil udeležencem šole in tudi gospodarskim razmeram na gospostvu Lanšprež. S poučevanjem čebelarstva je želel svojim podložnikom pomagati iz njihovega slabega gmotnega stanja in razširjati čebelarstvo kot pomembno gospodarsko panogo. Pri tem je poleg tedanjih splošno znanih tehnik čebelarjenja upošteval tudi zakonska določila Marije Terezije in svoje dolgoletne izkušnje ter postopke ravnanja s čebelami. Glavarjeva pravila niso bila uradno potrjena in odobrena, ker je to preprečil dvorni dekret o ukinitvi javnih učiteljev čebelarstva, ki je bil izdan 31. oktobra 1781. Predstavljajo pa unikatni in zelo pomemben dokument iz zgodovine svetovnega in še posebej slovenskega čebelarstva. Pojasnitev in nekaj poudarkov iz Glavarjevih pravil za čebelarstvo vrtnarsko šolo pod gospostvom Lanšprež:

- Delo državnega učitelja čebelarstva na čebelarski vrtnarski šoli na Lanšprežu, kjer sta že bila dva za šolanje primerna čebelnjaka, je bil pripravljen prevzeti Glavar sam, in to brezplačno za dobo šestih let.
- Podobno kot na drugih takratnih čebelarskih šolah je tudi Glavar predvidel, da bo pouk brezplačen. Tako je določal čebelarski patent Marije Terezije iz leta 1775 (Bienenzuchtverbreitung ... 1775).
- **Določilo, da bo pouk v deželnem (slovenskem) jeziku, je treba posebej poudariti in je posebnega pomena. Je izjemno določilo za Kranjsko konec 18. stoletja in velik prispevek k uveljavitvi slovenskega jezika.**

- Marija Terezija je v Navodilu za čebelarke mojstre odredila (2. člen), da je osnova za pouk na javnih čebelarskih šolah Janšev čebelarski nauk. Glavar to pritrjuje, a hkrati tudi določa, da naj se dodajo še vse stvari, ki jih Janša ne obravnava.
- Glavar je poznal določilo, da morajo učitelji čebelarstva opraviti šolanje na dunajski čebelarski šoli in uspešno tudi izpit za učitelja čebelarstva (5. člen – Instrukzion.... 1775).
- Glavar v svojih pravilih dosledno uveljavlja določila čebelarskega patenta iz leta 1775, še posebej, da je čebelarstvo oproščeno vseh dajatev kot na primer mitnina pri prevozu panjev na in iz paše, plača se samo cestnina.
- Zanimiva je tudi ideja skupnih čebelnjakov, ki bi imeli prednost pred zasebnimi čebelnjaki. Glavar to predlaga iz različnih razlogov in med njimi je tudi ta, da bi te skupne čebelnjake vodili in oskrbovali usposobljeni skrbniki, ki bi se izšolali na čebelarski vrtnarski šoli.
- Za vajence predpisuje Glavar, da so stari 15 do 20 let, uka željni, pošteni in sposobni fantje. Prednost daje tistim, ki znajo brati in pisati v deželnem jeziku.
- Glavar priporoča, da bi morali prihodnji vrtnarji oskrbovati tudi čebelnjake, kar naj bi bilo tudi zakonsko predpisano.
- Šolanje se začne na začetku marca in konča konec meseca oktobra. Vajenci, ki bodo usposobljeni, bodo odpuščeni in vsaj najboljši bodo za nagrado dobili en panj.
- Pri čebelarski vrtnarski šoli pod gospostvom Lanšprež je dan poudarek skupnim čebelnjakom, ki bi imeli po 120 panjev. Vsak skupni čebelnjak ima dobro poučenega skrbnika, ki je zavezan od marca do oktobra, od jutra do večera paziti na čebele in mu pripada primerna letna plača iz skupnega dobička.
- Nove čebelje družine (naravni in umetni roji) so namenjene za dopolnitev ali nove skupne čebelnjake in se ne štejejo v prirejo. V skupno čebelarstvo lahko vstopi pa tudi izstopi vsak lanšpreški podložnik.
- Od čistega letnega dobička se najprej nameni 10 % za napravo in postavitve novih čebelnjakov ter za nakup novih panjev, nato se izplača skrbnikova plača in ostanek nameni članom skupnosti (3/4 podložnikom in 1/4 gospostvu). Glavar meni, da bi imeli pri izplačilu prednost revnejši podložniki.
- Glavar odločno trdi, da je za vzrejo čebel potrebno znanje ter usposobljenost in meni, da so za skrbnike primerni le iznajdljivi, marljivi, trezni, zvesti in dobro vzgojeni ljudje.
- Skrbnik mora svojemu gospodu redno poročati in točno izvesti vse njegove ukaze. Prepovedano je svojevoljno in samovoljno postopanje, ukrepanje.
- Zahtevano je, da je skrbnik stalno, vseh osem mesecev, prisoten pri čebelnjaku in ni mu dovoljeno, da bi si iskal dodatne zasluge. Za zagotovitev stalne prisotnosti je namenjena tudi v bližini čebelnjaka postavljena uta, da bi ga varovala pred soncem in dežjem.
- Glavar je v pravilniku zasnoval učenje tehnike čebelarjenja: preglede, ocenjevanja, razvrščanja in označevanja panjev, spremljanja pregledov panjev, dogodkov in ukrepanj ter o vsem tem vodenje evidence, zapisnikov. Preglede panjev opravi trikrat na leto – spomladi, ob kresu in na vse svete - in pri tem opravi čiščenje panjev ter oceni moč družine (pet razredov), zalego (pet razredov) ter hudo gnilobo čebelje zalege. Na osnovi teh ocen razvrsti panje v pet razredov in za vsak razred določi postopke potrebnih čebelarskih opravil: krmljenje, ponovni pregledi, dodajanje matic, podstavkov in nastavkov in drugo. Zelo sistematičen, strokoven in pedagoško uspešen pristop, ki ga Glavar omenja v zasnovi že v Odgovoru. V Janševih knjigah ta sistem ni opisan. Nekatera opisana čebelarska opravila so v rabi še danes.
- Ob cvetenju ajde je najpomembnejši čas nabiranja medu in skrbnik pazi, da imajo čebele za delo dovolj prostora z dodajanjem podstavkov in nastavkov.
- Jeseni opravijo tehtanja, pripravijo panje za zimo in poskrbi za zalogo medu za pitanje.
- Vsakodnevna opravila vključujejo jutranji in popoldanski pregled ter večkrat dnevni obhod čebelnjaka, preglede posameznih sumljivih panjev in opazovanje stanja čebel.
- Pozimi skrbnik pazi, da v panje ne zaidejo škodljivci, kot so miši, rovke.

- Skrbnik naj bi ne imel svojih čebel, da ne bi prišlo do suma poneverb pri krmljenju, rojih in podobno. Ima pa pravico, da da svoje čebele pri jesenskem tehtanju v skupno rabo, kar se mu celo svetuje, da bo skrbneje varoval celoten čebelnjak.

* **Glavar: Čebelarstva šola na Lanšprežu – 1781**

O poučevanju čebelarstva na čebelarški šoli na Lanšprežu poroča Glavar v pismu Tomlju z dne 28. novembra 1781, ko piše: »... *sedaj imam vsak večer z njimi pouk, ki ga zvesto poslušajo. Ko sem namreč videl napredek, sem obljubil onim, ki bi se najboljše učili, nove čebele ...*« Glavar ni dobil uradnega dovoljenja za ustanovitev čebelarstva šole. To je bilo pričakovano, ker je bil dne 31. oktobra 1781 izdan dvorni dekret (Hofdekret ..., 1781) o ukinitvi javnih učiteljev čebelarstva v vseh dednih deželah. Čebelarstva šola na Lanšprežu je bila prva na Kranjskem in **pouk je potekal v deželnem (slovenskem) jeziku**, kar je poudarjeno tudi na spominski plošči Peter Pavel Glavar na kapeli na Lanšprežu.

* **Čebelna bratovščina - Rodine 1781**

Pobudnik za ustanovitev čebelne bratovščine je bil rodinski beneficiat Jakob Neboiski, ki je bil tudi sam čebelar. Skupaj z drugimi pobudniki je bilo zbrano do tedna pred ustanovitvijo skupaj 397 članov, ki so jih delili v člane, ki so bili pripravljeni plačevati letno članarino 18 krajcarjev in druge (264), ki so plačevali 7 krajcarjev na leto. Bratovščina je ob ustanovitvi imela popisane člane, pobrano članarino, pravila (niso ohranjena) in svoj sedež ter vodstvo na Rodinah. To je bilo prvo slovensko čebelarstvo društvo. Ni pa imelo dovoljenja v skladu z dvorno odredbo z dne 17. avgusta 1771. Ko se je o ustanovitvi bratovščine razvedelo, so se pričela uradna poizvedovanja, ki so se končala z odlokom ljubljanskega deželnega glavarstva z dne 7. julija 1781 o njeni razpustitvi. Beneficiat Nebois je 15. julija 1781 pri maši iz prižnice oznanil, da čebelne bratovščine ni več in da jo razpušča po ukazu deželnega glavarstva za Kranjsko. Prva slovenska čebelarstva organizacija je živela le dobrih deset tednov. Poskusi organiziranja čebelarjev so bili leta 1801 v Domžalah, kar je spodbujal kurat Matej Barlič, duhovnik na podružnici na Goričici. Šele leta 1873 pa je bilo ustanovljeno Kranjsko društvo za umno čebelarstvo.

* **Krünitz o kranjskem čebelarju Valentinu Černetu (1789, 1797)**

Johann Georg Krünitz (1789, 1797) je 46. zvezku Oeconomische Encyclopädie (Ekonomski enciklopedija) v poglavju Krain (str. 615-642) na koncu (str. 641-642) objavil Hacquetovo osebno sporočilo o naprednem kranjskem kmetu in čebelarju Valentinu Černetu. Debevec (1948) o njem poroča: Valentin Černe (1731-1798) je preprosti kmet, ki je gospodaril na kmetiji v Zgornji Šiški pri Ljubljani. Posebej se je odlikoval kot sadjar, čebelar in konjerejec. Ob nedeljah in praznikih so se pri Černetu redno zbirali sosede od blizu in daleč, da jih je učil umnega kmetovanja in čebelarstva. Čebelaril je v lesenih kranjičih, ki so bili na splošno v uporabi po tedanji kranjski deželi. Zbiti so bili iz šestih desk in zelo primerni za prevažanje na pašo. Ni pa potrjeno, da bi bil Černe izumitelj teh panjev, kakor so zapisali nekateri drugi avtorji. Černe ni napisal nobenega čebelarstva dela, bil je učitelj umnega čebelarstva, ki je predvsem po zaslugi Baltazarja Hacqueta poznan, kot napreden kranjski kmet in čebelar tudi v Evropi.

Na začetku 46. zvezka je objavljena upodobitev Valentina Černeta.

* **V slovenščini tiskana poročila o čebelarstvu na Kranjskem – 1789, 1795**

Leta 1789 so na Dunaju natisnili knjigo: Kmetam sa potrebo inu pomozh, ki jo je napisal Becker in v slovenski jezik prevedel Marko Pohlin. V 33. poglavju so tudi zapisi o čebelarstvu na Kranjskem, kar je prvo tiskano slovensko poročilo o čebelarstvu. Breznik (1789) je v Večni pratiki na kratko omenjal mesečna opravila pri čebelarjenju. V Veliki Pratici (1795) Vodnik piše o kranjskem čebelarstvu: »*Kranjci so imenitni čebelarji, s čebelami posebej zaslužijo, ker sejejo ajdo; čebele znajo tako dobro gojiti, da so postali učitelji čebelarstva za druge dežele.*«

* **Goličnik: Popolnoma Podvuzhenje za vsse zhebellarje - prevod Janševe druge knjige in ob pomoči Kumerdeja izdana prva čebelarstva knjiga v slovenskem jeziku – 1792**

Štajerski župnik in čebelar Janez Goličnik je poslovenil, tudi ob pomoči kaplana Jakoba Vogrina, drugo Janševo knjigo in izdana je bila v Celju leta 1792. Pregled knjige opozori, da na koncu drugega dela knjige manjkata dva poglavja (19. O stiskanju medu in voska ter 20. O kuhanju medice in pripravi kisa) in da sta dodana dva dodatka. Goličnik je dobil skrajšano Janševo knjigo od Blaža Kumerdeja, ki ga je tudi spodbudil k prevajanju. Goličniku pri prevajanju Janševe knjige pomagal njegov kaplan Jakob Vogrin. To je prva izdana čebelarstva knjiga v slovenskem jeziku in ob pomoči Blaža Kumerdeja je bila natisnjena v Celju.

* **Kuralt: Čebelarstva šola v Lvovu – 1806 in četrta izdaja Janševe druge knjige – 1807**

Martin Kuralt, duhovnik in slovenski razsvetljenec, je bil po letu 1785 najprej kot pomočnik in pozneje od leta 1799 dalje vodja univerzitetne knjižnice v Lvovu. Zanimal se je tudi za čebelarstvo in januarja leta 1805 je poslal avstrijskemu cesarju Francu I. prošnjo s predlogom za ustanovitev javne čebelarstva šole v Lvovu (Lemberg). V uvodu poudarja, da je čebelarstvo že zaradi tega, ker oskrbuje ljudi z medom in voskom pomembna kmetijska panoga, ki pa ni uspešna brez temeljite usposobitve. Vodič za pouk bo že nekoliko starejša, a po svoji vsebini še vedno neprekosljiva Janševa knjiga Popolni nauk o čebelarstvu (izdaja iz leta 1777 v Pragi). Ker pa je ta knjiga v knjigarnah že pošla, bom (Kuralt) poskrbel za novo nekoliko predelano izdajo ter tudi za poljski prevod. Učna metoda bo predvsem praktična in manj na osnovi teorije. Jezik poučevanja bo prilagojen poslušalcem in bo ali v poljščini, nemščini, latinščini ter francoščini. Za kraj pouka bo predlagatelj ponudil svoj čebeljak na svojem vrtu. Pouk bo trajal 30 ur v toplejših mesecih, pri dobrem vremenu ob prostih dnevih, po potrebi tudi ob nedeljah in praznikih odvisno od vrste potrebnih demonstracij ter ob različnem dnevnem času – zgodaj zjutraj, opoldne ali proti večeru in recimo v času rojenja tudi dalj časa. Razen tega mora biti ljubitelj vedno in kadar koli omogočen dostop do čebeljaka ter vedno mora biti pri roki tudi oskrbnik čebel. Kot učenec je lahko vsakdo, čebelarstva šola pa je obvezna za semeniščnike, ki po koncu šolanja službujejo na različnih krajih ter lahko tako pomagajo pri širjenju čebelarstva. Cesar je sprejel Kuraltov ponudbo in čebelarstva šola v Lvovu je začela pouk leta 1806. Skupaj je bilo 245 udeležencev. Pouk ni bil omejen samo na čebelarstvo, ampak je vključeval tudi druge za provinco (Galicija) pomembne teme iz kmetijstva, kakor je sadjarstvo, pridelava krompirja in detelje, travništvo, reja živine. To ni bilo vključeno samo v predavanja, ampak tudi v praktične ogleda. Čebelarstva šola je preraščala v nekakšno kmetijsko šolo. Čebelarstva šola v Lvovu je delovala dve leti. Martinu Kuraltu leta so bila leta 1807 in 1808 dovoljena predavanja o čebelarstvu in o pomologiji na Lvovski univerzi. Kuralt je poskrbel za novo izdajo Janševe knjige Popolni nauk, ki je bila kot četrta ponatis izdana v 3050 izvodih leta 1807 v Lembergu (na naslovnici je napaka, da je to druga izdaja). Kuralt je pisal knjigo o čebelarstvu, a je ni dokončal, ker ga je prehitela smrt. Ohranjena sta Kuraltova napisa na čebeljakih in napis za lasten nagrobnik.

* **Poslikane panjske končnice**

Nekako v drugi polovici 18. stol. si je med gorenjskimi čebelarji utrla pot svojevrstna navada, da so začeli prednje panjske končnice poslikavati, poroča Debevec (1967) in nadaljuje, da se je to potem razširilo po vsem področju, kjer je bil razširjen naš ljudski panj. Poslikane panjske končnice so velika posebnost kranjskega čebelarstva, ki je znana tudi na slovenskem Koroškem. Veljajo kot slovenska zanimivost, posebnost slovenske kmečke ljudske kulture. Zlata doba poslikanih panjskih končnic je bila v času od 1820 – 1880. Med poslikanimi panjskimi končnicami, ki so dostopne na spletnih straneh Čebelarstva muzeja v Radovljici in v Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani poudarjamo po pet poslikanih panjskih končnic, ki so iz časa prve zlate dobe kranjskega čebelarstva.

4.2. Zaključki

Raziskave kranjskega čebelarstva v času od 1750-1820 so potrdile, da je bila to prva zlata doba kranjskega čebelarstva in omogočajo naslednje zaključke:

1. Poleg kranjskih, gorenjskih, čebelarjev so aktivni ustvarjalci prve zlate dobe kranjskega čebelarstva: Peter Pavel Glavar (1721-1784), Giovanni Antonio Scopoli (1723-1788), Matej Furlan (1727-1780), Anton Janša (1734-1773), Janez Goličnik (1737-1807), Blaž Kumerdej (1738-1805), Martin Kuralt (1757-1845) in Anton Humel (mestni kirurg).
2. Leta 1763 je Scopoli v *Entomologia Carniolica* kot prvi na svetu opisal praho matic s troti v zraku. To so že poznali stari gorenjski čebelarji in je originalni slovenski prispevek k biologiji medonosne čebele.
3. Praha matice s troti v zraku je leta 1769 opazoval Anton Humel. Opisal jo je leta 1771 v sporočilu Kranjski kmetijski družbi, ki sta jo presodila Matej Furlan in Peter Pavel Glavar. Humlov opis praha matice je leta 1773 objavljen v reviji čebelarske družbe v Zgornji Lužici.
4. Za častna člana čebelarske družbe v Zgornji Lužici sta bila imenovana Giovanni Antonio Scopoli (1767) in Peter Pavel Glavar (1772). Listina o imenovanju Petra Pavla Glavarja je ohranjena v arhivu Glavarjevega beneficija v Komendi.
5. Člani Kranjske kmetijske družbe so bili: Peter Pavel Glavar (najpomembnejši član na področju čebelarstva), Giovanni Antonio Scopoli, Blaž Kumerdej in Matej Furlan.
6. Prvi strokovni opis slovenskega čebelarstva je iz leta 1768. Napisal ga je Peter Pavel Glavar. Posebej je poudaril pomen izobraževanja čebelarjev, čebelarske šole, čebelarske zakonodaje in slovenske čebelarske literature.
7. V času prve zlate dobe kranjskega čebelarstva so s slovenskimi čebelarji povezane čebelarske šole: na Dunaju (ustanovila jo je Marija Terezija leta 1769; učitelj Anton Janša – 1770-1773), na Lanšprežu (ustanovitelj in učitelj Peter Pavel Glavar – 1781) in v Lvovu (ustanovitelj in učitelj Martin Kuralt – 1806).
8. Antona Janšo, preprostega kmečkega mladeniča iz Breznice na Gorenjskem, je Marija Terezija 6. 4. 1770 imenovala za prvega učitelja čebelarstva. Bil je prvi učitelj čebelarstva na svetu.
9. Janša je znanje o čebelarjenju nedvomno prinesel s seboj iz rodne Gorenjske. Čebelarjenje gorenjskih čebelarjev je Janša s svojimi opazovanji dopolnil, kar je potem prerastlo v Janšev čebelarski nauk. Uporabljal je nakladno čebelarjenje, lesene gorenjske panje z vehami, prevažanje in pašo čebel. Učil je o prahi matic s troti v zraku, da se ne smejo moriti čebele, kako se uravnava rojenje čebel, o pomlajevanju družin in drugem. Zaradi obilnega pridelka medu in voska je njegov način čebelarjenja na Dunaju in v okolici dobil veliko posnemovalcev.
10. V času prve zlate dobe kranjskega čebelarjenja so njeni ustvarjalci pisali o kranjskem čebelarstvu, kar je dosegljivo v objavah, čebelarskih knjigah in ohranjenih rokopisih:
 - *Entomologia Carniolica* (Scopoli - 1763) – opisana kranjska čebela in praha matice.
 - Prvi strokovni opis slovenskega čebelarstva je iz leta 1768 (rokopis v AS). Napisal ga je Peter Pavel Glavar. Posebej je poudaril pomen izobraževanja čebelarjev, čebelarske šole, čebelarske zakonodaje in slovenske čebelarske literature.
 - Opazovanje praha matice s troti v zraku leta 1769 – Anton Humel, rokopis v AS (1771). Objava v zborniku čebelarske družbe v Zgornji Lužici leta 1773.
 - *Disertatio de apibus* (Razprava o čebelah) – Scopoli (1770) v latinskem jeziku; prevod v nemški jezik (1787); v slovenski jezik in objave v Slovenskem čebelarju (1916/17 in 1935).
 - *Practische Bienen Oeconomie ...* (Praktično čebelarstvo ...) – verjetni avtor Matej Furlan – 1768/1771(?); ostalo v rokopisu do leta 1976; prevod Leopold Debevec.
 - *Abhandlung von Schwärmen der Bienen* (Razprava o rojenju čebel) – Janša (1771); več ponatisov; prevod v slovenski jezik – Bukovic (1906).
 - *Vollständige Lehre von der Bienenzucht* (Popolni nauk o čebelarstvu) – Janša, Münzberg (1775); več ponatisov; prvi prevod v slovenski jezik – Goličnik (1792).
 - Pogovor o čebelnih rojih – Glavar (1776); to je prva napisana slovenska čebelarska knjiga, ki je ostala v rokopisu (v AS) do leta 1976; izdana tudi leta 2017.

- Predlog za dvig čebelarstva na Kranjskem – 1781 (rokopis v AS, prevod 2017). V dodatku so pravila za čebelarstvo vrtnarsko šolo na Lanšprežu. Avtor Glavar, Peter Pavel, napisano na Lanšprežu leta 1781.
 - Pravila za čebelarstvo vrtnarsko šolo na Lanšprežu - 1781; prevod in izdaja 2013 in 2017.
 - Župnik Janez Goličnik je ob pomoči kaplana Jakoba Vogrina prevedel Janševo drugo knjigo Popolnoma Podvuzhenje za vse zhebellarje. Ob izdaji je pomagal Kumerdej in to je prva izdana čebelarstva knjiga v slovenskem jeziku – 1792.
 - Prva v slovenščini tiskana poročila o čebelarstvu na Kranjskem so izšla 1789 in 1795.
11. Janša je leta 1773 predlagal načrt za čebelarstvo družbo, kar neposredno ni bilo sprejeto.
 12. Dva slovenska čebelarja, Glavar in Janša, sta neposredno vplivala na vsebino in izdajo čebelarskega patenta v letu 1775. Poudarjeno je ustanavljanje čebelarskih šol, čebelarstvo je prosto davkov, pri prevozih na pašo se ne plača mitnina, vsakdo lahko čebelari in še druge ugodnosti. Dodan je odlok Navodilo za čebelarske mojstre, kjer je v drugem členu na javnih čebelarskih šolah predpisan Janšev čebelarski nauk.
 13. Glavarjev Pogovor o čebelnih rojih je prva leta 1776 napisana čebelarstva knjiga v slovenskem jeziku in Goličnikovo Podvuzhenje za vse zhebellarje je prva leta 1792 izdana čebelarstva knjiga v slovenskem jeziku.
 14. Pravila za čebelarstvo vrtnarsko šolo na Lanšprežu je Peter Pavel Glavar napisal leta 1781; so unikaten in zelo pomemben dokument iz zgodovine svetovnega in še posebej slovenskega čebelarstva. V čebelarski literaturi podobnih pravil nismo zasledili.
 15. Čebelna bratovščina na Rodinah je bila ustanovljena 1781, a je živela le deset tednov, ker ni izpolnjevala predpisov o bratovščinah iz leta 1771. Poskusi organiziranja čebelarjev so bili leta 1801 v Domžalah.
 16. Prva v slovenščini tiskana poročila o čebelarstvu na Kranjskem so izšla 1789 in 1795.
 17. Kuralt je ustanovil in vodil čebelarstvo šolo v Lvovu – 1806, ki je delovala dve leti. Priredil in izdal je četrto izdajo Janševih drugih knjig – 1807. Ohranjena sta Kuraltova napisa na čebelnjakih in napis za lasten nagrobnik.
 18. V drugi polovici 18. stol. si je med gorenjskimi čebelarji utrla pot svojevrstna navada, da so začeli poslikavati prednje panjske končnice. Poslikane panjske končnice so velika posebnost kranjskega čebelarstva.

5. Viri (Krepko so označeni viri, ki so digitalizirani)

- 10) Janscha`s Unterricht in der Bienenzucht betreffend. Jahrgang 1830, str. 37-38. Annalen der kaiser. Königl. Landwirtschafts-Gessellschaft in Krain, Laibach 1838.
- 200 letnica rojstva Antona Janše.** 74(1934)21, str. 3, Učiteljski tovariš.
- Physische folgende Zugänge erhalten. VI.** (1772)7, str. 5-6, Geschichte der Churfürstl. Sächs. Bienengesellschaft in Oberlausitz betreffende Sachen.
- Aberer, Eugen. Auf den Spuren von Anton Janscha. (2017)7-8, str. 22, Bienenaktuell.
- Abhandlung von Schwärmen der Bienen von Anton Janscha.** Wien 1771, 132 strani.
- Abhandlungen und Erfahrungen der gnädigst bestätigten physikalisch-oeconomischen Bienengesellschaft in Oberlausitz.** Band 3, 1768/69. Leipzig 1770, 157 strani.
- Akadske čebele ljubljanskih operozov. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1988, 85 strani.
- Allgemeine deutsche Bibliothek.** 101. zvezek. Berlin in Stetin, 1791, 598 strani; glej str. 165.
- Anton Janša, slovenski čebelar. 65(1934)1, **slika na ovitku revije** in str. 15-16, Vrtec.
- Anton Janša. **Obri njegovega življenja.** Str. 1-5. V: Anton Janša. Popolni nauk o čebelarstvu. Prevod Francišek Rojina. Ljubljana 1906, 139 strani.
- Anton Janša. Razprava o rojenju čebel. Poslovenil August Bukovic. Ljubljana, 1906, 76 strani.
- Arhiv Republike Slovenije: Gospostvo Krumperk - SI AS 748, fascikel 44.
- Arhiv Republike Slovenije: SI AS 869 (osebni fond) Glavar Peter Pavel.
- Armbruster, Ludwig. Imkerei-Betriebsformen. Berlin 1936, 255 strani.
- Armbruster, Ludwig. 14. Alte und junge Krainer Vermehrungskünste. Str. 83-86; 15. Janscha. Str. 87-94. V: Imkerei-Betriebsformen. Berlin 1936, 255 strani.
- Armbruster, Ludwig. Der Bienenstand als völkerkundliches Denkmal. Neumünster 1926, 147 strani.
- Atelšek, Simon. **Diplomatični prepis in jezikovna posodobitev Pogovora o čebelnih rojih (1776).** Str. 13-221. V: Glavar et all. Čebelarstva pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja. Brdo pri Lukovici in Novo mesto, 2017, 352 strani.
- Aufschrift eines Bienenstandes.** (1819)38, str.1, Illyrisches Blatt.
- Avguštin Novak. **Zgodovina čebelarjenja v stiškem samostanu.** Str. 36-44. V: Petra Peunik Okorn (ur.). Kako lepo je biti čebelar --- : bilten ob 80. obletnici ustanovitve Čebelarskega društva Stična. Stična 2016, 90 strani.
- Baraga, France. Kapiteljski arhiv Novo mesto. Regesti listin in popis gradiva. Acta ecclesiastica Sloveniae, 17, Ljubljana 1995, 600 strani.
- Baraga, France (prevod in opombe). **Glavarjevo poročilo c.-kr. Kmetijski družbi v Ljubljani o možnostih pospeševanja čebelarstva na Kranjskem.** Str. 294-332. V: Glavar et all. Čebelarstva pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja. Brdo pri Lukovici in Novo mesto, 2017, 352 strani.
- Baraga, France. Arhiv Glavarjevega beneficija. (1998)20, str. 97-194, Acta ecclesiastica Sloveniae.
- Baraga, France. Šalehar, Andrej. **Kratek popis Glavarjeve čebelarske pisne zapuščine.** Str. 250-251. V: Glavar et all. Čebelarstva pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja. Brdo pri Lukovici in Novo mesto, 2017, 352 strani.
- Becker, Rudolf Zacharias. Kmetam sa potrebo inu pomozh, ali uka polne vesele, inu shalofne pergodbe te vasy Mildhajm. Sa mlade, inu ftare ludy (poslovenil Marko Pohlin). Dunaj 1789, 445 strani.
- Beckmann, Johann. **Physikalisch-ökonomische Bibliothek : worinn von den neuesten Büchern, welche die Naturgeschichte, Naturlehre und die Land- und Stadtwirthschaft betreffen, zuverlässige und vollständige Nachrichten ertheilet werden.** Dritter Band, Göttingen, 1772, 613 stran (glej stran 408).
- Benedičič, Valentin. **Izvajanje nalog naše čebelarske organizacije v letu 1971.** 74(1972)1, str. 2 – 4. Slovenski čebelar.
- Bernik, Franc. **Zgodovina Fare Domžale.** Kamnik 1923, 416 strani.
- Bienenforscher.**
- Bienenzuchtverbreitung, 8. April 1775.** V: Sammlung Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1740. bis 1780. Dunaj 1786-1787, zvezek VII, št. 1680, str. 204-208.
- Breznik, Anton. **Večna pratika.** Ljubljana 1789, 93 strani.
- Bufon, Zmagoslav. **Scopoli, Giovanni Antonio (1723–1788). Slovenska biografija.** Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana 2013, 5 strani.
- Cerovšek, Franc. **250-letnica rojstva Mateja Furlana.** LXXIX/1977)8, str. 266-267, Slovenski čebelar.
- Cesar Jožef II je z dvornim dekretom z dne 13. septembra 1785 uvedel premije za spodbujanje čebelarstva. **Bienenzucht = N. XXX. Handbuch der k.k. Gesetze. 8 in 9. Band 1785.** Wien, 1787, str. 208 – 209.

34. Christ, Johann Ludwig. **Allgemeines theoretisch-praktisches Wörterbuch über die Bienen und die Bienenzucht**. Frankfurt am Main, 1805, 417 strani (glej stran 397-398).
35. Comenius, Johannes Amosius. **Orbis sensualium pictus. Die sichtbare Welt**. Noribergae, 1658, 309 strani.
36. Crane, Eva. **The World History of Beekeeping and Honey Hunting**. New York 1999, 682 strani.
37. Č. E. **Spominska plošča. Odkrili so jo na Lanšprežu Petru Pavlu Glavarju**. 24(2015)5, str. 5, Aplenca. Glasilo občine Komenda.
38. Čebelarški muzej Radovljica - **Poslikane panjske končnice** (22. 8. 2019).
39. **Čebelarški patent in Navodilo cesarice Marije Terezije**. Str. 291-293. (prevod in opombe Baraga France) V: Glavar et all. **Čebelarška pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja**. Brdo pri Lukovici in Novo mesto, 2017, 352 strani.
40. **Čebelarški patent in Navodilo za čebelarške mojstre** sta objavljena tudi v Anhang Wiener Diarium, 13. 5. 1775.
41. Dajnko, Peter. **Čelarstvo, ali celó novi, kratki, popun navuk čelne reje**. Graz 1831, 120 strani.
42. de Réaumur, René Antoine Ferchault. **Physikalisch-ökonomische Geschichte der Bienen**. Leipzig in Frankfurt, 1759, 406 strani + 18 bakrorezov.
43. Debevec, Leopold. **Kuralt Martin (ob stoletnici smrti)**. 48(1946)11, str. 261-264, Slovenski čebelar.
44. Debevec, Leopold. **Černe Valentin**. 50(1948)10-11, str. 247-248, Slovenski čebelar
45. Debevec, Leopold. **Ali veste** 53(1951)7-8, str. 158-160, Slovenski čebelar.
46. Debevec, Leopold. **Nekaj čebelarških obletnic**. 54(1952)1, str. 3 – 4. Slovenski čebelar.
47. Debevec, Leopold. **Nekaj gradiva za zgodovino našega čebelarstva v Janševi dobi**. LXVII(1965)8, str. 225-227, Slovenski čebelar; prevod ukrepov z dne 14. 5. 1775; glej prvi člen.
48. Debevec, Leopold. **Peter Danjko in njegovo »Čelarstvo«**. LIII(1951)3/4, str. 49-53. Slovenski čebelar.
49. Debevec, Leopold. **S čebelami in čebelarji skozi stoletja**. 68(1966)1, str. 17-19. Slovenski čebelar (v desetih nadaljevanjih; izdano leta 1967 tudi kot brošura).
50. Debevec, Leopold. **S čebelami in čebelarji skozi stoletja**. Ljubljana 1967, 36 strani.
51. Debevec, Leopold. **Spremna beseda**. Str. 262-266. V: Mencej (ured.). **Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu**. Ljubljana 1976, 335 strani.
52. **Delovni program**. 68(1966)10, str. 259. Slovenski čebelar.
53. Demšar, Viktorijan. . 69(1967)3, str. 88 – 92, Slovenski čebelar.
54. Demšar, Viktorijan: **Zbrani spisi o Petru Pavlu Glavarju in Komendi**. Ljubljana 2004, 270 strani.
55. Dolenc, Milan. **Bibliografija rokopisnih ljudsko-medicinskih bukev in zapisov s slovenskega etničnega območja**. 31(1983/1987), str. 31 – 74. Slovenski etnograf.
56. Dovč, Peter. **Uvodnik**. 117(2015)9, str. 278-279. Slovenski čebelar.
57. **Drobiž**. 31(1928)9, str. 143-144, Slovenski čebelar.
58. **Erfinder der ersten Zargenbetriebsweise** Anton Janscha. 3 strani.
59. Eyrich, Johann Leonhard. **Vernunft- und erfahrungsmäßiger Entwurff der vollkommensten Bienenpflege für alle Landes-Gegenden**. Uffenheim 1766, 63 strani.
60. Formanoir de Palteau, Guillaume Louis, Schirach, Adam Gottlob, Schreber, Daniel Gottfried. **Sächsischer Bienenvater, oder des Herrn Palteau von Metz neue Bauart hölzerner Bienenstöcke : nebst der Kunst, die Bienen zu warten, und einer Naturgeschichte dieser Insekten**. Leipzig in Zittau, 1766. 752 + 23 strani.
61. **Fran. Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU** - 12. 2. 2019.
62. Fraser, Henry Malcolm. Anton Janša o rojenju čebel, kritični pregled (prevod v slovenski jezik: Teran, Darja, Šimec, Jože (ur.), Lukežič, Frank). Ljubljana: Nativehive Carniola 2008, 32 strani.
63. Furlan, Matej (?). **Praktično čebelarstvo ali kratek pouk o čebelah in kako naj se zaradi posebnega dobička in koristi z njimi ravna**. Napisano verjetno med leti 1768 - 1771(?). Iz nemškega rokopisa prevedel in uvodne besede napisal Leopold Debevec. Objava v knjigi: Martin Mencej. **Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu**. Ljubljana 1976, str. 261–317.
64. Gelieu, von Jonas. **Kurze Anweisung für den Landmann; enthaltend die einfältigste und sicherste Weise der Bienenwirtschaft**. 11(1770)2, str. 53-144. Abhandlungen und Beobachtungen durch die Ökonomische Gesellschaft zu Bern gesammelt.
65. Geissau, Anton. **Geschichte der Stiftungen, Erziehungs und Unterrichtenanstalten in Wien**. Wien 1803, 504 strani; glej str. 402.
66. Glavar, P.P. **Odgovor na predlog za izboljšanje čebelarstva v c. kr. dednih deželah**. str. 11–38. Napisano 1768, prevod Mihelič Stane. V: Mihelič, Stane. Anton Janša. Slovenski čebelar. Čebelarško društvo za Slovenijo. Ljubljana 1934, 163 strani.
67. Glavar, Peter Pavel, et all. **Čebelarška pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja**. Brdo pri Lukovici in Novo mesto, 2017, 352 strani.

68. Glavar, Peter Pavel. **114. Tega v dolgih letih ni pričakovati in 115. Izhod je zelo dvomljiv.** Stran 320. (Prevod in opombe France Baraga). V: Glavar et all. Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja. Brdo pri Lukovici in Novo mesto, 2017, 352 strani.
69. Glavar, Peter Pavel. Hochlöbliche Kais. Königliche Ackerbauss und Künste Gesellschaft (Predlog za dvig čebelarstva). V dodatku so Pravila za čebelarstvo vrtnarsko šolo na Lanšprežu. Iz leta 1781, 55 listov. (Zbirka rokopisov – ARS SI 1073, 1/24 r, 13. st. - 1941).
70. Glavar, Peter Pavel. **Odgovor na predlog za izboljšanje čebelarstva v cesarsko-kraljevih dednih deželah.** Napisano leta 1768. Prevod Mihelič Stane, priredba in dopolnitve Baraga France, str. 252-267. V: Glavar, Peter Pavel. Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja. Brdo pri Lukovici, Novo mesto, 2017, 352 strani.
71. Glavar, Peter Pavel. **Pogovor od zhebelnih rojou.** Napisano na Lanšprežu v letu 1776, 105 listov.
72. Glavar, Peter Pavel. Vorschlag Beantwortung zur Verbesserung der Bienenzucht in den Kaysl. Königl. Erb-ländern. (Predlog odgovora za izboljšanje čebelarstva v c. kr. dednih deželah). Napisano na Lanšprežu leta 1768, 26 strani (SI AS 869, Osebni fond Petra Pavla Glavarja).
73. **Glavarjevo poročilo c.-kr. Kmetijski družbi v Ljubljani o možnostih pospeševanja čebelarstva na Kranjskem.** str. 294–332; prevedel in z opombami opremil France Baraga. V: Glavar, Peter Pavel. Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja. Brdo pri Lukovici in Novo mesto, 2017, 352 strani.
74. Glonar, Joža. **Peter Pavel Glavar (1721-1784). Slovenska biografija.** Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana 2013, 3 strani.
75. Glonar, Joža. **Peter Pavel Glavar.** 41(1938)7, str. 105–109, št. 8, str. 121–123, št. 9, str. 139–140, št. 10, str. 152–154, št. 11, str. 169–171 in št. 12, str. 185–186. Slovenski čebelar.
76. Golia, Modest. **Rodinska čebelarska bratovščina.** XLVI(1943)5/6, str. 33-40, Slovenski čebelar.
77. Gregori, Janez. **Kratka zgodovina slovenskega čebelarstva do 21. stoletja.** Ljubljana 2011, 9. strani.
78. Gregori, Janez. **Peter Pavel Glavar in njegovo mesto v slovenskem čebelarstvu.** CXII(2010)2, str. 55 – 56, Slovenski čebelar.
79. Gregori, Janez. **Zgodovina in slovstvo. Kratek pregled čebelarstva zgodovine,** str. 483–502. V: Zdešar, Pavel (ur.). Slovensko čebelarstvo v tretje tisočletje, 2. del. Brdo pri Lukovici 2011, 512 strani.
80. Griesingers, Johann Jacob. **Vollständiges Bienen-Magazin.** Ulm 1769, 542 strani.
81. Gruber, Johann Sigmund. **Bibliographie der Bienenzucht, oder Verzeichniss der neuesten Schriften, welche von der Bienenzucht und den Bienenrecht handeln.** Nürnberg, 1800, 24 strani.
82. Gruden, Josip. **Marija Terezija in njene državne reforme.** Str. 939 – 954. V: Zgodovina slovenskega naroda. Celovec 1910, 1088 strani.
83. Guna, France. **Monumentalna čebelarska publikacija – Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu.** P. P. Glavar – zbornik. 78(1976)10, str. 323 – 326. Slovenski čebelar.
84. Hacquet, Baltazar. **Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven.** 1. zvezek, Leipzig, 1801. 246 strani
85. Heinko, Michael. **Ein krainisches Bienenhaus.** 3(1840)37, str. 145-147 in števil. 38, str. 149-150, Carniolia.
86. Helfert Joseph Alexander. **Die österreichische Volksschule.** Erster Band: Die Gründung der österreichischen Volksschule durch Maria Theresia. Prag 1860, 679 strani; glej str. 109 – 110.
87. Hietzinger Carl. **Bienenzucht. str. 193-202.** V: Hietzinger Carl. Statistik der Militärgränze des österreichischen Kaiserthums. Drugi del, prvi oddelek. Dunaj 1820, 468 strani.
88. **Hofdekret von 31. Weinmonat 1781.** Handbuch aller ... Verordnungen und Gesetze. Erster Band. Wien 1885, str. 505.
89. Huber, François, Riem, Johann. **Neue Beobachtungen über die Bienen in Briefen an Herrn Carl Bonnet.** Dresden 1793, 641 strani.
90. Humel, Anton. **Physische Erfahrung, dass der Weysel wirklich von den Drohnen ausser den Bienenstock befruchtet werde.** Str. 64 - 71. V: Gemeinnützige Arbeiten der Churfürstl. Sächsis. Bienengesellschaft in Oberlausitz: die Physik und Oeconomie der Bienen betreffend, nebst andern dahin einschlagenden natürlichen Dingen. Erster Band. Berlin in Leipzig, 1773, 451 strani.
91. **Insiegel.** Der Churst. Sächzt. physikalisch-ökonomische Bienengesellschaft in Oberlausitz. Buditzin, 1771, str. 16.
92. **Instrukzion für Bienenmeister, 8. April 1775.** V: Sammlung Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1740. bis 1780. Dunaj 1786-1787, zvezek VII, št. 1680, str. 208-210.
93. **IV. Von der Landwirtschaft. Bienenzucht.** 1(1771)7, str. 54–56. Wien, Allergnädigst-privilegirte Anzeigen aus sämmtlich kais. königlichen Erbländern.
94. Jaksch, Peter Karl. **Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache...** Prag 1828, 560 strani; glej stran 341.
95. Janscha, Anton, Münzberg, Joseph. **Vollständige Lehre von der Bienenzucht.** Wien 1775, 244 strani.

96. Janša, Anton. Vollständige Lehre von der Bienenzucht (Zweite Ausgabe besorgt durch Martin Kuralt). Lemberg 1807, 225 strani.
97. Janša, Anton. Abhandlung vom Schwärmen der Bienen / von A. Janscha ; neue herausgegeben mit einer Einleitung über Janscha...von Theodor Weipl. Ponatis iz leta 1771. Wien 1925, 71 strani.
98. Janša, Anton. **Abhandlung vom Schwärmen der Bienen**. Wien 1771, 129 strani.
99. Janša, Anton. **Antona Janša Popolni nauk o čebelarstvu** (po Jož. Münzberg-ovi izdaji prestavil za slovenske čebelarje Francišek Rojina), Ljubljana 1906, 79 strani.
100. Janša, Anton, Jenko, Franc Jožef, Goličnik, Janez. **Antona Janshaja zessarskiga zhebellarja. Popolnoma podvuzhenje sa vsse zhebellarje..** Celje, 1792, 200 strani
101. Johann Michael Christoph Müller. **Der aufrichtige Oesterreich ... Bienenmeister**. Wien 1783, 207 strani.
102. Johann N. von Savageri. **Chronologisch-geschichtliche Sammlung aller bestehenden Stiftungen, Institute, öffentlicher Erziehungs- und Unterrichts-Anstalten der k.k. österreichischen Monarchie mit Ausnahme von Italien**. Volume 1. Brno 1832, 743 strani; glej stran 386.
103. Jonke, Juri. **Krajnski Zhebellarzhik, to je: kratko podvuzhenje zhebele rediti, in sá njimi prav ravnati**. Is nemshkiga prestavil J. Shemla. Ljubljana 1836, 94 strani.
104. Jurca, Jože. **J.A.Scopoli in živinozdravstvo**. Ljubljana 2018, Slovenski veterinarski zbornik, Vol. 55, Suplement 21, 48 strani; (glej 26-27 in 41-42).
105. **Kapucinski samostan Škofja Loka (KSSKL)**. Stari knjižni fond JANŠA A. Der Bienenzucht; IN: 000002511.
106. Kebe, Janez. **Nov košček v mozaiku večstoletne tradicije čebelarjenja v naših krajih**. CXX(2018)2, str. 48. Slovenski čebelar.
107. Kiauta, Boštjan. **Bakrorezi k Scopolijevi Entomologia carniolica**. , 11(1963)1, str. 57-60, Kronika.
108. Kidrič, France. **Janez Goličnik (1737-1807). Slovenska biografija**. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana 2013, 2. strani.
109. Kidrič, France. **Zgodovina slovenskega slovstva. Od začetkov do marčne revolucije**. Ljubljana 1929 - 1938, 724 + 78 strani; glej stran 179.
110. **Klagenfurt, den 16. Julii**. Num. 60. Samstags-Anhang den 27. Julii 1765. Wienerisches Diarium.
111. Kocjan, Leon. **Čebelarstvo in zdravje čebeljih družin na Slovenskem**. Koledar Mohorjeve družbe za prestopno leto 1968, Celje 1967, str. 108-118.
112. Kopitar, Jernej. **Gramatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark**. Ljubljana 1808, 460 strani; glej stran 92-93.
113. Korn, Wilhelm Heinrich. **Verzeichniss meistens neuer Bücher, die bei Wilhelm Heinrich Korn Buchhändler in Laibach um beigesetzte Preise zu haben sind**. Laibach. 1797, 36 strani; glej str. 3.
114. Kotnik, France. **Potovanje po Koroškem leta 1795**. 3/4(1950-1951), str. 361-366. Slovenski etnograf.
115. Kratzer, Augustin Johann. **Physikalisch-praktische Diskurse über die sammtliche Bienenzucht zum Nutzen und Unterricht für alle okonomischen Liebhaber der neu eingerichteten oesterreichischen Bienepflege**. Wien, 1774, 154 strani.
116. Krünitz, Johann Georg. **Oekonomisch-technologische Encyclopädie. 46. zvezek**, druga izdaja, Berlin 1797, 804 strani; glej str. 641-642.
117. Kuralt, Martin. **Nagrobna napisa sebi**. 9(1962)1, str. 206, Loški razgledi.
118. Kuralt, Martin. **Napis za čebelnjak**. 9(1962)1, str. 206, Loški razgledi.
119. **Kurze Anleitung für das Landmann, in Absicht auf die Bienen-Wirthschaft, wie solche mit Nutzen geführet werden soll Für die Kais. Königl. Erbländer, insonderheit aber für das Königreich Hungarn eingerichtet. Worinnen deutlich gezeiget wird, wie durch eine wohl eingerichtete Bienen-Wirthschaft in kurzer Zeit ein beträchtliches Vermögen gesammelt werden könne. ...** ; Nebst einem kleinen Bienen-Kalender für die Bienen-Väter, und mit nützlichen Kupfern gezieret. Bratislava in Leipzig, 1773, 150 strani.
120. Kvint, Horacij Flak v prevodu Nade Grošelj: Umetnost pesništva, Ljubljana 2012, verz 343.
121. Lah, Ivan. **Pater Hipolit in njegov »Orbis pictus«**, 37(1916)6 str. 238, Popotnik.
122. Lavrenčič, Ivan. **Zgodovina cerkljanske fare**. Ljubljana 1890, 158 strani.
123. Lebar, Marija. **Janez Goličnik : 1737-1807 : rojen v Mozirju : ugleden slovenski čebelar, dobrotnik, prevajalec in župnik v Grižah**. Čebelarstvo društvo Mozirje, Mozirje 2007, 27 strani.
124. Lebar, Marija. **Življenje in delo Janeza Goličnika**. CX(2008)10, str. 264-266. Slovenski čebelar.
125. Ledinek, Lozej Špela. **Čebelarstvo na Idrijskem**. 9(2012), str. 50 – 52, Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici; glej stran 50.
126. Legan Ravninar, Andreja. **Slovenski strokovni jezik in izrazje pri Vodniku v primerjavi s starejšim Pohlinom in mlajšim Jamnikom**. Str. 319 – 338. V: Neznano in pozabljeno iz 18. stoletja na Slovenskem. Ljubljana 2013, (elektronski vir).
127. Linhart, Anton. **Versuch einer Geschichte von Krain. Zweiter Band**. Laibach 1791, 368 strani; o Janši na str. 327-328.

128. Makarovič, G. Slikarije na pročeljih čebelnih panjev. V: Človek in čebela, apikultura na Slovenskem v gospodarstvu in ljudski umetnosti, Ljubljana in Dunaj, 1989, str. 53-81.
129. Mayer, Julij. **Iz davno preteklih dni.** XXXVIII(1935)11, str. 161-162. Slovenski čebelar
130. Mencej, Martin (ur). Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu. Ljubljana 1976, 335 strani.
131. Mencej, Martin. **Peter Pavel Glavar. Velečebelar in gospodarstvenik.** 74(1972)4, str. 121–23. Slovenski čebelar.
132. Mencej, Martin. **Pred 200 leti je izšla prva slovenska čebelarska knjiga.** 94(1992)2, str. 33–35, Slovenski čebelar.
133. Mencej, Martin. **V letu 1984 praznujemo slovenski čebelarji dva izjemna jubileja.** 86(1984)2, str. 33–36. Slovenski čebelar.
134. Mihelič, Janez. **Proslava ob 270-letnici rojstva Petra Pavla Glavarja v Komendi.** 93(1991)7/8, str. 218–220. Slovenski čebelar.
135. Mihelič, Stane, Baraga, France. **Odgovor na predlog za izboljšanje čebelarstva v cesarskih kraljevih dednih deželah.** str. 252 -267. V: Glavar, Peter Pavel in sod.: **Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja.** 2017, 352 strani.
136. Mihelič, Stane. **Anton Janša. Slovenski čebelar. Njegovo življenje, delo in doba.** Ljubljana 1934, 163 strani.
137. Mihelič, Stane. Čebelarstvo. str. 395–412. V: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih znanosti. I. zvezek: Agrarno gospodarstvo. Ljubljana 1970, 652 strani.
138. Mihelič, Stane. . 50(1948)1-2, str. 22–26. Slovenski čebelar.
139. Mihelič, Stane. **Ob dveh znamenitih obletnicah. P. P. Glavar – »Odgovor« na predlog za izboljšanje čebelarstva, o čebelarjenju na Kranjskem sredi 18. stoletja.** 84(1984)7/8, str. 257–262, št. 9, str. 289–292 in št. 10, str. 32–323, Slovenski čebelar.
140. Mihelič, Stane. Peter Pavel Glavar, čebelar, čebelarski pisec, učitelj in organizator. str. 20–65. V: Martin Mencej (ur.). Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu. Ljubljana 1976, 335 strani.
141. Mihelič, Stane. Pregled slovenskega čebelarskega slovstva. V: Sodobno čebelarstvo. Teoretični del. Ljubljana 1955, str. I–XXIII.
142. Mihelič, Stane. **Prispevek slovenskih čebelarskih piscev druge polovice 18. stoletja v zakladnico čebelarskega znanja.** 74(1972)7/8, str. 206–209. Slovenski čebelar.
143. Mihelič, Stane. Zgodovina slovenskega čebelarstva. str. 15–31. V: Makarovič, Gorazd in dr. Die Mensch und die Biene, Ljubljana 1989, 313 strani.
144. **Monatlicher Haus- und Landwirthschafts-Kalender auf das Jahr 1779.** December, Dunaj 1780, 81 strani.
145. **Nachricht. 10 zvezek.** 4 marec 1771, str. 145 – 146. K. K. Allerg. Privil. Realzeitung der Wissenschaften und Künste.
146. **Naslovnica Abhandlungen und Erfahrungen ...** Leipzig und Zittau, 1770
147. Navratil, Ivan. **Anton Janša, slavni kranjski čebelar.** IX(1906)11, str. 168–173 in št. 12, str. 184-187, Slovenski čebelar.
148. Navratil, Ivan. **Anton Janša, slavni kranjski čebelar.** Str. 139–166. V: Spomenik o šestoletnici začetka Habsburške vlade na Slovenskem. Matica Slovenska, Ljubljana 1883, 241 strani.
149. Navratil, Ivan. Anton Janša. Rokopis v ARS - SI AS 621/305/9, 1886, 14 strani.
150. O. **Iz »zlate dobe« kranjskega čebelarstva.** LXX(1942)175a, Slovenec.
151. **Oesterreichische Litteratur. Abhandlung von Schwärmen der Bienen.** št. 38 (14. september 1771), str. 609-610. Realzeitung.
152. Okorn, Joža. Anton Janscha. 63(1940)9, str. 527 – 532, Schweizerische Bienen-Zeitung.
153. Oražem, France. Peter P. Glavar – čebelar. Str. 177 – 186. V: Škulj. Edo (ur). Glavarjev simpozij v Rimu. Celje 1999, 400 strani.
154. P. **Gesetze und Verfügungen über die Bienenzucht.** 2(1870)34, str. 417- 419 in št. 35, str. 429-431 in št. 36, str. 441- 443. Landwirthschaftliches Wochenblatt des k. k. Ackerbauministeriums.
155. Pavlin, Mirko. **Regijska čebelarska zveza »Petra Pavla Glavarja« za Dolenjsko in Belo Krajino.** 105(2003)5, str. 123. Slovenski čebelar.
156. Pechhacker, Hermann. **10. Personen, die sich in Praxis und Wissenschaft um die Österreichische Bienkunde verdient gemacht haben.** XVI. Internationaler Bienenzüchter Kongress in Wien, 12. - 18. 8. 1956, str. 36 – 45.
157. Perc, Martin. Anton Janscha: erster kaiser. königl. Lehrer der Bienenzucht in Wien: 1775 – 1925. Celje 1925, 23 strani.
158. Peter Pavel Glavar – SI AS 869, 1751 – 1784.
159. Petkovšek, Viktor. J. A. Scopoli, njegovo življenje in delo v slovenskem prostoru. Razprave XX/2, Ljubljana 1977, str. 93-191.
160. Petkovšek, Viktor. **Po sledovih prvih botanikov v Idriji in okolici.** 17(1972)3-4, str. 122-135, Idrijski razgledi.

161. Pfalz, Anton. **Janscha und seine Zeit**. Str. 10-30. V: Pfalz, Anton. Die Entwicklungsgeschichte der Bienenzucht in Niederösterreich. Wien 1889, 50 strani.
162. **Physische – folgende Zugänge erhalten. VI**, str. 5 – 6. V: Geschichte der Churfürstl. Sächs. Bienengesellschaft in Oberlausitz betreffende Sachen : nach dem Hauptconvente. Leipzig, 7. fortgesetzte Anzeige, 1772, 16 strani.
163. Pirjevec, Avgust. **Anton Janša (1734-1773). Slovenska biografija**. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana 2013, 1 stran.
164. Pirjevec, Avgust. **Martin Kuralt. Slovenska biografija**. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana 2013, 5 strani.
165. Pirnat, Makso. **Čebelarstvo na Kranjskem pred 150 leti. Spisal dr. Anton Janez Scopoli**. 20(1917)10/12, str. 122-124, Slovenski čebelar.
166. Pirnat, Makso. **Čebelarstvo na Kranjskem pred stopetdesetimi leti**. 19(1916)1/2, str. 5-7, št. 3/4, str. 37-39, XX(1917)7/9, str. 81-84, št. 10/12, str. 122-124, Slovenski čebelar.
167. **Poklukar, Janez. Zgodovina**. 5 strani.
168. Porenta, Tita. **Blaž Kumerdej (1738-1805), slovenski razsvetljenec, pedagog in jezikoslovec**. 24 = 48(2015)1/2, str. 114-142, Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje.
169. **Postave in zaukazi o čebelarstvu**. 1(1873)9, str. 68-70, št. 12, str. 95-96 in 2(1874)1, str. 3-4, Slovenska čebela.
170. **Praktische Eröffnung eines Binnen Liebhabers, dass Weiser würklich von Trohnen ausser den Binnenstock befruchtet werde**. 1(1775)21, str. 321 - 324, Wochentliches Kundschaftsblatt des Herzogthum Krain.
171. **Pravila za čebelarstvo vrtnarsko šolo na Lanšprežu 1781** (prevod France Baraga; strokovna redakcija Andrej Šalehar, Janez Gregori). Str. 333-342. V: Glavar et all. Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja. Brdo pri Lukovici in Novo mesto, 2017, 352 strani.
172. Prevod dvornega dekreta z dne 14. aprila 1775, je objavljen v Slovenskem čebelarju: Debevec, Leopold. **Nekaj gradiva za zgodovino našega čebelarstva v Janševi dobi**. LXVII(1965)8, str. 225-227, Slovenski čebelar.
173. Raič, Slavko. **Anton Janša. Njegovo življenje in delovanje**. Ljubljana 1934, 8 strani; objavljeno tudi: XXXVII(1934)5-6, str. 69-75, Slovenski čebelar.
174. Razinger, Valko. **Spomenik Antonu Janši na Dunaju**. 69(1967)5, str. 137-138, Slovenski čebelar.
175. Razprava o čebelah. Str. 140 – 145. V: Petkovšek, Viktor. J. A. Scopoli, njegovo življenje in delo v slovenskem prostoru. Razprave IV. razreda SAZU, Ljubljana 1977, strani 93-191.
176. Rechfeld, Philipp Jacob. **Peter Glavar. Eine biographische Scizze**. Jahrgang 1848, zweites Quartal, str. 29 – 42, Mittheilungen des historischen Vereins für Krain.
177. Remeš, M. **Abbe Martin Kuralt**. 1912, XIV. Zvezek, str. 1-48, Zbornik znanstvenih in poučnih spisov
178. Riem, Johan. **Fundamentalgesetze zu einer perennirenden Kolonie–Bienenpflege**. Mannheim in Berlin, 1775, 424 strani (glej str. 46 in 97).
179. Riem, Johann. **Physikalisch-ökonomische Bienenbibliothek**. Erste Lieferung, Breslau 1776, 128 strani (glej strani 110-119).
180. Rihar, Jože. Delež Janeza Goličnika in drugih prevajalcev del Antona Janše ter njihovo mesto v razvoju čebelarstva in tiska. 26(1993)9, str. 380 – 395, Sodobno kmetijstvo.
181. Rihar, Jože. 100(1998)12, str. 350-363, Slovenski čebelar.
182. Rihar, Jože. **Ob 220. obletnici Antona Janše**. 96(1994)1-4, str. 20- 22, 56-57, 83 – 85 in 111-112, Slovenski čebelar.
183. Rojina, Fr. **Čebelarske postave Marije Terezije**. 2(1899)4, str. 43-44, Slovenski čebelar.
184. Rokopis: Pogovor o čebelnih rojih. Arhiv Republike Slovenije, Zbirka rokopisov SI AS 1073, rokopis I 23 r.
185. Rothschütz, Emil. **Illustrierten Bienenzuchts-Betrieb**. I. Band, 1875, 462 strani; glej str. 225.
186. Rozman, Anton. **Ob 200-letnici izida prve slovenske čebelarske knjige**. 94(1992)10, str. 259-261. Slovenski čebelar.
187. Rozman, Anton. **Ob 210. obletnici izida prve tiskane slovenske čebelarske knjige izpod peresa Janeza Goličnika**. 104(2002)5, str. 160-161, Slovenski čebelar.
188. Ruttner, Friederich. Naturgeschichte der Honigbienen. 2. Izdaja, 2003, 357 strani.
189. Schachinger, Josef. **Die Bienenzucht von Janscha**. 51(1901)88, str. 753, Wiener Landwirtschaftliche Zeitung.
190. Schachinger, Josef. **Die Speculative Fütterung der Bienen**. (1879) 15, str. 156, Wiener Landwirtschaftliche Zeitung.
191. Schirach, Franz. Sendschreiben an den Herrn Carl Chais, Prediger der französischen Gemeine im Haag. **III. Die Begattung der Königin mit Drohnen im Stock**. Str. 52 – 54. Gemeinnützige Arbeiten... , Berlin in Leipzig 1773.

192. Scopoli, Johann Anton. **Abhandlung von den Bienen und ihrer Pflege. Aus dem Lateinischen uebersetzt und mit einem Anhang ... von Karl Freiherrn von Meidinger.** Wien und Leipzig, 1787, 131 strani
193. Scopoli, Giovanni Antonio. **Dissertatio de Apibus**, str. 7–47. V: Annus IV. historico-naturalis. Lipsiae, 1770, 150 strani.
194. Scopoli, Giovanni Antonio. **Entomologia Carniolica: exhibens insecta Carnioliae indigena et distributa in ordines, genera, species, varietates, methodo Linnaeana...** Vindobonae 1763, 420 strani; glej str. 303.
195. **Scopoli, Giovanni Antonio.** Portret
196. Sivec, Ivan. **Ob 200-letnici smrti Petra Pavla Glavarja.** 24(1984)3, str. 3, Kamniški občan.
197. Schopf, F. J. **Die Landwirtschaft ... Dritter Theil,** Wien 1835, 476 strani.
198. Skok, Marjan. **Slovenski čebelarji in slovenska čebelarstva organizacija med drugo svetovno vojno in po njej.** 100(1998)12, str. 338 - 348, Slovenski čebelar.
199. Slovenski etnografski muzej - **Panjske končnice** (22. 8. 2019)
200. Soban, Darinka. Joannes A. Scopoli – Carl Linnaeus. Dopisovanje/Correspondence 1760-1775. Ljubljana 2004, 349 strani.
201. Soban, Darinka. Linnejeva pisma Scopoliju 1761-1773. Ljubljana 1995, 111 strani.
202. Spitzner, Johann Ernst. **Kritische Geschichte der Meinungen von der Geschlechte der Bienen, von der Begattung und Befruchtung der Königin, der Erzeugung der verschiedenen Arten und andern Merkwürdigkeiten in der Bienenrepublik.** Erster Theil. Leipzig 1795, 246 strani; glej stran 100 in dalje.
203. **Spomini na zaslužne kmetovalce. Peter Pavel Glavar.** 33(1875)16, str. 131. Kmetijske in rokodelske novice.
204. Stabej, Jože. **Stari zapisi o čebelah in čebelarstvu.** 55(1953)12, str. 321-327, Slovenski čebelar.
205. Stabej, Jože. **IV. Stari zapisi o čebelah in čebelarstvu.** 56(1954)5-6, str. 135-140. Slovenski čebelar.
206. Stabej, Jože. Pogovor od zhebelnih rojou skusi. str. 66 – 78. V: Martin Mencej. Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu. Ljubljana 1976, 335 strani.
207. Stabej, Jože. **Pogovor od zhebelnih rojou.** 54(1952)7, str. 130 – 135, št. 9, str. 177 – 180 in št. 10, str. 202 – 204, Slovenski čebelar.
208. Stabej, Jože. **Stari zapisi o čebelah in čebelarstvu.** 56(1954)5/6, str. 133–140, Slovenski čebelar.
209. Stanonik, Marija. Čebela na cvetu in v svetu. Ljubljana 2018, 296 strani.
210. Stanonik, Marija. **II. Prvi slovenski spisi o čebelarstvu.** 95(1993)7/8-12, str. 242- 244, Slovenski čebelar.
211. **Status sämmtlicher patriotischer Gesellschaften in den k. k. Erblaendern.** Wien 1777, 67 strani; zapisan kot Mathias Furlani.
212. Stratil, Josip Henrik. Peter Paul Glavar ..., eine scizirte Biographie. Rokopis, Zatična 3. 1. 1823. (SI AS 869, Osební fond Petra Pavla Glavarja).
213. Šalehar, Andrej, Gregori, Janez. **Knjige o čebelarstvu v Kranjskem knjižnem katalogu iz leta 1797.** CXII(2010)10, str. 314-315, Slovenski čebelar.
214. Šalehar, Andrej, Baraga, France, Gregori, Janez. **V plug vpreženi čebeli.** CXXI(2019)10, str. 280-281, Slovenski čebelar
215. Šalehar, Andrej, Baraga, France, Gregori, Janez. **Listina čebelarske družbe v Zgornji Lužici za Petra Pavla Glavarja v letu 1772.** CXXI(2019)1, str. 11-12, Slovenski čebelar.
216. Šalehar, Andrej, Fajdiga, Vladimir, Gregori, Janez, Tomec, Anton. **Napis na slovenski spominski plošči Antonu Janši na Dunaju.** CXXI(2019)11, str. 314-315, Slovenski čebelar.
217. Šalehar, Andrej, Gregori, Janez. **Janševi čebelarski pripomočki na naslovnici knjige iz leta 1774.** CXXII(2019)12, str. 347-348, Slovenski čebelar.
218. Šalehar, Andrej, Gregori, Janez, Dovč, Peter, Koželj, Anton. **Pred odhodom na Dunaj naj bi bil Anton Janša na Koroškem?** 1(2015)106, str. 46-52, Acta Agriculturae Slovenica.
219. Šalehar, Andrej, Gregori, Janez, Koželj, Anton, Dovč, Peter. **Ali je bil Anton Janša pred odhodom na Dunaj na Koroškem? Prvo poročilo.** CXVIII(2016)1, str. 23-25, Slovenski čebelar.
220. Šalehar, Andrej, Gregori, Janez. **Nujno potrebujemo čebelarski zakon.** 111(2009)2, str. 45-46. Slovenski čebelar.
221. Šalehar, Andrej, Gregori, Janez. **Predstavitev in opis pravil Petra Pavla Glavarja za čebelarsko vrtnarsko šolo.** Str. 343-352. V: Glavar et all. Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja. Brdo pri Lukovici in Novo mesto, 2017, 352 strani.
222. Šalehar, Andrej, Mihelič, Stane, Gregori, Janez. **Humlov zapis o opazovanjih prahe matice s troti v zraku (1769) in Glavarjeva ocena za Kranjsko kmetijsko družbo (1771).** Str. 275-290. V: Glavar, Peter Pavel et all. Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja. Brdo pri Lukovici in Novo mesto, 2017, 352 strani.
223. Šalehar, Andrej. **240 let prve čebelarske knjige v slovenskem jeziku.** 118(2016)3, str. 105 – 107. Slovenski čebelar.
224. Šalehar, Andrej. **Ali je bil Anton Janša na Koroškem pred odhodom na Dunaj?** Str. 20-33. V: Šalehar, Andrej. Anton Janša, prvi učitelj čebelarstva, Rodica 2019, 164 strani.

225. Šalehar, Andrej. **Kdaj je bila »kranjska čebela« prvič opisana in poimenovana?** CXIV(2012)1, str. 19-21. Slovenski čebelar.
226. Šalehar, Andrej. **Kranjska čebela in čebelarji družine Rothschild.** Ivančna Gorica, Rodica 2018, 203 strani.
227. Šalehar, Andrej. **Objave pred izidom prve Janševe knjige Razprava o rojenju čebel v letu 1771 in po njem.** 119(2017)7/8, str. 206–207, Slovenski čebelar.
228. Šalehar, Andrej. **Kranjske čebele iz Gorenjske na prvi čebelarški šoli na Dunaju?** CXIX(2017)12, str. 337-338, Slovenski čebelar.
229. Šalehar, Andrej. **Po poti knjige Pogovor o čebelnih rojih. Prva slovenska čebelarska knjiga.** Str. 222-244. V: Glavar, Peter Pavel et all. Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja. Brdo pri Lukovici, Novo mesto, 2017, 352 strani.
230. Šalehar, Andrej. **Praha matice s troti v zraku, izvirno slovensko odkritje: najstarejše kronološko urejene objave.** Ljubljana 2015, 27 strani.
231. Šalehar, Andrej. **Pravila P. P. Glavarja za čebelarsko-vrtnarsko šolo na Lanšprežu iz leta 1781.** 117(2015)1, str. 20-21 in štev. 2, str. 59-60, Slovenski čebelar.
232. Šalehar, Andrej. **Pravila Petra Pavla Glavarja čebelarsko vrtnarsko šolo na Lanšprežu iz leta 1781.** Rodica, Novo mesto, 2013, 39 strani.
233. Šalehar, Andrej. **Pravila Petra Pavla Glavarja za čebelarsko vrtnarsko šolo na Lanšprežu iz leta 1781.** 1(2013)102, str. 5-17, Acta Agriculturae Slovenica.
234. Šalehar, Andrej. **Prva slovenska čebelarska knjiga.** Rodica in Novo mesto, 2016, 23 strani.
235. Šalehar, Andrej. **Prvi strokovni opis slovenskega čebelarstva – Glavarjev »Odgovor« - 1768.** Str. 268-274. V: Glavar, Peter Pavel. Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja, 2017, 352 strani.
236. Šalehar, Andrej. **Prvo v slovenščini tiskano poročilo o čebelarstvu na Kranjskem.** CXV(2013)10, str. 326, Slovenski čebelar.
237. Šivic, Franc (ur.), Zupan, Jože (ur.). **Obujeni spomin: ob 220-letnici smrti Petra Pavla Glavarja.** Lukovica 2004, 120 strani.
238. Šivic, Franc. **Novice iz sveta.** 112(2010)6, str. 203. Slovenski čebelar.
239. Umek, Ema. **Kranjska kmetijska družba 1767 – 1787.** 29(2006)1, str. 1 – 34, Arhivi.
240. V.S. **Mali zapiski. Blaž Kumerdej.** XV(1905)1/2, str. 47, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko.
241. Valenčič, Vlado. **Kaj je pomenil Peter Pavel Glavar za razvoj slovenske kulture in gospodarstva?** 74(1972)5, str. 151 – 152. Slovenski čebelar.
242. Valvasor, Janez Vajkard. **Von allerley Gezeifer und Ungezeifer.** Ljubljana 1689, XXXVII Kapitel, III: Buch, str. 454–457. V: Die Ehre dess Herzogthums Crain. 4 zv. Ljubljana 1689.
243. **Vaterländisches. Blasius Kumerdey.** (1840)44, str. 213-214. Illyrisches Blatt.
244. Vodnik, Valentin. **Velika pratika ali Kalender sa tu lejtju 1795.** Ljubljana 1795, 32 strani.
245. Volc, Josip. **Najstarejše sporočilo o slovenskih čebelarjih.** XXXVII(1934)10, str. 164 – 165, Slovenski čebelar.
246. **Vorlesungen in Lemberg über die Bienenzucht.** Štev. 20, Wien 16. May 1807, str. 307-308, Zeitung für Industrie und Handlung
247. **Vrhoplje - osnovna šola.** Fotografija št. 4385–7.
248. Vrhovec, Ivan. **Slavni Slovenci; II. Peter Pavel Glavar.** Ljubljanski zvon, 5(1885)6, str. 352 – 360, št. 7, str. 405 – 411, št. 8, str. 469 – 475, št. 9, str. 541 – 548, št. 10, str. 599 – 607 in št. 11, str. 660 – 669.
249. **Vsem čebelarjem! Vabilo na Petra Glavarja tabor slovenskih čebelarjev 2. julija 1972 v Komendi.** 74(1972)6, str. 184 – 186, Slovenski čebelar.
250. Vurnik, Stanko. **Slovenske panjske končnice.** 3(1929), str. 157-158, Etnolog.
251. Webernig, Evelyne. **Meine lieben Clagenfurter, Ihr machet mich recht schamroth...** Str. 205–217. V: Renate Zedinger (Hg). Innsbruck, 1765, prunkvolle Hochzeit, fröhliche Feste, tragischer Ausklang. Bochum, 2015, 463 strani.
252. Wester, Jos. **Ivan Anton Scopoli o kranjski čebeli in čebelarstvu.** 38(1935)6, str. 87-89, št. 7, str. 104-107 in št. 8/9, str. 124-128, Slovenski čebelar.
253. Wiegand, Johann. **Handbuch für die Österreichische Landjugend zum Unterricht einer wohlgeordneten Feldwirthschaft.** Wien 1771, 334 strani.
254. **Wien 1771.** 15. zvezek, 7. 1. 1772, str. 234 – 236. Prager gelehrte Nachrichten.
255. **Wiener Zeitung** 11. 10. 1775, str. 15.
256. **Wochentliches Kundschaftsblatt.** Laibach 1775, str. 120.
257. Wraber, Anton. **Scopolijeva razprava »Dubia Botanica«.** (2008)1-2, str. 63-67, Idrijski razgledi.
258. Wytopil, Franz. **Die Kaiserl. Königl. Bienenschule in Wien 1770–1781.** 32(1900)6, str. 109-118, Bienen-Vater.
259. Zaletel, Pavel. **Zgodovina slovenskega čebelarstva in čebelarske organizacije.** 100(1998)12, str. 317-337. Slovenski čebelar.

260. Zaletel, Pavel. **Prvo slovensko čebelarstvo**. XCVII(1995)11, str. 304-306, št. 12, str. 339-342, XCVIII(1996)1, str. 17-19 in št.2, str. 48-51, Slovenski čebelar.
261. Zdešar, Pavel. Peter Pavel Glavar – prvi klasik čebelarske stroke pri nas. Kako pomembna je njegova čebelarska zapuščina za tretje tisočletje? str. 74 – 84. V.: Borko, Marko (ur.). Peter Pavel Glavar. Zbornik prispevkov iz simpozija Grm, Novo mesto 2009, 142 strani.
262. **Znamenita čebelarska stopetdesetletnica**. 1(1925)39, str. 2, Ilustrirani Slovenec.
263. **Znan rodoljub – izvrsten čebelar**. 3(1875)3, str. 21 – 22. Slovenska čebela.
264. Zupan, A. **Kako popisuje Valvasor čebelarstvo v l. 1689**. 37(1934)5-6, str. 95 – 97, Slovenski čebelar.
265. Zupan, Jože (ured. in avtor). Peter Pavel Glavar, Lanšpreški gospod. Šentrupert 1984, 28 strani.
266. Župan, Tomo. **Čebelar Anton Janša in njegova sorodovina**. XI(1930), str. 72-77, Glasnik muzejskega društva za Slovenijo.

6. Zahvala

V knjigi so zbrani rezultati in nekatere sprotne objave ob desetletnici mojih raziskav kranjskega čebelarstva v drugi polovici 18. stoletja. Gradiva so bila najdena v številnih slovenskih knjižnicah, zelo veliko v čebelarški knjižnici Janeza Goličnika, v knjižnici oddelka za zootehniko Biotehniške fakultete, v Arhivu Republike Slovenije in v zadnjem času na spletu, kjer je dostopnih vse več digitaliziranih čebelarških knjig in revij. V vseh naštetih ustanovah sem bil deležen prijaznega sodelovanja, pomoči in vsem iskrena hvala. V veliko pomoč je bila tudi slovenska čebelarška periodika, ki je zdaj v celoti digitalizirana.

Knjiga zapolnjuje vrzel v slovenski čebelarški literaturi, ker do zdaj nismo imeli kljub številnim objavam in tudi knjigam, dela, ki bi prikazal celovito in skupaj Kranjsko čebelarstvo v drugi polovici 18. stol. Ob takem pristopu pa se več kot potrди, da je bila to zlata doba kranjskega čebelarstva.

Nadaljevanje raziskav bo, tudi vzporedno s širjenjem digitalizacije, verjetno odkrilo še kakšne pomembne dogodke ali objave. Takrat bo tudi čas za dopolnjevanje in morda celo za drugo dopolnjeno izdajo.

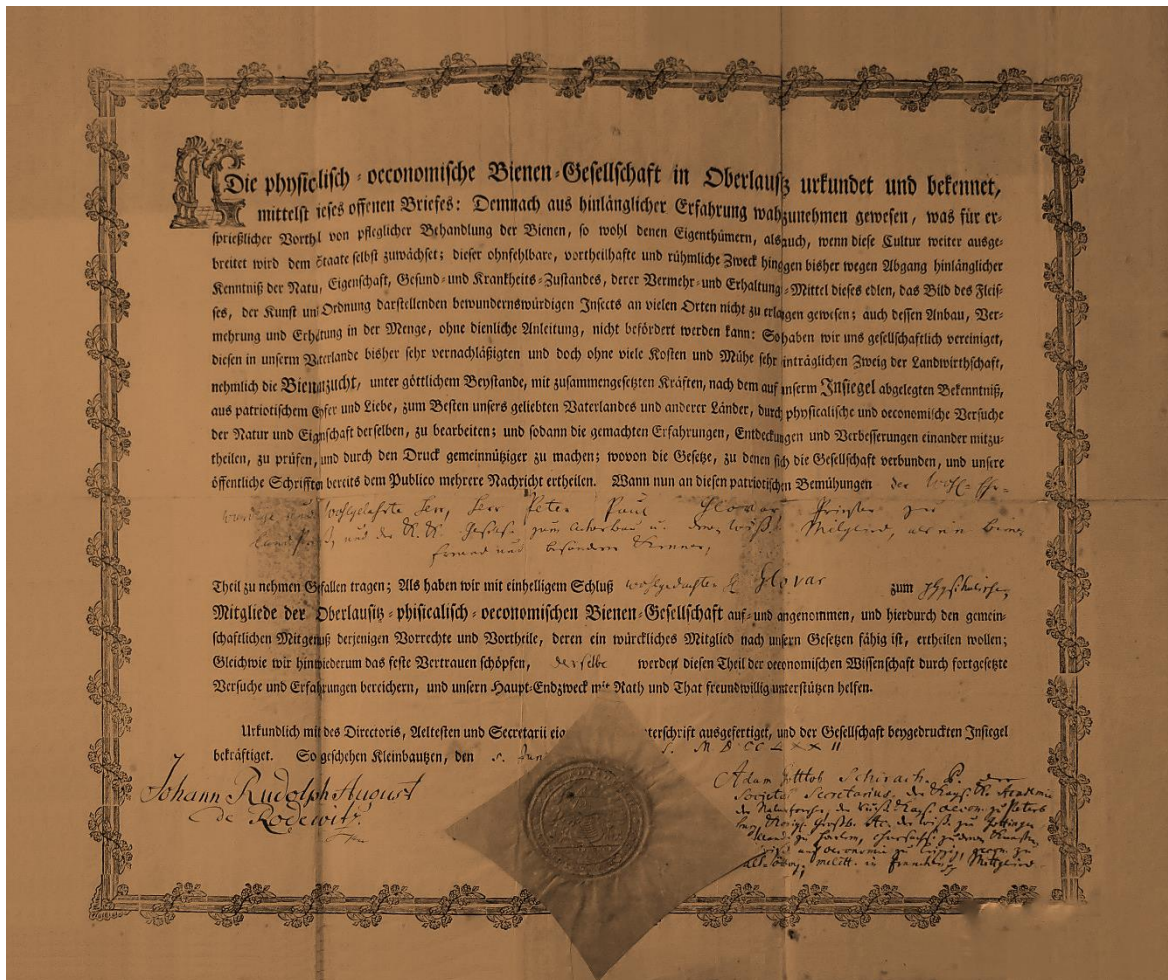
Posebej se zahvaljujem delovni skupini za strokovni pregled knjige, ki jo je imenovala Čebelarška zveza Slovenije: Tone Tomec, vodja in člani prof. dr. Peter Dovč, dr. Peter Kozmus, Verena Štekar-Vidic in Konrad Ozebek

Za prevoda izvlečka se zahvaljujem prof. dr. Petru Dovču.

Številnim drugim gre zahvala za pomoč in sodelovanja. Koristni so bili njihovi nasveti in poznavanje zgodovine kranjskega čebelarstva.

Vsem se iskreno zahvaljujem!

Knjiga je posvečena stoletnici Univerze v Ljubljani. V zahvalo ustanovi, ki mi je in tudi še omogoča moje raziskovalno delo.

Listina čebelarске družbe v Zgornji Lužici za Petra Pavla Glavarja v letu 1772

V Glavarjevi knjižnici v Komendi je shranjen obsežen Arhiv Glavarjevega beneficija, ki ga je uredil, popisal in objavil seznam Baraga (1998). O čebelarstvu so v arhivu listina, številni dokumenti in 16 Glavarjevih pisem s čebelarско vsebino rejencu Jožefu Tomlju. V prvem fasciklu je pod zaporedno številko 26 listina o imenovanju Petra Pavla Glavarja za častnega člana čebelarске družbe v Zgornji Lužici (Oberlausitz), ki je bila izdana in podpisana 5. junija 1772.

Imenovanje Petra Pavla Glavarja za častnega člana Gemeinnützige Arbeiten ..., (1773, str. XIV)